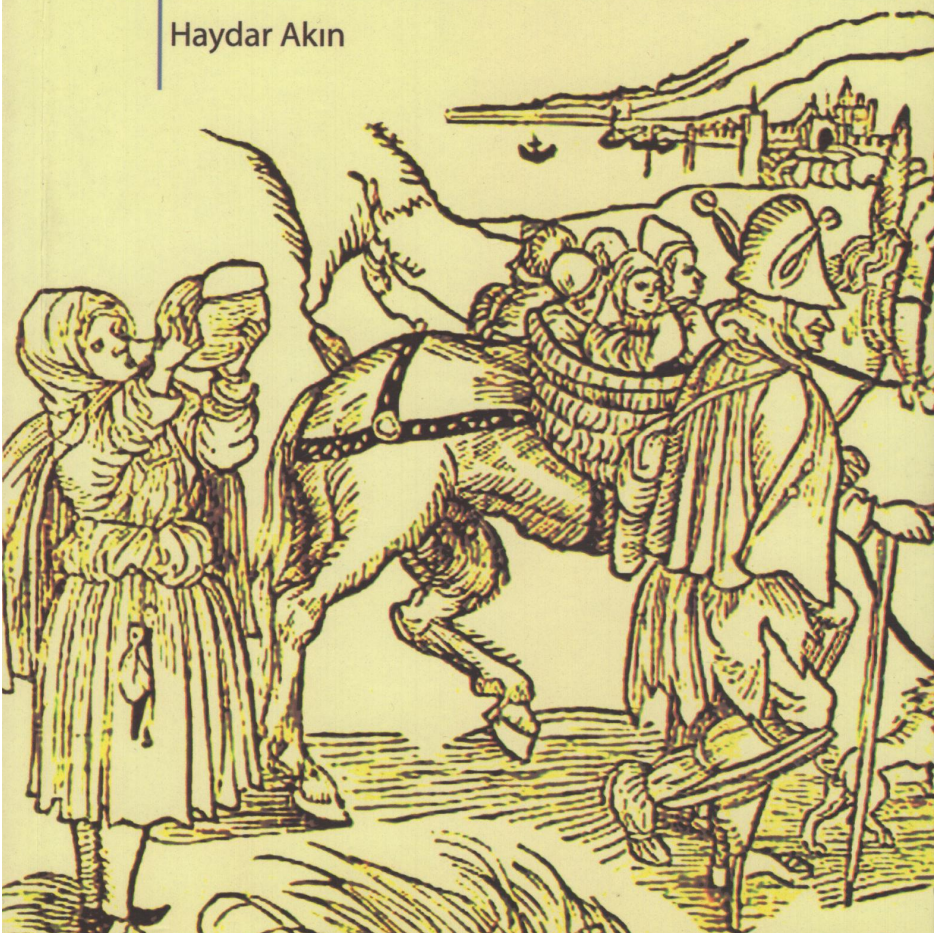
Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da

Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı

Haydar Akın

Araştırma-İnceleme

phoenix

ORTAÇAĞ SONLARI VE YENİÇAĞ BAŞLARINDA AVRUPA'DA

ÇOCUK CADILAR VE ÇOCUK CADI AVI

phoenix

Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da
Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı
Haydar Akın

Kitap Editörü: Elif Çelik
Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Leyla Çelik
©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.
Mayıs 2010, Ankara
Phoenix Yayınevi - 233
ISBN No: 978-605-5738-57-8
Phoenix Yayınevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixkitap.com
Baskı
Desen Ofset A. Ş.
Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sk. No: 2
Çankaya/ANKARA Tel: 0(312) 496 43 43
Dağıtım:
Siyasal Dağıtım
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
Yerebatan Cad. Salkım Söğüt Sok.
Keskinler İş Merkezi No: 8/505
Sultanahmet-Eminönü/İstanbul
Tel-Faks: 0(212) 528 86 00
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

ORTAÇAĞ SONLARI VE YENİÇAĞ BAŞLARINDA AVRUPA'DA ÇOCUK CADILAR VE ÇOCUK CADI AVI

Haydar Akın

Haydar Akın (1960), ilk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1978-79 öğretim yılında AÜ SBF/BYYO'da okudu. 1979 yılında Gazi Üniversitesi İİBF Ekonomi Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 1983 yılında tamamladı ve bir kamu kuruluşunda uzman yardımcısı olarak çalışmaya başladı. 1988-1990 yılları arasında Viyana Ekonomi Üniversitesi'ndeki lisansüstü eğitimini, yazdığı Diplomarbeit ile tamamladı. Çalıştığı kurum adına 1992-1996 tarihleri arasında Almanya'nın Hannover kentinde görev yaptı. *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı* adlı kitabı 2001 yılında Dost Kitabevi Yayınları'ndan, *Ortaçağ'dan Bilge Bir Kadın-Bingenli Azize Hildegard* adlı kitabı 2005 yılında Dharma Yayınları'ndan çıktı. Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde 2005 yılında başladığı lisansüstü eğitimini 2008 yılı başında "Geç Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupası'nda Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı" başlıklı teziyle tamamladı. Halen aynı bölümde, Antikçağ'dan Yeniçağ'a Avrupa kültürlerinde aykırı olma halleri (delilik, cinlenme ve melankoli) üzerine doktora tezini yazan Haydar Akın'ın makale ve kitap tanıtımı yazıları ***Virgül, Kebikeç*** ve ***Toplumsal Tarih*** gibi dergilerde yayınlanmıştır.

İçindekiler

Önsöz 9
Giriş 13

1 Tarih Boyunca Çocuk ve Çocukluğun Algılanışı 19
1.1 Antikçağ'da Çocuk 19
1.2 Ortaçağ'da Çocukluk ve Çocukluğun Evreleri 25
1.3 Ortaçağ Sonlarından Yeniçağ Başlarına Çocuk Bedeni ve Çocukluğun Evrimi 43
1.3.1 Doğum, Vaftiz ve Batıl İnançlar 43
1.3.2 Yeniçağ'da Çocukluk 50
1.4 Masal Dünyası: Büyücüler, Cadılar ve Çocuklar 58

2 Cadı Avı Çağı 67
2.1 Avrupa'da Modern Cadı Kavramının Ortaya Çıkışı ve Cadı Avlarının Başlangıcı 67
2.1.1 Antikçağ'da Büyü Geleneği 67
2.1.2 Hıristiyanlık İnancı ve İlk Cadı Avları 69
2.2 Yeniçağ Başlarında Cadı Avlarının Tepe Noktasına Ulaşması 76

3 Ruhlarını Şeytan'a Kiraya Vermiş Bedenler: Cinlenme ve Çocuklar 85
3.1 Hıristiyanlık Teolojisi ve Cinlenme 85
3.1.1 Kilise Büyükleri ve Demonoloji 85
3.1.2 İncillerde Cinlenme ve Sağaltım Yolları 90
3.2 Şeytan'ın Emrinde, Demonların Tutsağı Olmuş Ruhlar 97
3.2.1 Cinlenmiş Bedenin Halleri 99
3.2.2 Kilise ve Şeytan Çıkarma/Demon Kovma Ritüeli 107
3.3 Çocukların Cinleri: 17. ve 18. Yüzyıllardan Örnek Cinlenme Vakaları 114
3.3.1 Nicole Obri Vakası (1565) 115
3.3.2 Madeline de Delmandol de la Palud (1609-1611) 120

3.3.3 Döttingenli Veltin Vischer'in Cinlenmiş Kızı (1614) 121
3.3.4 Laufenli Jacob Lenz Vakası (1626) 123
3.3.5 Melankolik Catharina Schmid Vakası (1644) 124
3.3.6 Mönsheimlı Küçük Jeremias Vakası (1660) 125
3.3.7 Cinlenmiş Margaretha Schrim Vakası (1637) 126
3.3.8 Barbara Frölin Vakası (1654) 128
3.3.9 Cinlenmiş Maria Barbara Kürner Vakası (1666) 136

4 Yeniçağ Başlarında Çocuk Cadı Avı 141
4.1 Çocuklar ve Hurafeler: Çocuk Bedeninin Büyülü Güç Sahibi Olduğuna Dair İnancın Kökeni ve Çocuk Yamyamlığı 141
4.2 Tanıktan Sanık Sandalyesine Muhbir Çocuklar: 16. ve 17. Yüzyıllarda Çocuk Cadı Davaları 157

5 Çocuk Cadı Davaları 159
5.1 Çocuk Cadılar ve Cinlenmiş Çocuklar: Farklılıklar ve Benzerlikler 159
5.1.1. Freising Çocuk Cadı Davaları 160
5.1.2 Würzburg Çocuk Cadı Avları 163
5.1.3 Wertheimlı Çocuk Cadılar 169
5.1.4 Bloculalı (Mora) Çocuk Cadılar 174
5.1.5 Calwlı Çocuk Cadı Davaları 178
5.1.6 Büyücü Jackl Davası 187
5.1.7 Augsburg Çocuk Cadı Davaları 189
5.2 Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) Döneminde Görülen Çocuk Cadı Davalarından Bir Örnek: Maria Braun Davası (1625) 192
5.3 Otuz Yıl Savaşları Sonrasında (1649-1730) Görülen Çocuk Cadı Davaları 195
5.3.1 Ruhunu Şeytan'a Satan Veit Karg (1680) 195
5.3.2 Caspar Meyer (Mayr) Vakası (1685) 196
5.3.3 Jacob Schmidt Davası (1690) 198
5.3.4 Otuz Üç Sanıklı Augsburg Davaları (1723-1730) 200
5.4 Çocuk Cadıların Profili 205

Sonuç Yerine 215
Kaynakça 219
Ekler 233

"ŞADECE ÇOCUKLAR VE DELİLER GERÇEĞİ SÖYLER"[1]

Alman atasözü

"ŞEYTAN YOKSA TANRI DA YOK"[2]

Anonim

1 *Nur Kinder und Narren sagen die Wahrheit.*

2 *Sine diabolo nullus dominus.*

Oğlum Can'a...

Önsöz

Elinizdeki çalışma 2008 yılı başında Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde savunulan yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş halidir. Çalışma, ana çatısı korunmak ve Almanca kaynak metinlerden yapılan orijinal alıntılardan ayıklanmak suretiyle sadeleştirilmiştir. Burada 'sadeleştirme' ifadesini, 'basitleştirme' anlamında kullanmadığımı belirtmeliyim. Sınırlı, uzman akademik bir çevre için hazırlanan tez metninin çehresini, daha geniş bir okuyucu kesiminin sıkılmadan ve zevkle okuyabilmesi amacıyla biraz değiştirdim; daha kolay anlaşılır hale getirmeye çalıştım.

Bu çalışma yaklaşık dokuz yıl önce (2001) basılan ilk kitabımın[1] belirli ölçüde devamı, tamamlayıcısı niteliğindedir. İlk kitabımda Ortaçağ'dan Yeniçağ başlarına Avrupa coğrafyasında genel olarak cadılık ve cadı avı sorunsalı üzerine yoğunlaşmışken, bu çalışmada yine aynı coğrafyada, giderek orta Avrupa ülkeleriyle sınırlı kalmak üzere, cinlenmiş çocuklar, çocuk cadılar ve çocuk cadı avı gibi daha özellikli bir alanı inceleme konu-

1 *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, Dost Kitabevi Yayınları, 2001.

su olarak seçtim. Çalışmanın ana izleğini oluşturan çocuk cadılar, cinlenmiş çocuklar ve yargı süreçlerini incelemeden önce, çalışmanın sınırları ölçüsünde, Antikçağ'dan Yeniçağ'a 'çocuk' ve 'çocukluk' olgusunun kabulünü ve bu alanda yüzyıllar boyunca yaşanan, kanımca oldukça şaşırtıcı ve giderek dramatik hale gelen değişimi irdelemeye çalıştım. Kimi okuyucu için bu bölümde (1. Bölüm) anlatılanlar *gereksiz* görünebilir ve okurun kendi inisiyatifiyle atlanabilir de. Ancak çalışmanın bütünü göz önünde bulundurulduğunda çocukluğun aile ve toplum içindeki *gelişimi*ne ayrılmış uzun sayılabilecek bir *giriş* niteliğindeki 1. Bölüm'ün, çocuk cadılığını ve cinlenme olgusunu anlama çabalarına temel oluşturduğunu düşünüyorum. Avrupa'da cadı avlarının tepe noktasına ulaştığı 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselişe geçen 'çocuk cadılığı' olgusu ve çocuklarda görülen 'cinlenme' vakaları birçok açıdan yetişkin örneklerinden ayrılmaktadır. Çalışmada yer verilen örnek vakalardan da anlaşılacağı üzere, yetişkinlerin tersine, cinlenmiş çocuklar ve çocuk cadı örneklerinde ergenlik arifesindeki 'çocuk' ve 'çocukluk' ön plandadır. Kısacası karşımızda önce 'çocuk', sonra 'cadı' vardır.

Çocuklarda çok farklı tarihsel koşullarda ortaya çıkan ve dönemin otoritelerince sapma, sapkınlık veya cinlenme olarak tanımlanan durumları, nihayetinde bütünüyle çocukların duygularıyla hissedebilmenin, onların gözüyle görebilmenin imkânsızlığı ortadadır. Yine de bu çalışma, son tahlilde, kendilerini ölüme veya yıllarca süren hücre cezasına götüren süreci çoğunlukla bir *oyun* olarak gören çocukların dünyasına bir nebze olsun yaklaşabilmeyi ve çocuk cadılığı adı altında yaşanan toplumsal histerinin nedenlerini onların gözünden görebilmeyi, giderek anlamayı amaçlıyor.

Kuşkusuz bu çalışmanın kitap haline getirilmesinde en önemli görevi Phoenix Yayınevi editörü Sayın Elif Çelik üstlendi. Titizliği ve yapıcı eleştirileriyle kitabın ortaya çıkmasına ola-

nak sağlayan Elif Hanım'a bu vesileyle teşekkür ediyorum. Phoenix Yayınevi çalışanlarının tüm dikkatlerine rağmen gözden kaçmış her türlü eksik ve hatanın sorumluluğu bana aittir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına, beni nezih ve verimli akademik çalışma ortamlarına kabul ederek katkı sağlayan Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'ne, Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sayın Mehmet Öz'ün şahsında teşekkür etmek istiyorum. Yine tez savunma jürisine katılma nezaketini göstererek, yapıcı tenkitlerini esirgemeyen Prof. Dr. Sayın Ahmet Yaşar Ocak'a teşekkürlerimi sunuyorum. Avrupa Tarihi alanındaki uzmanlığı, engin birikimi, aydınlatan kişiliği, olağanüstü duruluktaki Türkçesine ilaveten belli başlı Avrupa dillerinin hepsine olan mükemmel hâkimiyeti, en önemlisi hoşgörü ve sabrıyla bu çalışmayı saygın bir üniversitenin çatısı altında yapabilme imkânını bana sunan danışmanım Doç. Dr. Gümeç Karamuk Hanımefendiye, en içten saygı ve şükran duygularımı bu vesileyle sunmak istiyorum.

Yıllardır 'Fildişi Kule'de sürdürdüğüm yaşamımı anlayışla karşılayıp, her zaman destek olan eşim Şule ile oğlum Can'a biriken borcum ise teşekkürün çok ötesinde.

Haydar Akın
Ankara, Aralık 2009

Giriş

Bu çalışma Batılı tarihçiler tarafından son yıllarda giderek daha fazla araştırılan, üzerinde tartışılan bir konuya, Ortaçağ sonları ile Yeniçağ başlarında Avrupa'da yaşanan çocuk cadı avlarına eğilmeyi amaçlıyor. Avrupa Tarihi'nin, 16.-18. yüzyıllar arasında, yaklaşık 350 yıllık bir dönemine yayılan 'cadı avı' sürecini inceleyen çok sayıda çalışmanın varlığına karşın, bu alanda henüz tali bir dal konumunda olan 'çocuk cadılar' ve 'çocuk cadı avı' üzerine yapılan araştırmaların geçmişi, 'çocuk tarihi'[1] yazınında olduğu üzere çok eskiye götürülemez. Amacımız, bu alanda önemli bir bölümü orta Avrupa ülkelerinde yapılmış çalışmalardan hareketle, 'çocuk cadılığı' ve 'cinlenmiş çocuk' olgularını, çocukluğun tarihsel süreç içindeki -büyük ölçüde Ortaçağ sonları ve Yeniçağ başları ile sınırlı kalmak üzere- gelişimiyle paralellik kurarak incelemektir.

Bu çalışma, Avrupa tarihinin belirli bir döneminde (Ortaçağ sonları-Yeniçağ başları), belirli bir coğrafyasında (yapılacak

[1] Çalışmanın ilerleyen aşamalarında görüleceği üzere, 'çocukluğun tarihi', 'çocuk tarihi'nden önce yazılmaya başlanmıştır.

birinci dereceden atıflar büyük ölçüde bugünkü Almanya, Avusturya, İsviçre toprakları ile diğer Kıta Avrupası ülkeleriyle sınırlıdır), cinsiyet farklılığı gözetilmeksizin belirli bir gruba (ağırlıklı yüzdesi toplumun yoksul kesimlerinden gelen yedi ilâ on altı yaş arası çocuklar) karşı bilinçli ve sistematik olarak yürütülen hukukî süreci (takip, sorgulama, yargılama ve infaz), olabildiğince geniş bir perspektiften incelemeyi amaçlıyor.

Süreç, 'çocuk' ve 'cadı' gibi iki temel olgudan hareketle, çocukluğun eski çağlardan modern zamanların başlangıcına kadar geçirdiği evrim paralelinde incelenecektir. Çalışmada özellikle 'çocukluk' kavramında Ortaçağ'dan Yeniçağ'a görülen değişim, çocukluğun evreleri, geleneksel aileden modern -çekirdek- aileye geçiş, çocukların toplum içindeki yeri, çocuklara atfedilen güçler vb. alt başlıklar ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Burada temel amacımız çocuk cadı avı gibi, tüm mantık dışılığına karşın gerçek olan bir olgunun nedenlerini ortaya koyabilmektir. Ne var ki bu amaca ulaşmanın, çalışmanın sınırlarını zorlayacak ölçüde geniş bir perspektiften bakmakla mümkün olabileceğinin de bilincindeyiz.

Avrupa'da toplumsal bir cinnet olarak ortaya çıkan cadı avını inceleyen çok sayıda araştırmanın varlığına karşın, çocuk cadılığını kapsamlı biçimde ele alan bir çalışma bugüne kadar henüz yapılmamıştır. Kuşkusuz 'çocuk cadılığı' ve 'çocuk cadı avı' üzerine yapılacak, 'Özel Yaşamın Tarihi', *Kadınların Tarihi*[2] benzeri oylumlu bir çalışma, çocuğun evrenine ilişkin 'her şeyi' kapsayacaktır. Bu noktada salt cadı avı tarihçilerine değil, mikro tarihçilere ve özellikle zihniyet ve kültür tarihi araştırmacılarına önemli görevler düşmektedir. Sonuç itibariyle çocuk cadılığı olgusuna ilişkin temel sorulara doyurucu yanıtlar verilebilmesinin, dönemin toplumsal, sosyal, siyasal, ekonomik, fizikî koşul-

---

2 Bahsi geçen çalışmalar için Kaynakça'ya bakılabilir.

larının daha ayrıntılı incelenmesi kadar, hâlen tarih kitaplarında yaşadıkları çağın figüranı olarak görülen ve henüz haklarında az şey bildiğimiz çocukların *gizemli* dünyasına daha fazla girilebilmesiyle mümkün olabileceğine inanıyoruz.

Çalışmanın bütününde önceden belirlenen sınırlar içinde kalmaya özen göstermekle birlikte, konuyla ilgili olduğu düşünülen, olabildiğince çok sayıda referansa atıfta bulunulmaya çalışılmıştır. Böylece, konuyla ilgili karmaşık bir yığın oluşturmaktan çok, tarihsel süreç içinde 'çocukluk' kavramının gelişimine katkıda bulunmuş her türlü malzemenin anılması, bunlardan faydalanılması hedeflenmiştir. Referanslardan direkt alıntı yapılmadığı zamanlarda, açıklık getirilmek istenilen noktalar için dipnot açılması yoluna gidilmiştir. Aynı yöntem ana metin içinde tartışılmasına gerek olmayan ikincil referanslar için de kullanılmıştır.

Herhangi bir ayrıma gidilmediği halde 'Kaynakça'da yer alan eserleri dört grupta[3] toplamak mümkündür. Birinci grupta genel olarak, çocukluğun ve çocukların tarihini konu alan çalışmalar yer almaktadır. Başta Ariès (1994) olmak üzere, Shahar, Heywood, Cunningham, Hermsen, Postman ve Meier bu bölümde öne çıkan ve çokça atıf yaptığımız eserlerdir. Hermsen'in sonunda yer alan, yaklaşık bin kitaplık bütüncül amaçlı Kaynakça'nın, çocukluk ve çocuklar üzerine ayrıntılı bir kaynak taraması olması açısından çok yararlı olduğunu belirtmeliyiz. Yine coğrafi bölgeler ve ülkeler bazında ayrım yapılmak suretiyle hazırlanmış olan 'Ortaçağ'da Çocukluk Kaynakçası'nın[4] ve 'Yeniçağ Başlarında Çocukluğun Tarihi' üzerine hazırlanmış seçilmiş Kaynakça'nın[5] çok yararlı derlemeler olduğunu belirtmeliyiz.

---

3 Bu gruplandırma niteliksel ve niceliksel anlamlarda bir hiyerarşi -sıralama- içermemektedir.

4 www.germsem.uni-kiel.de/mediaevistik/materialien/kindheit.pdf 2006.

5 http://rcwww.urz.tu-dresden.de/~fmz/Bibliographien/Bibliographie_GeschichtederKindheit.htm 2005.

Çocuk cadılığı (*Kinderhexerei*), çocuk cadılar (*Hexenkinder*) ve cinlenmiş çocuklar (*Besessene Kinder*) üzerine kaleme alınmış az sayıdaki çalışma, 'Kaynakça'da ikinci grubu oluşturmaktadır. Her ne kadar cadılık, büyücülük ve okültizm üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalarda, çocuk cadılığı ve çocuk cadı avına kısa bölümlerle yer verilse de, bunların çocuk cadılığı ve çocuk cadı avı hakkında 'özlü bir fikir' verebilmekten öte bir ehemmiyeti olamaz; kaldı ki bu çalışmaların böyle bir kaygısı da yoktur. Demonoloji yazını içinde çocuk cadılığı çalışmalarının tali bir konu olmaktan, başat bir araştırma alanı haline dönüşmesiyle giderek daha fazla sayıda çalışma, bu alandaki boşluğu dolduracaktır. Yine de çeyrek yüzyıl öncesine göre çocuk cadılığı alanında yapılan çalışmaların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Çalışma sayısında kayda değer artış sağlanmasında, ilerleyen sayfalarda yeri geldikçe değineceğimiz üzere, özellikle Almanca konuşulan ülkelerde, akademik düzeyde yapılan bölgesel araştırma ve etütlerin önemli katkısı olmuştur.

Çocuk cadılığı ve cinlenmiş çocuklar üzerine en kapsamlı çalışmalar aslen Evanjelist bir teolog olan Hartwig Weber tarafından yapılmıştır. Weber'in 'Çocuk Cadı Davaları' (2000) başlıklı çalışması, çok sayıda çocuk cadı davasının ayrıntılı biçimde deşifre edilmesinin yanı sıra, çocuk hırsızlığı, çocuk yamyamlığı, çocukların büyülü güçlere sahip oldukları, Şeytan'la ilişkiye girdikleri ve Şeytan'ın çocukları oldukları gibi daha birçok 'mitos'a dair önemli açılımlarda bulunmaktadır. 'Cinlenmiş Çocuklar' (1999) başlıklı çalışmada ise Weber, çocukluğun tarihi boyunca Şeytan inancı ve Şeytan çıkarma olgularını, 'cinlenmiş çocuklar' bağlamında ve çok sayıda 'cinlenmiş çocuk davası'nı ele alarak inceler.

Çocuk cadı davalarını ele alan çok kapsamlı diğer bir çalışma ise Kurt Rau'a aittir.[6] Rau'un Yeniçağ başlarında yoğunlaşan cadı avlarının ışığında Augsburg Çocuk Cadı Davalarını incelediği araştırması[7] çocuk cadılara ilişkin en yetkin bölgesel etüttür. Rau bu çalışmasında, imparatorluk kenti Augsburg'un, Otuz Yıl Savaşları öncesinde ve sonrasında, ekonomik, sosyal, mezhepsel ve toplumsal bir tahlilini takiben, 1625-1730 yıllarını kapsayan döneme yayılan çocuk cadı davalarını inceler. Augsburg Çocuk Cadı Davaları, davaların sonucunda yapılan infazların yoğunluğundan çok, uzun bir süreye yayılmış olması ve aynı kentten, ama farklı sosyal kesimlerden çok sayıda çocuğu kapsamasıyla dikkat çeker. Davalar sonucunda yapılan infazların yoğunluğu bakımından Augsburg Çocuk Cadı Davaları oldukça gerilerde yer almaktadır.

Çocuk cadı davalarında, çocuklara yöneltilen 'cadılık' suçlaması aslında genel bir ifade olup, çok sayıda alt başlık içerir. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde, 'kurban çocuk', 'cinlenmiş çocuk', 'büyülenmiş çocuk', 'Şeytan'ın çocukları' gibi alt başlıklar bize çocuk cadılığı hakkında önemli ipuçları verecektir. Tümüyle çocuklar üzerine olmasa da, bu olguları analiz eden çalışmalara, Seidel,[8] Hirsch, Buttaroni ve Musial ile Amorth'ta yer verilmiştir.

Üçüncü grupta cadılık, büyücülük ve cadı avlarını tarihsel süreçte tüm boyutlarıyla inceleyen araştırmalar yer almaktadır. Ancak Kaynakça'ya alınan çalışmaların, bu alandaki eserler içinden, çalışmamızın ihtiyaç duyduğu ölçüde, *seçilmiş* örnekler olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Daha önce de belirtildiği üzere, çocuk cadılığının aksine genel olarak cadılık ve cadı avları,

---

6 www.dissertationen.unizh.ch/2003/rau/DISSKRAU.PDF 2003.

7 Bundan sonra 'Rau' olarak yapılan atıflar, anılan web sayfasında yer alan ve en son düzeltmesi 23 Ekim 2003 tarihinde yapılmış olan metnedir.

8 www.hexenforschung.historicum.net/mag/kinderhexen.html 2005.

tarihsel süreç içinde büyücülük ve okültizm başlıklarını kapsayacak şekilde özetlenebilecek bir demonoloji yazını, binlerce kitaplık bir kütüphane oluşturacak denli zengindir.[9] Kaynakça'da yer alan yapıtlardan Behringer (1998) ve (2001), Daxelmüller, Levack, Roper (2007), Tuczay ve Wolf (1995) çağdaş çalışmalara ilâveten, Kramer, Soldan-Heppe, Hansen tarafından kaleme alınan standart eserleri burada anabiliriz.

Nihayet bu çalışmada faydalanılan, ancak yukarıda sayılanlar dışında kalan eserlerin tümünü bir grupta toplayabiliriz. Genel olarak doğum, çocukluk, çocuk eğitimi, çocuk psikolojisi alanında yazılmış ve artık klasikleşmiş eserler; masallar; masallarda cinleri, perileri ve cadıları inceleyen çalışmalar; tarihsel süreç içinde aile, yetişkin ve çocuğu ayrı ayrı veya birlikte, herhangi bir boyutuyla, mercek altına alan tüm araştırmalar; Dante, Montaigne, Erasmus, Apuleius, Rousseau, Burton ve Chaucer gibi ünlü düşünür, yazar ve ozanların klasik yapıtları; sözlükler vb. başvuru eserleri bu gruba dâhil edilebilir.

---

9 Köln Üniversitesi'nden Dr. Dietmar Nix tarafından 1994-1998 yılları arasında derlenen kaynakçanın, (*Bibliographie zur Malefizjustiz*) 27.01.1999 tarihi itibariyle 3491 yapıt içerdiğini, ama o tarihten bu yana güncellenmediğini belirtelim. http://histor.ws/hexen/d-lit.htm 2007.

1
Tarih Boyunca Çocuk ve Çocukluğun Algılanışı

1.1 Antikçağ'da Çocuk

Eski çağlardan günümüze kadar geçen yüzlerce yıllık dönemde 'çocukluk' tanımı ve 'çocuk' kavramı önemli bir değişim geçirmiştir. Çocukluğa atfedilen anlamın geçirdiği bu değişimin izlerini sürebilmek amacıyla yapılan çok sayıda çalışmanın ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan biri, dünya üzerindeki bütün toplumlarda, her döneme özgü farklı bir çocukluk kavramı olduğudur.[1] Bir diğeri ise, 'çocukluğun' toplumsal yaşamın diğer 'yapıları'nda olduğu gibi değişen sosyal, ekonomik ve siyasal koşullara paralel olarak evrim geçirdiğidir.[2]

---

1 C. Heywood, David Archard'a atfen, "David Archard bütün toplumlarda her zaman bir çocukluk *kavramı* olduğunu, yani çocukları yetişkinlerden ayırmanın birçok yolunun var olduğunu..." belirtir (Heywood: 16).

2 Bu çalışma, bütünüyle Avrupa'yı temel almış olması nedeniyle Müslüman ülkelerde 'çocukluk' ve 'çocukluğun gelişimi' üzerine herhangi bir bilgi ve yorum içermemektedir.

Günümüzde tarihçiler çocukluğun ancak Aydınlanma çağından (18. yüzyıl) itibaren bugün ona atfedilen 'çağdaş' anlamına kavuştuğunu kabul ediyorlar.[3] Çocukluk kavramının geçirdiği evrimi, her yeni dönemde doğrusal -gelişme yönündeolmayan bu değişimin izini sürebilmek için yapılan araştırmaları çok eskilere götürebilmek mümkün değildir.[4] Kaldı ki Ortaçağ için bile çocukluk ve aile üzerine güvenilir -yorumlanabilir- en eski bilgiler, daha çok 13. yüzyıla ait olarak ulaşabildiklerimizle sınırlıdır.[5] Bu tespit Antikçağ'da, Eski Yunan ve Roma'da, 'çocukluk' kavramı olmadığı, çocukluk ve aile kurumu hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız anlamına gelmez kuşkusuz.[6]

---

3 Bekir Onur "çocuk nedir?" sorusunun tek bir yanıtının olamayacağından bahisle şu tespitte bulunmaktadır: "Çocukluk kavramı farklı kültürlerde, farklı tarih dönemlerinde değişik bir biçimde oluşmuş ve zaman içinde değişim göstermiştir. Tarihsel bakış açısı, çocukluk kavramının görece yeni bir yaratım olduğunu kabul eder" (Onur 2005: 13).
Yine C. Heywood, James A. Shultza'a atfen, "...Antikçağ'dan 18. yüzyıla kadar olan yaklaşık 2000 yıl boyunca, Batı'da çocuklar eksik yetişkinler olarak görüldüler..." ifadesini kullanacaktır (Heywood: 8).

4 Tarihsel süreçte, İslam dünyasında çocukluğun gelişimini, sosyolojik, psikolojik, kültürel ve toplumsal açıdan inceleyen eserlerin özlü bir dökümü için Tan'ın makalesine (2006) bakılabilir.

5 Özellikle Ortaçağ başlarında Papa Leo tarafından yapıldığı üzere çocukluğa övgüler düzülmesi ya da 12. yüzyılda Sistersiyenler Tarikatı'nda Bebek İsa'ya tapınma gibi çocukların yüceltilmesi gibi durumlara ender de olsa rastlanıyordu (Heywood: 23). Ancak tüm bu övgülerin Matta İncili'nde hikâye olunan, 'Beytüllahim Çocuk Katliamı'ndan (Matta 2, 1-23) hareketle kurgulanmış bir 'çocuk masumiyeti' olduğu ve Bebek İsa'yı yüceltmek amacı taşıdığı görülmektedir.

6 Burada özellikle, Eski Yunan ve Roma'da, çocuk ve çocukluk üzerine sahip olduğumuz bilgilerin, anılan dönemlerdeki *çocuk algısı* hakkında bize fazla bir şey söyleyemediğini vurgulamak istiyoruz. Örneğin Philippe Ariès ve Georges Duby editörlüğünde hazırlanan oylumlu 'Özel Yaşamın Tarihi' dizisinin 1. cildinde Eski Yunan ve Roma İmparatorlukları'nda, doğumdan olgunluk çağının başlangıcına kadar olan dönem üzerine (doğum, doğum kontrolü, doğuma ilişkin ritüeller, evlat edinme-terk etme, eğitim, okul,

Özellikle Eski Yunanların çocuğa ve çocukluk kavramına *mesafeli* yaklaştıklarını, sözel ve yazılı kültürlerinde çocuğa hemen hiç yer verilmediğini söyleyebiliriz.[7] N. Postman, Antikçağ'daki çocukluk üzerine çok az şey bildiğimizi, eski bir Yunan atasözünde 'her şey' için kullanılan bir sözcüğün çocuk kavramını içermediğini belirtir ve ilâve eder:

> Çocuk ve Genç için kullandıkları sözcükleri çok belirsizdir ve bu konuyla ilgili olarak kullanılan sözcükler bebeklik ile yaşlılık arasında kalan hemen her çağı içeriyor görünmektedir. Resimlerinden hiçbirinin günümüze kadar gelmemesine rağmen Eski Yunanların, çocuk resimleri yapmaya değer verdiklerini söylemek müm-

---

adolesan ve gençlik) kapsamlı bilgiler verilmekle birlikte, bu bilgilerden hareketle aile ve toplumdaki var oluş biçimiyle eksiksiz bir 'çocuk' portresi çizebilmek olası değildir (Ariès ve Duby 1995, 1: 23-43).

Aynı konuda bkz. Cunningham: 35-46.

Hilary J. Deighton tarafından kaleme alınan ve Antik dönem Roma (2002) ve Atina'sında (2000) gündelik yaşama ışık tutmaya çalışan çalışmalardan çocukluk, çocuklar ve adolesanlar hakkında fazla bir bilgi edinemiyoruz. Yine lan Jenkins'in iyi niyetle hazırlanmış *Antik Devirde Çocuk Eğitimi* başlıklı kurmaca metni, anılan bağlamda, çocukluk tarihine katkı yapmaktan uzaktır.

Deighton anılan çalışmasında Romalı bir kadın için ortalama ömrün, hamilelikten kaynaklanan nedenlerden dolayı, 27 yıl olarak hesaplandığını belirtmektedir (Deighton 2002: 43). Bu durumda Ortaçağ'dan başlamak üzere yapılan çocukluk, ergenlik, ilk gençlik, yetişkinlik, olgunluk ve yaşlılık gibi ayrımların Antikçağ'da, en azından kadınlar için çok da anlamlı olmadığı ortaya çıkar.

Nazmiye Mutluay'ın Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında çocukluğu konu alan çalışması ve Emin Başaranbilek'in 'Arkeolojik Eserlerde Çocuk' başlıklı makalesi (*Toplumsal Tarihte Çocuk*: 36-48), bizce yukarıda eksikliği belirtilen hususlara ilişkin yeni bir açılım getirmekten uzaktır.

7 Kimi araştırmacılara göre 18. yüzyıla gelindiğinde hâlen değişen bir şey olmamıştır: "...İngiltere'de erken modern dönem boyunca çocuklar edebiyatta -ne Elizabeth dönemi dramlarında, ne de 18. yüzyılın önemli romanlarında- yer almıştır. Çocuk, yetişkinlerin dünyasında sadece marjinal bir figürdür" (Heywood: 8).

kün görünmemektedir. O dönemden günümüze kadar sağlam kalan heykellerden hiçbirinin bir çocuk heykeli olmadığını da biliyoruz (Postman 1995: 16).

Terminolojik bağlamda benzer bir yorumu Cunnigham yapmaktadır:

> Ne Yunancada, ne de Latincede bugün bizlerin kullandığı anlamında süt çocuğu (Säugling/Baby) kelimesi mevcuttur. Ancak her iki dilde de 'çocuk' anlamını içeren çok sayıda kelime mevcut olmakla birlikte çok azı bu anlamla (çocuk) sınırlıdır (Cunnigham: 40).

Yine Eski Yunan edebiyatında çocukları *tanımlama* konusunda verilen referansların muğlâk ve bizi aydınlatmaktan uzak olduğu söylenebilir. Eski Yunanların çocukların ve gençlerin eğitimi konusunda sahip oldukları özene[8] karşın, çocukluk söz konusu olduğunda gösterdikleri kayıtsızlığın, geniş anlamda dönemin toplumsal ahlâkıyla bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz.[9]

---

[8] "Evin genç sakinleri olan çocuklar şafak vakti, hatta kışın daha da erken kalkar ve *paidogogus* eşliğinde okullarına giderlerdi (...) İlköğretim olarak tanımlanabilecek dönem altı-yedi yaşından gençlik çağına kadar sürer ve büyük ölçüde üç geleneksel dersten oluşurdu: okuma, yazma ve hesap" (Deighton 2002: 13).

[9] H. Cunningham Antikçağ'ı konu alan yeni araştırmalarda ebeveynler ile çocukları arasında sıcak ilişkiler kurulduğuna dair izlere rastlandığını belirtmektedir. Cunningham bu tespite dayanak olarak, 1. ve 2. yüzyıllardan günümüze intikal eden çocuk lahitlerinin üzerinde yer olan motifleri göstermektedir. Lahitlerin üzerinde kaybedilen çocuğun yaşamından kesitlerin yanı sıra, aile bireylerinin matem sahneleri tasvir edilmektedir (Cunningham: 39). Ancak bu lahit tasvirlerinden hareketle genelleme yapabilmenin, daha fazla ayrıntıya girebilmenin imkânsızlığı da ortadadır.
Eski Yunan ve Roma dünyasında çocukların ve gençlerin eğitimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Ariès ve Duby, 1: 27 vd).

Aristoteles'in çocukluk üzerine fikirleri, daha sonraki yüzyıllarda çocukluk üzerine düşünen ve yazan herkesi büyük ölçüde etkilemiştir. Antik dönemin ünlü düşünürüne göre, çocukluğun 'ilk çağları' tam anlamıyla bir eksiklik ve cahillik dönemidir. Ona göre insan yaşamının en hakir görülebilecek, en mütevazı dönemi çocukluk çağıdır (Shahar: 20, Hermsen: 42). Yine Eski Atina'da çocuklar bedensel bakımdan zayıf, ahlaki bakımdan kifayetsiz, zihinsel bakımdan ehliyetsiz olarak görülürler ve hiç kimse çocukluğuna özlem duyarak o çağa geri dönmek istemez. Ölen çocukların ardından farklı amaçla yas tutulur; çocuk yetişkinliğe ulaşamadan öldüğü için amaçsız ve anlamsız yaşamıştır. Cicero'ya göre çocukluğun kendisi değil, sahip olduğu potansiyeldir övgüye lâyık olan (Cunningham: 44). Aristoteles babanın çocuk üzerinde kurduğu mutlak otoriteye inanır; bir babanın çocukları üzerindeki gücü (*patria potestas*), bir kralın tebaası üzerindeki hâkimiyeti gibi olmalıdır.

> Eğitimin gücüne inanan Yeniçağ düşünürleri, çocukların eğitimi konusunda, Aristoteles ve Plutarkos'un çocuğu tertemiz, henüz hiçbir şey yazılmamış bir sayfa (*tabula rasa*) olarak gören anlayışlarından önemli ölçüde etkilenmişlerdir (Meier: 129). Bu görüşlerin sadece Kıta Avrupası'yla sınırlı olmadığını görüyoruz; çocuk Eski Çin'de 'yağmur taşı'yla (*Jadestein*) özdeşleştirilirken, İslam Dünyası'nda işlenecek bir mücevher olarak görülmektedir (Hermsen: 55).

Günümüz tarihçileri, Antikçağ'daki aile yaşamı hakkında sahip oldukları bilgilerden hareketle çocukluk ve çocuklar hakkında 'çıkarımda bulunma' şansına sahip değillerdir. Kaldı ki bilgi sahibi olunan aileler üst tabakalara mensup olup, kısıtlı bilgi de erkek çocuklarıyla sınırlıdır. Sonuç olarak, Roma İmparatorluğu'nda yaşamış insanların çocuklar hakkında sahip oldukları *duygular* hakkında bize hemen hiçbir şey bırakmadıkları söylenebilir. Yine de Eskiçağ tarihçileri, MÖ 500 ile 400 yıllarını kapsayan dönemde çocukluk anlayışında, belgelerle ispat etmek

zor da olsa, önemli bir değişimin yaşandığına inanmaktadırlar (Cunningham: 45).[10]

Antik dönemden miras kalan ve 'çocuk' ile yakından ilişkili bazı olgulara yeri gelmişken kısaca değinmemiz gerekiyor. Daha sonraki bölümlerde de vurgulanacağı üzere 'çocuk katli' konusu, sadece Antikçağ'ın putperest kültürleriyle sınırlı kalmamış, Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar (4. yüzyıl) gündemde olmuştur. Roma Hukuku'nda ve Oniki Levha Kanunu'nda (5. yüzyıl) kesin hükümler olmamakla birlikte çocuk katline ilk karşı çıkan, Hıristiyan imparator Valentinianus olacaktır. Valentinianus 374 yılında yayımladığı fermanla çocuk öldürme günahını işleyen kadın veya erkeğin ölüm cezasına çarptırılacağını ilân eder (Cunningham: 47). Diğer yandan Hıristiyanlığın, putperestlerin 'kurban kültürü'ne karşılık çocukluk ve çocuklardan yana tavır aldığının en önemli tanığı İncillerdir; putperestler putlarına çocuklarını kurban ederken, Hıristiyanların Tanrısı kendi oğlunu kurban etmiştir (Cunningham: 48). Putperest gelenek gereği çocukların, yaşanılan zorlukların aşılmasına karşılık kurban edilmesinin yaygın olduğu bilinmekle birlikte, eldeki belgelerden hareketle uygulamanın yoğunluğu konusunda sağlıklı yorumlar yapabilmek mümkün değildir (Cunningham: 36). Ama antik dünyada çocuk katlinin, çoğunlukla yeni doğan çocuğun terk edilmesiyle paralel yürüyen bir olgu olarak karşımıza çıktığı kesin olarak bilinmektedir. Kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha fazla 'terk edildiği'

---

[10] Hugh Cunningham ve benzer görüşü paylaşan diğer bazı yazarlara göre, Antikçağ'da çocukluk özellikle önemsenen bir dönem olmaktan çok, iyi bir vatandaş yetiştirme sürecinin başlangıcı olarak görüldüğü için önemlidir. Yine çocuklar *birey* olarak değerli görülmezler, bilâkis soyun devamını sağladıkları, yaşlılara yardım ettikleri ve aile bireylerinden birinin kaybı sonrasında düzenlenen törenlerdeki işlevleri nedeniyle gereklidirler (Cunningham: 42).

veya 'kapı önüne bırakıldığı'[11] Antikçağ'da, kurbanların çoğunlukla bu gruptaki çocuklar arasından seçildiği anlaşılır. J. Boswell, Hıristiyanlığın ilk üç yüzyıllık döneminde kapı önüne bırakılan veya tek edilen çocuk sayısının tüm doğumların % 20 ilâ 40'na ulaştığını savunmaktadır. Antik dünyada çocukların farklı nedenlerle terk edilmesi, aralarında Platon ve Aristoteles gibi isimlerin de bulunduğu birçok düşünür tarafından onaylanmaktadır. Roma Hukuku'na göre çocuk terk etmek veya satmak suç teşkil etmez. Bununla birlikte, hangi nedenle olursa olsun çocukların satılması[12] veya terk edilmesi, çocuk için kölelikle sonuçlanmaktadır.[13]

1.2 Ortaçağ'da Çocukluk ve Çocukluğun Evreleri

Ortaçağ'ın sonlarına kadar henüz 'çekirdek aile' kavramının oluşmadığı, eğitimin sadece seçkinlerin çocuklarına özgü bir ayrıcalık olarak kabul edildiği bir toplumsal düzende 'çocukluk', her yetişkin insanın pek de farkında olmaksızın yaşaması, bir an önce tamamlaması gereken *zorunlu* ve aynı zamanda *zahmetli* bir süreçtir.[14] Yukarıda çocukluk için söylediklerimiz 'özel

---

[11] Kapı önüne bırakmak (*Kindesaussetzung*), çoğu kez çocuğu bir mabedin veya Kilise'nin önüne bırakmak anlamında kullanılırken, terk etmek (*verlassen*) bu önlemi almadan, çocuğu bulunulan ortamda bırakıp gitmek anlamındadır. Nazmiye Mutluay, Eski Yunan'da, tiyatrolarda sahnelenen oyunlarda 'bulunmuş çocuk' motifine sık sık rastlanmasından hareketle, çocuk terk etmenin ender olmadığına dikkat çeker (Mutluay: 52).

[12] Ancak Antik Yunan dünyasında çocuk ticareti kölelikle sonuçlandığı için yasaklanmıştır (Cunningham: 38).

[13] Ortaçağ'da ve Yeniçağ'da olduğunun aksine Antikçağ'da terk edilmiş, bulunmuş çocuklar için henüz çocuk bakım evleri (*Findelhäuser*) benzeri resmî bakım ve yardım kurumları oluşmamıştır. Bu nedenle terk edilen çocuklar başka aile ve kişiler tarafından sahiplenilmekte, yetiştirilerek köle olarak satılmaktadır (Cunningham: 37).

[14] 17. yüzyılda yaşamış Fransız Papaz Pierre de Bérulle'e göre çocukluk, "ölümden sonra insan yaşamının en kötü ve sefil dönemidir" (Heywood:

yaşam' için de büyük ölçüde geçerlidir. Bakışımızı ne denli geçmişin derinliklerine çevirirsek, özel yaşam hakkında ulaşabildiğimiz bilgilerin o denli zayıfladığını görürüz.[15] Sekiz-dokuz yüzyıl öncesinde özel yaşamın önemli bir kurumu olarak ailenin tarihi üzerine bilgilerimiz, yasalar, konsül kararları, sadece varlıklı aileler için tutulmuş soy ağaçları, şehir kronikleri, nedamet kitapları (*libri poenitentiales*) ve mahkeme kayıtlarıyla sınırlıdır (Meier: 10). Anılan dönemden ve öncesinden günümüze ulaşan bilgilerin sınırlı olması, henüz toplumsal düzlemde 'birey'in müstakil bir kimlik olarak ortaya çıkmamış olması vb. nedenlerle, 'özel yaşam'ı değersiz kılmaktadır.[16]

Çocukluğun Ortaçağ'daki tarihi denildiğinde akla gelen ilk isim Annales Okulu tarihçisi Philippe Ariès[17] ve onun ünlü eseri

---

16). Rotterdamlı Erasmus (1465-1536), Fransız Papaz ile aynı fikirde değildir: "İnsanın ilkçağı olan çocukluğun, bütün çağların en şeni, en hoşu olduğu doğru değil midir?" (Erasmus 1998: 30).

15 Kuşkusuz bu yargı 'çocukluk' içinde geçerlidir. Ortaçağ'da çocukluğun tarihi üzerine çalışanların önemli ölçüde kaynak sorunu yaşamaları kaçınılmazdır. Aynı konuyu 20. yüzyıl için çalışmak isteyen araştırmacıları inanılmaz büyüklüğe ulaşmış bir materyal *yığını* bekler. Buna karşın Ortaçağ'dan günümüze intikal eden farklı kaynaklardaki bilgiler, sabırla ayıklanmayı ve itina ile birleştirilmeyi (*Rekonstruktionen der Kindheit*) gerektirir (Hermsen: 11).

16 Avrupa'da gerçek anlamda 'Birey'in (*Individuum*) ortaya çıkışı 16. yüzyılı bulacaktır. Jacques Le Goff'a göre Avrupa'da entelektüeller 12. yüzyılda ortaya çıkacak, ama gerçek anlamda üniversiteler yüz yıl sonra kurulmaya başlanacaktır.
Ancak çoğu zaman yapılan bir hataya düşülmemeli ve 'birey' ile 'entelektüel' birbirine karıştırılmamalıdır. Entelektüel (münevver veya aydın) olma hali son tahlilde yaşanılan döneme ilişkin bilinçli bir *tavır* iken, birey uzun süren bir mücadelenin sonucunda Aydınlanma Çağı'yla birlikte telâffuz edilen yepyeni bir kimliktir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Le Goff 1994, Dülmen 1997.

17 Philippe Ariès (1914-1984), 'Eski Rejim' değerlerinin yürekten savunulduğu ve yaşatılmaya çalışıldığı geleneksel bir aile içinde yetişir. Ariès'in annesi, 14 Temmuz'da kutlanan Fransız Devrimi'ni anma ve kutlama törenlerini izle-

'Eski Rejim Döneminde Çocuk ve Aile Yaşamı'dır.[18] 20. yüzyılın son kırk yıllık döneminde[19] çocukluğun tarihi alanında kaleme alınmış çok sayıda araştırma içinde Philippe Ariès'in kitabına atıfta bulunmamış olanına rastlayabilmek mümkün değildir.[20] Ancak farklı disiplinlerden çok sayıda araştırmacının sıra dışı

---

memek için her yıl Temmuz ayı boyunca Paris'i terk edecek kadar tutucu ve geleneklere bağlı bir kadındır. Kendi ifadesiyle zor ve disiplinsiz bir öğrenci olan Ariès, üniversite öncesi eğitimini zorlukla tamamlar. Daha sonra babasının isteğine uyarak Grenoble ve Paris'te tarih öğrenimi görür. Ariès, 'Eski Rejim Döneminde Çocuk ve Aile Yaşamı' adını vereceği çalışmasını 1950-1960 arasında bir Tropikal Araştırma Enstitüsü'nde memur olarak çalışırken kaleme alır. Ariès'in kitabı son tahlilde, hızla endüstrileşen Avrupa'da, yitip giden geleneksel toplum değerlerine, giderek yok olan 'büyük aile' ve akrabalık ilişkileri üzerine bir ağıt olarak okunabilir (Hermsen: 18-19).

18 Ariès'in 1960 yılında Fransa'da yayımlanan kitabı *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*'in, İngilizce çevirisi, *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life* 1962 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde, Almanca çevirisiyse, *Geschichte der Kindheit* başlığıyla 1975 yılında Almanya'da yayımlanmıştır. Almanca baskısına Hartmut von Henting tarafından yazılan kapsamlı 'Önsöz'ün kitabın anlaşılabilmesi bakımından çok yararlı olduğunu söyleyebiliriz (Ariès: 7-44).

Ariès'in kitabının Almanca ve İngilizce çevrilirlerine verilen isimler, Fransızca orijinalinden farklı olarak, *dönem* ve *bölge* sınırlaması içeermeyen genel başlıklardır.

19 Ariès'in kitabıyla başlayan yoğun ilgi öncesinde, çocukluğu tarihî süreçte elen alan ilk çalışma Georg Henry Payne tarafından *The Child in Human Progress* başlığıyla (NY) 1916 yılında yayımlanmıştır (Hermsen: 16). Diğer yandan 20. yüzyılda yazılmış, bugün için tarihsel önemi haiz, bütünüyle çocuk ve çocukluğun araştırma öznesi olmadığı yapıtlar da söz konusudur. Örnek olarak R. Bayne-Powell'in *The English Child in the Eighteenth Century* (1939), L. Lallemand'ın *Histoire des enfants abandonnés et délaissés: Etude sur la protection de l'enfance aux diverses epoques de la civilisation* (1885) ve O. J. Dunlop ve R. D. Denmans'ın *English Apprenticeship and Child Labour* (1912) isimli eseleri verilebilir (Cunningham: 15).

20 Bu bölümde çocuk eğitimi, çocukluk ve çocukluğun tarihini ele alan aşağıdaki eserlerden önemli ölçüde faydalanılmıştır: Ariès 1994, Shahar, Heywood, Dülmen 2005, Meier, Postman, Ariès ve Duby 1995 (1-2-3), Locke, Cunningham, Hermsen, Rousseau, Rutschky, Kuczynski.

ilgisine mazhar olan çocuk ve çocukluğun tarihi alanında yapılan çalışmalar içinde benzer sonuçlara varmış olanların azınlıkta olması şaşırtıcıdır (Cunningham: 16). Ariès'in önemi çoğu kez, çocukluğun tarihi üzerinde çalışan günümüz araştırmacıları tarafından bir anekdotla okurlara anlatılır; Philippe Ariès'i anmaksızın çocukluğun tarihini yazmaya soyunmak, Amerika'nın keşfini Christopher Kolumbus'u anmaksızın yazmaya niyetlenmek kadar anlamsızdır (Ohlendorf 2005).[21] Başlığından da anlaşılacağı üzere Ariès'in çalışması, Fransa'da 17. yüzyıldan 1789 Devrimi'ne kadar olan mutlakıyetçi rejim (*Ancien régime*) dönemini kapsar. Ancak Ariès özellikle 17. yüzyıla, yani 'çocukluğun keşfi'ne kadar olan dönemi açıklayabilmek ve tezlerini savunabilmek için, 10.-13. yüzyıllardaki Ortaçağ ikonografisi ile Ortaçağ'ın sonlarındaki resim-heykel sanatından önemli ölçüde faydalanır; başta eğitim olmak üzere, dilde, edebiyatta, okul çevresinde, giysilerde ve oyunlarda çocukluğu büyük bir itinayla mercek altına alır.

Amerika'da yayımlanışından (1962) kısa bir süre sonra büyük yankı uyandıran Ariès'in kitabının tümünü bir cümleyle özetleyebilmek mümkündür;[22] Ortaçağ toplumlarında çocukluk fikri *henüz* teşekkül etmemiştir.[23] Diğer bir ifadeyle modern anlamda 'çocukluk' fikrinin her zaman -tüm dönemlerde- koşulsuz var olduğunu söylemek mümkün değildir. Her çağda çocuklar fizikî varlık olarak vardır, ancak 'minyatür yetişkin'den öte 'çocuk' algısı, oldukça geç bir dönemde, 17. yüzyıl'da, eğiti-

---

[21] Bir 'hafta sonu tarihçisi' olarak anılan Ariès'in çalışması, akademik alanda çocukluk araştırmalarının 'Kutsal Kitabı' olarak anılmaktadır (Hermsen: 16).

[22] Cunningham, bu kadar az sayıda kelime ile ifade edilen bir düşüncenin, bu denli büyük itirazı çok ender gördüğünü belirtmektedir (Cunningham: 49).

[23] Hugh Cunningham bu ünlü önermede yer alan *sentiment* kavramının, Almanca ve İngilizce çevirilerde *Idee* (*Idea*) ile karşılandığını ve orijinal anlamındaki bütünlüğünden uzaklaştığını belirtir (Cunningham: 50).

min yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır; Ariès'e göre, insanoğlunun yüzyıllar boyunca 'çocukluk duygusu' gelişmediği için, çocukluğun *farkına* geç varmıştır.

Ariès 17. yüzyıl başlarında çocukluğun *müstakil* bir olgu olarak ortaya çıkışında belirleyici unsurun, giderek 'aile dışında' verilmeye başlayan eğitim -okul yaşamı- olduğuna inanır. Artık Ortaçağ'da olduğu gibi yedi yaşından itibaren yetişkin aile bireylerinin arasına katılarak çalışmaya başlayan 'çocuk' tipi geçmişte kalmıştır. 16. yüzyıldan başlamak üzere toplumsal ve ahlaki düzlemde yaşanan bir dizi değişiklik sonucunda *çocukluk* ile *yetişkin olmak* kesin çizgilerle birbirinden ayrılacaktır.[24] Bu dönemde hâkim olan eğitim anlayışı, çocukların erişkinlerin

---

[24] Hugh Cunningham'a göre Ariès'in kitabının ana mesajı, Norbert Elias'ın (1887-1990) ilk kez 1939'da yayımlanan ünlü eseri *Über den Prozess der Zivilisation*'da (2000; Uygarlık Süreci) ortaya koyduklarıyla bütünüyle çakışmaktadır. Elias'a göre, uygarlık olarak tanımlanan süreçte, yetişkinler ile çocuklar arasındaki, psikolojik düzlemdekiler de dâhil olmak üzere, davranışlar arasındaki mesafe (*Distanz*) giderek artmıştır. Elias için 'uygarlık süreci' içgüdülerin dışavurumunun kontrolü demek olduğu ve Ortaçağ'da henüz bu kontrol söz konusu olmadığı için, yetişkinlerle çocuklar arasında bugün sahip olunan *Distanz* yok denecek kadar azdır. Ancak Yeniçağ'ın başlarından itibaren yetişkinlerin toplum içinde davranışlarını düzenleyen, görgü kurallarını içeren yayınların ortaya çıkmasıyla yetişkinler ile çocuklar arasındaki *Distanz* da ilk kez belirginleşecektir. Cunningham son tahlilde, Ariès'in de kitabında Elias'ın ortaya attığı teze uygun kanıtlar sunduğunu savunmaktadır (Cunningham: 16-17).

Ayrıntılarına girilmeden ortaya konan tartışmada bizim için önemli olan husus, yetişkinler ile çocuklar arasında Yeniçağ başlarından itibaren ortaya çıktığına inanılan ve 'çocukluğun keşfi'yle sonuçlanan *Distanz*'ın varlığıdır. Bilindiği üzere Norbert Elias'ın 'Uygarlık Süreci Teorisi' önemli tenkitlere maruz kalmıştır. Kuşkusuz bu tenkitlerin en önemlilerinden biri ünlü Etnolog Hans Peter Duerr'e aittir. Duerr, 'Uygarlık Süreci Teorisi'ne karşı kaleme aldığı beş ciltlik 'Uygarlaşma Sürecinin Miti' isimli eseri Norbert Elias'a yanıt niteliğindedir.

Aynı konuda, Elias'a yönelen tenkitleri de ayrıntılı biçimde ele alan, Edmund Hermsen'e bakılabilir (Hermsen: 69-80).

dünyasına katılmadan önce bir tür 'karantina'da (okul) olgunlaştırılmalarını öngörür. Okullaşmanın yaygınlaşmasına paralel olarak çocukluk da uzun bir sürece yayılacaktır. Ariès uzayan bu sürecin cinsiyetler, toplumsal tabakalar ve ülkeler arasında, dönemlere de bağlı olarak farklılık göstereceğine inanmaktadır (Cunningham: 18-19). Ariès'e göre Ortaçağ boyunca çocuklar, küçük bedenler içindeki yetişkinler olarak algılanıyorlardı. Bu algılama biçimi onları ne özel ne de farklı kılıyordu; çocuklar erişkinlerle aynı giysileri giyiyor, birlikte sofraya oturuyor, aynı eğlencelere katılıyor, güçleri elverdiğince aynı ortamda çalışıyor ve birlikte dinleniyorlardı.[25] Ortaçağ dünyasında bir yetişkin için çocuk, sevgiye ve özene ihtiyacı olan muhtaç bir varlıktan çok, tüm zorluklara karşın hayatta kalabilmiş, giderek mensubu olduğu gruba *işgücü* olarak daha fazla katkıda bulunacak hâlihazırdaki 'yetersiz'dir.[26]

Ağır iklim şartları, yetersiz beslenme, salgın hastalıklar, temel sağlık koşullarının yetersizliği gibi Ortaçağ'a özgü olumsuzlukların getirdiği yüksek bebek ve çocuk ölüm oranları nedeniyle, çocukla ailesi arasındaki duygusal bağ en düşük düzeydedir. Özellikle babaların toplumsal yaşamın dayattığı ağır koşullar nedeniyle, çocuklarıyla aralarında *özel* bir bağ oluştuğunu söyleyebilmek henüz mümkün değildir.[27] Jürgen Kuczynski[28] özellikle feodal dönemde, (hatta 17. ve 18. yüzyıllara değin hâkim

---

[25] Jürgen Kuczynski, Ariès'in tezine atfen çocuklar ile yetişkinlerin dünyasında iki alandaki farklılaşmaya işaret ediyor; yetişkinler okula gidemezken, çocukların da yetişkinlerin cinsel yaşamlarına katılmaları söz konusu değildir (Kuczynski: 194).

[26] Bu yaklaşımıyla Ariès'in 'çocukluk' tanımı, bizim 'bebeklik' dediğimiz dönemle sınırlanmış olmaktadır.

[27] Ariès bu görüşlerini kitabının özellikle 'Çocukluğun Keşfi' ve 'Çocuğun Giysisi' başlıklı bölümlerinde dile getirmektedir (Ariès: 92-111, 112-125).

[28] *Geschichte des Alltags des deutschen Volkes* (Alman Halkı'nın Gündelik Yaşamının Tarihi), 1600-1810, 1. Cilt.

sınıflar arasında) çocuk ölümlerinin *olağan* karşılandığına, olağan karşılanmak *zorunda* olduğuna dikkatimizi çekiyor. Kuczynski tarafından çocuk ölümleri karşısında yetişkinlerin takındığı *kayıtsız* tavra yapılan bu vurgu, anılan dönemlerde bir dizi *dışsal* nedenden dolayı yüksek oranda seyreden çocuk ölümlerinin toplum tarafından başka bir şekilde kabul ve izah edilemeyeceğine işaret etmesi bakımından bizce çok önemlidir.[29]

5.-13. yüzyıllar boyunca Avrupa'da çocuk sevgisi sadece *doğal* bir istek değil, aynı zamanda, Kilise tarafından her fırsatta vurgulandığı üzere, Hıristiyanlık inancının da *gereğidir* (Meier: 29). Ortaçağ boyunca kaleme alınmış çok sayıda belgede, çocuklar aile için gereksiz, zahmet verici bir yük olarak tanımlanır. Din adamları, eğitmenler, gezgin şairler, Kilise babaları, sanatçılar, düşünürler tarafından kaleme alınan metinlerde çocuk uzun bir süre ailenin sırtından yaşayan, *asalak* bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Ne zaman ki *çocuk* çalışmaya başlar, ailenin dertlerine maddî veya manevî açılardan ortak olur, o döneme değin var olan 'çocuk/luk karşıtı' düşünceler giderek *unutulur*. 14. yüzyılda yaşamış Fransız şair Eustache Deschamp (1346-1407) çocuklar hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle anlatır:

> Çocuğu olmayanlar şanslıdır; çünkü küçük çocuk demek sadece zırıltı ve pis koku, aynı zamanda çaba ve endişe demektir; giydirilmeleri ve beslenmeleri gerekir. Daima düşecekleri veya bir yerlerini yaralayacakları endişesiyle yaşanılır. Ya hasta olur ölürler, ya da büyür suç işler cezaevine girerler. [...] Dünyada, hilkat garibesi bir çocuğa sahip olmaktan daha kötü bir kader olamaz (Meier: 41).

---

[29] Kuczynski, çocuk ölümleri karşısında yaşanan kayıtsızlık üzerine L. Stone'un 1974 yılında Ariès'in kitabı üzerine kaleme aldığı bir makaledeki düşüncelerine atıfta bulunuyor; "Çocuk ölümlerinin bu kadar yüksek olduğu bir ortamda, ailelerin kaybettikleri her çocuk için yoğun bir duygusal yıkım içine girmeleri önemli ruhsal bozukluklara-dengesizliklere neden olabilirdi" (Kuczynski: 191).

Deschamp'ınki kadar keskin olmasa da, 15. yüzyıldan anonim bir hiciv ustasının ifadeleri de çocuklar hakkında önyargı yüklüdür:

> Ne en ufağı, ne biraz daha büyüğü, ne de iyice büyümüş olanı; hiçbiri sevilmez bu çocukların. Küçük çocuğu büyütmek zordur, geceleri ebeveynlerini uyutmaz. Biraz büyüyünce sokakta aşağı yukarı koşuşturmaya başlar; atlardan, arabalardan korunmaları gerekir. Büyümüş çocuk sürekli ailesiyle miras için tartışır... (Meier: 41).

Le Goff'a göre çocuk ölümlerinin çok yüksek olduğu Ortaçağ'da çocuk, öncelikle endişe demektir:

> Çocuk karşısında ne üzülmeye ne de büyülenmeye zamanı olan bu yararcı Ortaçağ, çocuğu zaten hor görmektedir. [....], Ortaçağ'da çocuk yoktur, sadece küçük yetişkinler vardır (Le Goff 1999: 230).

Philippe Ariès'in yukarıda andığımız tespitleri akademik çevrelerce tenkit edilmekle birlikte çok sayıda taraftar da toplayacaktır; Ariès ile benzer görüşleri paylaşanlardan J. Le Goff, Barbara Tuchman ve Richard van Dülmen'in isimleri burada zikredilebilir.[30] Ancak Ariès, *bugün* kabul gören tanımlama normlarıyla, Ortaçağ için geçerli bir çocukluk anlayışının peşinden gittiği için eleştirilmektedir.

> Ariès'i eleştirenler onun son derece 'bugüne odaklı' düşünce biçimine dikkat çekmektedirler. Bununla kastedilen, onun 20. yüzyılın çocukluk anlayışıyla ilgili kanıtları Ortaçağ Avrupası'nda araması,

---

[30] Jacques Le Goff da, Ariès gibi sanat yapıtlarına bakıldığında Ortaçağ'ın *Batı'sında* çocuğun varlığından söz etmenin mümkün olmadığını belirtir (Le Goff 1999: 230). Yine Barbara Tuchman, Bebek İsa'yı konu edinmiş olanlar ayrı tutulmak koşuluyla, sanat eserleri ve edebî eserlerin yanı sıra Ortaçağ'dan bize intikal eden hiçbir metinde çocuk sevgisinden eser olmadığını vurgular (Tuchman: 56).

bunu bulamaması, sonrasında da buradan Ortaçağ'da yaşamın bu kesitiyle ilgili hiçbir bilgi olmadığı sonucuna varmasıdır (Heywood: 20).

Diğer bir önemli eleştiri noktası, Ortaçağ'da çocukluk kavramı olmadığını açıklayabilmek için resim sanatıyla kurduğu dolaysız, birebir ilişkidir. Ariès savını doğrulayabilmek üzere kitabında Ortaçağ'dan günümüze intikal eden çok sayıda gravür ve resmi mercek altına alarak inceler. Bir başka ifadeyle 'imgelerin tanıklığı'na başvurur (Burke: 116 vd).

Ariès tezini savunabilmek amacıyla işe önemli bir tespitle başlar; Ortaçağ sanatı 12. yüzyıla kadar çocukluğu tanımadığı için resmetmeye de niyetlenmez; 13. yüzyıldan itibaren ise ikonografi sanatında[31] yer alan melekler bebekten ziyade genç bir erkek çocuğu görünüşüne sahiptirler.[32] Yine bu dönemde meleklerin eşlik ettiği Bakire Meryem'in kucağındaki yarı çıplak Bebek İsa'nın, yüzüyle bedeni arasındaki yaş farkı dikkat çekicidir; bebek bedeninde bir *adolesan* yüzün *anlamlı* ifadesini bulmak şaşkınlık vericidir (Ariès: 94 vd). Gotik sanatla birlikte Bebek İsa'nın yerini küçük çıplak çocuk (*putto*) betimi alır. 15. yüzyıldan itibaren Avrupa resim sanatında çocuk 'portre' örnekleri giderek çoğalmaya başlar (Ariès: 98). Avrupa'da çocukluğun izleri, çocuk mezarlarındaki tasvirlerden de sürülebilmekle birlikte, 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde çocuk mezarları üzerindeki çocuk resimleri hâlen enderdir (Ariès: 100-101). Avrupa sanatında 14. yüzyıla kadar Bebek İsa ikonografisiyle sınırlı kalan çocuk betimi, ancak 17. yüzyıldan itibaren önemli bir değişime uğrar; artık resmedilen varsıl aile çocukları yetişkin giy-

---

[31] Yunancadan (εικών / eikon) gelen 'ikona' kelimesi ilahî olanın imgesini ifade etmek için kullanılır. İkona kelimesinin temel anlamı 'imge'dir (Balicka-Witakowska: 9).

[32] Ariès 18. yüzyıla kadar *adolesan* dönemin 'çocukluk' dönemiyle birbirine karıştığını belirtir (Ariès: 82).

sileri içinde değil, gerçek çocuk giysileriyle, ebeveynlerinin *koruyuculuğu* olmaksızın tasvir edilir hale gelmişlerdir. Resim sanatında çocuk, 'ikona' ya da aile resimlerinin tamamlayıcı bir figürü olmaktan kurtulup bağımsız bir *özne* haline gelecektir (Ariès: 113 vd).

Ariès tezinde önemli bir yer işgal eden çocukların giydirilme alışkanlıkları üzerine bazı saptamalarda bulunur; 16. yüzyıla kadar özellikle genç kızlar ile kadınların giysileri arasında fark yoktur. 18. yüzyıla kadar istisnasız herkesin başında bir başlık vardır (Ariès: 120). Erkek çocukları dört-beş yaşlarına kadar kız çocukları gibi etek ve bir üst gömleğiyle, başlarında başlık olduğu halde, ortalıkta dolaşırlar. Oğlan çocuklarını kız çocuklarına öykündüren (*Verweiblichung des Knaben*) ve 1550'lerde başlayan bu süreç Ariés'e göre 1770'lerde azalmakla birlikte 19. yüzyılın sonuna kadar etkili olacaktır (Ariès: 121-122)[33]. Ama 16. yüzyıldan itibaren varsıl aileler çocuklarının giyimine özen gösterecek, onlara yetişkinlerden farklı olarak, çocuk olduklarının ayrımına vardıracak giysiler giydirmeye başlayacaklardır. Genel hatlarıyla özetlediğimiz Ariès'in tezleri kuşkusuz birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Ancak bu çalışmada bizim için önemli ve öncelikli olan husus, onun yaklaşım yönteminden çok ulaştığı sonuçlardır.[34]

Kanımızca Ariès'in tezini açıklamakta kullandığı yağlıboya tablo, bakır ve ahşap baskı gravür, heykel vb. sanat yapıtlarının, diğer bir ifadeyle 'görsel malzeme'nin, ayrıntılı bir biçimde tetkik edilmesi gereklilik arz etmektedir. Avrupa'da 8.-17. yüzyıl-

---

[33] Ariès bu eğilimin (*Verweiblichung*) 1. Dünya Savaşı'nın bitimini takip eden dönemde sonlanacağını belirtmektedir (Ariès: 122).

[34] Çalışmanın bütünlüğü ve sınırları göz önünde bulundurularak, Ariès'in tezlerini savunmak için kullandığı delillere burada daha fazla yer veril(e)memiştir. Çalışmamız açısından önem arz eden 'çocuk oyunları' ve 'aile yapısı' gibi iki başlık için bkz. (Ariès: 126-174, 469-555).

lar arasında, yaklaşık sekiz yüzyıllık süreye yayılan dönemde verilen sanat eserlerinde, Ariès'in tezini güçlendirecek *deliller* mevcuttur.[35] Öncelikle Ariès'in, çocukluk kavramının Ortaçağ'dan 17. yüzyıla gelişim sürecinde, bazı kavramlara yüklediği anlamlar çok tartışılmıştır. İlginç olan husus, Ariès'in kitabının yayımlanmasından sonra, tarihçilere göre, psikologlar ve sosyologlar tarafından çok daha olumlu karşılanmış olmasıdır. Aralarında J. L. Flandarin ile A. Wilson'un da bulunduğu tarihçiler ve Ortaçağ uzmanları kitabı mantıksal kusurları ve analiz metotlarının zayıflığı nedeniyle eleştirmişlerdir (Heywood: 18).

Ariès'in çalışmasına yapılan tenkitlerin ağırlığı, kitabın hazırlanmasında kullanılan yöntem ve analiz metotları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin resim/ikonografi sanatından hareketle, Ortaçağ'da toplumsal yaşamın boyutları ve sosyal ilişkilerin derinliği üzerine bu denli *kesin* yargılarda bulunabilmek ne ölçüde mümkündür? Yine 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıktığına inanılan ve Ariès'in de çocukluğun keşfinde anahtar rol verdiği 'çekirdek aile'[36] kurumuna ilişkin bulguları tartışmasız kabul

---

[35] Bizce Ariès'in tezini ispat etmek için kullandığı bu yaklaşımın orijinalliği ve çocukluğun tarihi araştırmalarına, sanat yapıtlarının tanıklığına başvurmak suretiyle getirdiği yeni soluk, tarihçiler tarafından uzun süre *ciddiye* alınmamış olsa bile, sonuçları nedeniyle fazlasıyla kayda değer bir girişimdir. Kaldı ki çok sayıda yapıtta yer alan 'minyatür yetişkin' tasvirleri, bizce Ariès'i doğrulamaktadır. Bu bağlamda Peter Burke'un kitabında yer alan yaklaşımlar, konu üzerinde tartışmaların hâlen sürdüğünün önemli bir kanıtıdır.

[36] Jack Goody, yerleşim ve sosyal düzenlemelerin temeli olarak 'çekirdek aile'nin, sanılanın aksine çok eski dönemlerden beri var olduğunu, kökeninin Roma'nın son dönemlerine kadar gittiğini savunur. Goody, çekirdek aileye atfedilen bu 'aşırı' önemin 'mantalite' kavramını kabul eden tarihçilerce, Ortaçağ'ın dramatik ortamı ile Yeniçağ'ın dünyası arasında bir kontrast sağlamada *araç* olarak kullanıldığı ve abartıldığı inancındadır; "Ariès, çocukluk kavramının, çocuk hayatına daha fazla değer verildiği 16. yüzyıl Avrupası'nda ortaya çıktığını düşünmektedir. Ariès, çocuk ölüm oranlarının

etmesi, tezinin çokça eleştirilen başka bir yönü olmuştur. Çocuk ve çocukluğun sosyal boyutları üzerine çalışan Hugh Cunningham, Ariès'in tezlerine önemli eleştiriler getiren yazarlardan biridir. Cunningham'a göre Ariès'in yanılgısı iki noktada ortaya çıkar; birincisi, çocukluğu doğal haliyle tasvir eden diğer Ortaçağ kaynaklarını dikkate almamıştır. Bu eksikliğe karşı I. H. Forsyth'ın[37] Ortaçağ sanatında çocukları ele alan çalışmasını örnek gösteren Cunningham, Forsyth'ın 9.-12. yüzyılları kapsayan dönemde, lâyıkıyla yapılmış çok sayıda çocuk resim ve tasvirinin varlığına dikkat çektiğine işaret eder. Cunningham'a göre Ariès'in ikinci yanılgısı çocukluğu, resimler üzerinden okuyabileceğine olan sarsılmaz inancıdır. Benzer bir yöntemle, ikonografiler ve resimler okunarak, ilâhiyat ve/veya sanat tarihi yazmak mümkün iken, çocukluk tarihi yazabilmek mümkün değildir. Kaldı ki, Ortaçağ boyunca en çok tasvir olunan çocuğun 'Bebek İsa' olması, yine Ortaçağ başlarında ressamların çocuğu Tanrısal bir varlık olarak resmetme eğilimleri nedeniyle çocuklar yetişkin görüntüsüyle tuvallere yansıtılmışlardır (Cunningham: 51-52).[38]

---

düşmesiyle birlikte, ebeveynlerin, sürekli içlerinde duydukları çocuklarının onlardan koparılacağı korkusundan kurtularak çocuklarına sevgi vermeye başladıklarını ileri sürmektedir. Gerçekte çocuk ölümlerinin oranı 19. yüzyılın sonlarına kadar yüksek olmaya devam etmiştir. Ve her durumda, bir anne ya da babanın çocuğu için duyduğu üzüntünün (ya da sevginin) -sayı azaldıkça hayal kırıklığının daha büyük olmasının doğallığına rağmen- sahip olduğu çocuk sayısına bağlı olduğuna ilişkin görüşün çok az kanıtı vardır" (Goody: 27-28, 76-76).

Ortaçağ'da ve Yeniçağ'ın başlarında ailenin en önemli toplumsal organizasyon formlarından biri olduğuna ilişkin görüşler için bkz. (Meier: 11 vd).

37 I. H. Forsyth'ın bahsi geçen makalesi: 'Children in early medival art: ninth through twelfth centuries', *Journal of Psychohistory* 4, 1976: 31-70.

38 Hugh Cunningham kitabında Ariès'in tezlerine bütünüyle karşı çıkar ve Fransız tarihçiye en doğru ve doyurucu yanıtları, 'Ortaçağ'da Çocukluk' isimli kitabıyla Shulamith Shahar'ın verdiğini savunur.

Diğer yandan Ariès'in kitabını çalışmamız açısından ilginç kılan husus, eserinde 'çocuk cadılar' ve 'çocuk cadı avı' üzerine tek bir cümle dahi edilmemiş olmasıdır. Kanımızca bu *eksikliğe* Ariès'in kaleme aldığı yıllarda (1950'li yılların sonları) çocuk cadılığı ve çocuk cadı davaları üzerine ayrıntılı bilimsel çalışmaların henüz ortaya çıkmamış olması önemli bir gerekçe teşkil etmekle birlikte, cadı avı sürecinin, Ortaçağ'ın sonlarından Yeniçağ'a uzanan yaklaşık 250 yıllık dönemde çocukların gündelik yaşamlarını da etkileyen *sosyal* boyutuna hiç değinilmemiş olması, şaşırtıcı olsa gerektir. Anılan dönemde çocuklar, her ne kadar 'minyatür yetişkinler' olarak tanımlansalar da, gündelik yaşamlarında bu denli iç içe yaşamak zorunda *bırakıldıkları* ve falcı, büyücü, cinli veya cadı olarak karşılarına çıkarılan aile bireylerine veya komşularına, onların bu yeni kimliklerine bütünüyle ilgisiz kaldıklarına inanabilmek, kanımızca olası görünmemektedir. Ariès'nin bu denli önemli bir konuya *kayıtsız* kalabilmesinin, nesnel gerekçelerden ziyade, kullanılan yöntem ve çalışmanın amacıyla açıklanabileceği kanısındayız; Ariès'in, çocuk tarihinden çok, *çocukluğun tarihini* yazmaya niyetlendiğini, kitabının da tanımlanmış bir dönemde, çocukluğun modern anlamda ortaya çıkışını ortaya koymayı hedeflediği göz önünde bulundurulduğunda, yazarın niyeti kuşkusuz daha iyi anlaşılacaktır.

Ortaçağ'da Kilise babaları, diplomalı teologlar, hukukçular, hekimler, düşünürler, dahası eli kalem tutan herkes bir vesileyle çocuk ve çocukluk üzerine düşüncelerini dile getirmiştir. Ortaçağ boyunca görüş bildirenler tarafından kabul gören yaklaşıma[39] göre 'çocukluk' çağı kendi içinde üç temel döneme ayrılır

---

[39] Ortaçağ boyunca biraz da ayrımı yapanın mesleğine (hekim, ilâhiyatçı, hukukçu vb.) ve dünya görüşüne bağlı olmak üzere çocukluk ve erişkinlik dönemi çok sayıda alt döneme ayrılabilmektedir. Ortaçağ yazarları genel olarak her yedi yıllık periyodu yaşamda yeni bir dönem olarak kabul etme eğiliminde olmuşlardır. Genel kabul görmüş olanı, yukarıda zikredilen üçlü

(Shahar: 31-40): *infantia*, yani erken çocukluk, doğumla başlar ve yedi yaşına kadar sürer; *pueritia* erkek çocuklarında yedi ilâ on dört yaş arasında, kız çocuklarında yedi ilâ on iki yaş arasında yaşanılan dönemdir; *adolescentia* ise yetişkinliğe adım atana kadar olan dönemdir. Üçüncü dönemin bitişi konusunda görüş birliği olmamakla birlikte, prensip olarak Ortaçağ'da yazarlar yetişkinliğe kadar olan dönemi, günümüzde olduğu üzere, yedişer yıllık dönemlere bölerek incelerler (Hermsen: 44).

Ortaçağ düşünürlerince çocukluğun gelişim safhalarına getirilen yedişer yıllık bu üçlü ayrımın, kendi içinde de küçük ara dönemlere ayrıldığını görüyoruz. Bartholomaeus Anglicus ilk yedi ayı takip eden dönemin karakteristik özelliklerinin tanımlanmasında Piskopos Isidoro de Sevilla'nın (560-636), bebeğin iki yaşına kadar meme emeceği, bütün süt dişlerinin çıkmasıyla, ilk kelimeleri söylemesiyle ve nihayet atacağı ilk adımlarla bu dönemin sonlanacağı şeklindeki görüşlerini paylaşır. Evrensel alim Konrad von Megenberg (1309-1374) de, Isidoro de Sevilla gibi, doğumdan yedi yaşına kadar olan dönemle çocuğun yaşama başlangıç yaptığını, yedi yaşından itibaren eğitime başlayabilecek olgunluğa kavuştuğunu belirtir (Meier: 34). Sevilla ve Megenberg *pueritia* dönemini yedinci yılda başlatırken, 12. yüzyılda yaşamış felsefeci Guillaume de Conches, *infantia* döneminin, çocuğun bakımı ve ailesine olan mutlak ihtiyacı nedeniyle beş yaşına kadar sürdüğünü savunur (Shahar: 31).

İnsan yaşamını dönemlere ayırma (*Altersstufen*), kategorik olarak tahlil etme geleneğinin geçmişi MÖ 6. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu İyon geleneğinin izleri, Ortaçağ'da, Bizans İmparatorluğu'nda sürülmekle birlikte ilk kez 16. yüzyılda basılı metinlerde karşımıza çıkar (Ariès: 74). Doğumdan ölüme insa-

---

ayrım olmakla birlikte, örneğin ilk çocukluk dönemi bazı yazarlarca iki alt döneme, hatta alt dönemlerden her biri 2-3 farklı faza ayrılabilmektedir.

nın tüm yaşamını kategorize etme konusunda bu denli hassas olan Ortaçağ, 'yaş' söz konusu olduğunda aynı tavrı göstermekten uzaktır. Özellikle kişilik haklarını kullanabilme ehliyetinin olup olmadığının bilinmesi gereken durumlarda mahkemelerce yaş tespitine yönelik yapılan, "Elma mı? Altın lira mı?" deneyi bu konuda ilginç bir örnek teşkil eder; hâkim tarafından haklarını kullanabilme yeteneği olup olmadığı tespit edilmek istenen çocuktan, 'elma' ile 'altın lira' arasından seçim yapması istenir. Şayet çocuk 'altın lira'yı seçerse, mahkeme heyeti tarafından haklarını kullanabilme ehliyeti olduğuna karar verilecek, tersi durumda ise hâlen bir 'çocuk'la karşı karşıya olunduğuna kanaat getirilecektir (Meier: 37).

Yedi yaşında başlayan *pueritia*, insan yaşamındaki en önemli dönemlerden biridir; artık çocukluk döneminin masumiyeti geride kalmıştır ve kötülüklerle dolu dünya her fırsatta gerçek yüzünü gösterecektir. Bu dönemin erişkinliğe adım atmaya hazırlanan çocuklar için iyi bir hazırlık -gerçek yaşamla yüzleşme- dönemi olduğunu savunanların karşısında özellikle teologların başını çektiği başka bir grup yazar, yedi-sekiz yaşlarında öğrenci olarak veya çalışarak gerçek dünya ile karşı karşıya gelen çocukların da günah işleyebileceklerini, bu nedenle günah çıkarmalarının zorunlu olduğunu savunur. Bu görüşü savunanlar 'geçiş dönemi' fikrini savunanlara temel bir argümanla karşı çıkar; çocuklar günah işlemek için on iki ilâ on dört yaşına kadar bekleyecekler midir? Mantıklı olmaktan öte kurnazca kurgulanmış bu argüman cezaî ehliyet ve medenî hakları (evlilik vb.) kullanma yaşını *pueritia* döneminin başlangıcına kadar çekmektedir.

Tüm bu farklı yorumlara rağmen 5.-13. yüzyıllarda on üç yaşına ulaşan kız çocukları evlenebilme hakkına sahip olurken, bu sınır Ortaçağ'ın sonlarında on üç-on beş yaş, hatta kentlerde on altı-yirmi yaş aralığına yükselecektir. Erkek çocukları ise on iki-on beş yaşları arasında evlenebilme hakkına kavuşurlar.

Kanonik Hukuk evlilik yapabilme (*desponsatio de praesenti*) ile nişanlanabilme (*desponsatio de futuro*) ehliyeti arasında kesin bir ayrım yapmıştır. Buna göre örneğin, yedi yaşını doldurmuş bir çocuğun ailesi onu istediği bir ailenin kızıyla nişanlayabilir (Meier: 25 vd).[40] Ortaçağ'ın yargı sistemi ise cezaî ehliyet yaşını erkeklerde on dört, kızlarda on iki olarak kabul etmiştir (Shahar: 32 vd). Tahmin edileceği üzere bu sınırlama genel eğilimleri yansıtmakla birlikte, pratikte *adolescentia* dönemi, özellikle kız çocuklarının biyolojik gelişimi ve erkek çocuklarının gündelik yaşama katılım düzeyleriyle belirlenmektedir.

Ortaçağ boyunca suç işleyen çocuklarda cezaî ehliyetin hangi yaştan itibaren aranması gerektiği konusunda görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Genel olarak Avrupa'da 12. ve 13. yüzyıllarda sivil mahkemelerde on iki-on dört yaş sınırı, özellikle ağır ceza gerektiren cürümlerde, hafifletici *neden* olarak kullanılmıştır. Papa III. Alexander, 12. yüzyılın ikinci yarısında yayımladığı fermanla on dört yaşından küçük erkek çocuklarının, on iki yaşından küçük kız çocuklarının cezaî ehliyetlerinin olmadığına hükmetmiştir (Shahar: 34). Cezaların uygulanması bazen de dinî vecibelerin (sürekli günah çıkarmaya gitmek, aksatılmadan ayinlere katılmak, Kilise'nin hayır işlerinde çalıştırılma vb.) kesintisiz yerine getirilmesi şeklinde olabilir. Daha sonraki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde üzerinde duracağımız üzere, Ortaçağ'da *pueritia* çağındaki çocukların işledikleri suçlardan dolayı ağır cezada yargılanmalarına istisnaî dönem ve uygulamalar dışında rastlanmaz. Ne var ki 16. yüzyıldan itibaren çocukların yargılandıkları çocuk cadı davalarında mahkemelerce verilen kararlarda, erişkinlere verilenlere (ölüm, yaşam boyu hücre, kürek vb.), ben-

[40] Ortaçağ'da evlilikte genel kabul gören on iki-on dört yaş sınırı özellikle soylu kesim arasında sözde kalmaktadır. Miras ve veraset kaygıları nedeniyle Avrupa tarihinde çok sayıda 'çocuk evlilikleri' (*Kinderheiraten*) söz konusudur (Meier: 26).

zer ağır cezalara çarptırıldıkları görülecektir. Bu uygulamaların Yeniçağ'ın başlarına damgasını vuran yargılama ve infaz sürecinde, istisna olmanın ötesinde, giderek hukukî bir teamül olarak, yargı sisteminde yer edindiğini görüyoruz.

Batı dünyasında ergenlik[41] kavramının 15. yüzyılda ortaya çıktığı bilinmekle birlikte, Aristoteles'in (MÖ 384-322), insanlarda on beş-yirmi bir yaşları arasındaki evreyi tanımlamak için kullandığı kelimeler ergenliği betimler niteliktedir. Aristoteles'ten Ortaçağ'a, Yeniçağ'dan günümüze kadar geçen süreçte ergenlik kavramına atfedilen anlamın da büyük ölçüde değiştiğini, giderek farklılaştığını söyleyebiliriz (Onur 2005: 20). Philippe Ariès tezlerine uygun biçimde çocukluk ile adolesan döneminin 18. yüzyıla kadar birbirine karıştığını, daha açık bir ifadeyle adolesan döneminin *yaşanamadığını* savunur. Ariès bu tezini desteklemek üzere, 14. ve 15. yüzyıldan kalma birçok Fransızca metinde çocuk kelimesinin, çok geniş bir yelpazeye yayılmış yaş grubunu temsil etmek üzere kullanıldığına vurgu yapar (Ariès: 82).[42] Yetişkinlik çağının öncesindeki son dönem olan *adolescentia*'yı yaşayan genç bir insanın, her türlü sorumluluğu üstlenmesi gerekecektir; böylece artık o gerçek yaşama adım atmış sayılır. Başta iyi ve kötüyü ayırt etmek olmak üzere, alacağı tüm kararlarda ve eylemlerinde yaptığı hatalara artık müsamaha gösterilmeyecektir; bu ifadenin adolesanlar için hukukî anlamı açıktır; bundan böyle cezaî ehliyetleri vardır ve yine, istendiği durumlarda tanıklıklarına başvurulabilecektir.

---

41 Ergenlik kelimesi, *adolescere* (Latince, 'büyümek') sözcüğünden gelmektedir (Onur 2005: 20).

42 Ariès, Latin Ortaçağı'nın yaş dönemleri (*Altersstufen*) üzerine çok zengin olduğundan bahisle Fransızcanın Latince karşısındaki yetersizliğine dikkat çeker; Latincede yedi farklı yaşam dönemi (*Lebensalter*) söz konusu iken, Fransızcada bu dönemler çocukluk, gençlik ve yaşlılık olmak üzere üç tanedir (Ariès: 81 vd).

Bu arada Kilise, cemaate katılan yeni bireyleri Hıristiyanlığın vecibelerini yerine getirmeleri için sıkıştırmak konusunda kararlıdır; papazların vaazlarında, Kilise büyüklerinin nedamet kitaplarında örnekleri çokça verildiği üzere, on üç-on dört yaşlarına gelmiş kanı kaynayan potansiyel günahkârları Şeytan'ın oyununa gelmekten kurtarmak, doğru yoldan çıkmalarını önlemek için eğitmeleri, yani *korkutulmaları*, istenir. En azından Katolik Kilisesi'nin yüzlerce yıl boyunca bu görevi başarıyla yerine getirdiği söylenebilir.

Ruhban kesiminin adolesan algısıyla, soylularınki kuşkusuz farklıdır; varlıklı gençlerin aileleri için güzellik, cesaret, kahramanlık gibi fikirlerin filizlenmeye başladığı adolesan dönemi çok önemlidir. Gelecekte soylarını sürdürecek olan çocuklarının, şövalyelik kurumuna adım attığı bu dönem, soylu kesim için yaşamsal anlam taşır.[43] Kırsal kesimde yaşamını emeğiyle çalışarak kazanan insanlar, el becerilerine ve imkânlarına uygun biçimde, bu dönemi hızla aşarak doğrudan çalışma hayatına giriş yaparlar (Shahar: 35 vd). Tarımla uğraşan ve kol emeğiyle yaşayan toplumlarda yetişkinliğe geçişin (üçüncü faz) çok kısa süreceği tahmin edilebilir (Dülmen 2005: 122).

Çocukluğun ikinci fazının erkeklerde on dört yaşında, kızlarda on iki yaşında bittiği konusunda günümüz tarihçilerinin büyük çoğunluğu hemfikir olsa da, üçüncü fazın ne zaman bittiği konusunda fikir birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bu konudaki tartışmaların ayrıntılarına girmeden, Ortaçağ'dan itibaren adolesan döneminin sonlandırılması için yedi yıllık bir süre öngörenlerin sayısının bir hayli fazla olduğunu söyleyebiliriz (Shahar: 37). Böylece erkek çocuklarda yetişkinlik çağı yirmi bir yaşında, kız çocuklarda on dokuz yaşında başlamış olacaktır.

---

[43] Georges Duby 'Şövalye' isimli çalışmasında, Guînes Kontu şövalye Arnoul'un doğumundan itibaren hayatını anlatarak şövalyelik kurumu hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.

Bu kabulün, günümüzde erkek çocuklarda ortalama yirmi bir yaşın üniversite eğitiminin sonuna denk gelmesi nedeniyle çok da anlamsız olmadığı görülmektedir.[44]

Sonuç olarak kanımızca tüm dönemlere özgü ve o ölçüde yalın bir çocukluk tarifi Hermsen tarafından yapılmıştır; insanoğlunun doğumundan cinsel olgunluğa erişinceye kadar geçen dönemi çocukluk olarak adlandırılır (Hermsen: 1).

1.3 Ortaçağ Sonlarından Yeniçağ Başlarına Çocuk Bedeni ve Çocukluğun Evrimi

1.3.1 Doğum, Vaftiz ve Batıl İnançlar

Bugün bizler için, batıl inanç olarak tanımlanan ve akıl -bilimdışı oldukları kabul edilen birçok olgunun, Ortaçağ insanı için ne denli yaşamsal -vazgeçilmez- öneme sahip olduğuna en iyi kanıt teşkil edenler, 'ölüm' ve 'doğum'a ilişkin alanlardır. Ortaçağ dünyasında henüz emekleme aşamasındaki tıp biliminin hurafeler tarafından ne denli kuşatılmış olduğunu günümüze intikal eden metinlerden anlayabiliyoruz. Hekimlik mesleğinin teşhis ve tedavi yöntemleri, yüzyıllar boyunca sahte hekimlerin, şarlatanların, tiryak satıcılarının sözde şifa veren iksirlerinin yerini alabilmek için mücadele etmiştir. Ancak 17. yüzyılın sonlarına doğru hekimler, yeni gelişen farmakolojinin de etkisiyle, insan vücudu hakkında sahip oldukları bilgileri bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanmaya başlayacaklardır. Yine de Ortaçağ ve hatta Yeniçağ boyunca, tıbbın insan sağlığında nüfuz edemediği -ettirilmediği- alanlar mevcut olacaktır; bu kafa karışıklığı büyük ölçüde kadınlara özgü bir iş olan doğum söz konusu olduğunda, daha da artmaktadır (Dülmen 2005: 82).

---

[44] Adolesan dönemin sona ermesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Shahar: 37-40.

> Birçok kadın genellikle kendi evinde, diğer kadınların yardımıyla doğum yapardı. Aslında uzak çiftliklerde veya zor doğumlarda kocaların müdahale etmesine rağmen, doğum 18. yüzyıla kadar kadınlara has, gizemli bir şeydi (Heywood: 59).

Ortaçağ'da hamile kadınlar ve loğusalar gündelik yaşamlarında ayrıcalıklı konumlarının yanında, yasalar karşısında da bazı imtiyazlara sahiptirler. Özellikle Ortaçağ'ın sonlarında yapılmış yasal düzenlemelerde *koruyucu* hükümlere rastlanır; örneğin hamile kadının çocuğunu doğurmadan ölüm cezasının infaz edilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Yine hamile eşini döven eşlere ceza verilmesi öngörülmüşken, sorgulamada sanık kadının hamile olduğunun tespit edilmesi durumunda işkence uygulanmaz (Meier: 87). Tüm bu ve benzeri 'kadın dostu' gözüken yasal düzenlemeler yanında, Katolik Kilisesi ve ona rehberlik eden teoloji doktrininin yüzlerce yıllık *teamülleri* faklı bir yaklaşıma işaret eder. Kilise, ilk günahtan bütünüyle kadını sorumlu tutar; Tanrı tarafından vaat edilmiş cennetten insanoğlunun kovulmasına Âdem'in bedeninden yaratılmış *eksik* insan, Havva neden olmuştur. İşlediği büyük günahın bedelini ödemesi gerekmektedir. Tanrı'nın bu eyleminden dolayı kadını çeşitli yollarla cezalandırdığına inanılır. Bu cezanın bilinen örneklerinden biri kadının çektiği doğum sancısıdır; Bakire Meryem dışında anne olmak isteyen tüm kadınlar bu acıyı çekmeye mahkûm edilmiştir (Loux: 81). Bu bağlamda Kilise'nin yaşamın her alanında bir vesileyle rol üstlendiği Ortaçağ'da 'doğum', biyolojik bir olgu olmaktan öte, kültürel bir fenomen olarak karşımıza çıkar.

Hıristiyanlık inancında 'yeniden' doğum kutsanmakla birlikte, yeni doğanın dünyaya 'ilk günah'ı yüklenmiş olarak geldiğine inanıldığı içindir ki, vakit geçirilmeksizin vaftiz edilme-

si[45] zorunludur.[46] Bu süre sağlıklı bir bebek için, doğumdan sonraki bir haftayla sınırlıyken, zor bir doğum sonrasında yaşamda kalma şansı düşük olan bebeklerin acilen vaftiz (*Nottaufe*) edilmeleri gereklidir.[47] Böylece acil durum vaftiziyle ruhların öbür dünyaya temiz, günahlarından arındırılmış olarak gönderilmeleri sağlanmış olacaktır (Becker, Brackert, Brauner, Tümler: 91).

> Vaftiz olmak, ilk günahtan ve saflığı bozan doğumla ilgili her şeyden arınmak ve aynı zamanda Hıristiyan topluluğuna kabul edilmek demekti. Katolikler vaftiz edilmemiş bir çocuğun cehenneme ya da 14. yüzyıldan itibaren boşluğa (cennet ile cehennemin arasında bulunma durumu) düşeceğine inandıklarından, vaftiz ayininin mümkün olduğunca çabuk yapılmasını isterlerdi (Heywood: 63).

---

45 Hıristiyanlık inancında önemli bir yeri olan vaftiz ritüelinin büyük ihtimalle Gnostik gruplardan alındığı tahmin edilmektedir. Vaftizi, insanı kötücül ruhların tutsaklığından kurtarmak amacıyla kullanan Gnostiklerin vaftiz uygulamasının örnek alınması, 4. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık inancına yerleşmeye başlayan ilk günah öğretisi ve beraberinde gelen arınma prensibinin hayata geçirilebilmesi bakımından önemlidir (Weber 1999: 80-81). Hıristiyanlık inancında vaftiz ritüeli dinsel, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla çok sayıda araştırmada incelenmiştir. Biz burada konumuzun bütünlüğü dâhilinde tümünden faydalandığımız, ancak, içinde vaftiz ritüeline de farklı bir boyutuyla yer veren eserleri anmakla yetineceğiz: (Dülmen 2005), (Loux), (Shahar), (Flügge), (Heywood).

46 Vaftizin zamanında yapılabilmesi konusunda, ebelere de görev verilmiştir. 1510 tarihli 'Freiburg Ebelik Mesleği Nizamnamesi'ne göre (*Hebammenordnung*) doğumda bulunan ebeler, bebeğin vaftiz edilmesi gerekliliğini veya en azından doğumunu yetkili makam ve kurumlara (Kilise) bildirmek zorundadır (Flügge: 298).

47 Yeni doğan bebeğin vaftiz edilmeden öleceğinin anlaşılması durumunda din adamlarının sorumluluğunda olan bu görev, önemine binaen, aile büyüklerinden biri tarafından yerine getirilirdi (Heywood: 63).

Hıristiyanlık inancında vaftizin gerekliliği[48] sadece ilk günahtan kaynaklanmaz. Kadın ile erkeğin birleşmeleriyle doğan çocuk *işledikleri günahın* meyvesidir.[49] İnsan neslinin devam ettirilebilmesi için çocuğun vaftiz edilmesi gerekir; ancak böylece ilk günahın yükünden kurtulmak mümkündür (Shahar: 58). Çocukları *günahkâr varlıklar* olarak gören[50] Kilise babası Aziz Augustinus[51] vaftiz edilmemiş bir çocuğun cehennem ateşinde

---

[48] Hıristiyanlık inancında 'vaftiz ritüeli'nin önemi, sadece yeni doğan bebeğin Hıristiyanlığa kabulünü simgelemekten kaynaklanmaz. Özellikle Hıristiyanlığın erken dönemlerinde, Hıristiyanlığı seçen yetişkinlerin günahkâr geçmişlerini geride bırakıp yeniden doğuşlarına vesile olduğu ve 'mistik kurtuluşu' temsil ettiği için de büyük öneme sahiptir. İlerleyen bölümlerde üzerinde duracağımız *egzorsizm* (Şeytan çıkarma/demon kovma), temel olarak vaftiz ritüelinin bir parçasıdır. Tabiatıyla bu denli önemli bir ritüelin uygulamada dünyevî uzantılarının olmaması düşünülemez; vaftiz olmuş çocukların bu şansı bulamamış olanlara göre çok daha fazla yaşama şansına sahip olmalarının yanında, hastalıklara yakalanma riskleri de azalır. Vaftiz adeta çocukları dışarıdan gelebilecek her türlü kötülüğe karşı koruyan görünmez bir 'zırh' vazifesi görür; vaftiz olmamış birisine toplumun kapıları sonsuza dek kapanacaktır (Shahar: 58-66).
Ayrıca Hıristiyanlıkta mezhepler arası bir çatışma alanı olarak vaftiz için bkz. Flügge: 316 vd.

[49] Hıristiyanlık inancında, en az 'işlenen günahın meyvesi' olarak çocuk sahibi olmak kadar çocuksuzluk da çiftleri günahkâr kılar; çocuk sahibi olamayan çiftler daha önce işledikleri günahları nedeniyle Tanrı tarafından cezalandırılmışlardır (Dülmen 2005: 81).

[50] Augustinus Tanrı karşısında herkesin, yeni doğmuş bir bebeğin dahi, günahkâr olduğunu *İtiraflar*'ında şöyle dile getirir: "Dinle beni Tanrım! Günahkâr insanın vay haline! Ve bunu söyleyen bir insan ve sen ona acıyorsun; çünkü onu yaratan sensin, ama onun içine günahı sokan sen değilsin. Çocukluğumda işlediğim günahları bana kim anımsatacak? Gerçekte, hiç kimse, bir günlük bebek bile, senin karşında günahsız değildir". (Augustinus: 19).

[51] Aziz Augustinus (344-430): Hıristiyanlık dünyasının ilk dönemlerinin en önemli Kilise büyüklerinden birisidir. Hıristiyan bir anne ile putperest bir babanın oğlu olarak Tageste'de (Kuzey Afrika) doğmuştur. Gençlik yıllarında farklı dinî görüşlerin etkisiyle sapkın bir yaşam sürse de, Hıristiyanlığı

yanmaya mecbur kalacağına inanır. Ne var ki Augustinus'un bu inancı uzun soluklu olamaz. 12. yüzyıldan itibaren, vaftiz edilmeden ölen çocukların cennete giremeyecekleri ve Tanrı'nın sınırsız sevgisinden sonsuza dek mahrum kalacaklarına inanılmakla birlikte, yetişkinler gibi cehennem ateşinde de yanmayacakları kabul edilmiştir.[52] Kaldı ki bizzat işlediklerinden ziyade,

---

seçerek 387 yılında vaftiz olur. 396 yılında Hippo Regius şehrinin piskoposu olan Aurelius Augustinus'un büyücülük ve demonoloji üzerine kaleme aldığı eserlerde Yeni Platonculuğun etkileri görülür. Geç dönem Antikçağ felsefesiyle Hıristiyanlık inancı arasındaki paralellikleri ve sapmaları ortaya koyan düşünceleri Hıristiyanlık dünyasında yüzyıllar boyunca önemini korumuştur. En önemli eserleri: *İtiraflar* (*Confessiones*), *Tanrı Devleti* (*De Civitate Dei*), ve 'Hıristiyan Öğreti' (*De doctrina Christiana*).

[52] Burada genellikle yanlış yorumlanan bir bilgiye kısaca değinmek istiyoruz. Hıristiyanlığın ve Roma Katolikliğinin temel kavramlarından biri olan vaftiz inancı tüm Hıristiyanlar için aynı zamanda bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun yerine getirilmemesi durumunda, Cehennem'in girişinde Limbo (Latince *Limbus*) olarak adlandırılan özel bir bölgede, kıyamet (kurtuluş) gününe kadar beklenilmesi gerekir. Yukarıda değinildiği üzere, vaftiz edilemeden ölen veya ölü doğan çocuklar (*limbus infantium*) ve Hz. İsa'nın vaftizinden önce yaşamış Hz. Adem, Hz. Musa gibi peygamberler, Vergilius, Platon gibi şair ve filozoflar (*limbus patrum*) Limbo boşluğunda kıyamet gününe kadar beklemek zorundadırlar. *Limbus* kesinlikle Cennet'in girişindeki Araf'la karıştırılmamalıdır. Araf son tahlilde, Cennetin bir parçasıyken, Limbo Cehennemin sınırındaki boşluktur (*Vorhölle*). Araf'ta acılı bir bekleyiş söz konusuyken, Limbo'da başıboşluk, avarelik hâkimdir. *Limbus infantium*'un mantığı tümüyle 'ilk günah' üzerine inşa edilmiştir. Vaftiz edilemeden ölen veya ölü doğan çocuklar kendi işledikleri bir günahın kefaretini ödemek için orada değildirler. Hıristiyanlık etiği bu 'günahsız' çocukları doğrudan cehenneme göndermeye razı olmamıştır; Tanrı'nın inayeti hâlen üzerlerindedir.
Bu arada Katolik Dünyası'nda *Limbus* konusunda yaşanan önemli bir gelişmeden kısaca söz edelim. Papa II. Johannes Paulus 2004 yılında *limbus infantium*'un teolojik bağlamda inanılırlığının ve doğruluğunun araştırılması için otuz kişilik Uluslararası Teoloji Komisyonu'nu görevlendirmişti. Bu çalışmanın ilk sonuçlarını değerlendiren (20 Nisan 2007) Papa XVI. Benedictus (Joseph Ratzinger), bir teolog olarak Limbo'nun varlığından şüphe ettiğinden bahisle, bir hipotez olarak kalmasından yana olduğunu belirtmiştir. Sa-

kendilerine *miras* yoluyla intikal eden bir günaha bu kadar ağır bir kefaret ödetmek Tanrı'nın bağışlayıcılığına sığmamaktadır (Shahar: 59). Ancak 13. yüzyıla gelindiğinde, Dante'nin *İlâhi Komedya* adlı eserinde de görüleceği üzere, edebî metinlerde vaftiz edilmedikleri için cehennem ateşinde yetişkinlerin yanında azap çeken çocuklara hâlen rastlanmaktadır. Dante'nin metnini ilginç kılan husus cehennemde 'işkence görmeden acı çeken' kadın, erkek ve çocuklar, kâfir veya putperest oldukları, Dante'nin ifadesiyle, "Hıristiyanlıktan önce yaşamış oldukları için" oradaydılar (Dante: 62).[53]

---

dece teolojik bağlamda değil, değişik platformlarda uzun yıllardır tartışılan bu konu üzerine yorumların çoğalmasında, suçsuz çocuklara cennetin kapılarının kapatılmasının, Hz. İsa'nın çocuk sevgisiyle çeliştiği görüşünün de önemli ölçüde etkili olduğu sanılmaktadır.

Aslında bu konu tarihsel bağlamında, günümüz dünyası için yorumlandığında, Katolik teolojinin önemli bir açmaz içinde olduğu görülecektir. Dünya çapında her yıl kürtajla elli ilâ altmış milyon çocuk doğmadan alınmaktadır. Yine çok sayıda Katolik aile yeni doğan çocuklarını vaftiz ettirmemektedir. Limbo'nun gerekliliği ve inandırıcılığı üzerine yapılan tartışmaların bu denli eski ve kapsamlı olmasında ve kavramın giderek Vatikan tarafından gözden çıkarılmasında bu ve benzeri nedenlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu konuda daha fazla bilgi için bu adreslere bakılabilir;
http://www.kathpedia.com/index.php?title=Limbus;
http://www.netzeitung.de/feuilleton/622270.html;
http://www.kath.net/detail.php?id=9086;
http://www.katholisch.internetseelsorge.de/cms/de/thema-des-monats/2007-06/uebersicht/index.html; http://www.kath.net/detail.php?id=14848.

[53] Ustası (Vergilius) Dante'yi *Limbus*'a götürür ve bundan sonrasını Dante şöyle anlatır; "İyi yürekli usta dedi ki: 'Niçin sormuyorsun gördüğün ruhların sahiplerini? Gitmeden daha ileri, bil ki bunlar günahkâr değil, erdemleri var, ama yeterli değil, çünkü senin inancının da giriş kapısı olan vaftizden yoksun kalmışlar; Hıristiyanlıktan önce yaşamışlar, ama Tanrı'ya gerektiği gibi tapınmamışlar: Onlardan biriyim ben de. Bu yüzden yitiğiz biz, başka bir suçtan değil, tek cezamız umutsuz bir özlemle birlikte yaşamamız' " (Dante: 31-42; Cehennem IV. Kanto).

Ortaçağ boyunca hurafelerin en yoğun şekilde üretildiği mekânlardan biri de loğusa odalarıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, bebeğin vaftizi ile yaşamını tehdit eden tehlikelerden sadece biri aşılmış olacaktır. Ancak doğacak bebeği daha ana karnında tehdit eden daha birçok tehlike söz konusudur. Hamile/loğusa kadınlar ile yeni doğmuş bebekler, içinde bulundukları durumun sonucu olarak korunmasız ve zafiyet halinde Şeytan ile demonların birincil hedefi haline gelirler. Ortaçağ insanı, Kilise tarafından tanımlanmamış ve kendisine çizilmiş yaşamsal sınırlar dışında kalan, farklı her şeyi 'büyücülük' ile açıklama eğilimindedir. İster doğa koşullarından, ister insan davranışlarından kaynaklansın, her türlü olumsuzluğun arkasında Şeytan'ın ve demonların parmağı olduğuna inanır. Böylece falcılık, büyücülük, cadılık gibi kökleri Antikçağ'a kadar uzanan ve Kilise tarafından *batıl* olarak kabul edilen inançlar,[54] belirli dönemlerde kitlesel paranoyanın bir parçası haline gelip takibe alınsalar da, son tahlilde Ortaçağ'da gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdırlar. Bu hususu ilerleyen sayfalarda ayrıntılarıyla inceleme imkânı bulacağız.

Yukarıda 'büyücülük' üzerine yaptığımız genellemenin doğum ve loğusa odasına ilişkin tespitleri kolay anlaşılır hale getirme amacı taşıdığı gözden kaçmamalıdır. Kilise tarafından da kabul gördüğü üzere, kadınlar doğum esnasında ve loğusa yatağında saflıklarını kaybetmişlerdir (*unrein*) ve Şeytan'ın tüm olumsuz etkilerine karşı savunmasız haldedirler (Flügge: 345). Bu nedenle doğum yapılacak mekânın, doğum başlamadan önce iyice temizlenmesi, havalandırıldıktan sonra rüzgârın, kötü

---

[54] Katolik Kilisesi'nin 'batıl inanç' (hurafe) tarifi yüzyıllar boyunca önemli değişime uğramıştır. Batıl inanç, bazen putperestlere atfen kullanılırken, çoğunlukla kâfirlerin, (boş) inancı olarak tanımlanmıştır. Biz bu bağlamda batıl inancı, 'kutsal'ın karşısında 'din dışında kalan' olarak tanımlamaktan çok, 'hak yolundan sapan'ı ifade edecek şekilde kullandık.

ruhların girmemesi için pencerelerin sıkıca kapatılması, çatlakların onarılması gerekir (Heywood: 61). Okunmuş-üflenmiş mum ve tütsüler yakılması, yatak başuçlarına yerleştirilen haçlarla Şeytan'a karşı korunma sağlanması, ateşe tuz atılarak kötücül güçlerin uzak tutulmaya çalışılması, hamile kadının üzerinde mutlaka okunmuş (büyülü) muska bulundurması, yine üzerinde Bakire Meryem ve Bebek İsa tasvirleri olan madalyonlar takması, sıkça başvurulan yöntemlerdir.

Tüm bunlar kolay bir doğum ve sağlıklı bir bebek için başvurulan çok sayıdaki batıl inanç pratiğinden sadece birkaçıdır. Ortaçağ insanına göre kadının doğumla başlayan 'zayıflığı', bir nevi 'nekahet' dönemi olan loğusalığında da devam eder. Yeni doğan vaftiz olana kadar, loğusa odasına aile bireyleri ve 'güvenilir' komşular dışında kimse alınmaz. Çocuğa büyü yaparak zarar verebilecekler kadar, nazarının değebileceğine inanılanlar da -burada bahis konusu olanlar hemcinsleridir- loğusa odasına sokulmaz. Tüm bu anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, Hıristiyan dünyasında Yeniçağ'a gelinceye kadar uzun bir süre çocuk bedeni ikircikli bir algıya maruz kalmıştır; bir yanda Bebek İsa'nın masum bedeni varken, diğer yanda ilk günahın meyvesi olarak günahkâr doğmuş çocuk yer alacaktır.

1.3.2 Yeniçağ'da Çocukluk

Her ne kadar Avrupa'da Rönesans'ın izleri, başta mimarlık olmak üzere, sanatın her alanında 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlasa da, çocukluk anlayışında benzer bir değişimin 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığını görüyoruz. Hatta bazı tarihçilere göre çocukluk 16. ve 17. yüzyıllarda bir kez daha 'keşfedilmiştir' (Heywood: 30). Yine de Floransa'da filizlenen üslup anlayışının Rönesans'ın yeni çocukluk kavramının ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Devletlerin geleceği için çocukların eğitiminin tek çıkar yol olarak görüldüğü bu dönemde aile,

devletin prototipi olarak kabul görülmektedir (Cunningham: 67). Aile tarafından çocuklara sağlanacak iyi bir eğitim, aynı zamanda toplum ve devletin amaçlarına uygun bireylerin yetiştirilmesinin ön koşuludur. Böylece Ortaçağ'ın aile ve eğitim anlayışından ilk önemli kopuş ortaya çıkar; doğumundan yedi yaşına kadar çocuk üzerinde mutlak söz sahibi olan annenin yerini, toplumsal alanda da tek yetke olan 'erkek/baba' alacaktır. Bu dönemde babanın aile ve çocuk üzerindeki sorumluluk ve otoritesinin gerekliliğini hararetle savunan çok sayıda didaktik yapıtın varlığı dikkat çekicidir.[55]

Ortaçağ anlayışından ikinci önemli kopuş, çocuğun eğitimine başlama zamanının erkene alınmasıyla ortaya çıkar; çocukların erken yaşta eğitiminde babanın yüzyıllardır *unutulmuş* olan belirleyici rolü tekrar anımsanacak ve baba çocuğun ilk eğitmeni olarak ailede yeniden önemli bir görev üstlenecektir (Cunningham: 68). Avrupa'nın güneyinde çocuk eğitimi konusunda yaşanan bu değişime düşünceleriyle katkıda bulunmuş önemli bir isim Desiderius Erasmus'tur (Rotterdam, 1466-1536). Diğer hümanistler gibi erken yaşta verilen eğitimin erdemine yürekten inanan Erasmus'a göre, bir çocuğa erken yaşta eğitim vermemek, onu öldürmek kadar büyük bir suçla eşdeğerdir. Çocuklar yaşları gereği her şeyi hızlı ve doğru öğrenebilirler. Doğa tarafından çocuklara verilen bu yeteneğin disipline edilmesi gereklidir; Erasmus'un ifadesiyle bu durum balmumu topağına sertleşmeden en uygun biçimin verilmesiyle eşdeğerdir (Cunningham: 70).

Erasmus çocukların eğitimini okul öğretimiyle sınırlamaz; tüm çocukların uyması gereken davranış tarzlarının düzenlene-

---

[55] Bu türden didaktik eserlerde aile reisine atfedilen çok sayıda göreve ilâveten, doğum yapmış eşlerin çocuklarını emziremediği durumlarda, sütannesinin seçiminin babalara düşen bir görev olduğu yer almaktadır (Cunningham: 68).

bileceği inancındadır. Çocuklara tüm davranışlarında terbiyeli ve saygılı olmayı, nezaket kurallarına uygun hareket etmeyi tavsiye eder. Desiderius Erasmus'un yazılarında, hümanistlerin çocuk ve eğitim üzerine tüm düşüncelerinin billurlaşmış halini bulmak mümkündür. Erasmus'un Reformistler arasında tepki toplayan görüşlerinin, Katolik Kilisesi'nce de bütünüyle kabul gördüğü söylenemese de, Latince kaleme aldığı metinler kısa sürede önemli Avrupa dillerine çevrilerek Katolik ve Protestan dünyasında büyük yankı bulacaktır.

Protestanlık, aile kurumunu tüm toplumsal ve dinsel organizasyonların en küçük ve mükemmel örneği olarak görür. Koyu Protestanlar aileyi her şeyden önce dinsel bir kurum olarak kabul ederler; bu aile tipinde baba -erkek- evin kralıdır. Reformistler tarafından kaleme alınan metinlerde, yeryüzünde dindar, disiplinli, itaatkâr ve çalışkan bir çocuktan daha fazla sevgiye lâyık ve kıymetli bir varlık olup olmadığı sorulur (Cunningham: 75). Bu kısa tanım, Protestan reformunun kendine örnek aldığı çocuk hakkında bize fikir vermektedir.[56]

---

[56] Bu nokta H. Cunningham'ın kitabında yer alan ve bizce tartışmalı görünen bir yargıya yer vermek istiyoruz; Cunningham göre, bahsi geçen dönem (Yeniçağ başları) üzerine yapılan son araştırmalar, L. Stone'nun iddialarının aksine, yüksek orandaki çocuk ölümlerinin ebeveynleri sarstığını ve yas tuttuklarını göstermektedir. Cunningham daha sonra, M. Luther'in altı çocuğundan iki tanesini kaybettiğinde yaşadığı derin acıyı anlattığı satırları söz konusu duyguya örnek olarak vermektedir (Cunningham: 81-82). Daha öncede vurguladığımız üzere, L. Stone ve P. Ariès, genel olarak çocukluk *algısının* farklılığına ve bu döneme özgü *farklı* algı neticesinde, ebeveynler ile çocuklar arasında ortaya çıkan duygusal etkileşimin yetersizliğine işaret etmektedir. Bu bağlam göz önünde bulundurulmadan konu değerlendirildiğinde, ebeveynlerin çocuklarına karşı her düzlemde -doğumdan ölüme kadar- kayıtsız bir tavır içinde oldukları sonucuna varılmaktadır ki, bu da bizce eksik ve yanlış bir yargıdır. Sonuç olarak, ebeveynler nezdinde 'çocukluk duygusu'nun, modern ailenin ortaya çıkışıyla ancak 17. yüzyılın sonlarına doğru, 'algılanabilir' hale geldiği görülmektedir.

Her ne kadar hümanizm 'Protestan Aile'nin ortaya çıkmasında önemli bir işlev görse de, Katolik İtalya'nın hümanizmin doğduğu ülke olduğu, Ariès'in modern ailenin izini, çoğunluğu Katolik Kilisesi'ne bağlı Fransa'da aradığı da unutulmamalıdır. Katolik inancının yaygın olduğu bölgelerde okullar, mutlak otorite ve iktidarın çocuklar üzerinde koşulsuz hâkimiyet kurduğu kurumlar olarak, yıllarca ailenin elinde bulunan bu güce ortak olmuşlardır. Çocukluk anlayışında büyük dönüşümün başlangıcı Ariès tarafından 17. yüzyıl olarak alınsa da, kimi tarihçiler için bu olgunun tam olarak ortaya çıkışı 18. yüzyılda gerçekleşir (Cunningham: 94). John Locke ile başlayan ve Rousseau ile devam eden bu sürecin son halkasını romantik yazarlar oluşturmaktadır. 18. yüzyılda çocuklara yönelik yaklaşım daha önceki dönemlerde görülmediği kadar duygusal ve bir o kadar da mesafelidir. Kimi yazarlar için artık çocukluk yetişkinliğe yönelik bir hazırlık döneminden çok, yaşamda 'müstakil' bir çağ olarak tanımlanmaktadır. 'Çocuk' ve 'çocukluk' kavramlarında görülen bu köklü anlayış değişikliğine, sadece inanç bağlamında değil, insana dair tüm alanlarda yaşanan laikleşme sürecinin önemli katkısı olmuştur. Kuşkusuz 18. yüzyılda ortaya çıkan bu durum, yüzyıllardır yaşanan ve halen devam etmekte olan sürecin bir halkasıdır. Toplumsal düzeyde, dünden bugüne Hıristiyanlık inancının birden bire zayıflamasından çok, zihniyetler bağlamında bir dönüşüm varlığıdır söz konusu olan. Aydınlanma düşüncesiyle ortaya çıkan 'birey' kavramının ve artan toplumsal refaha paralel olarak gelişen orta ile üst sınıf ailenin içinde giderek önemi kavranan yeni 'çocuk' algısının da bir sonucu olarak, büyük aileler ve onlardan oluşan toplulukların (*Gemeinschaft*) ahlaki düzlemde ortaya çıkan problemlerin çözümünde yüklendikleri bir nevi hakemlik görevi önemini yitirmiştir. Böylece Yeniçağ'ın çalışkan, disiplinli ve ahlâk sahibi

çocuğunun yetiştirileceği ve eğitileceği iki temel kurum, 'çekirdek aile' ve 'okul', oluşturulmuş olacaktır.

Günümüz yazarları, John Locke'un (1632-1704) 1693 tarihli eseri *Eğitim Üzerine Düşünceler*'in bu yeni döneme damgasını vurduğu hakkında görüş birliği içindedirler. Locke belirli bir sistematik içinde eğitim üzerine bir kitap hazırlamaktan çok, kendi deneyimlerinden hareketle, soyluların evlerinde çocuk yetiştirme sanatının incelikleri üzerine görüşlerini aktarmıştır; John Locke'un esas niyetinin küçük bir oğlan çocuğundan nasıl bir 'İngiliz Centilmeni' yaratılabileceği üzerinedir. Kitabında eğitimden tembelliğe, beslenmeden serbest zaman kullanımına, sağlıklı bir yaşamdan kötü alışkanlıklara kadar her türlü konu üzerine görüşlerini belirtmektedir. Locke, çocuğu erken yaştan itibaren eğiterek, topluma yararlı, erdemli bir vatandaş yaratabilmenin mümkün olduğuna yürekten inanır:

> 34 Erken:[57] Çocukların eğitiminde gözlemlediğim hatalardan biri de, insanların şu noktayı doğru zamanda yeteri kadar dikkate almamalarıdır: ruh işin başında uysal ve henüz eğip bükmeye uygun olduğu halde, manevi olarak eğitilmemiş ve akla boyun eğecek hale getirilmemiştir (Locke: 39).

Locke, çocuğu tertemiz beyaz bir sayfa (*Tabula rasa*) veya henüz biçim verilmemiş bir topak balmumu olarak gören eski geleneğin en önemli temsilcisidir. Bu işlenmemiş malzeme, sadece sıkı bir eğitimle amaca uygun bir hale getirilebilir;[58] Locke eğitmeni, çocuk üzerinde sınırsız güçle donatırken, aynı zamanda ona büyük bir sorumluluk da yükler. Çocukların farklı mizaç

---

[57] Eserin Türkçe çevirisini yayına hazırlayanların kısa tanıtım yazısında da belirtildiği üzere, *Düşünceler* Locke tarafından sistematik olarak 217 bölüme ayrılmış ve numaralandırılmıştır. (Locke: 9).

[58] Cunningham, J. Locke'un çocuğa erken yaştan itibaren vermek istediği bu *yeni* biçimi 'kapitalist insan' yaratım sürecine ilişkin erken bir taslak olarak görür (Cunningham: 97).

ve eğilimlere sahip olduğuna inanan Locke'a göre, eğitimin de bu farklılıklara yanıt verecek şekilde düzenlenmesi gerekir (Cunningham: 97-98).

Aşağıdaki alıntıda da görüleceği üzere, çocuğu eğitirken cezalandırmanın faydalı olmayacağını sık sık dile getirse de, amaçladığı yararlı yetişkine ulaşabilmek için 'ceza'nın vazgeçilmezliğine olan inancı tamdır:

> 43 Cezalar: Şimdiye dek anlattıklarım ana babanın göstereceği genel tutumlar olarak ele alınmalıdır. Şimdi biraz daha ayrıntıya inmek ve kullanabileceğimiz eğitim araçları üzerine akıl yürütmek uygun olacaktır. İnsanın çocuklarına karşı katı olmasından o kadar çok söz ettim ki, onların yaşlarının gerektirdiği narin bedenlerine karşı olan sorumluluklarımızı yeteri kadar dikkate almadığımız kuşkusu doğabilir. Ama bana biraz daha kulak verilirse, bu izlenim kaybolacaktır; çünkü cezalarda sertliğin pek yararı olmayacağına, hatta tersine büyük zarara sebep olacağına inanıyorum. Şurası unutulmamalı ki, Caeteris paribus [Aynı şartlar altındaki başka durumlarda], sürekli dövülerek eğitilmeye çalışılan çocuklar nadiren iyi insanlar olurlar. Şimdiye kadar savunduğum şeylerin tamamı şudur; sertlik açısından gerekli olan her ne olursa olsun, çocuklar ne kadar küçükse o kadar çok kullanılmalıdır (dolayısıyla küçük bir çocuğun, bedeninin narinliği düşünüldüğünde dövülerek eğitilmesi olanaksız olduğundan, dayağın sertliğin bir biçimi olarak algılanması büyük bir hata olur) ve bunlar doğru kullanılarak gerekli etkiler sağlandıktan sonra gevşetilmeli ve başka bir idare şekline çevrilmelidir (Locke: 49-50).

Sonuç itibariyle, John Locke'un eğitim üzerine kaleme aldığı metinlerin, çocuğun birey olarak toplumda yer edinme sürecine katkıda bulunacak önemli bir adım olduğu söylenebilir. *Eğitim Üzerine Düşünceler*, yukarıda saydıklarımıza ilâveten içerdiği daha birçok yenilikle, 18. yüzyıl boyunca kaleme alınmış en önemli metinlerden biridir.

Bu yüzyılda düşünceleriyle yeni çocukluk anlayışının ortaya çıkmasında önemli katkıda bulunmuş diğer önemli bir isim Jean Jacques Rousseau'dur (1712-1778). Locke'a kıyasla daha radikal görüşlere sahip olan Rousseau, Rönesans'tan beri babaların çocukların eğitimini bütünüyle yüklenmeleri gerektiği yönündeki hâkim görüşe karşı çıkar (Cunningham: 101). Rousseau çocukluk ve çocuk eğitimi üzerine düşüncelerini 1762 yılında yayımlanan ünlü eseri *Emile*'de anlatır. Emile, yazarı tarafından yaratılmış hayalî bir çocuk kahramandır. Rousseau onu doğal yöntemlerle yetiştirmeyi amaçlar; beslenmesinden uyku düzenine, oyunlarından eğitimine kadar yaşamının her anını bizzat düzenler. Rousseau kitabının başında Emile'i tanıtmaya "Kendime bir öğrenci seçtim..." ifadesiyle başlar ve devam eder:

> Ben kendime hayali bir öğrenci bulmayı; onu yaşı, sağlığı ve yetenekleriyle olduğu gibi kabul etmeyi ve yetişkin oluncaya dek, kendisinden başka hiçbir rehbere muhtaç olmayacak tarzda eğitmeyi kararlaştırdım. Öğrencimin ismi Emile ve onu yetiştirirken başarılı olup olmadığıma da siz okurlarım karar vereceksiniz. Emile yetimdir. Babası ve annesi her kim olursa olsun her türlü görevini üzerime aldığım için bütün haklarına el koyuyorum. Bu benim tek şartımdır (Rousseau: 8).

Kuşkusuz Rousseau, doğumundan itibaren himayesine aldığı Emile ile ne denli büyük bir sorumluluk yüklendiğinin farkındadır. Kendi elleriyle yarattığı bu hayalî varlığın bebeklik çağından itibaren alacağı terbiye ve eğitimle topluma örnek olmasını ister. Çocukların, yaradılışları itibariyle olumlu birer varlık olduklarını kabul etmekle birlikte,[59] değişiklikten ve yeni bir biçim vermekten yana olduğunu her fırsatta yineler:

---

[59] Böylece 18. yüzyıla gelindiğinde, Hıristiyanlığın ilk zamanlarında ortaya çıkan ve yüzyıllar boyunca etkili olan 'çocuklar günahkâr doğar' öğretisinin

> Yaratıcı'nın elinden çıkarken her şey iyidir; ama insan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek ister. Toprağa, ağaçlara, iklime ve mevsimlere müdahale etmekle kalmaz, kendi cinsini de şekillendirmek, ona bir biçim vermek ister. Doğrusu insandaki bu değiştirme ve biçim verme tutkusu olmasaydı her şey daha kötü olurdu. Yeryüzünde bir medeniyet oluşturma arzusundan yoksun olsaydık ve yavrularımızı doğduğu andan itibaren kendi hallerine bıraksaydık, yaşanacak bir hayattan söz edemezdik elbette (Rousseau: 11).

Rousseau'ya göre çocukluk, tanımladığı ilkelere uygun yaşandığı takdirde, tüm bir yaşam boyunca anımsanacak en güzel çağ olabilir. J. J. Rousseau'nun çocukların eğitimi üzerine görüşleri Kıta Avrupası'nda ve İngiltere'de ilgiyle karşılanırken,[60] Amerika'da çocuk eğitiminde katı disiplinden yana olan Kalvenistlerin muhalefetiyle karşılaşmıştır (Onur 2005: 25).

Locke ve Rousseau kadar çocuk eğitimi konusunda ünlenmiş bir başka isim de Johann Heinrich Pestalozzi'dir. Çocuklara gelişim özelliklerine göre eğitim yöntemleri öneren Pestalozzi'nin (1746-1827) başlıca amacı, yoksulların eğitilmesini ve eğitimin yaşam koşullarına yansımasını sağlamaktı. Locke, Rousseau ve Pestalozzi gibi yetkin isimler tarafından yaratılan ve sürdürülen bu yeni çocuk ideali, 18. yüzyılın sonlarından itibaren edebiyat ve sanatta da yankısını bulacaktır. Romantik dönem yazarları, başta Charles Dickens olmak üzere, kahramanları çocuklar olan çok sayıda edebî metin kaleme alırken, ma-

---

önemini tamamen yitirdiğini görüyoruz. Ne var ki özellikle Rönesans ile artan çocuk ilgisinin önündeki diğer bir engel, 16. yüzyılda başlayan Reformasyon Hareketi olacaktır. Luther ve Protestanlık yandaşları ilk günahın önemine tekrar vurgu yaparak, 'çocuk masumiyetini' sorgulamaya başlayacaklardır. İngiliz ve Amerikalı Püritenler ise çocukların kalplerinde kötülükle doğduklarına dair öğretiye sıkı sıkıya sarılacaktır.

[60] Sadece İngiltere'de 18. yüzyıl sonlarında *Emile*'in etkisiyle kaleme alınmış iki yüz civarında araştırma söz konusudur (Cunningham: 104).

sumiyet, saflık ve sadeliğin simgesi olarak çocuklar, aile bireylerinden bağımsız olarak resim sanatında yer almaya başlar. Romantiklerin çocuk duyarlılığı tüm 19. yüzyılı kapsadığı gibi, 20. yüzyıla da sarkar. Tepe noktasını 1860-1930 yılları arasında yaşayan bu dönemin yazar ve düşünürleri için 'çocuk' artık, Erasmus ve Locke'ta olduğu gibi, sadece 'oğlan çocuğu' değildir. Çocukluk, cinsiyet farkının herhangi bir rol oynamadığı, sadece çocuğun 'çocuk' olmasından kaynaklanan özelliklerinin önem kazandığı, yaşamın özel bir dönemidir (Cunningham: 114).

Ördekçik, canım ördekçik
Bir köprü yok, kaldık burada
Gratel ve Hänsel, bindir bizi
O ak sırtına geçir karşıya![61]

1.4 Masal Dünyası: Büyücüler, Cadılar ve Çocuklar

Bilindiği üzere masallar, farklı kültürlerce yüzlerce yıldır yaşatılan sözlü anlatı geleneğinin ürünleridir. Efsaneler, destanlar, türküler, bilmeceler, ninniler gibi sözlü edebiyat türleri içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan masallar, Avrupa'da 16. yüzyıldan itibaren zengin-fakir, eğitimli-eğitimsiz tüm toplumsal kesimler tarafından anlatılmaya, basılarak çoğaltılmaya başlanır. 19. yüzyıla gelindiğinde çocukların masal okuyucusu olmaya başlamasıyla bu kısa 'öyküler'in anlamı da değişmeye başlayacaktır (Roper 2007: 341). Bu konuya, ilerleyen sayfalarda ele alacağımız örnek masallardan hareketle yeniden değinme imkânı bulacağız.

Pertev Naili Boratav masalı şöyle tarif eder:

---

[61] 'Hänsel ve Gratel', *Grimm Masalları*, çev: Kâmuran Şipal. 1. Cilt, s.115.

Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan, kısa bir anlatı (Yavuz: 14).

Bu bölümde Avrupa merkezli sözlü geleneğin vazgeçilmez figürleri, çocuk düşmanı, büyücü ve cadının öne çıktığı masalları inceleyeceğiz. Böyle bir değerlendirme girişiminde bulunma nedenimiz, binlerce yıllık kültürel bir mirasın ürünleri olan masalların, toplumda cadı avı histerisini *besleyen* çok sayıda iletiye aracılık ettiğine dikkat çekmektir.[62] Kuşkusuz bu iletileri Avrupa

---

[62] Bu noktada kısa bir açıklama yapmakta fayda vardır; yukarıdaki ifadeden hareketle masalların cadı avını besleyen, giderek toplumsal huzuru tehdit eden edebî ürünler olduğu sonucuna varılmamalıdır. Ancak kimi masal kahramanları ve anti-kahramanlarının gerçek dünyada birebir karşılıklarının yaratılmaya çalışıldığı ve bu süreçte masallardan, efsanelerden ve mitlerden yararlanıldığı da bir gerçektir. Konumuzla ilgili en çarpıcı örnek masallarda 'cadı-büyücü' ile 'üvey anne' tiplemesi arasında kurulan özdeşliktir. Yeniçağ başlarında görülen mahkemelerin tutanakları, dönemin hukukçu ve hekimleri tarafından kaleme alınan cadı avı yandaşı yazında yer alan tasvirler okunduğunda, anlatılanlar ile masal cadıları arasındaki benzerlikler şaşırtıcı boyutlardadır. Yukarıda örneklerini göreceğimiz üzere, masalların *mutlu* sonlarında cadı-büyücü, üvey anne benzeri olumsuz karakterlerine reva görülen cezalar ile gerçek yaşamda cadılıktan hüküm giyenlere verilenler büyük ölçüde benzerdir.
Barbara Beier tarafından Alman çocuk masallarını temel alarak yapılan çalışmada incelenen iki yüz yirmi sekiz masaldan otuz altı tanesinde on bir farklı infaz tespit edilmiştir; üzerine canlı canlı duvar örülmesi, asılma, kılıçla başın kesilmesi, suda boğulma, bedenin parçalanması veya dörde ayrılması, iğneli fıçı içinde suya yuvarlanmaya ilâveten, üvey anne kılığındaki büyücü ve cadı için her zaman ateşin içinde olduğu infaz türleri öne çıkar; ateşte ısıtılmış ayakkabılarla dans etmek, yakılmak, kızgın yağ dolu fıçıya kapatılmak gibi. Beier'in çalışmasında ateş, sekiz masalın finalinde başvurulan bir infaz yöntemi olarak dikkat çeker.
Sonuç olarak bahsi geçen çalışmanın Grimm Kardeşlerin derlemelerini de içeren Alman masallarını kapsıyor olması, yukarıda belirtilen etkileşimi teyit eder niteliktedir.

coğrafyasıyla kısıtlamak mümkün olmamakla birlikte,[63] çalışmanın bütünü göz önünde bulundurulduğunda, bu sınırlamanın gerekliliği anlaşılacaktır. Örnek olarak aldığımız masal derlemeleri, Grimm Kardeşler, Charles Perrault ve Hans Christian Andersen'e atfedilmektedir. Üç derlemenin de incelenmesinde Türkçe çevrileri[64] kullanılmış olup, metinlerin orijinalleri veya bilinen başka bir dildeki çevrileriyle *karşılaştırma* yoluna gidilmemiştir. Anılan derlemelerde Batı dünyasının en güzel masalları yer almakla birlikte, konumuz açısından zikredilmeye değer nitelikteki önemli örnekler[65] Grimm Kardeşlere[66] ait olan derlemede yer almaktadır. Bu masallarda anlatının akışı içinde geçen *büyü, büyülenme, sihir, büyücü, cadı, cüce, Şeytan, iblis, dev, ejderha, karga, baykuş, kedi, hayvana dönüşme, ateşte yanma, peri, bilge kadın* ve *üvey anne* kelimeleri bizce 'anahtar kavram'lar olarak kabul edilmiştir. Hem Türkçe çeviri metinlerde hem de orijinallerinde kimi kavramların zaman zaman birbirine karış/tırıl/mış olduğu görülmekle birlikte, bu konu değerlendirme dışı bırakılmıştır.[67]

---

[63] Türkiye masallarından yapılan tasnifli bir derleme için bkz. Yavuz 2002: 175-317. Türk masal dünyasındaki kötü ruhlar hakkında bkz. Radloff-Kunos: 12-13.

[64] Masalların çevirileri, Nurullah Ataç (Hans Christian Andersen), Tahsin Yücel (Charles Perrault) ve Kâmuran Şipal'e (Grimm Kardeşler) ait olup, kanımızca her üçü de başarılı bir biçimde Türkçeleştirilmiştir.

[65] Bu yargının ve masal seçimlerinin sübjektif nitelikte olduğu unutulmamalıdır.

[66] Jacob ve Wilhelm Grimm kardeşler masal derleme çalışmalarına 1810 yılında başlarlar. Derlemelerinin ilk cildi 1812 yılında yayımlanır.

[67] Yukarıda söylediklerimize örnek olarak, peri ile cin ve İblis, bilge kadın ile büyücü ve cadı, cin ile Şeytan kavramları üzerine yaşanan kakofoni örnek olarak verilebilir. Türkçeleştirilmiş metinlerde, masalda cadı veya büyücü kelimesiyle karşılanacak bir işleve sahip olan yaşlı kadın, anlatının başında bilge kadın olarak tanımlanmakta, ancak ilerleyen sayfalarda büyücü olarak anılmaktadır. Söz konusu kavramların çalışmamızın bütünü içindeki kullanımları göz önünde bulundurulduğunda, önemine dikkat çekilen bu hususun çok daha iyi anlaşılabileceğine inanıyoruz.

Grimm Kardeşler tarafından derlenmiş iki yüz on iki masaldan[68] yirmi iki tanesinde[69] yukarıda anılan anahtar kelimeler belirli aralıklarla yinelenmekte, dahası, ana metnin kurgusunda inşa edici bir rol üstlenmektedirler. Anılan masalların hemen hepsinde büyü yapan bir 'cadı' (büyücü) veya daha sonra, yeri geldiğinde, büyücüye dönüşen bir 'üvey anne' stereotipi söz konusudur.[70] Güzeller genellikle iyi kalpli, hoşgörülü ve cömert; çirkinler nankör, hain ve kötü kalpli olarak tasvir edilirken, özellikle kadınlarda yaşlılık çoğu kez cadılığı (kötülüğü) çağrıştıran tehlikeli bir 'çağ'dır. Karga ve baykuş kötülük taşıyan hayvanlar olarak anılırken, istisnalar dışında cüceler, masallarda olumsuz birer kimlik olarak karşımıza çıkarlar.

Ortaçağ'ın sonlarında 'modern cadı'[71] kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan biri olan 'hayvana dönüş/tür/me' mitosuna, *Grimm Masalları*'nda sıkça rastlanmaktadır. Büyücü tarafından genellikle yakışıklı bir prens kurbağa, kedi veya baykuşa dönüştürülürken,[72] ender de olsa genç bir prenses ana kraliçenin bedduasıyla kargaya dönüşür.[73] Bazı masallarda ise cadının

---

[68] Türkçeye çevrilen derleme iki cilt halinde yayımlanmıştır. 1. ciltte seksen üç, 2. ciltte yüz yirmi dokuz olmak üzere derlemede toplam iki yüz on iki masal yer almaktadır.

[69] Örnek alınan masallar: Kurbağa Prens, Erkek Kardeş İle Kız Kardeş, Rapunzel, Hänsel ve Gretel, Balıkçı ile Karısı, Külkedisi, Bilmece, Fitscher'in Kuşu, Ardıç Ağacı, Altı Kuğu, Uyuyan Güzel, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Sevgili Roland, İki Kardeş, Arı beyi, Alacapost, Karga, Jorinde ve Joringel, Şişedeki Cin, Kurnaz Avcı, Şeytan'ın Ninesi ve Tanrı'nın ve Şeytan'ın Yarattıkları.

[70] Walter Scherf'in 'Büyü Masalındaki Cadı' ('Die Hexe im Zaubermärchen') başlıklı makalesi bu bölümde anılması gereken en önemli çalışmalardan biridir (Scherf: 219-252).

[71] Modern Cadı kavramı dört temel unsurdan oluşmaktadır; Şeytan'la işbirliği, cadıların Şabbatı, cadıların gece uçuşları ve hayvana dönüşme.

[72] 'Kurbağa Prens' (Grimm: 1-6).

[73] 'Karga' (Grimm:606-612).

kendisi istediği hayvana dönüşür; cadı gündüzleri kedi veya baykuş kılığında dolaşarak insanlara kötülük yapar.[74] Masallar iyiler için mutlu sonla noktalanırken, kötüler cezalarını en ağır biçimde çekerler; şayet kötülüğü yapan *sıradan* biriyse 'kırk katırın kuyruğuna bağlanarak parçalanma' veya 'iğneli fıçı' yaygın birer infaz şeklidir.[75] Cadı veya büyücüden kurtulmanın tek yolu ise onları yakmaktır; büyü ancak cadının yakılmasıyla çözülebilecektir.[76]

Yukarıda kısaca değinilen unsurların, masalların içine ustaca yerleştirilen ve çoğunun -iyilerin daima- kazandığı ana iletisinin yanında algılanmasının pek kolay olmadığı görülmektedir. Masallar, çocuklara anlatılmaktadır, ne var ki kahramanları her zaman çocuklar değildir. Bizim aldığımız örneklerde kahramanlar genellikle çocuklar veya evlilik çağına gelmiş gençlerdir. Özellikle küçük çocuklar üvey annelerinin tehdidi altındadır; 'Erkek Kardeş ile Kız Kardeş', 'Hänsel ve Gratel', 'Kül Kedisi', 'Pamuk Prenses' ve 'Bilmece' isimli masallarda tümüyle olumsuz bir 'üvey anne' portresi çizilir. Üvey anne masalın akışı içinde giderek büyücüye (cadı) dönüşebilir; yine müstakil (aileden bağımsız) büyücü veya cadı kimliğiyle de karşımıza çıkabilir. 'Hänsel ve Gratel', 'Rapunzel' ve 'Bilmece'de üvey ve biyolojik annenin yanında, ayrıca bir büyücünün varlığı dikkat çeker. Üvey anne, masalın akışı içinde cadıya dönüşmese bile (üvey anne kılığına girmiş bir büyücü değilse) kötülük yapmakta cadıyı aratmaz. *Grimm Masalları*'nda 'üvey baba' nadir olarak kar-

---

74 'Jorinde ve Joringel' (Grimm: 476-479).

75 Grimm:412-438.

76 'Erkek Kardeş İle Kız Kardeş' ve 'İki Kardeş' masallarında görülen ve üvey annenin doğrudan yakılma motifinden farklı bir infaz/ceza biçimi olan ateşte kızdırılmış demir kızgın pabuçlar ile dans etmek, Pamuk Prenses'in aslında bir cadı olan üvey annesine uygulanır. Bkz. Grimm: 371.

şımıza çıkar; 'İki Kardeş' masalında olduğu üzere, üvey anne kadar kötü olmadığı gibi, 'iyi kalpli' bile olabilmektedir.[77]

Grimm Kardeşlere ilâveten örnek olarak aldığımız, Charles Perrault ve Hans Christian Andersen derlemeleri bize konumuz açısından ilâve bir katkı sunmamaktadır. Grimm Kardeşlerin derlemelerinde de yer alan 'Kül Kedisi', 'Parmak Çocuk' ve 'Uyuyan Güzel' masalları dışında, yukarıda sayılan anahtar kavramlardan, özellikle cadı, büyücü ve üvey anne üçlüsünü esas alarak kurulmuş anlatıya bu iki derlemede de rastlanmamıştır. Konumuz açısından zengin Grimm Kardeşler derlemesinin yeterli ipucu verebileceği kanaatindeyiz.

Bu noktada Lyndal Roper tarafından yapılan önemli bir tahlile değinmek istiyoruz. Roper, özellikle Grimm Kardeşlerin derlemesinde 'Hänsel ve Gratel' kadar acımasız kurgulanmış içerikte bir masal olmadığına dikkatimizi çekiyor. Üvey annenin çocuklarını ormana götürerek ikinci defa terk etmesiyle başlayan süreçte kaybolan çocuklar, aslında bir cadı olan yaşlı kadının çikolata, şekerleme ve kurabiyelerden inşa edilmiş evine sığınmak zorunda kalırlar. Ancak kurabiye ev, çocuk yamyamı cadının kurduğu bir tuzaktır aslında. Hänsel ile Gratel de, nefislerine hâkim olamayıp bu tuzağa düşeceklerdir; kaldı ki günlerdir hiçbir şey yememişlerdir. Yaşlı cadı ev işlerinde kendisine hizmetçi yaptığı Gratel'e karşılık Hänsel'i yemeyi düşünmektedir. Ne var ki küçük çocuk yenmek için henüz çok cılızdır. Böylece Hänsel'i semirmesi için ahıra kapatarak besler. Gratel'e de yengeç kabuklarından başka bir şey vermez. Kırmızı gözlü cadı her gün ahıra gelip Hänsel'den parmağını uzatmasını ister. Böylece çocuğun istediği kadar palazlanıp palazlanmadığını kontrol eder.[78] Ama bu kez de

---

[77] Grimm: 412-438.

[78] "Büyücülerin gözleri kırmızı olur hep, uzağı göremezler, ama burunları tıpkı hayvanlarınki gibi iyi koku alır, ilerden birinin yaklaştığını hemen fark ederler." (Grimm: 112)

Hänsel cadıyı aldatacaktır; her seferinde kırmızı gözlü cadıya, parmağı yerine bir kemik parçası uzatarak onu henüz semirmediğine inandırır. Buraya kadar tipik bir cadı masalı formunda ilerleyen masal beklenmedik bir şekilde sonuçlanacaktır; Gratel, kendisini ve kardeşini kurtarabilmek için cadıyı, kendilerini yemek için yaktığı fırına itecek ve diri diri yakacaktır. Cadının diri diri yakılmasıyla amaçlanan *adalet* mesajı, en yalın şekliyle verilmiş olur böylece. L. Roper, 'Hänsel ve Gratel' masalının orijinal versiyonunda, çocukları biyolojik anneleri terk etmişken, ilerleyen dönemlerde bu durumun 19. yüzyıldaki Alman burjuvasının patriark aile yapısına ters düşeceğinin anlaşılması nedeniyle, bizzat Grimm Kardeşler tarafından, 'üvey anne' olarak değiştirildiğine işaret ediyor (Roper 2007: 341).[79]

Masallarda çocuklarla cadıların (büyücülerin) ilişkileri, ilk bakışta basit bir kurban-cellât ilişkisi gibi gözükmekle birlikte aslında çok daha karışıktır. Cadı farklı iki yüze sahiptir; önce görünen -aldatıcı- çekici yüz, yeri geldiğinde, acımasız -gerçek- yüzle hemen yer değiştirir. Çekici, sevimli yüz, kötücül niyetleri yansıtan gerçek yüzün üzerine ustaca yerleştirilmiş bir maske gibidir. Son tahlilde, cadının farklı iki çehresinin tek bir amaca yönelik olduğu söylenebilir (Scherf: 226). Germen mitolojisinden 'Hollafrau', *Grimm Masalları*'nda iyilik ve annelikle bezenmiş karakter özellikleriyle saygın bir figür olarak ortaya çıkar[80] ve hiç bir zaman cadı ile karıştırılmaz. Ne var ki Bayan Holle çok yaygın bir masal figürü olarak farklı kültürlerde değişmiş kimlik özellikleriyle ortaya çıkabilir.

---

[79] L. Roper, 'Hänsel ve Gretel' masalının, her ne kadar Grimm Kardeşler tarafından Almanya'da derlenmiş olsa da, içeriği ve kullanılan motifler nedeniyle, kesinlikle tek bir ülkeye mal edilemeyeceğini belirtiyor. Örnek olarak da Charles Perrault tarafından çok erken bir tarihte 1697 yılında yapılan derleme içinde yer alan Fransız masalı *Le Petit Poucet*'yi veriyor. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bak Roper 2007: 336 vd.

[80] 'Bayan Holle' (Grimm: 179-183).

Masallara konu olan cadıların çocuk yamyamlığı, Antikçağ'ın çocuk hırsızı, dişi gece demonlarının çocuk düşmanlığıyla benzerlikler taşır. Klasik çağdan itibaren cadı veya demonları tanımlamak için kullanılan *Lamia*, *Empusa*, *Striga* benzeri düşsel varlıkların en belirgin ortak özelliklerinden biri çocuklara olan düşmanlıklarıdır.[81] Yunan mitolojisinde, Tanrı Zeus'u baştan çıkarabilecek güzelliğiyle ünlenen Libya Kraliçesi Lamia, çocuklarının Hera tarafından çalınmasıyla çılgına döner ve Tanrı sevgililerinden doğan çocuklarını öldürür. Lamia'nın çocuk düşmanlığı farklı kimliklerde efsanenin yayılmasına neden olur. Ortaçağ sanatında kadın yüzlü, erkek bedenli, dört ayaklı bir varlık olarak resmedilen Lamia giderek cadı ile özdeşleşecektir. Yine varlıkları geceyle özdeşleşen Diana ve Herodia yanında *Grimm Masalları*'na girmiş önemli bir dişi demon da Bayan Holle'dir.[82]

Bu noktada masallarda anlatılan cadıların çocuk düşmanlığının, modern cadı kavramının temel unsurlarından olan çocuk yamyamlığıyla bütünüyle örtüştüğünü söyleyebiliriz. İlerleyen bölümlerde göreceğimiz üzere, cadıların kötücül amaçları için 'çocuk bedenleri'ne mutlaka ihtiyaçları vardır. Ortaçağ boyunca, özellikle cadı avının yaşandığı dönemlerde körpe bedenlerin karıştırılmasıyla hazırlanan iksirlerin sihirli bir biçimde gençlik ve ölümsüzlük vaat ettiğine duyulan inanç tamdır. Yine cadıla-

---

[81] Bu konuda geniş bir yazın bulunmakla birlikte, kavramlara tanım düzeyinde yer vermiş çalışmaları anmakla yetineceğiz: Röcher: 96; Petzoldt: 119, 157; Lurker: 126, 236, 386.

[82] Grimm: 179-183.
Mekânı daha çok çeşme başları ve denizler olan *Hollefrau* (*Holda*, *Hulda*, *Hullefrau*), bütünüyle negatif bir kimlik değildir. Aksine öğretici, ders veren, doğru yolu gösteren bir 'bilge kadın' olarak da belirebilir. Ama haksızları acımasızca cezalandırır. Alman halk söylencelerinde, genellikle tekinsiz kimliğiyle anılan *Bayan Holle*'nin yanında vaftiz edilmeden ölmüş çocuklardan kurulu küçük bir orduyla dolaştığı ve loğusalara karabasan gördürdüğü anlatılır (Petzoldt: 102-103).

rın kara büyü ayinlerine katılmak amacıyla yaptıkları gece uçuşlarında kullandıkları merhemlerin (*Hexensalbe*) hazırlanmasında çocuk bedenlerine ihtiyaçları vardır.

Sonuç olarak, yukarıda örnek olarak aldığımız masallarda anlatılan ve 'cadı-büyücü-üvey anne' üçlüsü üzerine inşa edilmiş çocuk düşmanlığının, gerçek yaşamdaki iz düşümünün, görece geç bir tasarım olarak, Yeniçağ başlarında cadı avlarının hızlandığı dönemde belirginleştiğini söyleyebiliriz.

2
Cadı Avı Çağı

2.1 Avrupa'da 'Modern Cadı' Kavramının Ortaya Çıkışı ve Cadı Avlarının Başlangıcı

2.1.1 Antikçağ'da Büyü Geleneği

Tüm çağlara özgü bir fenomen olan 'büyü'yü doğru kavrayabilmek, ancak Antik dönemin büyü (*Magi*) geleneğini anlayabilmekle mümkün olabilir. Antikçağ'da doğaüstü güçlere sahip kişileri tanımlamak için kullanılan *Magus*[1] kelimesinin kökeni Pers uygarlığına kadar uzanır. Med rahipleri çoğunlukla büyücü (*magoi*)[2] olarak tanımlanırken, eylemleri de *Magi* olarak görülmüştür (Luck: 47). Burada bahsedilen büyü, insanlara, hayvanlara ve çevreye zarar vermek amacıyla yapılan, mutlak kötülük amaçlı bir uygulama değildir. Ancak ilerleyen dönemlerde *Magus*, zararlı büyünün (*Maleficus*) içinde eriyerek, Antikçağ'da ona atfedilenden farklı bir anlam kazanacaktır. Antikçağ'da

---

1 Latince *Magus* kelimesi büyücü anlamındadır.

2 Pers dilinde *magusch* büyücü anlamında kullanılırken, Yunanca *magoi* kelimesi geleceği okuyan, falcı anlamlarına gelmektedir.

büyücünün sanatı daima Tanrısal bir kökene sahip olmuştur; bir başka deyişle 'Tanrı'dan esinlenmeden, icazeti alınmaksızın hiçbir şey yapılamamaktadır. (Tuczay: 19 vd).

Antik dönemde çok sayıda filozof, düşünür ve şair büyü üzerine düşüncelerini dile getirecektir. Yapıtlarında bir cümleyle de olsa, büyü uygulamalarından söz etmemiş Antikçağ yazarına rastlayabilmek neredeyse mümkün değildir. Bu tespit bizlere Antik dünyada büyü geleneğinin yaygınlığı ve gündelik yaşamdaki belirleyici rolü hakkında bir fikir verebilir. Antikçağ'ın yazarlarınca bu denli ilgi duyulan bir konu üzerine kaleme alınmış metinlerin gelecek yüzyıllarda yeniden gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda, Yaşlı Plinius'un (23-79) coğrafyadan tıbba, farmakolojiden botaniğe uzanan kapsamlı eseri 'Doğa Tarihi' (*Historia Naturalis*), Ortaçağ yazarlarını önemli ölçüde etkilemiştir. 'Doğa Tarihi'nde yazdıklarından anlaşılacağı kadarıyla Plinius'un büyüye karşı genel tavrı olumsuzdur; *Magie*'yi şarlatanların icra ettiği gözbağı sanatı olarak görür. Zerdüşt'ü[3] *Magie*'nin öncüsü kabul eden yazar, diğer yandan Babillilerin ve Asurluların bu sanatta sahip oldukları birikimin de farkındadır. Büyü ve büyücülere karşı bütün bu olumsuz tavrına rağmen, Plinius eserinde (20.-32. Kitaplar), tıbbın büyücülükle (*Medicina magica*) kol kola girdiği yüz civarında kocakarı ilâcı reçetesini vermeyi de ihmal etmez (Tuczay: 26). Kuşkusuz bu *paradoks* sadece Plinius'a özgü değildir; hayvanların ve bitkilerin büyü amacıyla kullanımının, hatta zehir terkipçiliğinin (*crimen veneficii*),[4] Antikçağ ve Ortaçağ tıbbıyla ne denli iç içe olduğu bilinmektedir.[5]

---

3 Zerdüşt (MÖ 628-551): İranlı bilge-peygamber. Kendi adıyla anılan dinin kurucusu.

4 Antikçağ ve Ortaçağ hukukî metinlerinde zehir cinayeti/suçu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Collard.

5 Bu konuda Franck Collard şu yorumu yapar; "Latin yazarları eserlerinde Antikçağ tarihçiliğinde sıklıkla karşılaştığımız *veneficium* ve *veneficus* kelime-

Antik dönemden anılması gereken bir diğer önemli isim Lucius Apuleius (123/125-170)'tur. Madaurıslu Apuleius'un *Altın Eşek* (*Başkalaşımlar*) isimli anlatısında büyücüler ve büyü uygulamaları önemli bir rol oynar.[6] Apuleius'ta *Magie*, sonu cezaya varan bir uygulama olmaktan çok, sanatsal veya bilimsel bir *disiplin* olarak ortaya çıkar. *Başkalaşımlar* batı yazınında büyü olgusunun, edebî bir eserde bu denli incelikle işlendiği ilk metinlerden biri olarak öne çıkar. Burada sadece isimlerini anmakla yetineceğimiz[7] Cicero, Pythagoras, Plutarkhos, Hesiodos gibi Antik dünyanın şair ve düşünürleri de büyünün gizemine kendilerini kaptırmışlardır.[8]

2.1.2 Hıristiyanlık İnancı ve Erken Dönem Cadı Avları

Hıristiyanlığı Avrupa topraklarında yaymaya çalışan ilk misyoner keşişlerin en büyük rakibi, Avrupa'da kök salmış Kelt, Germen ve Slav halklarının binlerce yıllık geçmişe sahip farklı inanç yapılanmalarıydı. Ağaç, taş, su vb. doğa varlıklarının temsil ettiği 'büyük' Tanrılar dışında, çok sayıda 'yardımcı' ve 'yöresel' Tanrı veya putun varlığı söz konusuydu. İlk Kilise babaları yay-

---

lerini sanıldığı kadar kullanmıyorlar, zira bu kelimeler büyü/sihir ile ilgilidirler" (Collard: 36).

6 Apuleius'un *Metamorphoses* (*Başkalaşımlar*) isimli yapıtı, Aziz Augustinus'tan (354-430) bu yana *Asinus Aureus* (*Altın Eşek*) olarak anılmıştır. Eser Çiğdem Dürüşken tarafından Latince aslından Türkçeye çevrilmiş ve Latince orijinaliyle birlikte basılmıştır. Çiğdem Dürüşken *Başkalaşımlar*'a yazdığı kapsamlı önsözde, eserin edebî bir tür olarak, Yunan-Latin edebiyat geleneğinde roman olarak adlandırılan yapıtların arasında yer aldığını belirtmektedir (Apuleius: 15).

7 Kuşkusuz Antik dönemin büyü geleneği ve uygulamaları yukarıda anılan isimlerden çok daha fazlasını kapsamaktadır. Ancak çalışmamızın sınırları çerçevesinde, bizce önemli görülen, sınırlı sayıda isimle yetinilmiştir.

8 C. Tuzcay, Apuleius'un da, Epimenides, Orpheus, Pythagoras, Ostanes, Empedokles, Sokrates, Platon gibi büyücülükle suçlanma onurunu yaşadığını belirtir (Tuzcay: 27).

gın olan bu türden kültleri Şeytan'a tapınma olarak gösterip, 'yabancı' Tanrıları da *demon* olarak ilân ettiler. Bu durumda Kilise büyükleri tarafından kaleme alınan metinlerde, kendilerince *arkaik* olarak gördükleri kültürlere özgü inançların, batıl olmaya mahkûm edildiğini görmek şaşırtıcı olmasa gerektir.[9] Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğunca 391 yılında resmî din olarak kabul edilmesiyle bu *eski* inançların halk kesimleri üzerindeki etkisini birdenbire yitirdiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Kilisenin halk arasında hâlen taraftar bulabilen putperest idollere karşı yürüttüğü mücadele, Yeniçağ'ın başlarına kadar sürecektir. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri *Wotan*[10] kültüdür. *Wotan,* 10.-13. yüzyıllarda Tanrı olarak önemini yitirmiş olmakla birlikte, gece yolculuk yapan 'Vahşi Sürü' (*Wodans Heer*)[11] veya geceleri çocuk hırsızlığına çıkmış *Bayan*

---

9 Burada *arkaik* kavramını, 'bir kültürün bilinen en eski devreleri' anlamındaki tanımına ilâveten, geride kalmış, karanlık ve yoz bir döneme atfen kullandık.

10 *Wotan* (*Odin*) zaman içinde Doğu'dan (Batı Sibirya) taşınarak Germenlerin ve özellikle Kuzey Germenlerden Vikinglerin baş Tanrısı haline gelir. Bazı kaynaklarda rahip-kral ya da büyücü-kral olduğu ileri sürülen *Wotan* esas olarak ölülerin Tanrısı olarak bilinir. Karga ve Kurt ona adanmış hayvanlardır (Hançerlioğlu: 372;546; Lurker: 305-306).
Wotan (*Odin*) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bandini 1999 ve Bandini 2000: 197-201; Lurker: 305-306.

11 Wotan'ın Askerleri/Ordusu (*Wodans Heer*) veya Vahşi/Çılgın Sürü (*Wildes Heer*) olarak adlandırılan inancın kökenleri putperest Germen inançlarına kadar uzanmaktadır. Avrupa çapında çok yaygın olan inanca göre ormanlarda veya ıssız bölgelerde gözle görülmeyen erkekler grubu, yanlarında köpekler olduğu halde gökyüzünde kulakları sağır eden bir gürültüyle dolaşırlar. Avrupa'da yüzlerce yıldır çok sayıda masal, destan ve hikâye de, 'Vahşî Sürü'ye atfen duyulan havlamalar, boru sesleri ve haykırışlardan bahseder. Hıristiyanlığın kabulünden sonra geçen yüzyıllar boyunca 'Vahşî Sürü' kültünün ana izleği Hıristiyanlık inancına uygun hale getirilmiştir. Buna göre vaftiz olmadan ölmüş çocuklar, komünyon alamadan ölmüş yetişkinlerin başıboş kalmış ruhları, giderek *Wotan*'ın Askerleri'nin yerini al-

Holle kimliklerinde yaşamaya devam edecektir. En basit haliyle insanlara ve hayvanlara zarar vermek için yapılan büyü uygulamaları, Keltler, Germenler, Slavlar kadar, Romalılar gibi yüksek bir kültürü temsil eden halkların da gündelik yaşamlarında belirleyici rol oynamıştır (Lorenz ve Midelfort).

Hıristiyanlığın kabulünden önce Roma İmparatorluğu'nda büyücülük, genel olarak başkalarına zarar vermediği sürece ceza gerektiren bir eylem olarak kabul edilmemiştir. Bu tespit bize Romalılarda büyünün gücüne inanıldığını ve yararlı (ak) ve zararlı (kara) büyü arasında *ayrım* yapıldığını gösterir. Ne var ki anılan dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, bu ayrımı yapabilmenin hiç de kolay olmadığı anlaşılacaktır. 3. yüzyıldan itibaren başkasına zarar vermek amacıyla büyü formülleri, efsun duaları *ısmarlayanlar* için ölüm cezası öngörülmüşken, İmparator II. Konstantius 357 yılındaki genelgesiyle[12] her türlü zararlı büyüye ilâveten sağaltım amacıyla yapılacak 'ak büyü'ye de ölüm cezası getirmiştir (Tuczay: 33) Romalılarda özel mülkiyetin korunmasını amaçlayan en eski hukukî metin Oniki Levha Kanunu (MÖ 451/450) büyünün insanlara, hayvanlara, ürünlere ve mallara zarar vermesi durumunda cezalandırmasını öngörmektedir.[13] Yine imparatorluk döneminde geleceği okuma sanatı bağlamında falcılık yasaklanmış uygulamaların başında gelir ve cezası ölümdür.

---

mışlardır (Bandini 1999: 222-224; Petzoldt: 185-192 özellikle *Wiedergänger, Wilde Jagd, Wilder Jäger* ve *Wilde Leute* maddeleri).
Bu konuda yapılmış kapsamlı orijinal bir çalışma için bkz. Behringer 1994.

12 Burada Christa Tuczay (Tuczay 2003) tarafından verilen bilginin çelişkili olduğu görülmektedir. I. (Büyük) Konstantinus 337'de, oğlu II. Konstantinus da 340'da ölmüştür. Bu nedenle bahsedilen imparator büyük olasılıkla 317-361 yılları arasında yaşamış ve 337-361 yılları arasında tahtta oturmuş olan II. Konstantinus'tur.

13 'Oniki Levha Kanunu' hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Soldan-Heppe: 59; Daxelmüller: 78; Söllner: 208-214; Scharff: 20-30.

Kuşkusuz yaygın ve geleneksel ritüellerin putperestlikten zararlı büyüye (*Zauberei*), giderek cadılığa (*Hexerei*) doğru evrilmesi uzun zaman alacaktır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde yazarlar Hıristiyanlık dışı tüm inançları 'yanlış' Tanrılara (putlara veya demonlara) tapınma (*Idolatrie*) olarak görmüş ve batıl addetmiştir. Burada bahis konusu olan, Avrupa topraklarında yüzlerce yıl sürecek zihniyet değişim sürecidir; yaklaşık 4. yüzyılda başlayan bu dönemin 11. yüzyıla kadar sürdüğünü söyleyebiliriz. Ortaçağ'ın başlarından itibaren, hukukî metinlerde, Hıristiyanlık öncesi dönemin putperest inançlarından kurtulmak amacıyla yapılan yasal düzenlemelere rastlanır. Başlangıçta kâfirlik (inançsızlık) ve putperestlik büyücülükle eşdeğer tutularak cezalandırma yoluna gidilirken, ilerleyen dönemlerde zararlı büyü yapanlara verilecek cezalar müstakil düzenlemelere tabi tutulmuştur.[14] Benzer düzenlemelerin, 15. yüzyıldan itibaren, çok daha ayrıntılı biçimde cadılık suçunu işleyenler için yapıldığı görülecektir.

Hıristiyanlığın büyücülükle mücadelesi oldukça erken bir dönemde başlar. Bu bağlamda anılacak ilk isim, sonuçları tüm Ortaçağ boyunca izlenebilen 'Şeytan'la işbirliği' öğretisinin kurucusu ünlü Afrikalı Kilise babası Aurelius Augustinus'dur. Aziz Augustinus'un öğretisi, ortaya çıkmasının ardından Hıristiyan âleminde çok sayıda taraftar toplamış, daha ileriye götürülmeye çalışılmıştır. Isidoro de Sevilla (600-636), Fuldalı rahip Hrabanus Maurus (780-856), Petrus Lombardus (1100-1160), Albertus Magnus (1193-1280) gibi düşünür ve teologlar tarafından sağlanan katkılarla öğreti derinleşmekle kalmamış, aynı zamanda Kilise'nin desteğinde yayılma ve tanınma imkânı bulmuştur. Ancak öğretinin en üst noktasına, Skolostik felsefenin

[14] İlk zamanlarda yaşanan kâfir avından Hıristiyanlar da nasiplerini alacaklardır. Priscillianus (340-385) kâfirlikle suçlanarak ölüm cezasına mahkûm edilen ilk Hıristiyan olarak tarihe geçecektir.

en önemli ismi Dominiken Aziz Tommaso d'Aquino ile (1225-1274) ulaştığını söyleyebiliriz. Aziz Tommaso gelecek yüzyıllarda tüm Hıristiyanlık dünyası için rehber niteliğinde olabilecek bir demonoloji ve Şeytan öğretisinin kurucusu ve savunucusu olacaktır.

Katolik Kilisesi'nin, Hıristiyanlığa ve kendi varlığına yönelik en büyük tehdit olarak gördüğü batıl (yanlış) itikatlar karşısındaki tavrını ortaya koyan en önemli örnek, Regino von Prüm (d. 906) ve piskopos Burchard von Worms (ö. 1025) tarafından yaklaşık yüz yıl arayla Greko-Romen Kilise hukuku temel alınarak yapılan derlemeler bütünüdür. *Canon Episcopi* olarak tanımlanan bu derlemenin önemi, cadıların gece uçuşlarına ve zararlı büyü yoluyla hayvana dönüşmeye ilişkin en eski düzenlemeleri bir araya getirmesinden kaynaklanır.[15] Modern cadı kavramının en önemli unsurlarından birisi olan 'cadıların gece yolculukları'na (*Hexenflug*) *Canon Episcopi* tarafından getirilen yorum 13. yüzyıla kadar tartışmasız kabul edilecektir [Resim 01]. Buna göre cadıların gece uçuşları [Resim 02], hayvana dönüşme [Resim 03], cadıların şabbatı son tahlilde sapkınlaşmış ruhların fantazilerdir. Cadılara atfedilen güçlerin tamamı safsata olup, cadılık inancı nihayetinde batıl bir itikattır. Kadınlar itikat fakiri oldukları için bu türden hurafelere hemen inanmakta ve Şeytan'ın kurduğu tuzağa kolayca düşmektedirler [Resim 04]. *Canon* tüm sapkınlıkların birer *sanrı* olduğunu kabul etmekle birlikte, bunlara karışanları Tanrı'nın varlığını inkâr ve Hıristi-

---

[15] *Canon Episcopi* hakkında bildiklerimiz sınırlıdır. Ancak derlemenin 4. yüzyıldan itibaren batıl inanç uygulamaları üzerine alınan Sinod kararları (*canon*) ve papalık *decretum*'larında yasaklanan sapkınlıkların bir derlemesi olduğu bilinmektedir. Derlemenin *Canon Episcopi* olarak tanımlanmasının nedeni ana bölümün *Episcopi* (piskoposlar) kelimesiyle başlıyor olmasıdır (Soldan-Heppe: 87 vd).

yanlık inancını tahkir ettikleri gerekçeleriyle cezalandırmayı da ihmal etmez [Resim 05].

Kilise çevresinde 'modern cadı' kavramının ortaya çıkışına kadar geçen ve 'büyük cadı avlarına hazırlık' olarak da adlandırılabilecek bu dönem, 15. yüzyılın sonlarına kadar sürecektir. Bu arada Papa VIII. Innocentius'un teşvik ve himayesinde Dominiken engizitör Heinrich Kramer (Henricus Institoris olarak da bilinir, 1430-1505) tarafından yazılan *Malleus Maleficarum* (*Cadı Çekici*) 1486 yılında yayımlanır. *Malleus Maleficarum* [Resim 06] birçok bakımdan ilklerin kitabı olmakla birlikte asıl önemi, 'büyük cadı avı'nın başladığına işaret etmesinden kaynaklanmaktadır [Resim 07].[16]

Avrupa topraklarında büyük cadı avları 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanmaya başlayacaktır. Ancak toplumda büyücülere, kâfirlere, heretiklere, Yahudilere karşı ayrımcı, giderek düşmanca tavrın yüzyıllardır var olduğunu biliyoruz. Bu bağlamda 16. yüzyıldan itibaren yayılan 'cadı düşmanlığı'nın Kilise, mahkemeler ve sivil kurumlar için olduğu kadar halk için de, yeni olmadığını söyleyebiliriz. Aradan geçen süre içinde sadece 'düşman' olarak görülen özne değişecektir. Cadı (*Hexe*) kavramına *hukukî* bir metinde ilk kez 1419 yılında

---

[16] *Malleus Maleficarum* (1486) yayımlandığı günden itibaren demonoloji yazının en çok başvurulan ve atıf yapılan kitabı olma özelliğini günümüze kadar korumuştur. 1486-1669 yılları arasını kapsayan yaklaşık 185 yıllık dönemde, yeni icat olunan matbaanın da sağladığı imkânlarla, çeşitli Avrupa dillerinde 29 baskısı yapılan *Malleus Maleficarum*, Yeniçağ'ın başlarında Avrupa'da en çok okunan kitaplar arasına girmeyi başarmıştır. *Cadı Çekici* üzerine önemli bir bölümü 20. yüzyılda olmak üzere çok sayıda inceleme yayımlanmıştır. Bu incelemeleri, çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak burada vermek yerine, son yıllarda yayımlanan nitelikli bir çalışma içinde yer alan bir bölümü (Decker 2003: 47-54) ve *Malleus Maleficarum*'un 2000 yılında yayımlanan yeni yorumlu çevirisine yazılan kapsamlı 'Giriş'i (Kramer: 9-135) anmayı yeterli görüyoruz.

rastlanmakla birlikte (Behringer 1998: 40), Avrupa'da ilk sistematik cadı avlarının, Heretik gruplara[17] yapılan sindirme harekâtından sonra, 16. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıktığını görüyoruz.[18] Avrupa coğrafyasında 16. ve 17. yüzyıllarda tepe noktasına ulaşan cadı avı, 19. ve 20. yüzyıl tarihçileri tarafından ısrarla 'Karanlık Ortaçağ'a mal edilmiş ve yaşanan olumsuzlukların baş sorumlusu olarak Katolik Kilisesi gösterilmiştir. Bu eksik ve dahası yanlış yaklaşımın uzun yıllar boyunca, aralarında J. Michelet, H. C. Lea, J. Hansen'in de olduğu çok sayıda saygın isim tarafından savunulduğu görülmektedir.[19]

---

17 Heretik (Yunanca *hairesis*): Hıristiyan dünyasında yoldan çıkanları tanımlamak için kullanılır. Heretikler, putperestlerden, kâfirlerden farklı olarak kendilerini 'Hıristiyan' olarak tanımlar. Ancak Katolik Kilisesi tarafından benimsenmiş resmî teoloji dışındaki öğretilere inançları nedeniyle reddedilmişlerdir. Katolik Kilisesi en başından itibaren Heretizmi Hıristiyanlığın en büyük düşmanlarından biri olarak görmüş ve Heretik tarikatlara karşı amansız bir mücadele yürütmüştür. Sayılamayacak kadar çok sayıda Heretik grupla mücadele etmek zorunda kalan Kilise, bu gruplarla kendi yargı gücüyle baş edemeyeceğini anlayınca, Engizisyon Mahkemeleri'ni kurarak sorunu kökünden çözmüştür.

18 Burada bahsi geçen Heretik grupların en önemlileri, Katharosçular, Valdesçiler ve Bogomillerdir. Tarikatlar şeklinde örgütlenen bu grupların Batı Avrupa kökenlileri, özellikle Güney Fransa, Kuzey İtalya, kısmen Almanya'nın batısında 11. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmışlardır. Bu gruplara karşı Katolik Kilisesi tarafından, Engizisyon Mahkemeleri'nin desteğinde yürütülen mücadele, sonuçlarını 14. yüzyılın ikinci yasından itibaren verecektir. Liderleri öldürülmüş, tarikat üyeleri ise ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir. Hayatta kalan az sayıda Heretik grup mensubunun ise nedamet getirerek doğru yola dönmesi sağlanmıştır.

19 Cadı avlarının nedenlerini, bütünüyle Katolik Kilisesi ve onun yarattığı kurumlardan hareketle açıklamaya çalışan tarihçilerden Jules Michelet'nin (1798-1874) görüşlerini *Die Hexe* (2005; Cadı), Henry Charles Lea'nin (1825-1909) görüşlerini ise bugüne kadar yazılmış en kasapsamlı Engizisyon tarihi olan *Geschichte der Inquisition im Mittelalter* (1997; Ortaçağ'da Engizisyon'un Tarihi) isimli çalışmalarda görebiliriz. Benzer bir durum, Joseph Hansen'in Kaynakça'da bahsi geçen çalışması için de söz konusudur.

Sonuç olarak, Avrupa topraklarında cadı avlarının birdenbire başlamadığını, öncesinde uzun bir hazırlık sürecinin yaşandığını söyleyebiliriz. 10. yüzyıldan itibaren, başta Heretik tarikatların mensupları ve Yahudiler olmak üzere, tüm *azınlıklara* karşı takınılan tavır, giderek toplum içindeki marjinal gruplara kadar uzanacaktır. Kuşkusuz 15. yüzyıla gelinceye kadar aradan geçen yaklaşık beş yüz yıllık sürede, Avrupa coğrafyasında ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan topyekûn değişime ilâveten, idarî ve siyasal anlamda görülen yenileşme hareketini de cadı avını hazırlayan koşullar içinde anmamız gerekir.

2.2 Yeniçağ Başlarında Cadı Avlarının Tepe Noktasına Ulaşması

Avrupa'da 1430-1780 yıllarına yayılan legal cadı avlarının çok büyük bir bölümü 'Karanlık Ortaçağ'da değil, Yeniçağ'da yaşanmıştır.[20] 1560-1630 yıllarını kapsayan yetmiş yıllık dönemde yoğunlaşan avlar ilk zirvesini 1580'li yıllarda, ikinci zirvesini 1626-1630 yıllarında görecektir. 17. yüzyılın kalan bölümünde av ve takip isterisi kısa süreli dalgalarla devam ederken, 18. yüzyılın ilk yarısında orta ve doğu Avrupa ülkelerinde tehlike hâlen sürmektedir. Bu dönemde batı Avrupa'nın ekonomik ve

---

[20] Avrupa'da 'Cadı Avı Çağı'nın başlangıç ve bitiş tarihleri araştırmacılara göre farklılık göstermektedir; Levack 1450-1750 yıllarını kapsayan dönemi, Midelfort ise 1400-1750 arasını cadı avı çağı olarak kabul etmektedir. Tarafımızdan kabul gören sınırlama tarihçi Wolfgang Behringer'e aittir. Behringer'e göre Avrupa topraklarında legal cadı avları 1430'lu yıllarda başlamış ve 1780'li yıllarda sona ermiştir (Behringer 1998: 35). Biz de bu çalışmada, aksi belirtilmedikçe, 'cadı avı çağı' tanımıyla bu zaman sınırlamasına atıf yapmış olacağız.
Avrupa çapında yaşanmış cadı avlarını hukukî, ekonomik, siyasal, toplumsal boyutlarıyla inceleyen seçilmiş çalışmalar için bkz. Dülmen 1993, Levack, Behringer 1998, Behringer 2000, Lorenz ve Schmidt, Roper 2007.

bilimsel açıdan nispeten gelişmiş ülkelerinde cadı avları hukuken olmasa da, *de facto* son bulacaktır (Behringer 1998: 35).

Almanya topraklarında cadı avının histeri boyutlarında yaşandığı dönem, Avrupa geneline göre daha uzun sürecek, 1550-1650 arasındaki yüz yıla yayılacaktır [Resim 08-09]. Avrupa çapında, cadı avlarına en fazla kurban veren (toplam kurban sayısının yaklaşık yarısı) ülkenin Almanya olduğu düşünüldüğünde, bu ülke topraklarında yaşanan toplumsal histerinin irdelenmesiyle, aynı zamanda Avrupa'nın tümü için önemli ipuçlarına ulaşılacağı aşikârdır.[21]

Avrupa genelinde cadı takibinin 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunluk kazandığını görüyoruz. Almanya topraklarında ise 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren cadılıkla suçlananların ve mahkemelere çıkarılanların sayısında bir sıçrama yaşanırken, 1560 yılından itibaren cadı avlarına verilen kurban sayısında önemli artışlar gözlenir. 16. yüzyılın sonlarına doğru, 1580'li ve 1590'lı yıllarda ise, cadı avları ilk zirvesine ulaşır. Al-

---

[21] Bu yaklaşım biraz da zorunlulukların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; özellikle son çeyrek yüzyıl içinde 'cadı avı çağı'nı konu alan 'giriş' amaçlı ve 'genel' nitelikli çalışmalarda belli bir doygunluğa ulaşılmıştır. Buna karşın son yıllarda, Almanya'da yaşanmış cadı avlarını bölgesel temelde araştıran çok sayıda yeni akademik çalışma söz konusudur. Bu çalışmalarla hem kurban sayısı hem de cadı avlarını hazırlayan coğrafî, ekonomik, siyasal, toplumsal koşullar hakkında önemli ipuçları elde edilmiştir. Cadı avlarının yaşandığı diğer Avrupa ülkelerinde bu ayrıntıda bölgesel ve/veya ülke boyutlu çalışmaların henüz yapılmamış olması, çoğunluğu Almanya için yapılan bu çalışmaların kıymetini artırmaktadır. Diğer yandan son yıllarda Almanya topraklarında yaşanmış cadı avlarını konu alan çalışmalara, Almanya dışından tarihçilerin de önemli katkıları olmaktadır. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri Lyndal Roper'in 2007 yılında Almancaya çevrilen, 2004 tarihli çalışması *Witch Craze Terror and Fantasy in Baroque Germany*'dir. Yine Almanya'yı konu alan çalışmaların kendi içinde ortak payda oluşturmaktan çok, özgün, bağımsız örnekler olarak ortaya çıkması, mercek altına alınan olgunun çeşitliliği, giderek *orijinalliği* hakkında bir fikir verebilecektir.

manya'da ikinci büyük av dalgası için 1610'lu ve 1620'li yıllara kadar beklemek gerekecektir (Roper 2007: 33). 17. yüzyılın başlarında yaşanan bu yeni dalganın, aynı zamanda Reformasyon sürecinde mezheplere bölünmüş bir Hıristiyanlık inancında yetişen ikinci kuşağın iktidara gelmesiyle aynı döneme denk düşmesi dikkat çekicidir.

Bu noktada 'cadı avı' gibi çok boyutlu bir sorunsalı hazırlayan ve zaman içinde toplumsal bir histeriye dönüştüren unsurları kısaca anımsamamız gerekiyor. Cadı avlarının nedeni olarak sayılacak bu unsurların tamamı olmadığı, daha birçok (minör) etkenin sayılabileceği ve listenin uzatılabileceği malumlarıdır. Burada sayılacakların tarihçiler tarafından ortak kabul görmüş (majör) nedenler olduğunu belirtmeliyiz.

Başta Almanya olmak üzere Avrupa'da birçok ülke 15. yüzyılda henüz siyasi birliğini sağlayamamıştır. Özellikle Almanya, 'cadı avı çağı'nda çok sayıda küçük siyasi özerk birimden oluşmuş, Lyndal Roper'in yerinde benzetmesiyle, bir yamalı halı (*Flickenteppich*)[22] görüntüsü vermektedir [Resim 10]. Örneğin Obermarchtal, bu küçük özerk birimlerden birinin yönetim merkezi olarak köyden biraz daha büyük bir yerleşim yeridir. Bu dönemde Almanya'da siyasi güç ve yargı ile Kilise hâkimiyetinin nadir olarak tek elde toplandığını görüyoruz. Söz gelimi küçük bir piskoposluğun bir bölümü piskopos tarafından tümüyle sivil hukuka dayalı bir yönetimle idare edilirken, aynı piskoposluğun diğer bölümünde hukuk tanımayan dinî bir yönetim söz konusudur. Bu bölünmüş yapılanmanın sonucu olarak Almanya'daki büyük cadı avları, çoğunlukla Katolik piskoposların (*Fürstbischöfe*)[23] yönetimde olduğu prensliklerde yaşanacaktır (Roper 2007: 31).

---

[22] *Flickenteppich* (Almanca): Yamalı halı (Roper 2007: 31).

[23] *Fürstbischof* (Almanca): Çoğunlukla eski Avusturya'da piskoposlara verilen prens unvanı.

Cadı avlarının diğer önemli bir nedeni olarak Reformasyon hareketi[24] ve elde ettiği başarı sonucunda oluşan karşı-Reformasyon hareketi görülmektedir. Bilindiği üzere reform hareketinin öncüleri[25] olan Martin Luther (1483-1546), Jean Calvin (1509-1564), Ulrich Zwingli (1484-1531) ve Martin Bucer (1491-1551) öncelikle Kilise'nin yenilenmesini ve ilk Hıristiyanlığın saflığına geri dönülmesini istemektedirler; çünkü Katolik Kilisesi, Hıristiyanlık âleminin biricik ruhanî kurumu olarak aradan geçen yüzyıllar içinde fazlasıyla yıpranmıştır. Diğer taraftan, yeniden yapılanma isteyenlere reform karşıtlarınca ortaya konulan tepkinin geçmişi de Reformasyon döneminin başlangıcıyla sınırlanamaz; Avrupa topraklarında Reformasyon Hareketi 1520-1650 yıllarını kapsayan, yaklaşık yüz otuz yıllık bir süreye yayılmış olmakla birlikte, Katolik Kilisesi içinden yükselen aykırı seslerin geçmişi çok daha eskilere uzanmaktadır; sonuç olarak her iki tarafta gelinen (mevcut) durumdan

---

[24] "Avrupa tarihinde 16. yüzyıl, yerleşik dinsel ve kültürel kurum ve düşünceler açısından bir değişim dönemini ifade etmektedir. Bu değişimlerden biri olan dinsel reform hareketi, toplumsal anlamda da etkisini hissettirmiş ve takip eden dönemler içerisinde, Avrupa'nın siyasal yaşamına dahi yön verebilmiştir. Bir yandan, Katolik Kilise'sindeki papalık çekişmesine dayalı iç kavgayı yansıtan Büyük Bölünme ve sonrasında iyice belirginleşen bunalım, öte yandan, ulusal kral ve yerel prenslerin papayla olan mücadeleleri ve nihayet toplumun alt tabakalarında özellikle de köylüler arasında baş göstermiş olan hoşnutsuzluklar, tüm Avrupa'yı kapsayacak yeni bir dinsel ve siyasal hareket başlatmıştır. 16. yüzyıldan itibaren, Almanya'dan İsviçre'ye, Fransa'dan İngiltere'ye, Macaristan'dan Çekoslovakya'ya kadar, Avrupa'nın batısı ile doğusunda yaygınlaşan bu dinsel değişim, tarihte 'Reform Hareketi' adıyla bilinmektedir" (Olgun 2001: 11).
Reform ve karşı-reform hareketinin ayrıntılı biçimde incelendiği çok sayıda çalışma söz konusudur. Bizce önemli görülenlerden bazılarına burada anacağız: Dülmen 1991: 256-282, Dülmen 1999: 12-53, Levack: 102-124, Olgun 2001, Olgun 2006, Ökten, Dülmen 1993: 27-39.

[25] Martin Luther ve Reformasyon Hareketi'nin önemli isimleri hakkında bkz. Stadler 1983.

hoşnut değildir. Bu bağlamda 14. yüzyıldan beri süregelen reform hareketi, sadece Reformasyon yandaşlarına değil, aynı zamanda Katoliklere de bir iç hesaplaşma imkânı verecektir.[26]

Katolik ve Protestan ülkeler arasında yaşanan askerî çatışmanın ulusal ve uluslararası bağlamda bir dizi sonucunun ortaya çıkması kaçınılmazdır. 17. yüzyılın ilk yarısında yaşanan Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ve 16. yüzyılın sonlarında Fransa'da din savaşları bu konuda örnek olarak verilebilir (Levack: 103). Bu dönemde hem Katolikler hem de Protestanlar için, başarı ve başarısızlıklar da dâhil olmak üzere her şey, uçlarda yaşanmaktadır. Sonuca, giderek başarıya ulaşabilmek için her iki tarafın yandaşlarınca birbirlerine yönelttiği suçlamalarda en büyük payı, 'öteki' kategorisinde yer alan cadılar alacaktır. Bu noktadan hareketle birçok tarihçinin özellikle orta Avrupa'da yaşanan mezhep çatışmalarının sonucu ortaya çıkan huzursuzluk ortamının cadı avlarını artırdığı yönünde görüş beyan ettiğini söyleyebiliriz. Bu görüş ampirik bulgularla da desteklenmektedir. Ancak cadı avının *nedenleri* üzerine konuşulduğunda, mezhep çatışmaları sonucunda ortaya çıkan kargaşa ortamının tespit edilebilen nedenlerden sadece *biri* olduğu unutulmamalıdır (Dülmen 1993: 140). İlk cadı avları Martin Luther'in 95 tezini Wittenberg saray kilisesinin kapısına asmadan yaklaşık yüz yıl önce başlamıştır. Yine 18. yüzyılın ilk çeyreğinde cadı avları Polonya topraklarında binlerce insanın hayatına mal olurken ne Reformasyon ne de karşı-Reformasyon hareketinden söz etmek mümkündür (Levack: 104).

Sonuç itibariyle, özellikle Reformasyon hareketinin dirençle karşılaştığı, giderek bu direncin toplumsal huzursuzluk ve ça-

---

[26] Katolik reform karşıtlarının başlıca amaçlarının, Kilise'yi bütünüyle ele geçirdiğine inandıkları yolsuzlukları sona erdirmek, ruhbanın daha iyi eğitim almasını sağlamak, cemaatin güvenini yeniden kazanarak iman tazelemek olduğu söylenebilir.

tışmaya dönüştüğü bölgelerde cadı avlarında artış yaşandığını, Protestanlığın hâkim olduğu coğrafyalarda cadı avlarının yaşanmadığı veya en azından daha hafif atlatıldığı gibi savların gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz.[27]

Avrupa'da cadı avlarının toplumsal bir histeri haline dönüşmesinde ekonomik ve coğrafî nedenler önemli bir yer tutmaktadır. 16. yüzyılda özellikle iklim koşullarında yaşanan kötüleşme, sadece hayatını tarımdan kazananlar için değil, toplumun tüm kesimleri için huzursuzluk kaynağı olmuştur. Çünkü kuraklık ya da aşırı yağış ve/veya donla başlayan süreç, gelecek yıllarda yaşam koşullarında felâket boyutlarına ulaşacak bir kötüleşmenin habercisidir. İklim araştırmacıları bu bağlamda 16. yüzyılın tamamını en şanssız dönemlerden biri olarak kabul etmektedirler.[28] Olumsuz iklim koşullarının özellikle 1585-1597 yılları arasında yüzyılın zirvesini oluşturduğu söylenebilir. 1586 yılına gelindiğinde, fakirlik ve açlık sadece kırsal kesimde yaşayanların, yoksul köylülerin sorunu değildir;[29] aynı zamanda

---

[27] Bu noktadan hareketle, Katoliklerin reform karşıtı tavırlarının cadı avı isterisini ateşlediği, Reform karşıtlığıyla cadı avlarının adeta birbirini teşvik edercesine beraber yürüdüğü şeklinde yapılan yorumlar, bizce reform karşıtlığının önemini ortaya koymak açısından biraz abartılı görünmektedir. Benzer bir yorum için bkz. Weber 2000: 262.

[28] İklim araştırmacılarına göre 16. yüzyıl (1500-1599) üç farklı döneme ayrılarak incelenebilir. İlk dönemde hava koşullarında ani değişiklikler gözlenmeye başlar; kışlar bazen ılık, ama genellikle çok soğuk geçerken, yazlar serin ve nemlidir. İkinci dönemde hava sıcaklıklarında aşırı yükselişler görülür; yağışlar kesilir ve kuru havayla birlikte kuraklık başlar; tarlalarda ürünler, üzüm bağları susuzluktan kurur, arka arkaya birkaç yıl hiç hasat yapılamaz; besi hayvanları telef olur. Üçüncü ve son dönem hava koşullarında birdenbire aşırı bir soğuma görülür; sonbahar dışında hava sıcaklıklarının yıllık ortalaması 1 santigrad dereceye iner. Avrupa'da 1585-1597 yıllarını kapsayan on iki yıllık süre boyunca iklim koşullarındaki bozulma zirve noktasına ulaşır. (http://www.ring2.de/seevewetter/chronik/klima1500.html 2001).

[29] R. van Dülmen, Yeniçağ başlarında Avrupa'da toplam nüfusun ancak %5'inin şehirlerde yaşadığını, ancak İtalya ve Hollanda gibi şehirleşmenin

kentlerde yaşayan insanlar için de 'büyük bir endişe kaynağı'dır (Behringer 2001:180).

16. yüzyılın sonlarından başlamak üzere 1630'lu yıllara kadar sürecek olan dönem tarihçiler tarafından 'Küçük Buzul Çağı' (*Die Kleine Eiszeit*) olarak tanımlanmaktadır; soğuk kışlar, aşırı yağışlı geçen yaz ve sonbahar aylarının sonunda dolu yağışı ve don nedeniyle onlarca yıl hasat yapılamamıştır (Roper 2007: 37, Behringer 1998: 47 vd). İklim koşullarındaki beklenmeyen ve uzun süreli değişiklikler ilk etkisini tarımsal üretimdeki düşüşle göstermekte, devamında ortaya çıkan pahalılık satın alma gücünü azaltmakta ve özellikle kırsal kesimde açlık yaşamsal bir sorun haline gelmektedir. 1580'li yılların başında olumsuz hava koşulları nedeniyle yaşanan pahalılık yaklaşık on yıl sürecektir. Diğer yandan bu ortam, zaten yetersiz olan hijyenik koşulların da etkisiyle, salgın hastalıkların ortaya çıkmasına zemin oluşturacaktır. 16. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan soğuk dalgasıyla başlayan felâketler zincirinin son halkası 1585-1588 ve 1592-1593 yıllarında yaşanan iki büyük veba salgınıdır (Behringer 2001: 180). 'Mahşerin Dört Atlısı' olarak anılan, savaş, açlık, hastalık ve ölüm getirmek için, adeta *erken* bir saldırıya geçmiştir (Roper 2007: 37). Bu dönemde Almanya'nın özellikle güneybatı ve güneydoğusunda olmak üzere, Fransa ve İskoçya'nın ise bazı bölgelerinde o güne değin görülmemiş boyutta bir 'uluslararası' cadı avı dalgası Avrupa'yı etkisi altına alacaktır (Behringer 2001: 180).

Kuşkusuz yukarıda ana hatlarıyla verilmeye çalışılan başat nedenlere ilâveten, Haçlı Seferlerinden Heretik gruplara karşı verilen mücadeleye, Kilise'nin kadın karşıtı söyleminden Engizisyon mahkemelerinin kuruluşuna, çok sayıda başka *dışsal*

---

yüksek olduğu ülkelerde bu oranın %30'a kadar çıktığını belirtir (Dülmen 1991: 23).

unsur, cadı avlarının 16. yüzyılın son çeyreğinden başlamak üzere yapacağı yükselişe katkı sağlayacaktır. Çalışmanın akışı içinde yeri geldikçe değinilecek olan bu unsurların tek tek alındığında fazla bir anlam ifade etmediği, ancak 16. yüzyılda yaşamın tüm alanlarında yaşanan dönüşüm ile beraber değerlendirildiğinde anlamlı olacağı malumlarıdır.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Almanya, 1630'lu yıllarda topraklarında yaşanan büyük cadı avlarıyla merkez ülke konumundadır.[30] Peki diğer ülkelerde durum nedir? Kısa bir değerlendirmeyle bu bölümü bitirmek istiyoruz. Daha önce de belirtildiği üzere, Avrupa çapında cadı avlarının seyri nicelik ve içerik açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin Portekiz ve İrlanda'nın durumu şaşırtıcıdır; bu ülkelerin ruhban mensupları geleneksel Katolik-demonolojik doktrinden haberdar olmalarına rağmen, Almanya'da olduğu gibi cadı avı yandaşı bir tavır almamışlardır. 16. ve 17. yüzyıllarda orta ve güney Amerika'daki, Filipinlerdeki, kuzey Afrika ve güney İtalya'daki kolonileriyle ünlü, Avrupa'nın büyük gücü İspanya'da, Engizisyonun varlığına karşın, 15. yüzyılın sonlarında görülen cadı davaları ilerleyen dönemde yoğunlaşıp sürek avına dönüşeceği yerde, şaşırtıcı biçimde azalıp ülke gündeminden çıkmıştır. Cadı avları Protestanlığın yaygın olduğu İngiltere, İzlanda, İsveç, Norveç, Finlandiya, Estonya ve Letonya gibi ülkelerde de yaşanacaktır. Almanya dışında cadı avlarının merkezî konumundaki iki ülke İsviçre ve Polonya'dır. İsviçre'nin durumu, en azından Almanya'nın perifersinde yer alması dolayısıyla açıklanabilir olmakla beraber, Polonya için yaşananlar şaşırtıcıdır. İsviçre'de ilk cadı avları 1542-1546 yılları arasında Roman Kantonları'nda başlar. Ancak esas takip ve infaz sü-

---

[30] Almanya'daki cadı avlarını bölgesel temelde inceleyen yeni bir makaleler derlemesi için bkz. Lorenz ve Schmidt.

reci Vaud (Waadt) Kantonu'nda 1591-1610 yılları arasında yaşanacaktır. İsviçre topraklarında cadı avları sonunda yakılan toplam 5417 kişiden 3371'i Vaud Kantonu'ndandır (Behringer 1993: 161; Soldan-Heppe: 539-551). Doğu Avrupa'nın cadı avlarına en çok kurban veren ülkesi Polonya'da takip ve av süreci, oldukça geç bir tarihte, 1650 yılında başlamış ve tüm infazların yarısı 1676-1725 yılları arasında yapılmıştır. Tüm Polonya'da cadı avlarında hayatını kaybeden insan sayısı yaklaşık 10.000'dir. Polonya için de, Almanya etkisinden söz etmek mümkündür. Almanya ile yakın ekonomik ve kültürel ilişki içinde olan sınır bölgelerinde cadılık inancının daha köklü olduğu ve hızlı geliştiği söylenebilir. Yine 17. yüzyılda Lehçeye çevrilen *Malleus Maleficarum*'un av sürecini hızlandırdığı kabul edilmektedir (Levack: 202). Rusya gibi büyük bir ülkede cadı avlarına verilen kurban sayısının doksan dokuz kişiyle sınırlı kalması ise şaşırtıcıdır.

Genel olarak Ortodoks ülkelerdeki cadı avları, batı Avrupa'da ve Latin dünyasında yaşananlarla mukayese edildiğinde pek önem arz etmez. Ama bu bölümü bitirirken önemli bir hususu anımsatmakta fayda görüyoruz; cadı avına az sayıda kurban vermek, Ortodoks dünyasının, batı Avrupa halkları veya Latin dünyasına göre daha hoşgörülü ve/veya önyargısız olduğu anlamına gelmez kuşkusuz. Bilâkis cadı avı histerisinin kendi içsel dinamiklerine ilâveten (ki mezhep faktörü bu bağlamda sayılabilir), ne denli çok sayıda dışsal unsur tarafından da beslendiğini teyit eder.

3
Ruhlarını Şeytan'a Kiralamış Bedenler: Cinlenme ve Çocuklar

Rama'da bir ses duyuldu,
Ağlayış ve acı feryat sesleri!
Çocukları için ağlayan Rahel
Avutulmak istemiyor.
Çünkü onlar yok artık!
(Matta 2: 18)

3.1 Hıristiyanlık Teolojisi ve Cinlenme

3.1.1 Kilise Büyükleri ve Demonoloji[1]

Hıristiyanlığın yaklaşık iki bin yıla yayılan geçmişi, son tahlilde, kötülüğün en büyük temsilcisi Şeytan[2] ve demonlarına karşı veri-

[1] Hıristiyanlık inancında cinlenme (*Besessenheit*), Şeytan'la işbirliği (*Teufelspakt*) ve vaftiz ritüelini ayrı ayrı ve aşağıda ele alacağımız bütünlük içinde inceleyen çok sayıda eser mevcuttur. Biz burada, konunun önemi nedeniyle faydalanılan eserlerin büyük bir bölümünü belirtmeyi uygun bulduk. Özel olarak atıf yapılan eserler bölüm ve sayfalarıyla verilirken, konuya tematik düzeyde yer veren çalışmaları ve farklı başlıklar altında bahsi geçen konuları inceleyenleri ise genel olarak anılmıştır: Di Nola: 345-357; Stanford: 143-146; Tuczay: 105-113; Götz: 57-84; Widy: 45-56; Russell 1984: 101-132; Russell 2000; Link, Soldan-Heppe: 145-150; Kramer; Levack: 39-47; Hansen; Weber 1999; Waardt, Schmidt, Midelfort, Loernz, Bauer. Bu alanda yapılmış ilk kapsamlı Türkçe çalışma olarak Haydar Akın'ın, 2001 yılında yayımlanan *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı* adlı kitabı zikredilebilir.

len amansız mücadelenin tarihi olarak tanımlanabilir. Hıristiyanlık inancında cinlenme (*Besessenheit*) ve Şeytan çıkarma (*egzorsizm*) kavramlarını, 'vaftiz ritüeli' gibi çok temel bir olgunun yardımı olmaksızın açıklayabilmek mümkün değildir. Bu üç kavramdan özellikle 'vaftiz' ve 'cinlenme'nin Hıristiyanlığın kabulünden önce de farklı halkların inançlarında var olduğunu biliyoruz.[3] Örneğin cinlenme farklı bir boyutuyla Hıristiyanlık dışındaki toplumlarda, özellikle orta ve kuzey Asya halklarının Şamanizm inancında, bir tür esrime tekniği (*ekstaz*) olarak karşımıza çıkar. Cinlenme ve *ekstaz* arasındaki çok sayıdaki ortak nokta, araştırmacıların bu iki *farklı* kavram arasında ayrılıkları ortaya koymada zorlanmalarına neden olmaktadır (Di Nola: 345). Yine vaftizin ilk Hıristiyanlar arasında yayılmasından çok önce, 'suya daldırılma' olarak uygulanan bir arınma ritüelinin Avrupa halkları arasında yaygın olduğu bilinmektedir (Stanford: 143). Vaftiz'in liturjik bir olgu olarak Hıristiyanlıkta kök salmaya başlaması ancak 3. yüzyılda olacaktır. Başlangıçta sadece Katekümenlerin[4] *gecikmiş* vaftizi söz konusuy-

---

2 Farklı Batı dillerinde en büyük kötüyü (Şeytan) tanımlamak üzere *Teufel, devil, diablo, diable* kullanılmaktadır. Ancak bütün dillerde 'Satan' kelimesiyle istenilen ifade edilebilmektedir. İbranice bir kelime olan 'Satan', hasım, düşman anlamına gelir.

3 Antik dünyada ve Eski Roma'da, Hıristiyanlıktaki bağlamda Şeytan tarafından ödüllendirme ve Şeytan'la işbirliğinin varlığı konusunda bilgi sahibi değiliz. Ancak söz konusu Şeytan değil de Tanrılar olunca, işbirliği-ortaklık örnekleri söz konusu oluyor (Soldan-Heppe: 145).

4 (Yunanca κατηχούμενος, Latince catechumenus) Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında, henüz doğumdan sonra vaftiz geleneğinin yerleşmediği dönemde, Havariler Hıristiyanlığı seçen yetişkinleri vaftiz edilmeden önce eğitiyor, daha sonra vaftiz ediyorlardı. Bu eğitimi gören vaftiz adayları 'Katekümen' olarak isimlendirilmiştir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Hıristiyanların büyük bir bölümü bu durumdaydı. Katekümenlik, 6. yüzyılın sonuna doğru doğumdan sonra vaftiz geleneğinin yerleşmesiyle önemini yitirmiştir. Misyonerlik faaliyetlerinin arttığı dönemlerde Katekümenlik Kurumu da önem kazanmaktadır.

ken, giderek yeni doğan çocukların vaftiz edilmesi gelenek haline gelecektir.

Hıristiyanlıkta, insan bedenine kötücül güçler tarafından dışarıdan yapılan müdahaleyle beliren olumsuz değişiklik olarak 'cinlenme'nin varlığına inanıldığı andan itibaren, Şeytan çıkarma kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkacaktır. Her ne kadar Hıristiyanlık öncesi dünya, farklı egzorsizm metotlarını *tedavi* amaçlı kullansa da, Hıristiyanlıkta ilk kez insanları Şeytan'ın tutsaklığından kurtaran, işgal edilmiş ruhları özgürleştiren İsa'dır (Stanford: 144). İsa'nın bizzat kendisi de bu yollardan geçmemiş midir? Çekildiği inzivada kırk gün kırk gece boyunca iblis tarafından bin bir hileyle yoldan çıkarılmaya, ruhu ele geçirilmeye çalışılmıştır. İsa'nın geçirildiği bu sınav tüm Hıristiyanlar için önemli bir mesaj içerir; Şeytan'ın oyunlarına, sahte cennet vaatlerine kanmayıp, nefsine hâkim olabilen gerçek Hıristiyan, çektiği tüm acılara, zorluklara karşın, Tanrı katında kazanacaktır. İsa'nın başarıyla geçtiği bu sınavı, daha sonra Sina çöllerinde birçok münzevinin de yaşaması gerekmiştir.

İncillerde anlatıldığı üzere İsa, kendisini izleyen havarilerine 'ilk egzorsist' olarak örnek olur. Bu bağlamda İsa, kendisini de vaftiz eden Yahya'nın yerine getirdiği egzorsistlik görevini başarıyla yapacaktır. İlk egzorsistlik aynı zamanda İsa'nın mucize yaratabilme gücünü kendisine inananlara, çevresinde toplanan ilk Hıristiyanlara gösterebilme imkânı verdiği için de ayrı bir öneme sahiptir. İsa'nın kimliğinden ve yaptıklarından hareketle iyi bir egzorsist, Şeytan ve emrindeki demonlarının kendi saflarına katabilmek amacıyla yoldan çıkardıkları zavallıları tedavi edebilen, temiz, arınmış bir ruh ve bedenle tekrar Hıristiyanlığa kazandıran olarak tanımlanacaktır. Hazreti İsa'nın sadık izleyicileri havariler, ilk egzorzistler olarak bu önemli misyonla görevlendirilmiş ve görevlerini başarıyla tamamlamışlardır. Daha sonraki dönemde Kilise babaları, henüz bu dönemde Kili-

se tarafından kabul edilmiş resmî (*offiziell*) bir egzorsizm düzenlemesinin varlığından söz etmek mümkün olmasa da, bu görevi, tecrübeleri ve sağduyuları sayesinde başarılı bir şekilde yerine getirmişlerdir. Başlangıçta sadece İsa *adına* yapılan Şeytan çıkarma görevinde egzorsist olabildiğince özgürdür. Ne var ki ilerleyen dönemlerde farklı isimler adına (örneğin Eski Ahit'ten, Abraham, İshak ve Yakup'un yanı sıra, melekler Mikail, Cebrail gibi) egzorsizm yapıldığı görülür (Di Nola: 349 vd). Egzorsist, haç çıkarmak, okuyup üflemek yanında oruç tutarak, nedamet getirerek demonun tutsak ettiği bedeni kurtarmak amacıyla, tutsak edilenin adına, adeta onun işlediği günahların kefaretini bizzat ödemeye girişmektedir. Özellikle Hıristiyanlığın ilk dönemleri söz konusu olduğunda, yukarıda saydığımız ritüelleri sadece *demonyak egzorzism*'le sınırlamak yanlış olur. Anılan dönemde, özellikle Hıristiyanlık öncesi inanç yapıları hâlen varlığını sürdürmektedir; bunlardan özellikle putperest Tanrıları, demon kültünün önemli bir alt izleği olarak önemini, farklı halklar arasında, uzun süre sürdürmüştür.

Erken dönem Hıristiyanlığın Kilise büyükleri için Şeytan ve emrindeki demonların amaçları bellidir: Hazreti İsa'yı batıl ilân etmek suretiyle Hıristiyanlığı gözden düşürerek, yeryüzünde insanlar üzerindeki hükümranlıklarını tesis etmek. Bu amaçla inancı zayıflamış, itikat fakiri insanlardan taraftar toplanması, ama bunların da yeni taraftarlar kazanabilmek amacıyla eğitilmesi gerekir. Demonların bir görevi yeryüzünde bu amaçla taraftar avlamak ise, diğer bir misyonları da kötücül güçleri sayesinde neden oldukları kaos ortamıyla (salgın hastalıklar, tabii afetler, açlık vb.) insanlarda bezginlik yaratmak ve ruhlarını teslim almaktır.

Yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığımız konularda yoğunlaşan demonoloji yazınının 4. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Özellikle Irenaeus ve Tertullianus'ın Şey-

tan'ın kötülüklerine -ilk günaha- karşı her gerçek Hıristiyan'ın savunma silâhı olarak vaftiz zırhına bürünmesi gerektiğine ilişkin yazıları bu alandaki ilk örneklerdir (Stanford: 144). Ancak bu alanda söyledikleriyle çığır açan isim Aziz Augustinus olmuştur. Büyü ve demonlara ilişkin görüşlerinde Yeni Platonculuğu temel alan Hippolu Aziz, demonlar üzerine görüşlerini 'Tanrı Devleti' (*De civitate Dei*) isimli eserinde ortaya koymuştur. Augustinus, demonları kâfir -putperest- halkların hayal mahsulü yaratıkları olarak görmenin yanlışlığına dikkat çeker ve gerçekliklerine işaret edebilmek için ayrıntılı 'demon' tasvirleri yapar. Tanrı katından kovulmuş -düşmüş- melekler olan demonlar, insanları yoldan çıkarmak için büyü, falcılık, astroloji gibi yasaklanmış -kehanet- sanatları kullanırlar. Kıskançlık, kötülük, riya gibi kişilik özelliklerinin yanı sıra, fizikî özellikleri onlara kötücül amaçlarına daha rahat hizmet edebilme imkânı verir (Götz: 66 vd.). Hippolu Aziz'in Ortaçağ başlarının demonoloji yazınını bütünüyle etkileyen düşüncelerinin temelinde iki önemli unsur dikkat çeker; büyü, demonların yardımı ve ancak Tanrı'nın bilgisi dâhilinde mümkündür ve bütün büyücülerin zararlı uygulamalarını hayata geçirebilmek için demonlarla aralarında bir sözleşmenin (*Pakt*) varlığı gereklidir. Augustinus'un görüşlerini farklı kılan, bu dünyada Hıristiyanlığın en büyük düşmanı Şeytan'la yapılan işbirliğinin (*Teufelspakt*) varlığına çarpıcı bir biçimde ilk kez eğilmesi ve Şeytan ile emrindeki demonları *sıradan*, yaşamsal kılan yeryüzündeki işbirlikçilerini ifşa ederek daha tehlikeli bir boyuta *indirgeyen* görüşleri olacaktır [Resim 11-12]. Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, Şeytan ve demonları inceleyen bir alan olarak demonoloji, katkılarından dolayı Aziz Augustinus'a çok şey borçludur.

3.1.2 İncillerde Cinlenme ve Sağaltım Yolları

Antikçağ'ın Ortadoğu'sunda, sağaltım uygulamaları bağlamında din ile tıp arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek, aralarında kesin bir sınır çizebilmek mümkün değildir. Son tahlilde muska yazanlar, cin çıkaranlar ile sağaltımla uğraşanlar aynı amaca yönelik olarak beraber çalışıyorlardı. Örneğin Eski Mezopotamya inançlarına göre her bedeni koruyan bir 'koruyucu Tanrı' vardır ve hastalıkların, bu koruyucu Tanrı'nın çeşitli nedenlerle bedeni terk etmesiyle ortaya çıktığına inanılır. Koruyucu Tanrı, yapılan zararlı bir büyü, işlenen bir günahın cezası veya hastalık yapan bir kötülüğün bedene girmesi gibi nedenlerle bedeni terk edebilir. Hastalık getiren ruhların bedenden kovulması için uzman cin çıkarıcılarca (*professionelle Exorzisten*) uygulanan ritüel gereklidir (Dillinger: 38). Uzman cin çıkarıcılar tarafından kötü ruhun bedenden kovulması, sonuçta elde edilen başarının cin çıkarandan çok ritüele bağlanması nedeniyle, *ritüel egzorsizm* olarak tanımlanacaktır. Ancak İsa ile birlikte, İncillerde anlatıldığı üzere, yeni bir cin çıkarma modeli oluşacaktır; *karizmatik egzorsizm* olarak adlandırılan bu modelde cin çıkarıcı Tanrı'yı yardıma çağırmaz, kaldı ki ihtiyacı da yoktur. Sahip olduğu *kudret* sayesinde yarattığı mucizeler kendi kerametinden kaynaklanır. Cin çıkarma ritüeli daha çok, her türlü hastalığın Tanrı'nın cezası olarak görüldüğü Eski Ahit dönemine özgü iken, İncillerde İsa'ya atfedilen mucizeler, hızlı, basit ve karizmatik bir yaratım sürecinin ürünleri olarak dikkat çekerler.

Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahit) incelendiğinde, *cin*, *cinli* ve *cinlenme* içeren ayetlerin Yeni Ahit'in, Matta, Markos, Luka'ya atfedilen[5] ve Sinoptik[6] olarak tanımlanan İncillerinde yer aldığı

---

[5] Her ne kadar İnciller Matta, Markos, Luka ve Yuhanna gibi isimlerle anılsalar da, bu metinleri kaleme alanların tam kimlikleri hakkında bilgi sahibi değiliz. 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bugünkü isimleriyle anılmaya başladıklarını biliyoruz (Aydın: 95).

[6] Paralel okunabilme imkânı.

görülecektir.[7] Yuhanna İncili'nde 'cin çıkarma' hakkında bilgi yer almaz. Şeytan ise *İblis, Baalzebul* ve *Ayartıcı* kimlikleriyle İncillerde nispeten daha az yer alır.[8] İncillerde başat kötülük karakterini cinlerin oluşturduğunu, diğer kötücül güçlerin eylemleri içinde cinlenmenin önemli bir yer işgal ettiği görülür. Özellikle Markos ve Luka İncillerinde ifade bağlamında 'cin' yerine 'kötü ruh', 'cinlenme' yerine 'kötü ruha tutulma'nın kullanıldığı dikkat çeker. İncillerde, İsa'nın inzivaya çekildiği çölde denenmesi sürecinde, Şeytan (İblis) başroldedir. İblis tarafından çöle götürülen İsa, orada *ayartıcı*[9] tarafından yoldan çıkarılmaya çalışılır.[10] İsa geçirildiği sınavdan başarıyla döndükten sonra bir yandan gelişini müjdelerken, diğer taraftan ruhları cinlere tut-

---

7 Biz burada Yeni Ahit'in havarilere atfedilen ilk dört kitabını 'İnciller' olarak kabul eden görüşe uygun olarak, Matta İncili, Markos İncili, Luka İncili değişini benimsedik. Toplam yirmi yedi kitaptan oluşan Yeni Ahit Yunanca yazılmıştır. 'İncil' olarak da anılan Yeni Ahit'in havarilere atfedilen ilk dört kitabında (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna), Hazreti İsa'nın yaşamı, yaptığı işler, öğretisi, ölümü ve dirilişi anlatılır. Bizim atıf yaptığımız metin, Kutsal Kitap (2003) başlığıyla yayımlanan yeni çeviri olup, Eski ve Yeni Ahit'i (Tevrat, Zebur ve İncil) içerir. Çalışmamızın içeriği itibariyle dört İncil'de kötücül güçleri tanımlamak için kullanılan, Şeytan, İblis, Baalzebul, cin (demon), kötü ruh, ayartıcı gibi kavramların, etimolojik bağlamlarından hareketle, anlamlarının daha iyi kavranılabilmesi için temel alınan 2003 tarihli edisyona ilâveten, bir önceki çeviri Kitabı Mukaddes -Eski ile Yeni Ahit- (1981) ve Almanca *Das Neue Testament* (Yeni Ahit)'ten faydalanılmıştır.

8 Yeni Ahit'in havariler Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'ya atfedilen dört temel kitabında *Şeytan* (15), *İblis* (13) ve *ayartıcı* (1) kelimeleri toplam 29 kez tekrar ederken, *cin* (54) ve *cinli* (14) kelimeleri toplam 68 kez tekrar etmektedir.

Bu konuda Johannes Dillinger'in (2005) makalesinin yanı sıra, Reiner Braun'un benzer bir yöntemle hazırlanmış 'Şeytan İnancı ve Kutsal Metinler' başlıklı çalışmasında, Eski ve Yeni Ahit'te Şeytan olgusu ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Bkz. (Braun: 11-36).

9 Ayartıcı (*Versucher*): Şeytan. Ayartıcı, dört kitaptan bir tek Matta İncili'nde geçer.

10 Matta 4: 1-11; Markos 1: 12-13; Luka 4: 1-13.

sak olmuşları[11] içlerindeki cinleri kovarak yeniden yaşama döndürür.

İncillere yayılmış çok sayıda cin çıkarma olayının kurbanları hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olamayız; ne cinsiyetleri, yaşları, sosyal pozisyonları ne de dinî inançlarına göre gruplandırılabilirler (Dillinger: 47). Kefarnahum'da İsa'ya karşı gelen cinli adamın havrada ne aradığı, cemaatin bir üyesi olup olmadığı tam olarak anlaşılamaz. İsa, zavallı adamı *kullanan* kötü ruhu azarlayarak bedenden kovar.[12] Bir başka örnekte, oğlu uzun süredir sara illetinden muzdarip, *halktan* bir babanın kalabalıktan sıyrılarak İsa'ya yaklaşması ve yardım dilemesi, toplumun saygın bir ailesinin ferdi olduğu intibasını kuvvetlendirecektir.[13] İsa'nın Sur ve Sayda bölgesine yaptığı seyahatte Fenikeli (Kenanlı) kâfir[14] bir kadın, kötü ruha tutulmuş küçük kızını kurtarması için İsa'ya gelir; ama kızı yanında değildir. Kızı yanında olmaksızın İsa'dan yardım talep eden bir kâfirin *içten* olup olmadığına inanmak hiç de kolay değildir. Aralarında geçen kısa bir diyalogdan[15] sonra İsa kadının imanına inanır ve kızının içindeki cini kovar. Markos İncili'nde yer alan, "Kadın evine gittiğinde çocuğunu cinden kurtulmuş, yatakta yatar bulur" ifadesinden çocuğun 'uzaktan yönetilmiş' bir egzorsizmle kurtarıldığı anlaşılır. İsa'nın kâfir inancına karşı hoşgörü ve 'yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderilmediği' mesajını

---

[11] Matta 4: 24; 8: 16; 8: 28-33; Markos 1: 32-34; 1: 38-39; 5: 1-20; Luka 4: 33-36; 4: 38-41; 8: 27-39; 9: 37-42.

[12] Markos 1: 21-25; Luka 4: 33-35; Sölle ve Schottroff: 31-32.

[13] Matta 17: 14-18; Markos 9: 17-27, 38-42; Dillinger:48.

[14] Burada Yahudi olmayan anlamında kullanılmıştır.

[15] "Kadın ise yaklaşıp, 'Ya Rab, bana yardım et!' diyerek O'nun önünde yere kapandı. İsa ona, 'Çocukların ekmeğini alıp köpeklere atmak doğru değildir' dedi. Kadın, 'Haklısın, ya Rab' dedi. 'Ama köpekler de efendilerinin sofrasından düşen kırıntıları yer.' O zaman İsa ona şu karşılığı verdi: 'Ey kadın, imanın büyük! Dediğin gibi olsun' " (Matta 15: 25-28).

verdiği bu ayetten, hastasını evde tedavi eden bu ailenin pekâlâ üst tabakaya mensup olduğu sonucu çıkarılabilir.[16]

Kanımızca, İncillerde yer alan cinlenme ve cin çıkarma anlatılarından hiçbiri Gadaralılar ve Gersalıların ülkesinde yaşananları tasvir edenler kadar dramatik ve etkileyici değildir (Matta 8: 28-34; Markos 5: 1-20; Luka 8: 26-39).[17] Burada cinlenme olgusu farklı bir boyutuyla dikkatimizi çeker. Cinlenmiş bir adam - Matta İncili'nde iki kişidirler- tamamıyla toplumdan ve sosyal ilişkilerinden soyutlanmış olarak mezarlık mağaralarında, zincirlere bağlı olarak yaşar. Ne var ki adamın saldırganlığı giderek öyle artar ki, sonunda zincirlerini koparır. Ruhunu cinlerin ele geçirdiği bu zavallı, kudurmuş bir vaziyette gece gündüz bağırıp durur, kendini taşlara vurur, gelene geçene saldırır. Onunla normal bir ilişki kurmak mümkün değildir. İsa adamı uzaktan görür görmez kötü ruhların adımı terk etmesini ister. Cinlenmiş adam İsa'nın geldiğini görünce, koşarak yanına gelir ve ona secde ederek kendisine eziyet etmemesini ister. Aslında konuşan, adamın bedenine yerleşmiş olan 'kötü ruhlar'dır ve İsa'nın gücüyle baş edemeyeceklerini anlamışlardır.[18] İsa'nın, cinlenmiş adama adını sorması üzerine, ne kadar kalabalık olduklarını göstermek üzere adam, "Tümen" yanıtını verir[19] ve bir an önce işgal ettiği bedenden çıkabilmek için İsa'dan orada bulunan domuzlara gönderilmesini ister. İsa'nın izin vermesi üzerine kötü ruhlar adamdan çıkıp domuzlara girerler. Domuz sürüsü,

---

16 Matta 15: 21-28; Markos 7: 24-30; Dillinger: 48.

17 Markos ve Luka İncilleri'nde (Gersalılar Ülkesi) anlatılan öykü, Matta İncili'nde (Gadaralılar Ülkesi) anlatılanla aynı olmakla birlikte daha ayrıntılı ve dramatiktir.

18 "Cinler, dipsiz derinliklere gitmelerini buyurmasın diye İsa'ya yalvarıp durdular" (Luka 8: 31).

19 Cinlenmiş adamın kudurma boyutuna ulaşmış saldırganlığıyla, içinden çıkan kötü ruhun yaklaşık iki bin domuzluk sürüye yetecek kadar büyük olması arasındaki mantıksal tutarlılık dikkat çekicidir.

cinlerin girmesiyle dik yamaçtan göle atlar ve tüm domuzlar boğulur. Mucizenin duyulması üzerine yöre, çevreden gelenlerin akınına uğrar.[20] Gelenler bir *Tümen* cine tutulan adamın 'giyinmiş, aklı başına gelmiş olarak' otururken görünce korkarlar. İsa ayrılırken, cinlerinden kurtardığı adam onu da yanına alması için yalvarır. Ancak İsa adama izin vermez; 'evine, yakınlarının yanına' dönmesini ister. Markos ve Luka İncillerinde anlatılan bu 'cinlenmiş adam'ın kurtarılma öyküsünü önemli kılan, kudurma boyutlarında cinlerin esiri olmuş bir insanı, İsa'nın yarattığı mucizeyle tekrar yaşama, insanlığına, döndürmesidir. İsa, neden kurtardığı bu insanı yanına almaz? Bu reddedilişin nedeni açıktır; İsa oradan ayrıldıktan sonra mucizeyi duyup inanmayanlar, *kurtarılmış* adamı görerek, İsa'nın mucizelerinin gerçekliğine kendi gözleriyle şahit olacaklardır. Böylece cin çıkarma (*egzorsizm*) ritüelinin, kötücül güçler tarafından insanlığından koparılmış zavallıların topluma tekrar kazandırılması bağlamındaki önemli işlevinin de altı çizilmiş olmaktadır.

İncillerde anlatılan diğer bir cinlenme öyküsünde, cinlerin işgal ettiği bir çocuğun sağaltılması, İsa'nın öğrencilerine başarısızlıklarını yüzlerine vurduğu bir dersle birlikte anlatılmaktadır. Halktan biri İsa'dan, çocuğunun dilsiz bir ruha tutulduğunu, iç parçalayıcı çığlıklar atıp, ağzından köpükler geldiğini ve kötü ruhu kovmaları için öğrencilerine başvurduğunu, ama onların başarılı olamadıklarını söyleyerek yardım ister. İsa başarısızlıkları nedeniyle öğrencilerine çıkışır. Daha sonra da çocuğu tutsak etmiş kötü ruhu azarlayarak seslenir: "Sana buyuruyorum, dilsiz ve sağır ruh, çocuğun içinden çık ve ona bir daha girme" (Markos 9: 25). Bu emir üzerine çığlık atan ruh, çocuğu şiddetle sarsarak bedenden çıkar. Çevredekiler hareketsiz kalan çocuğun

---

[20] Bu noktadan sonra anlatılanlar, Markos ve Luka İncilleri'nde de yer almaktadır.

öldüğünü düşünürken, İsa elinden tutarak çocuğu kaldırır (Markos 9: 14-29).[21]

İncillerde İsa'nın cinlerle giriştiği mücadelede yarattığı mucizeler, peygamber kimliğinden ve karizmasından şüphe duyanlara karşı verilen bir yanıt niteliğindedir. Sakat, dilsiz, sağır, saralı çocukları iyileştiren İsa, kötü ruhlardan kaynaklanmasa da, herhangi bir nedenle fiziksel rahatsızlıklardan muzdarip olanlara da mucizeler yaratan eliyle şifa verir. Ne var ki daha önce de belirttiğimiz üzere, dinî ritüeller ile büyücülerin ve falcıların zararlı uygulamalarının bu denli birbirine karıştığı bir çağda, İsa'nın da mucizelerinden dolayı Şeytan'ın emrinde olmakla suçlanmaması mümkün değildir. Nitekim her üç İncil'de de yer alan 'İsa ve Baalzebul'[22] ayetinde bu konu şöyle anlatılmaktadır: İsa'ya sağaltması için kör ve dilsiz bir cinli getirirler. İsa adamı iyileştirir; bunu duyan Ferisiler, aralarında, cinlerin ancak cinlerin önderi Baalzebul'un gücüyle kovulabileceğini konuşmaya başlarlar. Onların ne düşündüğünü bilen İsa şunları söyler:

> Kendi içinde bölünen ülke yıkılır. Kendi içinde bölünen kent ya da ev ayakta kalamaz. Eğer Şeytan Şeytan'ı kovarsa kendi içinde bölünmüş demektir. Bu durumda onun egemenliği nasıl ayakta kalabilir? Eğer ben cinleri Baalzebul'un gücüyle kovuyorsam, sizin adamlarınız kimin gücüyle kovuyor? Bu durumda sizi kendi adamlarınız yargılayacak. Ama ben cinleri Tanrı'nın Ruhu'yla kovuyorsam, Tanrı'nın egemenliği üzerinize gelmiş demektir (Matta 12: 22-28).

Yukarıda verilen örneklerde görüleceği üzere, ruhları işgal edilenlerin toplumsal statülerindeki farklılıklar kadar, cinlen-

---

[21] Yukarıda verilen ayrıntıda cinli çocuğun iyileştirilmesi sadece Markos İncili'nde anlatılmaktadır. Matta ve Luka'da öykü daha kısadır.

[22] Matta 12: 22-31; Markos 3: 20-30; Luka 11: 14-23.

menin sosyal fenomen[23] olarak tasvirindeki zenginlik de dikkat çekicidir. Şeytan'ın emriyle tutsak alınanlar, İsa'nın karşısına çıktıkça bedenlerine yerleşmiş kötülükten kurtarılırlar. Kaldı ki İsa'nın, önceden belirlenmiş, uzun, denenmiş ritüellere ihtiyacı yoktur. Amacına en kısa yoldan, en az *sözcük*le ulaşmayı bilir; en büyük desteği sınırsız enerjisi ve hedefine ulaşmak için ödün vermeyeceğine dair inancıdır (Dillinger: 49). İsa kötü ruhları bedenden kovarak hem akıl sağlığı bozukluklarını, hem de fiziksel hastalıkları sağaltır. İsa'nın genel olarak *hastaları* ile şifahî iletişim kurduğunu, çok az sayıda başvurduğu fizikî 'temas'ta ise *araç* olarak *eli*ni kullandığını söyleyebiliriz; cinleri çoğunlukla 'azarlayarak' (Matta 17: 18), 'emirle' (Matta 8: 32) ama 'tek bir sözüyle' (Matta 8: 16) kovar.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, İncillerde kötülüğün tek kaynağı cinler -kötü, tekinsiz ruhlar- değildir. Son tahlilde İncillerde Şeytan, en büyük kötülük kaynağı olarak her zaman arka planda var olmakla birlikte, başrolde değildir. Eylemleriyle, etten kemikten, *yaşayan* bir kötülük imgesi, ancak cinlerin varlığıyla mümkün olabilecektir. Bu konuda söyleyeceklerimizi bitirmeden önce, Katolik Kilisesi'nin 'Kutsallaştırıcı Ayinler' başlığı altında önem atfettiği Şeytan veya cin kovma töreni hakkındaki görüşlerini aktaralım:

> Kilise, Mesih İsa adına, bir kişinin ya da bir nesnenin Kötünün pençesinden ve egemenliğinden kurtulmasını açıkça ve otoriteyle isterse buna Şeytan'ı ya da cinleri kovma denir. İsa Şeytanları kovdu, Kilise de Şeytanları kovma yetkisi ve görevini İsa'dan aldı. En basit biçimiyle Şeytan kovma Vaftiz töreni sırasında uygulanır. Törensel Şeytan kovma yani 'büyük Şeytan kovma töreni' ise ancak bir papaz tarafından ve piskoposun izni ile yapılabilir. Kilise tarafından bu konuda konulan kurallara harfiyen uyulması zorun-

[23] İzlenebildiği kadarıyla cinlenmişlerin toplumun çok farklı sosyal kesimlerinden gelmiş olması bu zenginliğe işaret eder.

ludur. Şeytan kovmanın amacı Mesih İsa'nın Kilise'ye verdiği tinsel otoriteyle Şeytan'ları kovmak ya da Şeytan'ın egemenliğinden kurtarmaktır. Özellikle de psişik durumdaki hastalıklarda durum başkadır, Bunların iyileşmesi tıp bilimini ilgilendirir. Şeytan kovma töreni yapmadan önce Şeytan'ın varlığı mı yoksa bir hastalık mı söz konusudur, bundan emin olmak çok önemlidir (*Katolik Kilisesi Din ve Alılâk İlkeleri*: 401-402).

3.2 Şeytan'ın Emrinde, Demonların Tutsağı Olmuş Ruhlar

İnsanların Tanrılar, yüce ruhlar, Şeytan veya demonlar gibi doğaüstü güçler tarafından esir alındığına, bedenlerinin ve ruhlarının kendi istemleri dışında, bu güçler tarafından kontrol ve idare edildiğine dair inançları olmaksızın, cinlenme gibi bir olgunun varlığından söz edebilmek mümkün değildir. Kadim zamanlardan beri, insanoğlunun kendisine mutluluk ve şanstan çok, şanssızlık, hastalık, felâket ve mutsuzluk getiren doğaüstü/doğadışı güçlere olan inancı hiç eksilmemiş, hatta belirli dönemlerde artarak daima süregelmiştir. Tüm insanlık için geçerli olan bu saptamanın gerçekliği tartışılmadan, 'cinlenme' olgusunun anlamı tam olarak kavranamaz.

Demonların hastalıklara neden olduğu inancı, dinlerden, coğrafî ve kültürel farklılıklardan bağımsız olarak eski çağlardan beri yaşayagelmiştir. Bütün Doğu'da, Eski Mısır'da, Yunan ve Roma dünyasında ve Hıristiyanlık âleminde beden ve ruh hastalıklarının nedeni olarak 'günah' görülmüştür. Tabii ki çizilen bu çerçeve, cinlenme olgusunun daha çok geniş anlamda tanımlanmasına yöneliktir. Bizi ilgilendiren boyutuyla cinlenmenin sahneye çıkışı çok daha yakın bir zamanda gerçekleşir; Batı Hıristiyanlığı'nın tarihinde, en kısa tanımıyla, bedenin kötücül güçler tarafından ele geçirilerek sapkınlaştırılması anlamında kullanılan cinlenmenin (*Besessenheit*), ilk kez İncillerde anlatıldığı şekliyle görüldüğünü söyleyebiliriz.

Cinlenme, demonoloji yazınında en başından itibaren, Şeytan'ın karıştığı büyücülük, cadılık, falcılık, zehir terkipçiliği, rüya tabirciliği gibi zararlı uygulamalara göre daha farklı bir şekilde ortaya çıkar. Bu farklı konum bir dizi nedenden kaynaklanmakla birlikte en önemli iki tanesini burada anabiliriz; cinlenme, çoğu kez *farklı* olduğu bilinmekle birlikte, en azından teşhis sürecinin başlangıcında bir hastalık olarak görülür; diğer yandan kişinin bilinçli seçimiyle karışmadığı, bu (suçsuz) duruma (cinlenme) düşürülmüş, dışarıdan birileri tarafından itilmiş olduğu inancı hâkimdir. Ne var ki diğer zararlı uygulamalarda durum farklıdır; cadı, büyücü veya falcı, bilerek ve isteyerek Şeytan'ın emrine girmiş ve hatta kurdukları bu ortaklık (*Teufelspakt*) için bir bedel ödemeyi dahi göze almışlardır [Resim 13]. Bu bağlamda ne cadılık ne de büyücülük, tarafgir konumları nedeniyle, doğal olmayan hastalıklar kategorisine sokulamaz.[24]

Buraya kadar söylediklerimiz, Ortaçağ boyunca cinlenmeyi açıklamaya yönelik genel kabul görmüş görüşler olmakla birlikte, Ortaçağ'ın sonlarından itibaren, başta teologlar, hukukçular ve hekimlerde olmak üzere tüm toplumsal kesimlerde cinlenme algısının bütünüyle değiştiği, giderek bir *evrime* uğradığı görülecektir. Takip eden bölümde, bu evrim sonucu Yeniçağ'ın başlarında ortaya çıkan yeni durum incelenecektir.

3.2.1 Cinlenmiş Bedenin Halleri

---

[24] Cadıların aslında birer akıl hastası (meczup) oldukları yönündeki görüşler ciddî biçimde ilk kez cadı avı karşıtı hekim Johannes Weyer tarafından ortaya atılmıştır. Bu yanlış sav cadı avı karşıtları ve hatta zaman zaman cadı avı yandaşlarınca desteklenmiştir. Bizce daha ilginç olan husus, cadıları tedavi edilebilecek ruh hastaları olarak kabul eden bu sakat görüşün uzun bir dönem, 20. yüzyılın başlarına kadar gündemde kalması ve klinik psikiyatri camiasında kabul görmesidir. Bu konuda değerli bir çalışma için bkz. Szasz.

Yeniçağ başlarında, Antik dünyanın demonlarına olan inanç ile Ortaçağ'ın dogmaları hâlen o denli güçlüdür ki, insanlar yaşadıkları her olumsuzluğu demonların ve hastalık getiren kötü ruhların marifetleri olarak görme eğilimindedirler. Bu bakış açısı ancak modern tıbbın gelişmeye başladığı 18. yüzyıldan itibaren tedricen değişmeye başlayacaktır. Hekimlik sanatında binlerce yıllık kimi teşhis ve tedavi yöntemlerinin Yeniçağ'ın başlarına kadar egemen olmasında köklü Antikçağ tıbbının önemli etkisi olmuştur. Antikçağ'dan beri akıl hastalıkları ile biyolojik hastalıkların nedenleri olarak vücut sıvılarını gören geleneksel öğreti, Yeniçağ başlarına gelindiğinde hâlen önemini korumaktadır.

İnsanoğlu binlerce yıl boyunca hastalıkları kötü ruhların bir marifeti olarak görürken, akıl hastalıklarıyla biyolojik hastalıkların aynı nedenlerden kaynaklandığı konusunda kuşkusu olmamıştır. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarından itibaren kötü ruhlara ilâveten 'günah' da hastalığın nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Günah ile hastalık ilişkisi biyolojik hastalıklardan çok, her türden akıl sağlığı bozuklukları arasında kurulurken, 17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde akıl hastaları hâlen kendilerinden çok başkalarının işledikleri günahın kefaretini ödemeye mahkûm zavallılar olarak görülmektedir.[25]

Ortaçağ dünyasında veba, cüzam, kolera gibi salgın hastalıkların kurbanları için sürgün, tecrit (kapatma) ve nihayet imha ne denli yaygın bir uygulama ise, akıl hastaları için de tecrit, yüzyıllarca en uygun *tedavi* metodu olarak kabul edilmiştir. Cinlenme, kişide yarattığı davranış bozuklukları nedeniyle akıl

---

[25] Michel Foucault akıl hastalarının tecridinde miladı 17. yüzyıldan başlatma eğilimindedir. Foucault'nun akıl hastalıkları, melankoli, akıl hastalarının tecrit edilmesi, tımarhaneler, ıslahevleri konusundaki çarpıcı görüşleri için bkz. Foucault 1992 ve Szasz. Akıl hastalarının tecrit edilmesi konusunda özellikle bkz. Foucault 1992: 75-161.

hastalıklarıyla karıştırılmakla birlikte, kimi belirtileri nedeniyle biyolojik bir hastalık veya işlev bozukluğu olarak da teşhis edilebiliyordu. Aşağıda ayrıntılı biçimde anlatılacağı üzere, 'cinlenmiş' bir bedenin davranışlarına bakarak, doğal -biyolojik- hastalıklardan ayırt edilebilmesinin kolay olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaklaşık iki bin yıl boyunca teologlardan hukukçulara, hekimlerden bilim adamlarına, üzerinde bu denli kafa yorularak 'yoktan var edilmiş' bir fenomenin yarattığı kafa karışıklığının da o denli fazla olması normal karşılanmalıdır. Hastalık, başlangıçta, eğer tipik cinlenme belirtileriyle ortaya çıkmamış ise doğal kabul ediliyor ve ona göre tedavi uygulanıyordu. Ama tedavi yanıt vermez, hekimler tarafından hastalıkta Şeytan'ın parmağı olduğuna karar verilirse, eczacılardan 'cinlenmeyi çözücü' karışımlar hazırlamaları isteniyordu. Bu noktadan, yani bir cinlenme vakasıyla karşı karşıya olunduğunun tespitinden sonra, genellikle hekim yerini bir papaza/egzorsiste bırakıyor ve böylece uygulanacak tedavi değişiyordu.

Yeniçağ başlarının hekimleri ve teologları cinlenmiş bedenin gösterdiği farklılıkları sınıflandırabilmek, elde ettikleri bu sonuçlardan hareketle, genel bir *cinlenme belirtileri kataloğu* hazırlamak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Yaptıkları geniş kapsamlı tasniflerin 18. yüzyılın sonlarından itibaren yürütülen akıl hastalıkları araştırmalarına önemli katkıları olduğu söylenebilir. Tüm bu çalışmalarda cinlenmiş hastalar izlenmekte ve cinlenmenin emareleri ve hastalığın seyri not edilmektedir. Cinlenme her halükârda çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkar; Ortaçağ'ın fenomen hastalığı 'gut' ile *modern* çağın hastalığı 'melankoli' cinlerin neden olduğu hastalıklara iki önemli örnektir.[26] Yukarıda da belirtildiği üzere, öncelikle hastalığın biyolojik

[26] Damla ya da *Nikris* olarak da bilinen Gut, kol ve bacak eklemlerinde akut iltihapla görülen bir metabolizma hastalığıdır. Gut tıp tarihinin bilinen en eski ve üzerine en çok yazılmış hastalıklarından biridir.

nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmış olduğu varsayılarak tedaviye başlanır. Ama hastalık tedaviye yanıt vermiyor ve/veya emareler cinlenmeye işaret ediyorsa, o zaman tedavi bütünüyle farklı bir boyut kazanacaktır.

Cinlerin işgal ettiği bir bedende, cinlenmiş kişinin davranışlarında merak uyandırıcı değişimler yaşanır; hasta bir çılgın gibi davranma eğilimindedir, giysilerini yırtıp atar, uygunsuz davranışlarda bulunur, edebe aykırı hareketler yapar. Beden sıkça nedeni belli olmayan kramplarla kasılır; kasılmaları uzun süren baygınlıklar takip eder. Hareketleri kontrol edilemez, dans etme isteği aşırı boyutlardadır, davranışlarıyla sanki abartılı bir *gösteri* sergiler. Cinlenmiş hasta hiç duyulmadık dilleri konuşmaya başlar, uzun, garip anlaşılmaz hikâyeler anlatır, görülmeyen şahıslarla saatlerce konuşur, kendi kendine güler, ağlar, çığlık atar. Cinselliğe aşırı düşkünlükle birlikte, Tanrı, peygamberler ve kutsal kitaplara sövme (*Blasphemie*) alışkanlık haline gelir, cinsel fantazilerini ulu orta anlatmaktan zevk duyar. Aşırı hareketlilikle geçen günleri, içine kapanma, dış dünya ile tüm bağlantının koparıldığı dönemler izleyebilir; hasta gözlerini sabit bir noktaya dikerek saatlerce oturur, günlerce konuşmadığı, yemediği içmediği olur.

17. yüzyıldan itibaren daha çok çocuklarda görülen cinlenme belirtileri sıradan hastalıklarla büyük benzerlik gösterir; vücutta nedeni anlaşılamayan ağrılar, ateş, titreme, kusma, halsizlik, ishal, havale sonucu baygınlık hali fiziksel belirtiler olarak sayılabilir. Bunlara ilâveten özellikle çocuklarda izlenen işitme ve görme kayıpları, görülen sanrılarla gelen uzun süreli bilinçsizlik haliyle cinin bedendeki varlığı kesinleşmiş olacaktır. İlginç bir biçimde Yeniçağ'ın başlarından itibaren, istisnasız tüm toplumsal kesimler tarafından, 'cinlenme' çocuklara özgü bir *zafiyet* olarak görülecektir. Çocukların bedenlerindeki bu *sözde* değişiklikleri, şaşırtıcı biçimde, olumlu kabul ederek kötücül

sanatlarda söz sahibi olabileceklerinin farkına varmaları, çocuk cadı avlarının başat nedenlerinden biri olacaktır.

Yukarıda saydığımız genel belirtilere ilâveten gut hasatlığı, melankoli ve cinlenme hali arasında oldukça karmaşık bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkiyi tam olarak anlayabilmek için, bir ölçüde insanı tanımlayan 'dört vücut sıvısı' öğretisini anımsamamız gerekir. İlk dile getirilişi Hippokrates'e (d. MÖ 460 civarı) kadar uzanan vücut sıvıları öğretisi, esas önemine Bergamalı dâhi hekim Galenos'un (129-216) katkılarıyla ulaşmıştır (Meyer-Steineg ve Sudhoff: 39 vd). Nasıl dört temel element toprak, su, ateş ve hava makro kozmosu oluşturuyorsa,[27] dört temel sıvı olan kan, sarı safra, kara safra ve balgam (irinli iltihap) mikro kozmosun, yani insan vücudunun yapı taşlarıdır. Vücut sıvılarının işlevlerinden hareketle temel elementlerle olan ilişkileri de tanımlanır; kan nemli ve sıcak, balgam soğuk ve nemli, sarı safra sıcak ve kuru, kara safra ise kuru ve soğuktur. Bu (dörtlü) bağıntı mevsimler, yaşam çağları, gün dönemleri için de kurulur. Öğretiye göre, farklı işlevlere sahip dört temel sıvı insan vücudunda dengeli biçimde karışmıştır. Sıvıların karışımındaki herhangi bir bozukluk vücudun tüm dengesini bozar. Birine göre baskın olan diğeri, insan karakterini oluşturacaktır ki bu da mizaç[28] (*Temperament*) dediğimiz şeyden başka bir şey değildir.[29] Galenos öğretisinde bu aşamada bizler için önemli olan kara safranın (*melaina khole*) konumudur. Soğuk, kuru ve ağır olarak

---

[27] Yunan şair ve devlet adamı Empedokles'e (MÖ 490-430) atfedilen bu öğretiye göre hava, su, toprak ve ateşten oluşan temel elementler varlığın köklerini oluşturur. Daha sonra Yeni Platoncular tarafından geliştirilen öğretinin etkileri istisnasız tüm inanç sistemlerinde kendini gösterir. 'Temel Elementler Öğretisi' hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Böhme ve Böhme.

[28] Mizaç, huy ve tabiat anlamına ilâveten bir şeyle karıştırılmış olan başka şey demektir.

[29] Böhme ve Böhme: 164-171; Schipperges: 62-68; Klinnert: 89-105; Meyer-Steineg ve Sudhoff: 86-94; Schneider ve Lang: 19 vd.

tanımlanan kara safra, küçük çaplı hezeyanlardan deliliğe kadar varan akıl sağlığı bozukluklarının başlıca nedenidir.

Gut (damla) hastalığı, modern tıp tarafından tanımlanmadan önce, ağır/hafif seyreden birçok hastalığı içeren genel bir ifadeydi (Weber 1999: 158). Ortaçağ boyunca gut hastasının ağrılı, iltihaplı eklem rahatsızlığı sonucunda ortaya çıkan istem dışı davranışları hastalığın doğaüstü bir karakteri olduğu yönündeki imajını kuvvetlendirmiştir. Vücut kaslarına hâkimiyeti zorlaştıran, yüz kaslarında ifade bozukluğu, duygusuz bir görüntü yaratan hastalıklar, diş gıcırtısı, gözlerin anlamsız döndürülmesi gibi rahatsızlıkların tümü gut olarak tanımlanmıştır. Gut hastalarının istem dışı hareketleri ve davranış bozuklukları izleyenleri önce tedirgin etmekte, giderek doğaüstü güçlerin hastanın bedenini ele geçirdiğine olan inancı pekiştirmektedir. Özellikle çocuklarda hastalığın yarattığı davranış bozuklukları daha kuvvetli seyrettiği için çevresi tarafından daha büyük bir ilgi ve merakla izlenecektir. Kolların ve ellerin irade dışı sallanması, acıyla kıvranan yüzün aldığı çarpık ifadeden hareketle hastanın cinlendiği sonucuna varılacaktır. Bu durumdaki bir hastanın sağaltılabilmesi için tek seçenek Şeytan çıkarmaktır. Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, bilinen veya bilinmeyen hastalıklara ait emarelerden hareketle gut birçok rahatsızlığın ortak adı olarak ünlenecektir.

Melankoli hali ve beraberinde getirdiği sorunlar çağlar boyunca insanoğlunu, mücadele etmek zorunda kaldığı tüm fiziksel hastalıklardan daha fazla meşgul etmiştir. Yazın alanında melankolik kişiliklere ilişkin tasvirlere çok erken bir dönemden itibaren, Homeros destanlarında rastlıyoruz; hekimlik alanında ise melankoli üzerine ilk çalışmaların bizzat Hippokrates ve çalışma arkadaşlarınca yapıldığı biliniyor. *Problêmata*'nın Aristo-

teles'e (MÖ 384-322) ait XXX. Kitabı'nın başında yer alan,[30] melankoliyi felsefe, sanat, şiir ve siyaset alanlarında ünlenmiş kişilerin ortak mizacı olarak gören ifadelerini, yaklaşık iki bin üç yüz yıl öncesinden söylenmiş, ama dönemini, yaşadığı yüzyılı çok aşan bir dimağın ürünü olarak okuyabiliriz:

> Neden ötürü, felsefede, siyasette, şiirde, sanatlarda seçkinleşmiş kişiler karasevdalı görünür, yiğitlik anlatılarından Herakles ile ilgili olanlarında anlatıldığı gibi, kimi kara ödün neden olduğu sayrılıklara tutulacak denli karasevdalıdır? Eskilerin kutsal sayrılık dediği tutaraklıların sayrılıkları gibi, bu sonuncusu da belli bir yaradılıştan oluşur gibidir (*Sanat Dünyamız*: 11)[31]

Antikçağ'ın hekimlerine göre farklı işlevleri olan dört temel sıvı (beden özsuları) insan vücudunda dengeli bir şekilde karışmak *zorundadır*. Faydalı olanların (kan-safra) fazlalığı sorun yaratmazken, kara safranın (*melaina khole*) fazlalığı vücut için zararlıdır. Kara safranın en önemli etkisi karakter teşekkülünde görülür;[32] vücuttaki karışımda fazlası insanların 'melankolik'

---

30 Sorular, XXX, 953a10-955a40 olarak tanımlanan metin, *Problêmata* başlıklı eski Yunanca bir kitabın 30. bölümünün uzun ilk paragrafıdır. Kitabın tamamının Aristoteles'e ait olmadığı belli olmakla birlikte bahsi geçen 'Kara safralılık' bölümünün, büyük olasılıkla, Aristoteles'e ait olduğu sanılmaktadır. Çevrisi Ömer Aygün tarafından yapılan metin Cogito Dergisi'nin 51. sayısında (Yaz 2007) 'Kara safralılık' (109-125) başlığıyla Yunanca ve Türkçe olarak yayımlanmıştır. Yukarıdaki kısa bilgi çevirmen tarafından hazırlanan 'Kara safralılık Hakkında Not'tan alınmıştır.

31 Yukarıda verilen bölümün bir başka çevrisi ise şöyledir; "Neden felsefede, siyasette, şiirde, sanatlarda bütün sıra dışı adamlar bariz kara safralı? Destanlarda Herakles için söylendiği gibi kara safra kaynaklı rahatsızlıklara yakalananlar olmuş; Herakles'in herhalde doğası öyleydi ki eskiler ona bakarak saralıların hastalıklarına kutsal hastalık derlerdi" (Cogito: 108).

32 "İmdi bileşimin durumu adamakıllı yoğunsa, kişi son derece karasevdalıdır, bir biçimde karmaysa, kişi olağandışıdır" (*Sanat Dünyamız*: 13).

olmasına neden olur.[33] Fazla kara safra tezinden melankolik kişiliğe geçişte, Hıristiyan teolojinin belirleyici etkisi olmuştur. Antikçağ'ın felsefeyle yoğrulmuş dünyasından, dinin mutlak iktidarını merkez alan Hıristiyanlık inancına geçilmesiyle, varlık, kuşku, inanç vb. kavramların tartışılması, giderek yeniden yorumlanması imkânsız hale gelecektir.[34] Ortaçağ Hıristiyanlığınca melankoliye olan bu aşırı düşmanlık, melankolik kişilik üzerinde kurulmak istenen 'iktidar', evrenin o güne kadar Hıristiyanlık inancı zaviyesinden yapılan *mutlak* yorumundan *kuşku* duyanlara verilen bir gözdağını dahi aşan bir boyuttadır. Kaldı ki ruhban eliti, 3. yüzyıldan itibaren, melankolik kişilik ve cinlenmiş beden arasında günah eksenli bir ilişkinin varlığını savunarak, melankoliyi Tanrıtanımazlıkla benzer tutan inancın Hıristiyanlık dünyasında kök salmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.[35] Beşikten mezara dogmalarla yaşayan Hıristiyan Orta-

---

[33] Aristoteles kara safradan bu hastalığa (melankoli) yakalananları şöyle anlatır; "Birçok başka yiğit de benzer sayrılıklara uğramış görünüyor; daha sonra gelenlerden Empedokles, Platon, Sokrates ile ünlü kişilerden nicesi, hele şairlerin çoğu. Böylesi kişilerin çoğu, gövdedeki belli bileşimden sayrı düşer, kimisi düpedüz yaradılıştan yatkındır" (*Sanat Dünyamız*: 11).

[34] 11. yüzyılın başlarında İslam Dünyası'nın ünlü filozofu İbni Sina'nın (980-1037) melankoli tanımı şöyledir: "Düşünce ve zanlar tabii mecrasından saparak korku ve çaresizliğe dönüştüğü için bu hastalığa 'malenkholiya' dendi. Çünkü 'sevdavî mizac' kişiye egemen olup beyindeki 'hayat merkezi'ni' içerden izole etmeyi başararak karanlık etkisiyle onu korkuya sevk etmiş; dışarıdan gelen zulmet ise ayrı bir yalnızlık ve endişe kaynağı olmuştur. Zira mizaçtaki soğukluk ve kuruluk 'hayat merkezi'nin yapısına aykırıdır, onu zaafa uğratır. Mizaçtaki hararet ve hafif nem ise -tıpkı şarabın terkibi gibi- 'hayat merkezi'ni destekler ve güçlendirir. Eğer melankoli zorla, aşırı çaba ve sert tedbirlerle kıvılcım misali atılırsa 'manya' (psikoz) diye adlandırılır. Yakıcı 'sevda'dan neşet ettiği için bu hastalığa melankoli denmiştir" (Cogito: 24).

[35] İbni Sina'nın melankoli ve cinlenme arasında bağıntı olduğuna ilişkin meslektaşlarının iddialarına verdiği yanıt kayda değerdir: "Bazı tabipler melankolinin cinlerden kaynaklandığını iddia ediyor. Biz tıp tahsili gördüğümüz

çağı'nı da kuşatacak denli özlü bir melankoli tanımı Serol Teber tarafından yapılmıştır:

> Melankoli, özellikle toplumsal huzursuzlukların arttığı dönemlerde yaşanan güvensizlik ortamlarında sıklıkla sözü edilmeye başlanan bir yaşam tarzı, bir ruhsal durum, bir kişilik tipidir (Teber: 9).

Melankolik kişiliğin belirleyici özellikleri, her şeyden kuşku duyması, Tanrı inancını kaybetmesi ve giderek her şeyden ümidini kesmesidir. Melankoliğe yakalanmış bir insanın yaşamı büyük ihtimalle intiharla sonlanacaktır. İntihar gibi bir günaha yatkınlık, yine yedi ölümcül günahtan[36] biri olarak kabul edilen melankoliye (hüzünlü tembellik)[37] yakalanmış kişiliklerin belirgin özelliğidir (Teber: 143-144). Ortaçağ'ın halk inançlarında melankoli cinlerin neden olduğu veya kötücül güçlerin zararlı uygulamalarıyla ortaya çıkan bir hastalık olarak kabul edilmektedir. Her kötülüğe kaynaklık eden Şeytan melankoliye de karışmıştır; melankoliye kapılan insanlarda görülen durgunluk, sessizlik, isteksizlik, küskünlük, içe kapanıklık ve aşırı düşünceli olma hallerinde Şeytan'ın marifetleri olarak görülecektir [Resim 14]. 15. yüzyıldan itibaren başta Heinrich Kramer (*Malleus Maleficarum*) olmak üzere çok sayıda din adamı,[38] hukukçu ve

---

için bunun cinlerden neşet edip etmediğine bakmayız! Varsayalım cinlerden neşet etsin; bu durumda da mizaç, 'sevdâvî' bir karaktere dönüşmekte ve en yakın ilmî sebep olarak bedendeki sevdavî karakter karşımıza çıkmaktadır. O halde bu karakteri doğuran uzak sebep, cin olsa ne fark eder, olmasa ne fark eder" (Cogito: 26).

36 Yedi Ölümcül Günah: Gurur, hırs-tamah, şehvet düşkünlüğü, tembellik-üşengeçlik, oburluk, kıskançlık ve öfke.

37 Yedi Ölümcül günahtan dördüncüsü olan 'hüzünlü tembellik-üşengeçlik'ten hareketle *acedia* kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Teber: 143 vd.

38 Martin Luther'e göre melankoli Şeytan'ın bir marifetidir Weber 1999: 91.

hekim melankoli[39] ile cinlenme ve cadılık arasındaki ilişkinin varlığını ispata soyunacaktır (Weber 1999: 164). Avrupa'da cadı avı histerisinin zirveye ulaştığı 17. yüzyılın ortalarına kadar cadı avı yandaşları tarafından kaleme alınan yapıtlarda ateşli bir üslupla, kadınların melankoliye neden erkeklere göre daha yatkın oldukları anlatılmaktadır. Cadı avı yandaşlarının tezlerini savunabilmek için ihtiyaç duydukları argümanlara kaynak sağlayan bu görüşlere ileride, cinlenme ve çocuk cadılığı bağlamında yeniden dönme fırsatı bulacağız.

Melankoli üzerinde tartışmalar Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar uzanmakla birlikte, melankoli halini, kötü ruhların bedene yerleşmeleri (*Besessenheit*) olarak kabul eden inancın oldukça geç bir dönemde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. 16. yüzyıldan itibaren melankoli yeni bir çağın hastalığı olarak artık her yerdedir; başta resim ve edebiyat olmak üzere birçok alanda melankoliyi ve melankoli haliyle gelen *insanlık durumu*'nu tasvir eden eser ortaya çıkacaktır [Resim 15].

Sonuç itibariyle Ortaçağ'dan Yeniçağ'ın başlarına uzanan dönemde, özellikle kadınlarda ve çocuklarda görülen ve gut olarak tanımlanan çeşitli hastalıkların emarelerinden yola çıkılarak, hastaların cinlenmiş oldukları kanısı hâkim olmuş ve sağaltımında Şeytan çıkarma, cin kovma ritüeli benzeri teknikler kullanılmıştır. Cinlenmenin biyolojik, toplumsal ve sosyal boyutuyla, Şeytan çıkarma yöntemlerine ilerleyen bölümlerde ayrıntılı biçimde değinilecektir.

3.2.2 Kilise ve Şeytan Çıkarma/Demon Kovma Ritüeli

Bu çalışmanın sınırları içinde tanımlanan 'cinlenme' olgusunun, en azından içerdiği *arkaik* motifler nedeniyle, tamamıyla Hıristiyanlığa özgü bir kavram olmadığını biliyoruz. Kimi unsurları

---

[39] *Malleus Maleficarum*'da melankoli için bkz. Kramer: 205-207.

yüzyıllar boyunca aynı kalırken, bazıları kültürden kültüre değişime uğrayarak evrim geçirmiştir; bu durum cinlenme olgusunun kesintisizliğine ve yaygınlığına işaret etmektedir.[40] Tabiatıyla Hıristiyanlığın Şeytan çıkarma/demon kovma gibi o dönem için görece karışık bir ritüele, birdenbire sahip olduğu söylenemez. Hıristiyanlığın ilk zamanlarında uygulanan Şeytan çıkarma ritüeli, son tahlilde Antikçağ'ın demon kültünden miras kalmış bir gelenek olarak karşımıza çıkar (Weber 1999: 78).[41] Anımsanacağı üzere benzer bir ifadeyi daha önce Hıristiyanlığa kabulün şartlarından 'vaftiz' için de kullanmıştık. Büyücünün (*Magier*) zararlı uygulamalarıyla, kutsal olanın (*Heiliger*) mucizeleri, peygamberlerin kehanetleri (*Prophezeiung*) arasındaki sınırın ne kadar ince olduğunu, bu iki kavramın çağlar boyunca birbirine karıştı/rıldı/ğını yeri geldikçe anımsatmaya çalıştık [Resim 16]. Kaldı ki İncillerde, İsa'nın mucizelerine karşı gösterilen ilginin merak ve şaşkınlıkla birlikte, giderek bir tereddüde dönüştüğünün izlerine rastlamak mümkündür (Tuczay: 44).

Hıristiyanlık inancı temel olarak, doğaüstü varlıklar tarafından bedene dışarıdan iki farklı müdahaleyi[42] tanır.[43] Kötücül

---

[40] Bu çalışmanın sınırları içinde yer almamakla birlikte, olumlu bir işgal edilme *-işbirliği-* durumuna, Asya halkları için yaşamsal öneme sahip olan Şamanizm örnek olarak verilebilir.

[41] Mahmut Aydın da 'Tarihsel İsa' adlı çalışmasında bu konuya işaret etmektedir; "Tıpkı beyan öyküleri gibi mucize öyküleri de Yahudi ve pagan çevrenin repertuarından ödünç alınmadır" (Aydın: 142).

[42] Türkçede cinlenme olarak tanımlanacak bu müdahaleyi, işgal, çarpılma, tutulma gibi kavramlarla tanımlayabiliriz.

[43] Bilindiği üzere Türkçede 'cinlenme' olumsuz bir anlam ifade eder. 'Cinli' ile içinde cinlerin olduğuna inanılan kimse ifade edilir. Almancada kullanılan *Besessenheit* kavramı ise 'işgal edilmiş' ve 'tutulmuş olma hali' yanında, abartılı boyutlarda beğenme/etkilenme gibi olumlu anlamlar da taşımaktadır. Bu bağlamda Hıristiyanlık kültüründeki kullanımıyla Tanrı tarafından 'işgal edilme' (Almanca *Von Gott besessen*) söz konusudur. Hıristiyanlık tarihinde,

güçler tarafından bedenin işgali bir insanın başına gelebilecek en büyük felâkettir ve işin ehli bir din adamı tarafından vücuda yerleşmiş cinin kovulması gerekir. Diğer yandan Hıristiyanlık inancının muteber saydığı tutulma, bedenin işgalinde Tanrı, İsa ve baş melek veya meleklerin varlığını hissedebilmektir. Bir başka deyişle 'tutulma'da Şeytan, cinler gibi kötücül güçlerin parmağının olmamasıdır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren kimi mistiklerin[44] kendilerini İsa'nın baş meleği Mikail'in gelini olarak görmeleri, anlatılan tutulma olayının farklı bir tezahürüdür.

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere, Hıristiyanlık tarihinde Tanrı adına Şeytan'la mücadeleyi başlatan ve cinlenmiş hastalara şifa dağıtan ilk egzorsist Hz. İsa'dır. Hz. İsa'dan sonra bayrağı devralan gezgin vaizler, keşişler, Hıristiyanlığın din şehitleri, aziz ve azizeler onun adına Şeytan çıkaran ilk Hıristiyanlar olarak önemli bir misyonu yerine getirirken, Hıristiyanlık inancının yayılması için propaganda yapma imkânı da bulurlar. Bir yandan insanların içlerindeki demonlar birer birer kovulurken, diğer yandan ortaklaşa solunan havanın, kötülüklerden arındırılarak temizlenmesi (*die Reinigung des Luftraumes*) sağlanmış olacaktır (Weber 1999: 67). Genç Hıristiyanlık karşısında

---

Tanrı tarafından 'tutulmuş' aziz ve azizelerin hayatlarını ve mucizelerini konu alan çok sayıda *Legenda aurea* mevcuttur.

Başta İslamiyet olmak üzere farklı inanç sistemlerinde 'cin' konusunda özlü bilgi için bkz. *İslam Ansiklopedisi*, 8: 5-10.

[44] Kendilerini doğadışı güçlerin 'gelini' olarak gören kadın mistikler hemen her inanç sisteminde vardır. Burada bahis konusu olan, manastırlara kapanmış rahibelerin ağırlığını teşkil ettiği mistiklerdir.

Yeri gelmiş iken bir konuya açıklık getirmekte fayda mülâhaza ediyoruz: Tanrı tarafından mucizelere vesile olmaları için seçildiklerine inanılan ve Hıristiyanlık inancı gereği *aziz/azize* olarak tanımlanan bu üstün şahsiyetleri, yine Tanrı tarafından tüm kullarını doğru yola yönlendirmeleri için yollanan ve kehanette bulunma yeteneğini haiz, 'peygamber'ler ile karıştırmamak gerekir.

kâfir, putperest olarak tanımlanan inanç panteonlarının hâlen var olduğu bir dönemde Şeytan çıkarma ritüeli, son tahlilde, vaftizle beraber yeniden doğuma işaret etmesi bakımından önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Hıristiyanlıkta ruhban sınıfı üyelerinin her dönemde resmî (*offiziell*) bir egzorsist kimlikleri olmuştur. Henüz 3. yüzyıldan itibaren, Katolik Kilisesi'nde bir 'Şeytan çıkarma birimi'nin (*Exorzistenamt*) varlığı konunun ne denli ciddiye alındığının bir göstergesidir. Yine 3. yüzyılda ortaya çıkan vaftizle cin çıkarma (*Taufexorzismus*) olgusunun genç Hıristiyanlığın gelişip yayılmasında önemli bir yeri olacaktır (Wolf 1998: 841-842). Ortaçağ'ın başlarında Kilise, Hıristiyan olmayanların ve vaftiz edilmemişlerin cinlerin etkisinde kalacakları görüşünden hareketle, vaftizle cin çıkarmanın önemine işaret eder. Bu görüşten hareketle önce Yahudiler ve dinsizler daha sonraki yüzyıllarda din sapkınları (Heretikler) ve kâfirler Hıristiyanlığın baş düşmanları haline gelecektir (Weber 1999: 79 vd). Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden başlamak üzere ve özellikle 'manastır kültürü ideali'nin zirveye ulaştığı 8.-13. yüzyıllar arasında, hiçbir aziz/azize yoktur ki, yaşamı boyunca en az bir kez hasta sağaltmamış veya cin çıkarmamış olsun. Hıristiyanlığın henüz yayılmaya başladığı bölgelerde halk üzerinde önemli etkisi olan bu efsanelerin çoğu Yeni Ahit'te anlatılan mucizevî hikâyelerle büyük ölçüde benzerlik gösterir.

Hıristiyanlık dünyasında yapılan ilk egzorsizm tasvirlerine kanonik metinlerin toplandığı *Status Ecclessia*'da (5. yüzyıl) rastlıyoruz. Kilise'nin güç kazanmasıyla birlikte bu türden özel olarak kaleme alınmış metinlerde bir patlama yaşandığı görülüyor (Wolf 1998: 845). Ortaçağ'da yaygın olarak uygulanan egzorsizm ritüeli, 17. yüzyılın başına kadar Kilise hukuku içtihatlarıyla düzenlenmiş ve zaman içinde pek az değişikliğe uğramıştır. Egzorsizm ritüeli hakkında ayrıntılı ve resmî bilgiler

ilk kez Katolik Kilisesi yazılı hukuk metinlerinin derlendiği el kitabı *Ritualae Romanum* içinde yer alacaktır. Papa V. Paulus döneminde derlenen *Ritualae Romanum* (1614) kısaca Hıristiyanlık inancının o güne kadar bilinen liturjik[45] usullerini düzenleyen metinler toplamıdır. Bu metinlerde gündelik yaşamdan vaftiz, evlilik, hastaların yağlanması ve cin çıkarma ritüellerinin yanı sıra sakramentler,[46] komünyon törenleri[47] dinsel konulara ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. *Ritualae Romanum* ile Roma-Katolik Kilisesi'ne özgü eski Şeytan çıkarma usulleri Yeniçağ arifesinde güncellenmiş olmaktadır. Papa V. Paulus döneminde yapılan bu düzenlemeler, 1926 ve 1952 yıllarında küçük değişikliklere uğramış olmakla birlikte, üç yüzyıldan uzun bir süre uygulanma imkânı bulacaktır (Weber 1999: 83).

Egzorsizm, gerçekten inanmış olanlara, Kilise hamiliğinde gerçekleştirildiğinde faydalı olur; Sakramentlerin eşliğinde Şeytan çıkarılması prensibi bu gereklilikten kaynaklanmadır. Egzorsizm ritüelinin Katolik inancına göre hukukî alt yapısı '*Codex juris canonici*'de düzenlenmiştir. Buna göre sadece insanlar değil yağ, ekmek, şarap gibi mallar, hava, hayvanlar, bitkiler, çanlar ve madalyonlar gibi farklı şeylere yerleşmiş cinler efsun duasıyla uzaklaştırılabilir (Weber 1999: 87).

Kilise, cinlerin işgalindeki bir bedende görülen emareleri doğal bir hastalıkla karıştırmanın endişesini daima yaşamıştır. Şey-

---

[45] Liturji: Dinsel merasimlerdeki usul/sıra, karşılıklı okunan dua anlamında. Ancak Hıristiyanlıkta dini ritüel, dine ait olan anlamında da kullanılmaktadır. Liturjik Metinler, Hıristiyanlık Liturjisi vb.

[46] Sakrament (Latince): Kelime geniş bir anlam bütünlüğüne sahip olmakla birlikte iki temel anlamı vardır: Vaftiz benzeri takdis merasimleri ve korunması gereken ilahî sır veya mukaddesat.

[47] Komünyon (*communio* Latince): Komünyon kavramı Latince 'paylaşmak' anlamına gelir. Hz. İsa'nın 'Son Akşam Yemeği'nde ekmek ve şarabı bedeni ve kanı olarak havarilerine sunuşunu temsilen yapılan ayin, Komünyon veya Komünyon Ayini olarak tanımlanır.

tan çıkarma ritüelinin en başından sıkı kural ve normlara bağlanma ihtiyacı bundan kaynaklanmaktadır. Egzorsizm ile görevlendirilen, *hastayı* çok iyi incelemek, gerekirse bir hekimin yardımına başvurmak zorundadır. Egzorsist olarak görev yapacak kişinin -istisnaî durumlar dışında ruhban sınıfının bir mensubu- yörenin sorumlu piskoposundan izin alması gerekir. Yüklenilen görevin önem ve ağırlığına binaen görev alacak kişinin olgun, ahlaki zaafları olmayan, akıllı, dindar, sürdürdüğü iffetli yaşamla çevresinde örnek gösterilen bir kişi olması gerekir. Egzorsizm başlı başına dinî (kutsal) bir ritüel olup, içinde büyü, falcılık, cincilik vb hurafeleri barındırmamalıdır. Egzorsist, Şeytan'ın yerleştiği bedenden kendisine oynayacağı oyunlara karşı hazırlıklı olmalı, yukarıda anılan hurafeler yerine, oruç, inanç, saflık, vicdan temizliği, ibadet ve nedamet gibi ruhanî silahlar kuşanmış olmalıdır. Ritüelin uygulanışı sırasında kutsal rölikler, kutsama suyu, haç gibi gerekli malzemeler daima cin çıkarılanın yakınında bulundurulmalıdır. Bir egzorsistin düşebileceği en büyük hata, Şeytan çıkarırken merakını yenemeyip ondan kötücül gücün sırlarını öğrenmeye kalkması veya gelecek hakkında bilgi sahibi olmak istemesidir. Bu hatayla elde edilebilecek bilgiler kişiye sağladığı güçle büyücülük, cadılık, falcılık gibi zararlı sanatları icra edebilmenin kapısını açabilir belki, ama kişinin yaşamı boyunca lânetlenmesine engel olamaz (Weber 1999: 88 vd).

Hıristiyanlık inancında cinlenme (*Besessenheit*) ve egzorsizm inancı üzerine görüşler mezhepler arasında önemli farklılıklar göstermekle kalmamış, kimi noktalarıyla çatışma konusu da olmuştur. Bir bütün olarak bakıldığında, Katolikler kadar Lutherci Teoloji de cinlenme ve cinlerle gelen kötülükleri Şeytan'ın en önemli marifetlerinden biri olarak görür. Martin Luther kötü ruhlar ile insanlar arasındaki ilişkilerin içerdiği cinselliğe verdiği önemle, Aziz Augustinus'un düşüncelerinin iyi bir takipçisi olmuştur. Luther'e göre insanoğlu Şeytan tara-

fından, bedeni üzerinden veya diğer Tanrıtanımazlarda olduğu gibi ruhu üzerinden işgal edilir. Melankoli halinin nedenini Şeytan'a bağlayan Luther için, çılgınların ve delilerin ruhları değil, bedenleri işgal altındadır; bu işgal ibadet ve oruçla sonlandırılabilir. Katolisizmin geç dönemiyle karşılaştırıldığında, Luther'in egzorsizm anlayışı, ilk günah öğretisine daha yakın durur. Reformcular, egzorsizmi çocukta inancın ortaya çıkarılması için çok uygun bir araç olarak gördüğü içindir ki, Lutherci teologlar çocuk egzorsizmine özel önem atfetmişlerdir. Luther 1526 tarihli 'Vaftiz Kitapçığı'nda her yeni doğmuş çocuğun Şeytan tarafından işgal edilmiş bir günahkâr beden olarak doğduğunu yazar; küçük bedenlerden cinlerin kovulması, çocuk vaftizinin temel, vazgeçilmez nedenidir. Bu nedenle vaftize önce Şeytan çıkarma duası şeklinde başlamalı ve Şeytan çıkarma temennisiyle sonlandırılmalıdır:

> Sana Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına emrediyorum kötü ruh, Hazreti İsa'nın hizmetindeki bu bedenden ayrılıp uzaklaşacaksın. Âmin (Weber 1999: 93).

Lutherci teologlar ile Reform karşıtları arasında mezhepsel bağlamda yaşanan ihtilâfın kökeninde doğa dışı güçlere atfedilen önem ve cinlenme önemli bir yer işgal eder. Yanlış inancın, sahibini hasta ettiğine dair yaygın kabul, çatışmaların temelini oluşturmuştur. Doğru inancın (dinin) tesisi, ancak egzorsizm ve devamında gelen ağır ibadet ile mümkündür.

Yukarıda vurgulandığı üzere, Hıristiyanlık inancında, Yeni Ahit'te anlatıldığı haliyle ilk kez Hz. İsa tarafından uygulanan, cinlenme ve cinlenmiş bedeni özgürleştirme utkusunun kökeni, kadim zamanlara kadar uzanmaktadır. Ancak Katolik Kilisesi ve teologları, kavramı teolojik bağlamda evrimden geçirerek *çağdaş* bir kimlik kazandırmışlardır. *Besessenheit* 16. yüzyıla gelindiğinde, Yeniçağ'ın hukukçuları ve hekimleri tarafından *keş-*

fedilmiş, çok daha güçlü bir şekilde adeta yeniden doğmuştur. Bu gelişmenin önlenemez sonucu olarak, Kilise *Besessenheit* ve egzorsizm üzerinde yüzlerce yıl süren kontrolünü yavaş yavaş yitirmeye başlayacaktır.

3.3 Çocukların Cinleri: 16. ve 17. Yüzyıllardan Örnek Cinlenme Vakaları

Bu bölümde olabildiğince çok sayıda örnek cinlenme vakasına yer vermek suretiyle, yukarıda anlatılan kuramsal bilgileri anlaşılır kılmağa çalışacağız. Cinlenme ve beraberinde gelen egzorsizm, daha önce de belirtildiği üzere, tarih boyunca belirli bir coğrafya veya inanç sistemiyle sınırlandırılamayacak ölçüde yaygın rastlanan bir fenomen olarak karşımıza çıkar.[48] Teorik bağlamda görülen farklılıklara ilâveten 'cadılık' ile 'cinlenme' arasındaki ayrım, çocukların seyirci olmaktan çıkıp, bu *tekinsiz* alana bizzat dâhil olmalarıyla iyice belirginleşecektir. Nispeten geç bir dönemde, 16. yüzyılda ortaya çıkan çocuk cadılığı 'modern cadı'nın bildik unsurlarını (zararlı büyü, gece uçuşları, cadıların dansı, hayvana dönüşme, Şeytan'la ilişkiye girme vb.) kullanırken, 17. yüzyıl başından itibaren çocuk cadılığından cinlenmiş çocuk olgusuna evrilme süreci yaşanacaktır. Ne var ki cinlenmiş çocuk olgusunun, modern cadı kavramının yukarıda bir bölümü anımsatılan unsurlarından bağımsızlaşarak ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkün değildir. Bu noktada özellikle, çocuklarda veya yetişkinlerde görülen 'cinlenme' ve beraberinde gelen egzorsizm sürecinin, cadılığın devamı veya olağan bir

---

[48] Hartwig Weber, cinlenmenin sadece Hıristiyanlığa özgü bir kavram olarak görülmemesi gerektiğini; hemen hemen tüm dönemlerde dünyanın her tarafında bir şekilde ortaya çıktığından bahisle, bazı semptomlarının yüzyıllar hatta binlerce yıl boyunca değişmeden kalırken, bazılarının ise kültürel farklılaşmaya veya geleneklere bağlı olarak değiştiğini belirtiyor (Weber 1999: 41).

sonucu olduğu şeklinde yorumlanmaması gerektiğini vurgulamamız gerekiyor. Bu bağlamda bizim açımızdan esas önem arz eden soru, cinlenme olgusunun neden 17. yüzyıl gibi geç sayılabilecek bir dönemde, özellikle de çocuklarda bu kadar sık görüldüğüdür. Daha önce de belirtildiği üzere, cinlenme olgusunu besleyen melankoli, mania[49] ve histeri gibi ruh sağlığı bozuklukları büyük ölçüde 'Yeniçağ'a özgüdür. Bu çalışma boyunca sıkça yinelendiği üzere, çocuk ve çocukluk kavramları, Ortaçağ'dan Yeniçağ'a kadar bir *evrim* geçirmiştir. Böylelikle Ortaçağ'ın 'çocuk' ve 'çocukluk' tanımları, 17. yüzyıla gelindiğinde bütünüyle değişecektir. Aradan geçen yüzyıllar içinde toplumsal ve sosyal alanda görülen değişimler, inanç alanında yaşanan reformlar ve aydınlama sürecinin ortaya çıkardığı 'birey' anlayışıyla birleşince, yüzlerce yıllık ezberler bozulacaktır. Bu dönüşüm sürecinden büyük ölçüde etkilenen çocukların toplum içindeki konumları da değişecektir; çocukların *cinlenerek* yetişkinleri varlıklarından haberdar etme yolunu seçtiklerini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak 17. yüzyılda Avrupa topraklarında yaşayan çocuklarda görülen cinlenme vakaları, farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan bir 'salgın hastalık' olarak da yorumlanabilir. Ancak yukarıda açıklamaya çalıştığımız neden-sonuç ilişkisi kanımızca konunun anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıdaki örnek cinlenme vakaları bu görüşü büyük ölçüde teyit eder niteliktedir.

3.3.1 Nicole Obri Vakası (1565)

Piskoposluk kenti Laon'a uzak bir köy olan Vervins'te oturan Nicole Obri'nin yaşadıkları, karakteristik bir cinlenme olayı olarak dikkat çeker. Bir kasabın kızı olan on beş yaşındaki Nicole erken yaşta evlendirilir; ama öncesinde birkaç yıl çevre-

[49] Mania (Yunanca): Delilik hali.

deki bir manastıra eğitilmek üzere verilir. Nicole çevresinde iyi niyetli, alımlı, aynı zamanda sabit fikirli bir kız olarak tanınmaktadır. 1565 yılının kutsal günlerinden birinde, beklenmedik bir şekilde ölen büyükbabasının mezarı başında dua ederken, kefene sarınmış bir adam tarafından gözlendiğini hisseder. Genç kız kendisine korku veren bu olay karşısında endişeye kapılır. Yemekten içmekten kesilir, geceleri gözüne uyku girmez. Tek bir isteği vardır, bir an önce ailesinin yanına, evine, dönmek. Birkaç gün sonra beyazlar içindeki adamı yeniden görür; ruh, kendisini büyükbabası olarak tanıtır. Büyükbaba onu bulunduğu Araf'tan kurtarması için yalvarır. Araf'taki ruhun kurtuluşu ancak birisinin onun adına 'Hac Yolculuğu' yapmasıyla mümkün olacaktır. Bu kişi de Nicole, ya da daha da iyisi, kocasıdır. Bu olaydan sonra genç kadının durumu iyice kötüleşir; kafasını duvarlara vurur, kendini ateşe atmak ister. Sonunda üzerine çöken sağır, dilsiz ve körlük belirtileriyle tüm vücudu sertleşir.

Nöbetler sona erdiğinde Nicole olup biten hiçbir şeyi hatırlamamaktadır. Kızın kötüleşen durumu karşısında yardımı istenen köyün papazı oruç tutup dua ettikten sonra, kızın büyükbabasının ruhunu çağırır. Yaşananlardan habersiz kalmama çabası içindeki köy halkı için bu olay seyirlik bir eğlenceye dönüşür. Papaz'ın çağrısı üzerine gelen büyükbabanın ruhu yüksek sesle Araf'tan kurtuluşu için ödenmesi gereken kefareti yineler; Nicole'ün kocası, Santiago de Compostela'nın mezarına bir Hac yolculuğu yapmak zorundadır. Tüm bu olan bitene şahit olanlar söz birliği etmişçesine, kızın bedeninin Şeytan tarafından işgal edildiğini söyleyeceklerdir. Orada bulunan bir keşiş, mutlaka kızın içindeki Şeytan'ın kovulması gerektiğini söyleyerek hemen egzorsizm ritüelini başlatır ve Şeytanı yalancılıkla, asla büyükbabanın ruhu olmamakla suçlar.

Egzorsizm ilerledikçe Nicole klasik bir cinlenmiş *hasta* davranışları sergilemeye başlar; hiç hareket etmeden oturur, donuk-

laşmış, anlamsız bakışlarla boşluğa bakarken birdenbire çığlık atıp bağırmaya başlar. Bazen görünmeyen birisiyle konuşur, ama hemen sonra Şeytan tarafından tekrar kaçırılarak yanına alınır. Zaman zaman ortadan kaybolur, daha sonra bir domuz ahırında veya yerde hareket etmeden, bir odun parçası gibi yatarken bulunur. Tüm bu olan biten, köy halkını tedirgin ettiği kadar eğlendirmektedir de. Bir süre sonra piskopos yardımcısı, egzorsizm sürecini kayıt altına alması için bir noteri Vervins'e gönderir. Köyün her yerinde dualar edilip dinî alaylar geçit yapar. Bu arada Nicole'ün cinlenme sonucunda oluşan davranışlarında önemli değişiklikler gözlenir; suskun, donuk bakışlı halinin yerini tam anlamıyla bir azgınlık almıştır; cin tutmuşçasına, oradan oraya saldırmakta, yüzünü gözünü anlamsızca çarpıtmaktadır. Yüzü morarmış, dili ağzından bir karış sarkmış, gözleri çakmak çakmak olmuştur; azgın bir boğa misali böğürtüleri tüm köyden duyulmakta, oradan oraya koşuşturmaktadır. Ne zaman yanına kutsal rölikler, vaftiz suyu vb. getirilse, davranışlarındaki taşkınlık artmaktadır. Böyle dönemlerde altı tane güçlü kuvvetli adam tarafından zar zor zapt edilmekte ve sakinleşmesi için güçlükle kiliseye götürülmektedir. Bu arada egzorsistler için, Şeytan'ın içine girmek için neden bu kızı seçtiği büyük merak konusudur. Bu can alıcı sorunun cevabı Şeytan tarafından verilir; dört yıl önce annesinin küçük kardeşine bakması isteğini reddeden ve dansa giden Nicole annesi tarafından lânetlenmiştir. Nicole'ün öyküsünde de görülen ve artık cinlenme vakalarında klasikleşmiş olan, ailenin çocuklarından birine lânet okunması motifinin, bu vakalarda Şeytan tarafından tertiplenmiş bir oyun olduğuna inanılır. Annesi Nicole'e beddua etmek suretiyle, bir an için, kızını Şeytan'ın ellerine bırakmıştır; böylelikle Şeytan'ın, kızın ruhunu işgal süreci de (*circumsessio*) başlamış olmaktadır.

Nicole'ün her gün yaşadığı Şeytan çıkarma seansları bazen altı saate kadar uzamakta, bu uzun seanslar sonucunda bayılan

kız, Papaz'ın *Hostie*'yi[50] dudaklarına değdirmesiyle uyanmaktadır. Bu arada 'cinlenmiş kız'ın haberi bütün ülkeye yayılır, uzak şehirlerde onun kurtuluşu için ayinler düzenlenir. Aslında Nicole'ü bu denli meşhur eden, *Hostie* karşısında kendiliğinden verdiği tepkidir: 'Hazreti İsa'nın bedeni'nin gücü onu derin uykusundan uyandırmıştır. Bu arada Nicole'ü işgal altında tutan Şeytan'arın (*Besessenheitsteufel*) sayısı da giderek artmış ve nihayet otuza ulaşmıştır.[51] Bu denli yankı yapan bir olaydan uzak kalmak istemeyen piskopos, cinlenmiş kızı yakından incelemek için yanında avane ile Loan'a gelir. Piskopos yapılacak cin çıkarma seansını bizzat yönetmek istemektedir; ama önce kızın hekim kontrolünden geçirilmesi talimatını verir. Hekimler muayene sırasında yaptıkları deneyin sonucunu görünce hayrete düşerler; bir iğne tırnak altından etine batırıldığında Nicole herhangi bir tepki vermemektedir. Bu arada kız hekimlere ilginç öyküler anlatır; henüz sekiz yaşında iken bir köpek kafasından ısırmış, bir başka sefer kafasına çatıdan kiremit düşmüştür. Her havale geçirişinden (cinlenme) sonra genellikle baş ağrısı çekmektedir.

---

[50] *Hostie*: Kilise'de dua esnasında rahipler tarafından dağıtılan hamursuz ekmek.

[51] Bu noktada Türkçe kavram seçimine ilişkin kısa bir açıklama yapmakta fayda mülâhaza ediyoruz. Daha önce de vurguladığımız üzere kısaca cinlenme (*Besessenheit*) olarak ifade edebileceğimiz işgal edilme, tutulma olgusu, daha çok demon (cin) ile beraber kullanılmaktadır. Bedeni tutsak eden ve giderek kontrolü ele geçiren demonlar son tahlilde 'Şeytan'ın emrindedirler. Demonoloji yazınında 'Şeytan', tekliğiyle daha çok emir veren, yönlendiren ve kullanan bir pozisyonda tasvir edilir. Şeytan'ın bu özel konumuna karşın gözden düşmüş melekler olan çok sayıdaki demonlar (cinler) daha alt düzeyden işlerle görevlendirilmişlerdir. Biz mümkün olduğu ölçüde cinlenme (*Besessenheit*) ve egzorsizm söz konusu olduğunda, sözcük olarak demon kullanmayı tercih ettik. Ancak yukarıda refere ettiğimiz kaynakta olduğu üzere, tipik bir cinlenme vakasında 'cinlenme Şeytanı' (*Besessenheitsteufel*) gibi bir ifade varsa, bu kullanıma da sadık kaldık.

Piskopos'un bizzat yönettiği egzorsizm seansı binlerce meraklı önünde icra edilecektir. Nicole sabahın erken saatlerinden itibaren azgınlaşır, ama daha sonra birdenbire kör, sağır ve dilsiz bir konuma geçip nihayet ölü gibi yere serilir. Ne zaman ki *Sakrament* dudaklarına değdirilir, hemen uyanır. Artık tamamıyla sağlıklı gözükmekle birlikte sadece sol kolu tutmaz. Hekimler Nicole'ün verdiği bu *doğaüstü* tepkiye şaşkınlıkla bakakalırlar. Hz. İsa'nın bedeninin gücü (*Corpus Christi*) kızı ölüm uykusundan uyandırmış, yeniden hayata döndürmüştür. Yüzlerce meraklı göz önünde gerçekleşen bu mucize, Hz. İsa'nın 'Son Akşam Yemeği'nde dile getirdiği ekmek (beden) ve şarabın (kan) inananlara sağlayacağı gücün sarsılmazlığına, dahası, reform yandaşlarına yönelik önemli bir mesajdır. Ama bu mesajın 1560'lı yılların Fransa'sında yaşayan meraklı izleyicilerin tümü üzerinde aynı etkiyi bırakması mümkün değildir; Katolikler piskoposun, *Sakrament*ler ve *Corpus Christi* üzerinden yarattığı *mucize*yi sevinç gözyaşları içinde izlerken, araya sızmış Huguenotlar öfkeyle, Nicole'ün ağzından çıkanların Şeytan'ın ifadelerinden çok kendi günahları olduğunu haykırmaktadırlar. Bu noktada Nicole'ün, mezhepsel bağlamda yaşanan ihtilâfta, *doğru* yönü gösteren kişi rolünü üstlendiği söylenebilir. Nihayet cinler bu *masum* bedenden tamamıyla kovulduktan sonra, piskopos olaya tanıklık eden meraklıların, kendi elleriyle kıza dokunabilmelerine izin verecektir. Yaşananlar kimi Huguenot'yu öfkelendirse de, aralarından bazılarının da mezhep değiştirmeye niyetlendikleri görülür.

1566 yılında artık bütünüyle sağlığına kavuşmuş olan Nicole'den ancak on bir yıl sonra, son bir kez haber almak mümkün olacaktır; Amiens piskoposuna başvuruda bulunarak, bir ayin sırasında on yaşındaki oğlunun, aylarca süren bir körlük illetinden şifa bulduğunu söyleyecektir (Weber 1999: 126-130).

3.3.2 Madeleine de Delmandol de la Palud Vakası (1609-1611)

Marsilyalı zengin bir ailenin kızı olan Madeleine de Delmandol de la Palud, on iki yaşında iken, kısa bir süre önce kurulan Aix Manastırı'na öğrenci olarak verilir. Ama manastır yaşamına alışamayan ve melankoliye kapılan kız tekrar evine döner. Madeleine on dört yaşına geldiğinde, o zaman otuz dört yaşında olan yakışıklı ve çevresince sevilen Papaz Louis Gaufridy'ye âşık olur. Papaz, varlıklı aile tarafından kızlarının din ve ahlâk bilgisini kuvvetlendirmesi ve ona arkadaşlık etmesi için tutulmuştur. Ama bir gün Madeleine annesine Papaz'ın kendisini iğfal ettiğini söyler. Gaufridy kızın suçlamasını kabul etmez. Bu olay üzerine Madeleine 1607 yılında, on beş yaşında, tekrar Aix Manastırı'na *Novizin*[52] olarak geri döner. Takip eden iki yıl içinde ilk cinlenme belirtileri ortaya çıkacaktır; Şeytan'ı gördüğünü iddia edecek, yaşadığı kriz anlarından birinde, Kilise'deki haçı parçalayacaktır. Manastırın baş keşişi egzorsizme başlayacağı günlerde, sekiz rahibe daha demonlara tutulur. Madeleine'in ağzından bağıran cinler, papaz Gaufridy'nin, kızı 'Cadıların Kraliçesi' (*Königin der Hexen*) olarak ilân ettiğini iddia etmektedirler. Bu arada cinlenmiş diğer rahibeler de, hep bir ağızdan bu suçlamayı doğrulamaktadırlar. Tüm bu kargaşa ortamını yatıştırabilmek için çağırılan tanınmış ve tecrübeli egzorsistlerin de elinden bir şey gelmez.

'Cinlenmiş rahibeler' tarafından iftira sağanağına tutulan Marsilyalı Gaufridy başlangıçta sessiz kalmak suretiyle bu saldırıları bertaraf etmek ister. Ama daha sonra saldırılardan yakasını bu yöntemle kurtaramayacağını anlar ve manastırın kapatılması, 'cinlenmiş rahibeler'in hapsedilmesi isteğiyle Marsilya

---

[52] *Novize/Novizin* (Latince kökenli Almanca): Manastırlarda rahip veya rahibe adayı. Mürit anlamında da kullanılmaktadır.

piskoposuna ve nihayet Papa'ya müracaat eder. Ne var ki Aix Bölge Mahkemesi aksi yönde hareket edecektir; 1611 yılında bir komisyon oluşturarak olay soruşturulmaya başlanır. Ama Madeleine ve diğer rahibeler davranışlarıyla kısa sürede mahkeme heyetini de *büyülemeyi* başarırlar; Madeleine tanık olarak çağrıldığı mahkemede baygınlık geçirir. Yaşadığı umutsuzluk, içinde bulunduğu melankolik ruh hali nedeniyle intihara teşebbüs eder. Daha sonra Gaufridy'nin zorlamasıyla katılmak zorunda kaldığı 'cadıların Şabbatı' hakkında, dinleyenleri etkileyecek bir üslup kullanarak ayrıntılı bilgiler verir; bu kadarı mahkeme heyeti için yeterli olacaktır. Gaufridy hemen zindana atılır ve suçunu itiraf edene kadar ağır işkence görür. Suçunu resmen itiraf ettikten sonra, mahkeme tarafından ölüm cezası onanır ve 30 Nisan 1611 tarihinde canlı canlı yakılmak suretiyle infaz edilir (Weber 1999: 133-134).

3.3.3 Döttingenli Veltin Vischer'in Cinlenmiş Kızı (1614)

Veltin Vischer Döttingen'de yaşayan bir askerdir. Karısı, kızı küçükken ölen Vischer başka bir kadınla evlenir. Vischer'in sekiz yaşındaki kızı, yanında büyüdüğü anneannesi tarafından cadılık yapmak üzere eğitildiğini iddia etmektedir. Torunu tarafından cadılıkla suçlanan ve tekinsiz bir kadın olan büyükanne, kötücül güçlerin emrine girip cinlerle işbirliği yaptığı için yakılmıştır.[53]

Küçük kız erken yaşlarından itibaren sık sık baygınlık krizleri geçirmektedir. Büyük olasılıkla bu krizler, anneannesinin yargılandığı mahkemede suçlu bulunarak yakılması sonrasında

---

[53] Burada büyükanne tekinsiz (*Unhold/e*) olmakla suçlanır. Almanca metinlerde *Unhold/e* çevresine zarar vermek amacıyla zararlı büyü yapan, cadılara ve büyücülere özgü tüm olumsuz karakter özelliklerini kendinde toplamış genel bir tanım olarak karşımıza çıkar. Biz de bu geniş anlamlı kavramı en iyi 'tekinsiz' (tekin olmayan) ile karşılayabileceğimizi düşündük.

ortaya çıkmıştır. Ancak çocuğun yaşadığı baygınlık krizleri Şeytan'ın marifeti olarak görülecektir. Çocuğuna yardım edemeyeceğini anlayan baba, kızını kötücül güçlerin kurduğu tuzaklardan kurtarmak ve Şeytan'ın onu tekrar yoldan çıkarmasına engel olabilmek amacıyla Nehresheim Manastırı'nın rahiplerine götürür. Rahipler çocuğa gerçek muskalar (amuletler; *Agnus Dei*) takarlar. Ne var ki yapılan tedavi başarılı olmadığı gibi, manastırda bulunulan dönemde baygınlık krizleri sıklaşır. Bu arada küçük kız Şeytan'ın kendisine verdiği bir merhemle, beşiklerindeki küçük çocukları öldürmesini istediğini söyler.

İlk soruşturma 14 Mart 1614'te Döttingen'de yapılır. En çok merak edilen husus Tanrı'yı ve Kutsal Üçlü'yü inkâr etmeyi kızın kimden, nasıl öğrendiğidir. Çocuk bir seferinde Şeytan'ın sevgilisi (*Buhle*) olduğunu iddia edecek kadar ileri gider. İlginç olan husus, babasının da Şeytan'ı bir seferinde kızının yatağından aldığını söyleyerek bu itirafı teyit etmesidir. Konunun giderek ciddi bir boyut kazanması üzerine, kız gece gündüz gözlem altında tutulmaya başlar. Her gün Papaz'ın evine gitmek, Papaz'dan ders almak zorundadır. Papaz küçük kıza dua etmeyi ve dinin gereklerini öğretmeye başlar. Ancak küçük kızı yola getirmek için gösterilen tüm çabaların boşuna olduğu anlaşılacaktır; bıkıp usanmadan iddialarını sürdürmekte ve Şeytan'ın (*kötü-der Böse*) ona akıl vermeye devam ettiğini iddia etmektedir. Bu arada küçük bir belde olan Döttingen'de, Veltin Vischer'in kızı hakkındaki söylentiler ayyuka çıkar. Vischer vergilerini ödeyemediği gibi, artık yaşamını idame ettirecek kadar bile para kazanamamaktadır. Beldenin diğer çocukları için cinlenmiş bir kızın varlığı büyük tehlike arz etmektedir. Baskıdan bunalan baba, kendisine birkaç Gulden verilmesi durumunda, kızıyla birlikte yöreden ayrılmaya hazırdır. Yetkililer, suçsuz küçük kızın akıl sağlığı için olumsuz sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle bu fikri kabul etmezler. Ancak kendilerince, çok daha *parlak*

buldukları bir fikri uygulamaya koyarlar; küçük kızın diğer çocuklardan tecrit edilerek, iyi bir eğitim ve öğrenim alması ve doğru yola dönmesi sağlanacaktır. Ne var ki belde yönetimi kendi bölgelerinde bu kızdan korkulduğundan ve kimsenin onu barındırmak istemediğinden, böyle bir imkân olmadığını belirtir. Böylece Döttingen'de kalmak zorunda kalan küçük kız ve babasının akıbeti hakkında daha fazla bilgi sahibi olamayız (Weber 1999: 307-309).

3.3.4. Lauffenli Jacob Lenz Vakası (1626)

Lauffenli (Heilbronn) rençber ve gündelikçi Jacob Lenz'in yedi yaşındaki oğlu Jacob, sıra dışı bir hastalığın belirtileriyle resmî makamları 1626 yılının Aralık ayından beri meşgul etmektedir. Jacob çektiği şiddetli ağrılara ilâveten garip davranışlarda bulunur. Daha da önemlisi, vücudundan, gözlerinden, ağzından özellikle cinsel organından doğal olmayan birtakım nesneler çıkmaktadır. Baba Jacob'a göre oğlundaki bu gariplikler yaklaşık iki yıl önce başlamıştır. Bir keresinde, baba ile anne evlerinin yakınında bir tarlada çalışırken Jacob evde yalnız kalır. Anne ile baba, aniden evden yükselen bir çığlıkla irkilirler; eve geldiklerinde küçük çocuk olan biteni açıklayamaz. Ancak günler geçtikçe çocuğun sıkıntıları artar; özellikle geceleri hiç rahat değildir. Giderek yüksek ateş ve titremeyle gelen bir hastalık kendini gösterir. Küçük Jacob'u muayene eden Heilbronnlu hekim Johann Martin çocuktaki belirtilerden hareketle herhangi bir biyolojik hastalığa hükmedemez. *Magister* Johann Martin'e göre doğal bir hastalıktan ziyade büyülenme söz konusudur; kaldı ki Şeytan'ın, çocuğun bedeni üzerindeki marifetlerinin izleri de açıkça görülmektedir. Bu tür hastalıklar için hekimin yanında daima özel bir su hazırdır. Küçük Jacob bu sıvıdan her sabah almalı ve ibadet etmeyi de kesinlikle ihmal etmemelidir.

Ne var ki bu tedavi Jacob'u iyileştirmediği gibi, durumu da giderek kötüleşir; vücudundan çıkan garip nesnelerde artış olmuştur. Durumun vahameti karşısında şaşkına dönen diyakoz ve papaz, olaydan kentin önde gelenlerini haberdar ederler. Jocob Lenz'in evini ziyaret eden mahkeme üyeleri yaşanan garabetin gerçekliğini kendi gözleriyle görürler; bu 'önemli' insanların önünde küçük Jacob yine küçük bir *gösteri* yapar. Başlangıçta kendisini ziyaret eden din adamlarıyla dua okuyan çocuk birden bire garipleşir, adeta sara nöbetine tutulmuş gibi, sorulan sorulara el kol hareketleriyle yanıt vermeye başlar.

Durumu kötüleşen çocuğun sağlığını ancak daha fazla imanla kazanacağına inanan diyakoz ve papaz sık sık çocuğu ziyaret eder ve birlikte dua ederler. Çocuk bu ziyaretlerden birinde Papaz'a, kendisini bu yollara çevrede kötü nam salmış Jacob Rawen'in yaşlı karısının sürüklediğini anlatır. Bu arada olan bitenden haberdar olan prens, resmî makamlara, çocuğun ölmesi durumunda bedenin açılması ve incelenmesi talimatı verecektir. Maalesef daha sonra yaşanan gelişmeler hakkında kayıtlarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır (Weber 1999: 309-311).

3.3.5 Melankolik Catharina Schmid Vakası (1644)

Reutlingen yaşlılar bakımevinde hizmetçilik yapan Catharina Schmid melankolik bir mizaca sahiptir. Annesini, kız kardeşini, bakımevinin kapıcısını ve karısını öldürdüğünü, kötü ruhların onu sürekli cinayet işlemeye zorladıklarını iddia etmektedir. Belediye başkanı sorguladığı Schmid'i, sükûnetle düşünmeye davet eder ve uyarır; katil tekerleğe bağlanmaya,[54] cadı ise ateşte

[54] Tekerleğe bağlanmak Ortaçağ'da yaygınlıkla uygulanan bir infaz yöntemiydi. Uzun bir kazığın ucuna oturtulan büyük bir tekerleğin üzerine bağlanan suçlu burada ölüme terk edilirdi.

yakılmaya mahkûmdur. Catharina ruhlarının görünmez olduğunu ve her şeyi *onun ağzından* yaptıklarını söyler. Genç kız itiraflarının sonucunda ortaya çıkan durumunu *ahmaklık* olarak görmez. O sadece, cinler tarafından nasıl tutsak edildiğini, her istediklerini yapmak zorunda bırakıldığını yineler. Catharina Schmid'i sorgulayan ve konuyu etraflıca araştıran komiserler hizmetçinin suçlanamayacağına karar verirler; zira ruhlar cezalandırılamaz. Yine de Catharina suçluluk kompleksiyle yaşayamayacağını belirtmekte ve mutlaka ölmesi gerektiğini her yerde anlatmaktadır. Catharina'nın bu melankoli yüklü suçluluk duygusu, giderek alay konusu olur. Bu arada ruhlar Catharina'ya ölmesi durumunda dahi onu terk etmeyeceklerine dair söz verirler. Bir başka seferinde artık ölmesi gerektiğini haber vermekle kalmaz ve bunun nasıl olacağını da söylerler. Bunu üzerine cellâda giden Catharina başını kesmesi için yalvarır ve önemli bir ayrıntıyı da belirtmeyi ihmal etmez; cellâdı merhametli olmak zorundadır; cinleri Catharina'ya cellâdın baltasını boynuna isabet ettirmeyeceğini, sadece alnını parçalayacağı kehanetinde bulunmuşlardır (Weber 1999: 314-315).

3.3.6. Mönsheimli Küçük Jeremias Vakası (1660)

1660 yılının Aralık ayında, Mönsheim Papazı Jeremias Baldenhoffer'ın küçük oğlu Jeremias, yakalandığı garip bir hastalık nedeniyle bir ayı aşkın süredir perişan, kötü durumdadır. Dokuz yaşındaki çocuk, başlangıçta şiddetli bir karın ağrısı çeker, daha sonra giderek sıklaşan titreme nöbetleriyle küçük bedeni sarsılır. Nihayet küçük Jeremias idrarını tutamaz hale gelir. Çocuğunun durumunun kötüleştiğini gören baba, Pforzheimli bir hekimin tavsiyeleri doğrultusunda ilaç kullanır. Ancak tedavinin hiçbir yararı olmadığı gibi, 21, 22 ve 23 Kasım'da (1660) çocuk penisinden büyük bir acıyla önce küçük, daha sonra büyük bir taş düşürür. 28 ve 29 Kasım'da bu kez minicik taşlar ve

kül gibi nesneler çocuğun parmak ve tırnak uçlarından düşer. Tüm bunlar yetmezmiş gibi küçük çocuğun bitap düşmüş bedeni bu kez gördüğü şaşırtıcı ve garip vizyonlarla sarsılır; Tanrı ve meleklerle konuştuğunu, ölmüş annesini gördüğünü söyler. Pforzheim'da doktor ve papaz çocuğun çektiği acıların doğal nedenlerden kaynaklandığına inanmazlar; olayda kötücül güçlerin parmağı vardır, yani büyülenme söz konusudur. Ancak anlaşıldığı kadarıyla çocuğun özel durumundan dolayı bu kez ona gösterilen sevgi ve ilgi artmıştır. Bundan böyle çevresinde sevimli, nefesini üflediğinde harikulâde bir rüzgârın estiği çocuk olarak anılacaktır (Weber 1999: 315-316).

3.3.7. Cinlenmiş Margaretha Schrim Vakası (1637)

Betzingen belediye başkanının on dört yaşındaki kızı Margaretha Schrim 1637 yılı Kasım ayının 16. günü gözaltına alınır. Bedeni kötü ruhun tutsağı olmuştur; ne zaman 'o' (*cin-Geist*) gelse, nefes alamaz, konuşamaz hale geldiğini, dua dahi edemediğini iddia etmektedir. Kendisini ziyaret eden cinin leylek, tavus kuşu benzeri bacakları vardır. Hatta bir seferinde onu kedi kılığında pencerede gördüğünden emindir. Kızın bu garip iddiaları yetkili çevrelerin dikkatini çeker; Reutlingen, Enßlin, Laubenberger ve Ackermann papazlarına ilâveten bir belediye başkanı, bir güvenlik görevlisi ile çevreden bilge bir kadından oluşan bir grup kıza sorular sorar. Kuzeni ve kötü ruh tarafından baştan çıkarılan kız, Şeytan'ın kölesi ve malı haline gelmiştir. Sekiz yaşındayken ilk kez kuzeni ona siyah atın üzerinde bir adam getirir; bu adamın atına binerek yaptığı yolculukta Altenburg'a gelirler. Burada kemanlar, borular, çoban kavalları tarafından çalınan eşsiz ezgiler eşliğinde dans eden kibar insanlar görür. Bu insanların hepsinin yüzleri siyah bir peçeyle örtülmüş olmakla birlikte, yine de içlerinden bazılarını tanıyacaktır. Margaretha, üçüncü yolculuklarında adamla yattığını itiraf

eder; adamın kafası ve ayakları birer buz kütlesi gibidir. Daha sonra bu başıboş adam ona annesinin çorbasına karıştırması için toz halinde zehir verir. 3 Kasım 1637 tarihindeki sorgusunda kuzeninin onu baştan çıkardığını itiraf eder. O zamandan beri geceleri siyah bir at üzerinde yolculuk yaparak, cadıların kara büyü ayinlerine katıldığını ve dans ettiğini anlatır. Ailesi ilk kez bu baştan çıkarılma hikâyesini duyduğunda, kızlarını evde bir odaya kilitleyecektir. Bir süre gözaltına alınan kız daha sonra yaşlılar evinde gözlem altına alınır.

Aralarında papaz Ackhermann'ın da olduğu dört kişi geceleri kızı izlemeye başlar; şehir yönetimince alınan karar gereği, Tanrı'nın ve Kutsal Ruh'un gücünü yanında hissedebilmesi için, Margaretha ile dua edip Mezmurları okurlar. Aradan geçen zaman içinde bu dört kişi, kendi ifadeleriyle, olağanüstü deneyimler yaşarlar; bakımevine geldikleri ilk gece kötü ruh bütün duvarları sarsacak ölçüde büyük bir gürültü yapar. Nöbete kalmış dört kişi, sadece Tanrı'nın adını anarak, kutsal ruhun varlığını yanlarında hissederek başıboş kötü cini (*loser Geist)* kovabilirler. Bu kötü ruh ayrılmadan önce pencerenin önünde bir boğa gibi kükrer. Bu arada kızın durumunda iyileşme görülmez; hatta bir keresinde kendisini pencereden aşağıya atar ve uzun bir süre baygın kalır. Kiliseye götürüldüğünde de aynı durumdadır; duaya katılmaz. Kızı yönlendiren cin, papazlar tarafından söylenen her şeyin yanlış olduğuna onu ikna etmiştir. Hazırlanan iddianamede, Margaretha Schrim'in yoldan çıkarıldığı, bilinmeyen bir adamla ilişkiye girdiği, cadıların ayinlerinde dans ettiği gibi suçlamalar yer alır.

Bu olayda Margaretha'nın hiç suçu olmadığı söylenemez; doğuştan küstah ve şehvetli bir yapıya sahiptir. Dünyevî konularda kendi yaşıtlarından çok daha fazla bilgiye sahiptir. Her ne kadar kimseye zararı dokunmamış olsa da, ısrarla Tanrı'nın varlığını inkâr etmek gibi, dünyadaki en büyük suçu işlemeye

devam etmektedir. Bu noktada teologlar kızda ortaya çıkan bu Tanrıtanımaz tavrı, ölümle cezalandırmak konusunda ikircikli-dirler; kızın sekiz yaşından beri ölme isteği, acı çektiğine, belki de masumiyetine, delâlet etmektedir. Margaretha daha fazla yardım ve bilgilendirmeyle Tanrı yoluna dönecektir. Margaretha Schrim'in hakkında bilgilerimiz, anlatılanlarla sınırlıdır; akıbeti hakkında daha fazla bilgi sahibi olamayız (Weber 1999:111-116;311-313).

3.3.8 Barbara Frölin Vakası (1654)[55]

Otuz Yıl Savaşları'nın sona ermesinden altı yıl sonra, imparatorluk kenti Augsburg yeniden çocuk cadı olaylarına sahne olacaktır. Barbara Frölin ve Anna Schäffler vakası aslında bir cadı davasıdır. Ama konu, Frölin ve Schäffler'in, bu davanın görülmesine neden olan ve Maria Pihler'in ölümüyle sonuçlanan egzorsizmden sorumlu tutulmaları ve daha sonra ağır işkence altında yargılanarak yakılmaları nedeniyle bu bölümde değerlendirilecektir.[56]

Ücretli bir asker olan Pihler, kızı Maria ile Augsburg'un birkaç kilometre dışındaki Haunstetten'de yaşamaktadır. Pihler'in karısının ölümünden sonra 1653 yılında yeniden evlenmesiyle, kızı evi terk ederek Lechausen'de ikamet eden dul Seehofer'in yanına hizmetçi olarak girer. Ev sahibesinin daha sonraki aylarda mahkemede verdiği ifadeden Maria'nın dindar, işine sadık ve çalışkan bir hizmetçi olduğu anlaşılmaktadır. 1653

---

[55] Kurt Rau, Barbara Frölin Vakası ve Maria Pihler'in ölümüne ilişkin mahkeme tutanaklarının Augsburg Şehir Arşivi'nde bulunamadığını, bu dava sürecine ilişkin ayrıntıların farklı kaynaklardan derlendiğini ve bunun neticesinde kimi ayrıntıların ortaya çıkarılmasında zorluklarla karşı karşıya kalındığını belirtmektedir (Rau).

[56] Kurt Rau'da bu dava, 'Barbara Frölin Çocuk Cadı Davası' başlığı altında incelenmiştir (Rau).

yılının Noel günlerinde Maria ev sahibesinden ailesini ziyaret edebilmek için izin alır. Maria, Haunstetten'e geldiğinde, ailesini ziyaret etmek yerine önce terzi çırağı sevgilisiyle buluşmayı tasarlar. Ne var ki buluşma gerçekleşmez ve kız umutsuzluk içinde gece Lechhausen'e doğru yola çıkar. Yolunu ormandan kısaltarak yapmayı amaçlayan Maria, burada terzi çırağı sevgilisine Şeytan kılığında rastlar. Şeytan'la yapılan bu gece gezintisini daha sonra sorguda inkâr edecektir. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki, o da genç kızın Haunstetten'e bitkin, bezgin ve hasta bir halde dönmüş olmasıdır.

Maria geri döndüğü günün sabahı ev sahibesinden yatak odasındaki tavaları kaldırması için yalvarır; bu tavaların içine çömelip oturmuş Şeytan onu uyutmamaktadır. Ev sahibesinin bu garip isteği yerine getirmesine, hatta genç kızın yatağını başka bir odaya taşımasına karşın Maria sakinleşmez. Genç kız sağlık durumundaki kötüleşme üzerine 7 Ocak 1654 günü Haunstetten'deki kız kardeşine getirilir. Burada görevli papaz, herhangi bir iyileşme belirtisi görülmeyen kızın hastalık belirtilerini çok şüpheli bulduğu için akıl almak üzere Augsburg'daki Aziz Ulrich Manastırı'nın başpapazına ilk gözlemleriyle başvurur. Maria'nın bedeni sanki bir azap içindedir; genç kız, ağzı kramplarla kasılmış, gözleri sanki aklını oynatmış gibi dönmüş bir vaziyette kollarını birbiri ardına savurarak huzursuzca kıvranmaktadır. Tanrı'nın inayetiyle bu zavallıyı biraz olsun sakinleştirme girişimlerine hiçbir olumlu yanıt alınamamıştır. Ancak rahip, kızın ağzındaki (çift) çatallı dili görünce, Maria'nın büyülenmiş, Şeytan tarafından tutsak edilmiş olduğuna karar verir. Yöredeki diğer din adamlarının da kötü ruh tarafından kıza çektirilen acıların sonlandırılması ve kızın tedavi edilmesi konularında herhangi bir yardımları olamamıştır.

Büyük olasılıkla Maria'nın ev sahibesi Seehofer de, zavallı kızın sağlığına kavuşması için çaba sarf etmiştir. En azından

Aziz Ulrich Manastırı'na başvurarak akil ve bilge adamlardan kızın bir bilmece haline dönüşen davranışları hakkında görüşlerini almak istemiş, muhtemelen onlar da kızı gördükten sonra bir karar verebileceklerini söylemişlerdir. Maria ile Aziz Ulrich Manastırı'nda yapılan görüşmeden sonra onun için hemen bir oda hazırlanır; amaç, hazırlanacak dinî bir arındırma programıyla kızı Şeytan'ın tacizinden tamamen kurtarmaktır. Ancak manastırdaki bu zorunlu ikametin de, beklenen sonucu getirmediği anlaşılmaktadır. Maria'nın çok daha derinleşmiş bir melankolik ruh haliyle evine dönüşü, daha sonra yaşanacak bir dizi dramatik olayın başlangıcını oluşturacaktır.

Maria'nın babası Michael Pihler, kızının kötüleşen durumunu da göz önünde bulundurarak bakım ve gözetimini yapmaları amacıyla güvenilir iki kadını görevlendirecektir. Bunlardan biri, Michael Pihler'in henüz on altı yaşındaki kuzini Barbara Frölin'dir. Frölin daha önce büyük kuzini Pihler'in yanında bir süre hizmetçi olarak çalışmıştır. İkinci yardımcı ise, Maria'nın üvey annesi, Michael Pihler'in ikinci karısının akrabası olan altmış dört yaşındaki Anna Schäffler'dir.[57]

Böylece Lechhausen'deki ev sahibesinin yanında hiçbir iyileşme belirtisi göstermeyen cinlenmiş Maria Pihler, on altı yaşındaki Barbara ve yaşlı Schäffler eşliğinde Augsburg'a getirilir. Aziz Ulrich Manastırı'nda, dili bağlanarak tutsak edilen kızın içine girmiş Şeytan kovulacaktır. İlk seans 4 Şubat 1654 günü Aziz Ulrich Kilisesi'nin levazım odasında, büyü çözme ve Şeytan çıkarma işlerinde uzmanlaşmış Karmelit rahip Franciscus ve başrahip vekili tarafından yapılır. Ne var ki egzorsistler tarafın-

---

[57] Rau, Anna Schäffler hakkındaki bu bilgilerin doğruluğunun, çalışmasında esas aldığı en önemli iki kaynaktan biri olan *Haidsche Quelle* tarafından teyit edilmediğini belirtiyor. Yukarıda da vurgulandığı gibi, sadece bu vakaya özgü olmak üzere, bilgiler mahkeme kayıtları dışı kaynaklardan derlenmiştir (Rau).

dan Şeytan'ı kovmak amacıyla yapılan çok sayıda azap verici girişimden bir sonuç alınamaz ve kız Haunstetten'e geri gönderilir. Takip eden günlerde Maria, Ausgburg'a yeniden getirilir ve aynı ekip kızın ruhunu tutsak eden Şeytan'ı kovmak için tekrar acımasız yöntemlerini devreye sokar; kızın saçları yolunur, tüm bedeni yumruklanır, tekmelenir ve nihayet domuz dışkısı karıştırılmış su içirilir; egzorsistlerden biri *Satan*'ın aslında kızın dilinde oturduğuna ve ancak bu yöntemle kovulabileceğine inanmaktadır.

Aynı yoğunlukta ikinci bir seans 9 Şubat günü yapılır; acı içinde kıvranan kızın ağzından sadece, "Jesus Maria" sözcükleri çıkar. Takip eden günlerde Maria, yanında iki gözetmeni de olduğu halde, Kilise'nin levazım odasında tutulmaya devam edilir. 12 Şubat 1654 günü genç kız bu kez, daha çok küçük çocukların egzorsizm ritüelinde kullanılan Kilise sunağı üzerine yatırılır, ama Şeytan bu duruma öfkelenerek tepki gösterir. Buna karşın rahip Franciscus ve diğer ruhban mensupları cemaatin Kilise'de olduğu bir anda egzorsizm seansına başlarlar. Tüm bu sabırlı, ancak giderek acımasız girişimlerine karşın uğradıkları başarısızlık, egzorsistleri çok sinirlendirecektir; ettikleri dualara, yaptıkları ilâve ibadetlere karşın kızın bendindeki Şeytan'ı kovamamış olmalarının arkasında, başka tekinsiz güçlerin olduğuna inanmaya başlamışlardır. Tüm çabalarına karşın başarısızlıkları iyice ortaya çıkmaya başlamıştır ki beklenmedik bir gelişme onları kurtarır; Maria Pihler ertesi gün (12.02.1654) odasında ölü bulunur.

Maria Pihler'in ölümünden Şeytan çıkarma yöntemlerini zalimce uygulayan egzorsistler sorumlu tutulmaz tabiatıyla. Ortada iki şüpheliden çok, iki zanlı vardır; Maria'nın sağlığından ve bakımından sorumlu olan Barbara Frölin ve Anna Schäffler. Maria'nın öldüğü gün her ikisi de zincire vurularak suçlarını itirafa zorlanırlar. Ertesi gün Aziz Ulrich Kilisesi rahibi

kürsüye çıkar ve toplanan cemaate ölen Maria Pihler'in bir cadı olduğunu söyler; bu gerçeği ona Şeytan'la ilişkiye giren kızın kendisi itiraf etmiştir. Yine Maria kendisine, hâlen hücrede tutulan, genç Barbara ve yaşlı Anna Schäffler hakkında itirafta bulunmuş ve her ikisinin de cadı olduğunu söylemiştir. Aziz Ulrich Kilisesi rahibi, Maria Pihler'i Şeytan'ın tutsaklığından kurtarabilmek için tüm dinsel yöntemleri, bir prosedür dâhilinde denemiştir sözde. Ancak diğer iki cadı bu yöntemlerin başarıya ulaşamaması için karşı-büyü yapmışlardır. Bu nedenle rahip, Barbara Frölin'den yaptığı tüm cadılıkları bir bir itiraf etmesini istemiştir; hatta onu yola getirebilmek için cellâdın kızgın maşasıyla korkutması bile gerekmiştir. Bunun üzerine Barbara Frölin, Maria gibi, kendisinin ve hatta Anna Schäffler'in de birer cadı olduklarını itiraf etmiştir.

Böylelikle rahip Franciscus kendisini aklamanın (*exkulpiert*)[58] bir yolunu bulacak, uyguladığı Şeytan çıkarma yönteminin bir kişi yerine (Maria Pihler), üç kişiye uygulanması durumunda başarılı olmayacağını söyleyecektir. Daha sonra da suçlamalarına esas olan delilleri sayıp dökmeye başlar; üç cadının kaldığı odadaki ocağın arkasında bir ocak çengeli bulunmuştur, bunun üzerine binen üç cadı birlikte gece yolculuklarına çıkmışlardır. Yine bir çanağın içinde acayip şeyler bulunmuştur; bunlar cadıların kara büyü sanatını icra edebilmeleri için her zaman ellerinin altında olması gereken, eski bir post parçası ve mermer bir uğur getiren bilye vb. şeylerdir. Rahip üç sapkını yapacakları yolculuktan alıkoyabilmek amacıyla, sadece kendisiyle birlikte dua etmeleri durumunda onları kurtarabileceğini bile söylemiştir. Ne var ki cadılar çığlıklar atarak fütursuzca rahibi reddetmişlerdir. Bu ifadeler Augsburg'un yetkili makamlarını harekete geçirecek ve derhal sanıklar hakkında dava açılacaktır.

---

[58] *Exkulpation* (Latince): Kusurdan beraat.

Takip eden günlerdeki sorgusunda on altı yaşındaki Barbara, ölen Maria Pihler'in gerçek bir cadı olduğunu itiraf eder. Cinlenmiş (*Besessene*) Maria gözetim altında bulundurulmak için kendi evine getirildiğinde eline verilmek istenen haçı ve azizlerin resimlerini yere savurur. Maria'nın gözlem altında tutulmasından sorumlu olan Barbara Frölin kızı yaşadığı satanist hezeyanlardan alıkoymakta başarılı olamaz. On altı yaşındaki Frölin büyük bir olasılıkla bu cinlenme olayında şahit olduklarını kendisi yaşamışçasına üstlenir ve Şeytan'la girdiği ilişkiyi anlatır; Maria'yı gözetim görevini yerine getirdiği bir Pazar akşamı Şeytan (*böser Geist*) ona kapkara bir erkek kılığında görünür. Barbara'ya göre, içinde bulunduğu bu durumda Tanrı ona yardım edememiş ya da yardım etmek istememiştir; ancak yine de Tanrı'yı inkâr etmekten vazgeçmez. İlişkiye girdiği Şeytan (*Saurießel*), kızın bedenindeki edep bölgelerini gizli işaretiyle damgalayacaktır. Şeytan genç kızla üç kez ilişkiye girmiş ve beraberce daha başka utanç verici ilişkiler (*Sodomia*) yaşamışlardır. Şeytan daha sonra başka yerlerde Barbara'nın karşısına, simsiyah bir köpek veya alev alev yanan bir ışık olarak tekrar çıkacaktır.

Augsburg şehir meclisinin önde gelen Katolik şahsiyetlerinin (*Statt Secretario*) katılımıyla daha sonra yapılan sorgulamalarda uygulanan işkence ve eziyet, başarılı sonuçlar verecektir. 18 Nisan 1654 tarihli görüşme belgelerinde protokol altına alındığına göre, zanlı sorgulanmasında işkence uygulanmadan, iyilikle her şeyi anlatmaktadır. İtirafları arasında onun Tanrısı'nın *Satan* olduğu, Kutsal Üçlü Birliği, Kutsal Meryem'i ve tüm aziz ile azizeleri reddettiğini itiraf etmiştir. Tüm ısrarlara karşın dua etmekten kaçınmış, sadece Şeytan'dan ve onun uşaklarından yardım istemiştir. Barbara'ya göre yaşlı Anna Schäffler'in cadılık sanatını (*Hexenhandwerk*) öğrenmekte çok istekli olmuştur. Ancak Şeytan da, onları bu sanatı öğrenmelerine tehdit ve baskıyla zorlamıştır. Bu arada üç kafadarın ocak önünde duran

uzun sopanın (*Schirhagen*)[59] üzerine binerek kara büyü ayinlerine uçtukları anlaşılmaktadır. Bir keresinde yaşlı Schäffler'in uzun bir *Schirhagen* üzerine araba dingil yağı[60] görünüşlü bir cadı merhemini (*Unholdensalbe*) sürmüş ve yaşlı cadı önde, cinlenmiş Maria ortada, Barbara en arkada oturmuş halde kara büyü ayinine katılmak için havalanmışlardır. Olayların akışından anlaşıldığı kadarıyla yaşlı Schäffler soruşturmayı yürüten kıdemli teologların ve egzorsistlerin bir numaralı düşmanı haline gelmiştir.

Üç cadının marifetleri Barbara'nın ifadeleriyle iyice ortaya çıkmaktadır; Barbara yaşlı cadının Maria Pihler'e de zarar verdiğini iddia edecektir. Bir seferinde başlarına gelen olay bunu teyit eder niteliktedir; üçü birden *Schirhaggen* üzerinde Aziz Ulrich Manastırı'ndan, önlerinde Şeytan (*Böser Feind*) oturur halde uçmaya başladıklarında Maria birdenbire halsizleşir ve yere düşmemek için Barbara'ya sarılır. Ancak yaşlı cadı Schäffler, genç kızların hedefledikleri yere yolculuk yapmalarına engel oldukları gerekçesiyle, bu duruma çok kızar. Yine de yaşlı cadı kararlıdır; iki kızın yaşamı pahasına da olsa bu yolculuk mutlaka yapılacaktır. Barbara'nın ifadesine göre bir başka yolculuk denemesi Maria'nın yaşamına mal olacaktır. Aşırı bitkin ve halsiz olan kız *Schirhaggen* üzerinden dengesini kaybederek yere düşmüş, daha sonra da odasında ruhunu teslim etmiştir.

Yaşlı Anna Schäffler tüm bu suçlamalar nedeniyle, Barbara Frölin'in aksine, acımasızca yürütülen bir işkence altında sorgulanacaktır. Yapılan ağır işkenceye karşın, ne cadı olduğunu ne de Şeytan'la bir ilişkisi olduğunu kabul eden yaşlı kadına karşı sorgucuların tavrı giderek daha da sertleşir. Kısa sürede amaç

---

[59] *Schirhaggen* (*Schierhaggen, Schürhaggen, Fewrhaggen*); Büyük ev ocaklarını veya şöminelerdeki ateşi karıştırmaya yarayan ucuna metal takılmış, süpürge sapı benzeri, uzun ağaç parçası.

[60] *Wagenschmiere.*

hâsıl olur; altmış dört yaşındaki yaşlı kadın cadı olduğunu kabul etmekle kalmaz, Şeytan'la nasıl işbirliğine gittiğine kadar tüm *yaptıklarını* ayrıntılarıyla anlatmaya başlar. Schäffler hiçbir zaman şefkat ve yardım görmediği Tanrı, Kutsal Meryem ile tüm aziz ve azizelere inanmayı reddetmekte, efendisi olarak sadece Şeytan'ı tanımaktadır. Bunun için de gereken yemini etmiş ve edep yeri Şeytan tarafından damgalanmıştır. Bu acı veren işlem sırasında sızan kanla, bir kâğıt üzerine zorla bir şeyler yazmak zorunda bırakılmıştır; ama ne yazdığını kendisi de bilmemektedir, çünkü ne okuması ne de yazması vardır. Nihayet Şeytan ile yaptığı anlaşmanın (*Pakt*) mührü olarak onunla yatması gerekmiştir.

Bu olaydan sonra Şeytan yaşlı cadıyı hemen her gün gündüz veya gece ziyaret eder. En büyük amacının, baş Şeytan'ı (*Lucifer*) bizzat tanımak olduğunu *Gänsdreck*[61] isimli siyahlar giyinmiş, şapkasında beyaz bir tüy taşıyan aracı Şeytan'a (*Buhlteufel*) iletmekle birlikte, ondan ret cevabı almıştır. Cadıların kara büyü ayinlerine katılmak için *Schirhaggen* üzerinde en son yaptığı yolculukta, Maria ve Barbara aşağıya düşmüşlerdir. Her ikisi de Aziz Ulrich Manastırı'ndaki odalarına iniş yapmışlar, ancak Maria ertesi sabah odasında ölü bulunmuştur.

Olayın yaşandığı döneme ait bir başka kaynakta yer alan bilgilerden anlaşıldığı üzere (Rau), cinlenmiş Maria Pihler'in, Şeytan çıkarma sonucu veya *Schirhaggen*'den düşmek suretiyle yere çakılarak ölmemiş; bakımından ve gözetiminden sorumlu olan yaşlı Anna Schäffler tarafından zehirlenmiştir. Zehir, yaşlı cadı tarafından Maria'nın ya toz halinde çorbasına karıştırılmış ya da farklı yöntemlerle ona yutturulmuştur.

Augsburg Şehir Meclisi 18 Nisan 1654 tarihinde aldığı bir kararla, Barbara Frölin ve Anna Schäffler'i cadılık suçundan

---

[61] *Gänsdreck* (Almanca): Kaz Pisliği anlamında.

(*Hexenverbrechen*) mahkûm eder. Mahkûmiyet kesin olmakla birlikte, on altı yaşındaki Barbara Frölin'e uygulanacak infaz prosedüründe sorun çıkar. Yürürlükte olunan İmparatorluk Hukuku'nun, 'Büyücülük Yapmanın Cezası' başlıklı 109. maddesine[62] göre büyücülük (cadılık) suçunu işleyenler canlı canlı yakılacaklardır.

Ne var ki Barbara'nın henüz on altı yaşında olması, infazın aynen uygulanması hususunda şehir meclisini sıkıntıya sokar. Bunun üzerine, 109. Maddenin Barbara'ya nasıl uygulanması gerektiği konusunda hukukçulardan görüş alınır. Sonunda meclis, Barbara'nın genç olması ve Tanrıtanımazlığının kısa süreli bir günah olması gibi *iyileştirici* nedenleri göz önünde bulundurarak, önce kafasının kılıçla kesilmesi ve daha sonra bedenin yakılması konusunda karara varır; böylece Barbara gençliği sayesinde canlı canlı yakılmaktan kurtulur, ama infazdan kurtulamaz. İşbirlikçisi altmış dört yaşındaki Anna Schäffler ise önce kızdırılmış demirle damgalanır; onun da genç kız gibi önce kafası kılıçla kesilir, daha sonra bedeni yakılır. Barbara'yı gençliği canlı canlı yakılmaktan kurtarırken, Anna'nın da yaşlı olması nedeniyle infazının yumuşatılmış olması muhtemeldir.

3.3.9 Cinlenmiş Maria Barbara Kürner Vakası (1666)

Neustadt Papazı Johann Jakbus Wolfius ve Weisenberg Valisi (*Vogt*) Philipp Vischer, Württemberg Dükü Eberhard'a hitaben 1666 yılının 1 Mayıs günü, birlikte kaleme aldıkları mektuplarında, Eberstadtlı on yaşındaki Maria Barbara Kürner'in ruh ile bedeninin Şeytan tarafından işgal edildiğini ve eziyet gördüğünü yazarlar. Maria bazen konuşmakta, işitmekte ve hatta yürümekte zorluk çekmektedir. Papaz, okul müdürü ve okuldan arkadaşları kızı her gün ziyaret etmekte ve onun için sürekli dua

---

[62] *Straff der zauberey.*

edip Mezmurları okumaktadırlar. Ne zaman Hz. İsa'dan, Kutsal Üçlü Birlik'ten söz edildiğini duysa, kız garipleşmekte, nöbet halinde (*paroxismo*) kendini oradan oraya atmakta, vahşi bir biçimde çırpınmaktadır. Günden güne bu krizler sıklaşmakta ve süreleri uzamaktadır. Bu arada Barbara'nın iki kardeşinde ve köydeki bir diğer gençte de benzer tutulma belirtileri görülmektedir. Ancak Barbara'nın tersine, diğer çocuklarda Tanrı'nın bağışlayan isminin duyulmasıyla krizler kesilmektedir.

Maria Barbara'nın içinde bulunduğu durum, başta onunla yakından ilgilenen papaz Johann Jakbus Wolfius ve Vali hazretleri olmak üzere çevresindekilere büyük üzüntü vermektedir. Kızın geçirdiği nöbetlere bakarak şu sonuçlara varılabilir: ya çocukça bir oyun ve yaramazlık söz konusudur, ya da gerçekten bir cadılık (*hexerey*) vakasıyla karşı karşıya kalınmıştır. Küçük kız cadılık konusundaki bilgileri bizzat ebeveyninden almış olabilir. Bunun üzerine vali ve diğer ilgililer, Maria Barun'u ailesinden uzaklaştırmaya karar verirler. Maria kuleye kapatılarak orada biri kadın, biri erkek iki nöbetçi tarafından gece gündüz kontrol altında tutulacaktır. Nöbetçilerin gözü bir an olsun kızın üzerinden ayrılmayacak, böylece içtenlikle ibadet etmesi sağlanmış olacaktır.

Yapılan plan uygulamaya konulunca ilk zorluklar baş gösterir; kız kendisini kuleye götürmek için gelen güçlü kuvvetli bir adama var gücüyle direnir. Daha sonra yardıma gelen güçlü bir kadın, kızı zor kullanarak, sokaklarda sürükleyerek kalacağı odacığa getirir. Maria Barbara bu kez de burada rahat durmaz; hemen pencereden aşağıya atlamaya kalkar. Nihayet kız sakinleştirilerek yatağına yatırılır. Papaz sevecen bir dille konuşup onu birlikte dua okumaya davet etse de, Maria Hz. İsa'nın adını duyduğu anda çıldırmışçasına hareket etmeye başlar. Ancak başta Papaz ve Weisenberg Diyakozu (*Diaconus*) Friedrich Schickhard ve diğerleri yaptıkları duadan sonra evlerine dön-

düklerinde bekledikleri mutlu haber gelir. Yakarışlarını Tanrı duymuştur; Maria Barbara ilk kez yataktan kalkmış, kâğıt, mürekkep istemiş ve "Şeytan içinden çıkıp gittiği için çok mutlu olduğunu ve artık bedeninde Şeytan'ın olmadığını" yazmıştır. Orada bulunanlar kızın yazdıklarını okuyunca bu mucize karşısında şaşkına dönerler. Ne var ki hâlen kafalarını kurcalayan sorular vardır; onları bir kâğıda yazıp kıza verirler; "Mademki Şeytan artık bedenini terk etmiştir, neden hâlen konuşamamaktadır?" Kız dili zor dönerek "Konuşabilirim" diye yanıtlar ve verilen emir üzerine *paternoster* okur.

Maria Barbara daha sonra, *Schelm*[63] adını taktığı kötü ruhun ağzından bir örümcek ağı şeklinde çıkıp pencereden uçup gittiğini anlatacaktır. İlerleyen günlerde Maria vaktinin çoğunu dua etmekle geçirir ve Şeytan'la nasıl karşılaştığını anlatır. Başlangıçta Şeytan ona, elleri yerine uzun tırnaklı pençeleri olan bir papaz kılığında görünmüştür. Maria önceleri iyi işitip iyi konuşabildiği halde Şeytan onun dilini bağlayarak sessiz kalmasını sağlamıştır. Kötü ruhla ilk kez annesinin yatağına uzanmış elma yerken karşılaşmıştır; Şeytan onu gökyüzüne çıkarmak istediğini söylemiştir. Gerçekten de o gece, evinin penceresinden çıkar ve belediye başkanının evinin üzerinden uçarak Veldt'e gider. Bu seyahati siyah bir hayvan üzerinde yapacaktır. Yolculuğu sırasında ölmüş büyükbabası ve küçük kardeşi Hanß Geörglin ile karşılaşır. Maria Barbara içine düştüğü bu kötülükten kendisini çekip çıkardığı için Tanrı'ya şükranlarını sunar; yine bedeni Şeytan'ın tutsaklığından kurtulmuş olduğu için ne denli mutlu olduğunu kendi eliyle bir kâğıda yazar.

Maria Barbara ilerleyen sorgularında, Heinrich Schnarr'ın karısı Anna Maria Schnarr'ın kendisine cadılık sanatının inceliklerini öğrettiğini itiraf eder. Bu itiraf sorgucular üzerinde şok

---

[63] *Schelm* (Almanca): şakacı, nükteci.

etkisi yaratır. Ancak Maria'nın devamında söyleyecekleri çok daha önemlidir; örneğin Şeytan adına vaftiz edilip edilemediği büyük merak konusudur. Başlangıçta direnmeye çalışan Maria'nın yavaş yavaş direnci kırılır; Şeytan tüm direnmelerine karşın başından aşağıya bir sıvı dökerek onu vaftiz etmiş ve vaftiz sırasında kıza kendisine inanıp inanmadığını sormuştur. Bundan sonra sorgucular kızın hangi isimle vaftiz edildiğini öğrenmek isterler. Yapılan baskılar sonuç verir ve Şeytan tarafından verilen vaftiz isminin *'Rolle'* olduğu öğrenilir. Ne var ki tek başına bu isim sorgucular için bir anlam ifade etmez; ivedilikle bu ismin Şeytan'la olan bağlantısı veya işaret ettiği anlamlar çözümlenmelidir. Kızı falakaya yatırmakla tehdit ederler. Tüm baskılara rağmen Maria Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edildiğini tekrarlar durur.

Bu yöntemlerle bir sonuç alamayacaklarını anlayan Papaz ve Vali, Dük Eberhard'a yazdıkları bir mektupla içinde bulundukları, hiç de iç acıcı olmayan durumu özetler ve talimatlarını sorarlar. Buna göre, kız sorgulamalar neticesinde zayıf düşmüş olmakla birlikte, Papaz tarafından yapılan ziyaretlerle, az da olsa sapkınlık hezeyanlarından kurtulmaya başlamıştır. Ancak en önemli konu, kızın babasının çok fakir olması nedeniyle kızının gözaltı ve bakım giderlerini karşılayamayacak durumda olmasıdır. Gelen cevaptan, Dük Eberhard'ın mesajı aldığı anlaşılmaktadır; Tanrı'ya şükürler olsun ki bu (kızın) zavallı ruhunun kurtuluşu sağlanmıştır. Kızın tekrar Şeytan'ın ağına düşmesine engel olunmalıdır. Bu nedenle tekrar ailesine verilmesi söz konusu değildir. Getirildiği yerde tutulmalı ve bakım masrafları Müşterek Sadaka Fonu'ndan karşılanmalıdır.

Dük'ün makamından gelen yazıda ayrıca kızın anlattıklarının değerlendirilerek, varsa işbirlikçilerinin de ortaya çıkarılması istenmektedir. Papaz ve Vali tarafından Stuttgart'a yazılan cevapta, Maria Barbara'nın durumunda belirgin bir iyileşme

olmadığı ve ona ayrılan odacıkta biri erkek biri kadın iki gardiyan tarafından, yirmi dört saat gözlem altında tutulmaya devam edildiği bilgisi yer alır. Maalesef bundan sonra herhangi bir yerde, Maria Barbara Kürner'in akıbeti hakkında bir bilgiye rastlanmaz (Weber 1999: 319).

4
Yeniçağ Başlarında Çocuk Cadı Avı

4.1 Çocuklar ve Hurafeler: Çocuk Bedeninin Büyülü Güç Sahibi Olduğuna Dair İnancın Kökeni ve Çocuk Yamyamlığı

Daha önce değinildiği üzere Antikçağ'ın kendine özgü ve gelişmiş bir büyü (*magie*) geleneği olduğu bilinmektedir.[1] Çok sayıda düşünür büyü üzerine düşüncelerini çeşitli vesilelerle dile getirirken; Apollonios, Theokritos, Horatius, Vergilius, Ovidius gibi şairler bu köklü geleneğin örneklerine dizelerinde sık sık yer

[1] Bu noktada, Antikçağ ve öncesini kapsamak üzere, tüm kültürlerde büyü, büyücülük ve büyücüler üzerine kaleme alınmış çok sayıda araştırmayı anmak ve ayrıntılı bir liste vermek mümkündür. Ancak çoğunlukla Ortaçağ'da ve Yeniçağ'ın başlarında yaşanan cadı avları üzerine kaleme alınmış çalışmalarda, eserin hacmi ve sorunu ele alış biçimine bağlı olmak üzere, konuya ayrıntılı biçimde yer verilmektedir. Anılan başlıklarda daha ayrıntılı bilgiler 'Bibliyografya'da yer alan çalışmalarda mevcuttur. Tekrar olmaması için burada anılma cihetine gidilmemiştir.

vermişlerdir (Luck: 60). Şairlerin yaptıkları gözlemlerle kaleme alınan bu tasvirlerin, bugün bizleri hayran bırakacak denli göz alıcı ve ayrıntılı olduğunu görüyoruz. Antikçağ'da her türlü (ak/kara) büyü, kehanette bulunma ve geçmişten haber verme bağlamında *Orakel* teknikleri, yaşamın tüm alanlarında karşımıza çıkar. Sadece savaş, doğal felâketler gibi olağanüstü koşullar için değil, gündelik yaşamın tüm alanlarında, karar alma süreçlerinde, alınan kararların uygulanmasında ve karşılaşılan sorunların çözümünde 'büyü'den medet ummak adettendir.

Antikçağ'da fetüsler ve yeni doğmuş çocuklar büyücüler tarafından sevgi büyüsü hazırlanmasında *malzeme* olarak kullanılmak üzere çalınmaktadır. Özellikle Ortaçağ'ın sonlarına gelindiğinde çocuk bedeni üzerinden yaratılmış bu söylem o denli yayılır ve efsanevî bir boyut kazanır ki, 'çocuk bedeni' cadıların ve büyücülerin en zararlı büyü uygulamalarının vazgeçilemez *hammaddesi* haline gelir. Bu arada küçük bedenleri ana karnından veya beşiklerinden çalma görevi ise, *Lilith*,[2] *Striga (Strix)* gibi cadı benzeri dişi gece demonlarına düşmektedir. Ovidius, Seneca ve Horatius'un metinlerinde kanatlarından yumurtalarına kadar ayrıntılı biçimde tasvir edilen *Strix*, baykuş benzeri bir gece kuşudur; başlıca amaçları insanlara kötülük etmek olan bu insan-kuşlar hakkında halk arasında dolaşan efsanelere doğa tarihçisi Plinius da katkıda bulunur; *Strix* düşmanına beddua

---

2 *Lilith* (*Lilitu*), dişi bir demon olarak Mezopotamya kültürlerinde ortaya çıkar. İnsanlara hastalıklar ve fırtına benzeri felâketler getirmesinin yanı sıra, insanların cinsel yaşamlarına müdahale eder; kadınların çocuk doğurma yetisini yok ettiği gibi, cinsel yaşamlarını bir karabasana çevirir. Ancak, tüm dişi demonlar gibi, *Lilith*'in de çocuk düşmanı kimliği her zaman ön plandadır. Küçük çocukları kaçırır ve öldürür. Eski Ahit'te (İşaya 34,14), Yahudi inanışına göre tasarlanmış *Lilith*, Babil kaynaklı *Lilith* mitosunun devamı niteliğindedir. Tüm bu yönlerine karşın *Lilith* günümüzde daha çok Adem'in dengi olarak yaratılan, ancak daha sonra cenneti terk eden Şeytansı bir yaratık olarak bilinir (Lurker: 241-142; Biedermann: 138-140).

etmek dışında adı anılmasa da uğursuzluğuyla ünlü bir kuştur. Ovidius'a göre *Strix* çocukların kanlarını emen, vücutlarını kemiren bir vampirdir (Di Nola: 316).

Antikitede bu denli yaygın kabul ve uygulanma imkânı bulan büyü geleneğinde özellikle 'sevgi büyüsü', çocuk hırsızlığı bağlamında önem kazanmaktadır. Sevgi büyüsü genellikle karşı cinsin sevgisini kazanmak, ilgi uyandırmak veya baştan çıkarmak amacıyla uygulanır. İçeriğinde cinselliğin önemli bir rol oynadığı sevgi büyüsü uygulamalarında, büyücüler tarafından hazırlanan karışımların vazgeçilmez maddesi yeni doğmuş bebekler veya ana karnından çalınan embriyolardır (Soldan-Heppe: 57 vd).

Antikçağ'ın putperest kültürlerinde, çocukların kötücül amaçlarla çalınması gibi, çocukların ve yetişkinlerin Tanrılara kurban edilme (adak) ritüeli de yaygındır. Bunun tipik örneği Antikçağ'ın en önemli gizem dinlerinden biri olarak kabul edilen Dionysos Kültü'nde görülür.[3] Yine tek Tanrılı dinlerin kutsal metinlerde çocukların katli veya adak olarak sunulmasına sıkça rastlanır; çocukların kurban edilmesi Eski Ahit'teki önemli motiflerden biridir.[4] Yeni Ahit'te, Matta İncili'nde anlatılan, Beytüllahim ve yöresinde yaşayan iki yaşındaki ve iki yaşın altındaki erkek çocukların katli öyküsü, kuşkusuz bu konuda en iyi bilinen örneklerden biridir.

---

[3] Dionysos (*Bakkhos* ya da *Liber*): Eski Yunan-Roma dininde bereketi simgeleyen Doğa Tanrısı Dionysos, Zeus ile Semele'nin oğludur. MÖ 6. yüzyıldan beri yaşayan efsaneye göre *Dionysos* Titanlar tarafından oyuncak verilerek kandırılır ve parçalanır. Daha sonra etleri kızartılarak yenir ve kalan gövde parçaları kazanda kaynatılır. *Dionysos*'un gövdesinden yenmemiş tek kalan parça olan yüreğini babası Zeus kurtarır ve kurtarılan yüreğin topraktaki küllerinden insanoğlu doğar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mitolojiler Sözlüğü 2000, I/172-179.

[4] Bkz. 2Kr. 16: 13; 2Kr. 17: 17; 2Kr. 21: 6; 2Ta. 28: 3.

> Hirodes, yıldızbilimciler tarafından aldatıldığını anlayınca çok öfkelendi. Onlardan öğrendiği vakti göz önüne alarak Beytüllahim ve bütün yöresinde bulunan iki ve iki yaşından küçük erkek çocukların hepsini öldürttü. [...] (Matta 2: 16).

Hıristiyanlık henüz yayılmadan önce (yaklaşık 1. yüzyılın sonları) bazı Gnostik tarikatların sırra-erme (*initiation*) ve benzeri ayinleri, çocuk kurban ederek sonlandırdıkları bilinmektedir (Tuczay: 59). Yine Montanusçular[5] gibi Heretik Hıristiyanlar ve Markioncular[6] gibi Gnostik Hıristiyanlar arasında çocuk kurban edilmesi yaygındır. Örneğin Montanusçular yılda bir kez vücuduna bronz iğneler saplanarak kurban edilen çocuğun kanıyla ıslattıkları undan, *Abendmahl* (şaraplı ekmek ayini) için ekmek hazırlarlar (Soldan-Heppe: 130). Bu *arkaik* kökenli inanç Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar önemini korumuş, farklı mezhep ve tarikatlar arasında uzun süre çatışma konusu olmuştur. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında Yahudiler ve Hıristiyanlar birbirlerini insan kurban edilmesi gibi putperest gelenekleri sürdürmekle suçlamış olmakla birlikte, suçlamaları eyleme dönüştürme konusunda Hıristiyanlar Yahudilere baskın çıkmıştır. Kilise babalarının Yahudilere bakışı *ayrımcı* olmanın da ötesinde, nefret ve kin doludur. Antakyalı Johannes Chrysostomos, Yahudileri köpekler, domuzlar ve keçilerle bir tutar ve ekler; "her kim

---

[5] Adını, önceleri bir *Kybele* rahibi olan, ancak daha sonra Hıristiyanlığı seçen önderleri Montanus'dan alan Montanusçuluk, Heretik bir Hıristiyan akımı olarak 2. yüzyılda Frigya'da ortaya çıkmıştır.

[6] Adını Sinopeli (Sinop) gnostik Markion'dan (85-?) alan tarikat 2. yüzyılda ortaya çıkmış ve çoğu kez Kilise tarafından en tehlikeli Gnostikler olarak tanımlanmışlardır. Markion'un Eski Ahit ve Yeni Ahit üzerine mütalâaları nedeniyle Heretiklikle suçlanarak aforoz edilmiştir. İki ayrı Tanrı olduğuna inanan Markion kutsal metinleri değerlendirme biçimiyle, Hıristiyan babaları üzerinde etkili olmuştur.
Markion ve Markionculuk üzerine yapılmış ilgi çekici -çağdaş- yorumlardan biri Avusturyalı kültür tarihçisi Egon Friedell'e aittir. Bkz. Friedell: 19 vd.

İsa'yı seviyorsa, Yahudilerden nefret etmek zorundadır". Aziz Augustinus'a göre Yahudiler, Şeytan tarafından yönlendirilirler ve işledikleri günahların affedilmesi mümkün değildir (Wolf 1995: 955).

Yukarıda verilen örneklerden daha ağırlarına iki bin yıllık Hıristiyanlık tarihinde bolca rastlamak mümkündür. Yahudiler Ortaçağ'ın başlarından itibaren kendilerine yöneltilen 'çocuk katili' yaftasından hiçbir zaman kurtulamadıkları gibi, aradan geçen yüzlerce yıllık sürede, suçlamaların dozu giderek artacaktır. 13. ve 14. yüzyıllarda, Hıristiyan çocukları keserek kanlarını akıtan, bedenlerini sağaltım ya da kötücül amaçlarla kullanan Yahudilerin tecrit ve takibi artık gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Yahudilerin Hıristiyan düşmanlığı, sadece çocuk katli suçlamasıyla sınırlı değildir kuşkusuz; Hıristiyanlığın kutsal değerlerine küfür etmek, Şeytan'la işbirliği yapmak, şehir sularını zehirlemek vb. örneklerle 'şer listesi'ni uzatmak mümkündür. Ortaçağ sonlarında Yahudi takibi, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan modern cadı kavramı ve devamında gelen cadı-büyücü avıyla önemli ölçüde hız kesecektir.

Hıristiyanlığın ilk yıllarında Yahudiler ve Hıristiyanlığı savunan tarikatlar arasında sapkınlık suçlamaları şaşırtıcı ölçüde birbirine benzer. Hıristiyanlığın emekleme dönemlerinde Yahudiler ve putperest halklar tarafından, kendilerine yöneltilen suçlamaların benzerlerini, giderek daha ağırını, bu kez Hıristiyanların Heretik grupların mensuplarını cezalandırmak için kullandıklarını görmek ilginç, bir o kadar öğreticidir. Bu konuda, ilk Hıristiyanların *sapkın* bir tarikatın üyeleri olarak tasvir edildiği bir örneği, Soldan-Heppe verir; yeni gelişmekte olan gizli ve sapkın bir tarikatın üyeleri olarak görülen Hıristiyanlar, birbirlerini *kardeş* olarak adlandırmaktadırlar. Tanrı'ya ibadet etmek yerine imansızlığı seçmişlerdir. Kilise yerine tekinsiz yerlerde toplanır, kötücül amaçlı planlar yaparlar, iğrenç şeyler-

le beslenirler, kesilmiş bir eşekbaşına veya başrahibin gerisine iman ederler. Bu sapkınların aralarına yeni bir üyenin kabul merasimi, çocuk katli ritüeline dönüşür; üstü unla örtülmüş bir çocuk tarikata yeni katılan üyenin önüne konur ve bıçaklaması istenir; işlem çocuk ölene kadar tekrar edilir. Cansız bedenden akan kan Hıristiyanlar tarafından iştahla yalanır. Parçalara ayrılan çocuğun bedeni, topluluğun eyleminin gizli kalacağının teminatıdır aynı zamanda. Kendi bayram günlerinde kadın, erkek, çoluk-çocuk bir araya gelen Hıristiyanlar azgınca yiyip içerler. Bu *orji*, mumların söndürülmesiyle karanlıkta başlayan sapkınlık dolu çiftleşmelerle nihayete erer [Resim 17]. Soldan-Heppe, Kilise'nin yüzyıllar sonra aynı tasarımlarla kâfirleri (*Ketzer*) ve sapmış grupları (*Sekten*) suçlamasının manidar bulduğunu belirtmektedir (Soldan-Heppe: 128-129).

Bu noktada, arkaik kültürlerin kendilerine özgü tapınma, adak-kurban ritüelleriyle Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarından itibaren, başta Yahudi karşıtlığına uygun olarak Kilise tarafından geliştirilen olumsuz söylem arasındaki önemli farka dikkat çekmek gerekir. Katolik Kilisesi'nin Hıristiyanlık tarihi boyunca takındığı bu olumsuz, ayrımcı tavra daha sonra M. Luther de bilerek ve isteyerek dâhil olacaktır. Öncelikle Şeytan'a tapınma ritüelinin gereği olarak cadıların Şeytan'la cinsel ilişkiye girmesi, bedenlerine ihtiyaç duyulan çocukların vahşîce kurban edilmesi gibi her türlü sapkınlığın yaşandığına dair fantaziler, başlangıçta Yahudi inancına özgü bir *kâfir* geleneği olarak kabul edilmiştir. Ancak 6. yüzyıldan itibaren Heretik akımların ortaya çıkması ve özellikle Güney Fransa ile Kuzey İtalya'da gruplar halinde örgütlenip kuvvetlenerek 'resmî' Kilise ideolojisine alternatif oluşturmaya başlamasıyla Engizisyon Mahkemeleri kurulmuş ve böylece Katolik Kilisesi için yeni mücadele yönü Hıristiyanlığın 'iç düşmanları'na doğru kaymıştır.

10.-13. yüzyıllarda Ortodoks Hıristiyanlığın teologları, Katharlar, Valdensesler, Bogomiller gibi Heretik grupların sapkın bir yaşam sürdüğünden emindirler. Bu tarikatların üyeleri mahkemelerde ağır işkence altında, katıldıkları gizli ayinler hakkında ayrıntılı bilgiler verirler; gizli yapılan ayinlerde Şeytan'a tapınmanın yanı sıra, insanlar hayvanlarla ilişkiye girer, babalar kızlarıyla, anneler oğullarıyla yatar, vaftiz edilmemiş çocuklar kurban edilip etleri yenir, kanları içilir [Resim 18]. Mahkemelerde Heretikleri yakılmaya gönderen bu suçlamalarla Yahudiler zaten yüzyıllardır yüz yüzedir. Katolik Kilisesi tarafından marjinal (*Außenseiter/Randgruppe)* olarak tanımlanan tüm kesimler son tahlilde Hıristiyanlığın düşmanıdır. Bu (ön)yargı Yahudiler, kâfirler, putperestler ve heretikler benzeri farklı inanç sahibi grup ve topluluklar kadar cadılar, falcılar, büyücüler, akıl hastaları, eşcinseller, cüzamlılar, fahişeler, aylak gezginler, hokkabazlar, şarlatanlar, dilenciler vb. *ayrık otları* için de geçerlidir. Sonuç olarak, tapınma amacıyla çocuk kurban edilmesi başlangıçta bütünüyle arkaik kültürlere özgü putperest bir gelenek olarak görülmekle birlikte, çocuk bedenlerinin, hatta ana karnından doğmadan ç/alınan embriyoların büyü amaçlı kullanıldığına dair inancın, yeni bir sapkınlık türü olarak görülmesi, giderek yaygınlık kazanması, büyük ölçüde Ortaçağ'a özgüdür [Resim 19].[7]

Eski çağlardan itibaren birçok kültürde izleri görülebilen 'çocuk hırsızlığı'nın başlıca nedeni küçük bedenlerin *sağaltım* ve

---

[7] Büyücülük, falcılık, cadılık gibi doğaüstü güçlerin yardımıyla icra edildiğine inanılan tüm zararlı uygulamaların Antik Yunan-Roma kültürleriyle ve Antik dönemle sınırlı olmadığını, konumuz açısından böyle bir sınırlamaya gidildiğini belirtmeliyiz. Kaldı ki, İran, Hint ve Mısır kültürlerinde çok eski bir demon geleneği olduğunu, yine Keltler, Slavlar ve Germenlerde yaygın bir büyü ve hortlak inancının olduğu malumlarıdır.
Kurban verme ritüeli, kötülüklerin kovulması, günah keçileri konularında Antropolojik bir yaklaşım için bkz. Frazer 1992.

büyü amaçlarıyla kullanılabileceğine olan sarsılmaz inançtır [Resim 20].[8] Yüzyıllar boyunca *çocuk düşmanlığı* motifiyle örtüşerek gelişen *çocuk hırsızlığı* son tahlilde *çocuk yamyamlığı*nın bir parçasıdır [Resim 21].[9] Ancak 'çocuk hırsızlığı' içerdiği mitolojik ve masalsı motifler nedeniyle çok daha karmaşık bir olgudur [Resim 22]. İnanışa göre büyü veya sağaltım amacıyla hazırlanacak *merhemi* (*Salbe*) elde etmek için yeni doğmuş veya yeni doğmuş ama vaftiz edilmeden ölmüş çocuk bedenlerine, ana karnındaki embriyolara, herhangi bir nedenle yeni ölmüş çocuklara ihtiyaç vardır. Bu *merhem* daha sonra ihtiyaca göre toz veya büyü merhemi (*Hexensalbe*) olarak kullanılacak cadı merheminin hazırlanabilmesi için elzemdir. Kuşkusuz mezarlıklar cadıların, büyücülerin ihtiyaç duydukları bu kıymetli *malzemenin* bolca bulunduğu yerlerdir. Mezarlıklar kimi zaman bu işi ticaret haline getirmiş mezar soyguncuları tarafından, çoğunlukla geceleri ziyaret edilir. Eğer bir cesedin büyü uygulamalarında amaçla-

---

[8] Ortaçağ sonlarına doğru Avrupa'da çığ gibi büyüyerek yayılan çalıntı çocuk haberleri, *Wechselbalg* (hilkat garibesi/Şeytan çocuğu) efsanesiyle zirveye ulaşacaktır [Resim 23]. Cadılar ve demonlar özellikle beşiklerinden, malum amaçlarla çaldıkları çocukların yerine bir hilkat garibesi bırakırlar. H. Kramer'in *campsor* (*Wechselkind*) olarak adlandırdığı bu ucubelerin üç farklı tipi söz konusudur. Bu hilkat garibelerinin ortak özelliği, istisnalar dışında, en fazla yedi yaşına kadar yaşayabilmeleri, sürekli ağlamaları, çelimsiz olmalarına karşın çok obur ve kiloca ağır olmalarıdır. *Wechselbalg* çalınan insanoğlunun yerine bırakılan ucubeye ilâveten, Şeytan veya demonlarla ilişkiye giren kadınların doğurdukları yaratıkları tanımlamak için de kullanılır. Bu noktada, daha önce anlatıldığı üzere, zamanında, gecikilmeden yapılmış bir vaftizin yeni doğmuş çocuklar üzerindeki koruyucu gücü gündeme gelir. Vaftiz çocukları çalınmaya karşı koruduğu gibi Şeytan'ı ve diğer kötücül güçleri de loğusa yatağından uzak tutmaya yarar. *Wechselbalg* inancının Avrupa ile sınırlı kalmadığı Batı Rusya'da Germen ve Kelt halklarıyla, Kuzey Afrika'da çok yaygın olduğu bilinmektedir (Bandini 1999: 105; Wolf 1995: 60; Wolf 1998:701; Kramer: 593-594).

[9] Kâfirler, putperestler, Yahudiler ve cadıların çocuk yamyamlığı için bkz. Röcher: 87-102.

nan faydayı sağlaması isteniyorsa, mutlaka yeni yaşamını yitirmiş bir çocuğa ait olması gerekir. Diğer bir ifadeyle *çürümeye* başlamış cesetler amaca uygun değildir. Hazırlanan merhemlerin kullanım alanı, biraz da kullananın niyetine göre değişmekle birlikte oldukça geniştir; örneğin 14. yüzyılın sonlarında İsviçreli bir cadı yargılandığı mahkemenin hâkimi Greierzli Peter'e, çocuk cesetlerinden elde ettiği sıvı ve merhemleri vücuduna sürerek görünmez olabildiğini söyler (Weber 2000: 128).

En etkili karışımlara uygun terkiplerin hazırlanmasında *avantajlı* mesleklerden söz edilebilir. Söz gelimi cadı-büyücü gibi Şeytan'ın işbirlikçileriyle işi gereği en fazla ilişkide olan cellâtların etkili büyü terkiplerinin deşifre edilmesinde zaman zaman bilgilerine başvurulur. Örneğin Miltenbergli cellât Diepolt Hartmann 14 Şubat 1494'te Frankfurt am Main şehir mahkemesindeki sorgulanmasında, 1492-1494 yılları arasında yaklaşık otuz büyücüden edindiği bilgilerle, eksiksiz bir büyü terkibini açıklar (Soldan-Heppe: 231).

Özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda çok sayıda cesedi çalınmış ve/veya öldürülmüş çocuğa ilişkin davanın görüldüğü, mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır. Ceset hırsızlarının talanı karşısında şaşkına dönen aileler, yeni defnedilen çocuklarının mezarı başında, en azından ceset *tazeliğini* yitirene kadar nöbet tutmaya başlamışlardır. Bu dönemde çocuk hırsızlığı, kimi aileleri gözlerden uzak yerlerde gizli defin yapacak kadar yaygınlaşacaktır. 1563 yılında Wiesensteig/Kärnten'de altmış üç cadı ve büyücü, Tanrı'nın varlığını inkâr ederek Şeytan'ın emrine girdikleri, onun buyrukları doğrultusunda çok sayıda vaftiz edilemeden ölmüş çocuk cesedini mezarlarından çaldıkları gerekçesiyle yargılanmışlar ve yakılarak ölüme mahkûm edilmişlerdir. Zanlılar tarafından çalınmış çocuk cesetlerinden bir bölümü, kaynar suda haşlanarak yağı alınırken, diğerleri yakılarak toz haline getirilir. Zehirli büyü merhemi hazırlayabilmek için fare,

tavşan, baykuş, köpek vb. hayvanlar, tercihen kızıl insan saçı, domuz kılı, koyun kılı, örümcek ağı, uyuz böceği, yumurta kabuğu, konyak, beyaz ve sarı zehir, zehirli otlar ile çocuk bedenlerinin birlikte karıştırılması gerekir. Çocuk bedenlerinin haşlandığı sular 'hava' ve 'dolu yağdırma' büyüsü için de birebirdir (Weber 2000: 129-130) [Resim 24-25].

Almanya'da ölü çocuk bedenleri üzerinden zararlı büyü yaparak insanlara zarar veren cadılara karşı verilen mücadelenin 16. yüzyılın sonlarıyla Otuz Yıl Savaşları arasında yoğunlaştığı görülmektedir; Nördlingen'de 1590-1594 yılları arasında beş veya altı kadın bir çocuğun cesedini cadı lapası (*Hexenbrei*) pişirmek niyetiyle çalmakla suçlanırken; 1602 yılında Preßburg'da (Bratislava) iki kadın, cadıların dansına (*Hexentanz*) katılabilmek amacıyla çocuk cesetlerinden cadı merhemi yapmaktan suçlu bulunarak yakılmıştır. 1590 yılının Temmuz ayında Freudenberg'de (Wertheim Kontluğu), altısı kadın ikisi erkek sekiz kişi kara büyü yöntemleriyle insanlara, hayvanlara ve ekinlere zarar vermekle suçlanmışlardır. Sanıklar mahkemede verdikleri ifadelerinde büyü sanatını çocukluk yaşlarından itibaren annelerinden öğrendiklerini, mezarlıklardan vaftiz edilmemiş çocuk cesetleri çaldıklarını ve cesetleri kızartarak yumurtayla birlikte yediklerini, özellikle cesetten arta kalan parçaları, cadıların Şabbatına katılabilmek amacıyla ihtiyaç duydukları merhemi hazırlayabilmek için kullandıklarını itiraf ederler [Resim 26]. Yargılama sonucu suçlu bulanan sekiz sanığın ölüm cezaları 1591 yılının Ekim ayında infaz edilir. Wertheim'da görülen bir diğer davada otuz yaşındaki Dörlein Müller henüz beş yaşındayken demon adına vaftiz edilmiş ve bedenini ona sunmuştur. Sanık Müller beş çocuğu kaçırmak, mezarlıktan çocuk cesetleri çalmak ve cadı merhemi hazırlamak amacıyla bu cesetleri haşlamaktan suçlu bulunarak ölüme mahkûm edilir; mahkeme tarafından dava sürecindeki itirafları ve tavırları nedeniy-

le cezası hafifletilmiş, böylece diri diri yakılmak yerine, önce başı kesilmiş, daha sonra yakılarak cezası 7 Mart 1634'te infaz edilmiştir (Weber 2000: 130).

Çocuk yamyamlığının ilginç örneklerinden biri 16. yüzyılın son yıllarında Nördlingen'de yaşanır. 1590-1598 yılları arasında, güney Almanya'nın kırsal kesiminden ve farklı şehirlerinde yapılan takipler sonucu ele geçirilerek Nördlingen'de yakılan otuz beş cadıdan biri olan Barbara Lierheimer, sorgulanması sırasında ilginç şeyler anlatır. Lierheimer bir kadın arkadaşının evinde katıldığı davette yediği etten şüphelendiğini söyler; önüne gelen yemeğin nereden geldiğini ve kimin pişirdiğini bilmemekle birlikte, küçük kızarmış et parçalarının büyük ihtimalle çocuk ayağı olduğunu itiraf eder. Barbara Lierheimer'in itirafı şehirde bomba etkisi yaratır, çünkü o bir ebedir. Özellikle yeni doğum yapmış birçok kadın ve ailesi büyük bir şaşkınlık yaşayacaktır. Evinde davet veren diğer kadının da, birçok kadının doğumunda yer almış bir ebe olması Lierheimer'in itiraflarıyla birleşince, olay tam bir 'cadı paniği'ne dönüşür (Roper 2007: 103 vd).

Canlı veya ölü çocuk bedeninin bu denli *kıymetli* olduğu bir dönemde hamile kadınlar da karınlarında taşıdıkları bebekler nedeniyle tehdit altındadır. Erkek embriyoların 'sağ eli'nin her türlü hırsızlık suçundan yakalanmaktan koruyan bir muska (*amulet*) olarak kullanılabileceği inancının yaygınlaşması nedeniyle hamileliklerinin son aylarını yaşayan kadınların karınları, embriyo hırsızları tarafından canlı canlı yarılmakta ve bebekler çalınmaktadır (Wolf 1995: 961). Büyücülere ve cadılara satılan embriyoların *amulet* amacıyla kullanılmasının yanı sıra, embriyodan, bedenin meyvesinden (*Frucht*), 'yaşam iksiri' olarak faydalanılması da söz konusudur. Benzer bir hırsızlık 1577 yılında Nürnberg'de yaşanır. Nicolaus Stöller ve arkadaşları üç hamile kadının karınlarını çocukları çalmak amacıyla keserler; ilkinde

ölü bir çocuk, ikincisinde bir kız çocuğuna rastlayan hırsızlar, (nihayet) üçüncü kadının karnında iki canlı erkek çocuğu bulurlar (Weber 2000: 131). Mahkemelerde sorgulanan çocuk hırsızları, çalınan çocukların müşterileri arasında büyücüler, cadılar kadar Yahudilerin de olduğunu itiraf ederler.

Malleus Maleficarum'un yazarı Heinrich Kramer'e göre kadınlar ebe, üvey anne ve nihayet 'cadı' oldukları için potansiyel çocuk düşmanıdırlar. H. Kramer *Malleus Maleficarum*'da, bir engizitör meslektaşının[10] verdiği bilgiye dayanarak, Lozan'da bazı büyücü ve cadıların yeni doğmuş çocukları kaçırdıklarını ve daha sonra pişirerek yediklerini yazar (Kramer: 375). Yine Kramer, Boltingen hâkimi Petrus tarafından verilen bilgileri, Johannes Nider'e atfen *Formicarius*'tan ayrıntılı biçimde aktarır. Bern yöresinde on üç küçük çocuk, cadılar tarafından kaçırılmıştır. Hâkim Petrus yakalanan cadılardan birinin sorgulanması sırasında, çocukların nasıl çalındığı ve onlara neler yapıldığı gibi konularda önemli bilgilere ulaşır; cadıların öncelikli amacı, ister vaftiz edilmemiş ister vaftiz edilmiş olsun, evlerinde haçla ve dua ile iyi korunmayan çocukları çalmaktır. Çocuklar beşiklerindeyken veya ailelerinin yanında yatarken törenle öldürülür. Aileler çocukların boğulduğunu veya herhangi başka bir nedenle öldüğünü zannetmektedir. Daha sonra gömülen cesetler, gizlice açılan mezarlardan cadılar tarafından çalınır; büyük bir kazanda kaynayan suya atılan çocuk cesetleri etler kemiklerinden ayrılana ve etler suda eriyene, içilecek kıvama gelinceye kadar pişirilir. Böylece cadıların gece yolculukları öncesinde vücutlarına sürdükleri merhem hazırlanmış olur [Resim 27]. Sanık cadı tarafından son olarak verilen bir bilgi 'cadılar tarikatı'na üye kazandırılma konusunda önemli bir ipucu verir; çocuk

[10] Heinrich Kramer'in *Malleus Maleficarum*'da yer verdiği çok sayıda tanıklığa kaynak olarak ünlü engizitör meslektaşı, *Formicarius*'un yazarı, Johannes Nider'i gösterir.

cesetlerinin pişirilmesiyle elde edilen sıvı bir tuluma doldurularak saklanır. Her kim ki tarikata katılmak ister, düzenlenen bir kara büyü ayiniyle bu sıvıdan içmek zorundadır; böylece o kimse cadılar tarikatının yeni sırdaşı ve giderek ustası olacaktır.[11]

Daha önce belirtildiği üzere Ortaçağ'da cadılara ve büyücülere atfedilen çocuk katli tasarımları, arkaik 'kurban' ritüelinden izler taşır. Öncelikle çalınan çocukların canlı olması tercih nedenidir. Şayet çok bedene ihtiyaç duyulmuyorsa, Şabbat öncesi katledilmesi tercih edilmez; mümkünse ayin alanına götürülür, *Başrahip*'e (Şeytan) adanarak, önünde törenle kurban edilir. Şabbatlarda yaşanan kurban edilme ritüeli yeni bir yaşam ve güç kazanılması anlamına gelir. *Wahrhaffte(n) Nachricht von einer Beschwerung des Satans* adlı kaynakta anlatıldığı üzere, Şeytan kendisi için sürekli küçük çocuk ister; 1730 yılının kutsal günlerinden birinde Lindau'da Şeytan, hazine arayan beş vatandaşla, yapacağı yardım karşılığında doğmamış bir çocuğun kendisine verilmesi konusunda anlaşır (Seidel). Özellikle Ortaçağ'ın sonlarından itibaren cadıların, büyücülerin Şeytan'a tapınmak amacıyla bir araya geldiği kara büyü ayinlerini (*Schwarze Messe*) 'cadıların Şabbatı' (*HexenŞabbat*)[12] olarak tanımlamak gelenek haline gelmiştir [Resim 28]. Daha önce değindiğimiz üzere, her ne kadar yüzyıllardan beri Katolik teoloji doktrini, Yahudilerin ibadet ilkelerini putperest -kâfir- geleneklerinin sürdürülmesi olarak kabul etmiş olsa da, son tahlilde cadıların Şabbatı, Yahudilerin Hıristiyanlık *düşmanlığına* karşılık yöneltilmiş en büyük suçlama olmaktadır. Diğer yandan kara büyü ayini-Şabbat öz-

---

11 Kramer: 376.

12 Almanca yazında, Şeytan'ın Şabbatı (*Teufelssabbat*), Kara Büyü Ayini (*Schwarze Messe*), Cadıların Dansı (*Hexentanz*), değişik nüanslar olmakla birlikte, genellikle cadıların Şabbatıyla (*Hexensabbat*) eş anlamda kullanılmaktadır.

deşliğinin kurulmasında, Katolik Kilisesi'nin Heretik tarikatlara karşı giriştiği mücadelenin de etkisi yadsınamaz boyutlardır.

Avrupa'da cadı avlarının yaşandığı dönemde yapılmış çok sayıda Şabbat ayini tasviri günümüze ulaşmıştır [Resim 29]. Şabbatların ayrıntılı bir tahlilini yapmadan şunu söyleyebiliriz; Şeytan'ın emrindeki cadıların başrol üstlendiği bu ayinlerin, Hıristiyanlığın kutsal saydığı tüm değerleri ayaklar altına alacak şekilde, alabildiğince profesyonelce *tasarlanmış* birer esrime ayinine dönüştürülmüş olması dikkat çekicidir. Sergilenen sapkınlıklardan en önemlileri şöyle sıralanabilir; Tanrı'nın yeryüzündeki hâkimiyetine ortak koşmak, Şeytan'a tapmak, aile içi cinsel ilişkiyle 'kutsal kurum' aileye saldırmak, çocukları katletmek, onların etlerini yemek, Şeytan'la cinsel ilişkiye girmek, ondan hilkat garibeleri doğurmak, kutsal sakramentleri reddetmek. Şabbatlar sadece kutsal değerlerin tahribine yönelik tasarlanmamıştır. Aynı zamanda iyi bir Hıristiyan olan *iyi insan*ın sahip olduğu değer yargılarıyla da alay edilir [Resim 30-31-32]. Kaynayan kazanlara vaftiz edilmemiş ölü çocuk kalplerinin yanı sıra, karakurbağa, kara engerek, yılan balığı gibi kısmen zehirli hayvanlar atılır. Elde edilen yağlarla görünmez olunabildiği gibi, uçma yetisi de kazanılabilir; çürümüş yemeklerle, kızarmış çocuk bedenlerinden parçalarla sofralar hazırlanırken, kurbanların kanı şarap niyetine içilir; Şeytan'ı temsil eden, tahtına oturtulmuş keçinin önünde çılgınca dans edilir; Şeytan'a sadakatin gereği olarak keçinin gerisi öpülür [Resim 33]. Bir yandan aile bireyleri ensest ilişkilerle kendilerinden geçmişken, sıra ayinin finaline, Şeytan'la ilişkiye gelir. Bu konuda V. Friedrich'in kronisti ve saray papazı Matthias von Kemnat'ın ayrıntılı Şabbat tasvirleri ilgi çekicidir.[13]

---

[13] Mathias'a göre, Şeytan'ın spermi o denli koyudur ki (*kalt*), Şeytan'la girilen cinsel ilişkiden hamile kalmak mümkün değildir. Bazı teologlara göre Şeytan, yapısı gereği, üreme yeteneğine sahip değildir. Ancak çok sayıda mah-

Kilise tarafından hoş görülmeyen, yasaklanmış cinsel deneyimler, tüm bu sapkın eylemlerin merkezinde yer alarak Şabbat ayinlerine giderek bir *orji* karakterini kazandırmaktadır. Yapılan tüm bu tasvirler önemli bir noktaya işaret etmektedir; Engizisyon Mahkemelerinin yargıçlarınca da sıklıkla vurguladığı üzere, cadılar Şabbatlara konu her türlü sapkınlığı heretik kâfir tarikatlarından örnek almışlardır.[14] Bu tespit aynı zamanda 'modern cadı'nın bir üst kavram (*Sammelbegriff*)[15] olarak, kendisinden önceki tüm benzer yaratımların toplamı ve en olgunlaşmış hali olduğu yolundaki görüşü teyit etmektedir.[16]

Antikçağ'dan başlamak üzere, çalınan çocuğun *bedeni* üzerinden sürdürülen bir efsanenin varlığı söz konusudur; o halde embriyolar olsun, doğumdan hemen sonra ölmüş veya beşiğinden uyurken çalınmış bebekler olsun, küçük bedenleri, çocuk yamyamlığını, bu denli cazip kılan nedir? Bu sorunun en kısa yanıtı 'yaşam'a ilişkin gizemde saklıdır; çocuk bedenlerinin *farklı* bir güç içerdiğine sarsılmaz biçimde inanılmaktadır. Şabbat tanıklıkları o denli ilginçtir ki anlatılanlardan, küçük bedenlerin *olağanüstü tatları* (*Leckerbissen*) nedeniyle talep edildi-

---

keme tutanağında yer aldığı üzere, kadınlar Satan'la kurdukları ilişkinin sonucunda şekilsiz et parçaları (*ungestaltete Stücke Fleisch*) dünyaya getirdiklerini iddia etmektedirler (Weber 2000:176). Cadıların Şabbatı konusunda bkz. Dülmen 1993: 94 -130.

14 1320 ve1350 yıllarında Carcasonne'da dört yüz, Toulouse'ta altı yüz kişi çocuk hırsızlığı, Şabbatlara katılım amacıyla gece yolculukları yapmak, kara büyü ayinlerine katılım ve çocuk kanibalizmiyle suçlanarak mahkemeye çıkarılmışlardır. Bunlardan Carcasonne'da iki yüz kişi, Toulouse'ta dört yüz kişi olmak üzere toplam altı yüzü suçlu bulunarak yakılmıştır (Weber 2000:179).

15 Cadı kavramının açılımı hakkında bkz. Jilg: 37-56.

16 'Modern Cadı', insanlığın var oluşundan itibaren, efsanelerde, destanlarda ve masallarda yaşayan çok sayıda düşsel varlığın ortaklaşa oluşturduğu bir 'üst biçim' olarak kavramlaştırılabilir.

ği sonucuna bile varılabilir.[17] Kaldı ki, Soldan-Heppe'nin de aktardığı kadarıyla, büyük katılımlara sahne olan Şabbat ayinlerinde yenenler ve içilenler alabildiğince iğrençtir; ekmek ve tuzun olmadığı, sofra artığı çürümüş ağaç tadında balık veya et, ekşi ya da lağım suyu kıvamında şaraplardan oluşmuş bir yemek mönüsü söz konusudur. Böyle iğrenç yemeklerin olduğu bir ortamda, cadıların masalarını, yeni kurban edilmiş ve parçalanmış küçük çocuk bedenleri 'şenlendirecektir'.[18]

Taze çocuk kanının uzun yaşam için en kuvvetli iksir olduğu, en saf, en sağlam ve büyüleme gücü en yüksek kanın çocuklarda bulunduğu inancının kökenleri, kuşkusuz Ortaçağ'dan çok daha eskilere uzanmaktadır. Bu nedenle çağlar boyunca yaşlı insanlar çocuk kanıyla banyo yaparak sağlık ve uzun yaşam hayali kuracaklardır. Çocukların üstün bir büyü potansiyelinin olduğu, çocuk eti yenmesi durumunda bu gücün yiyene de geçeceğine olan inanç, Ortaçağ'daki (modern) çocuk yamyamlığının gerekçelerinden biridir (Seidel). *Malleus Maleficarum*'un yazarı Heinrich Kramer'e göre, cadılar çocukların, özellikle embriyoların bir başka özelliğini daha keşfetmişlerdir: ilk doğan vaftiz edilmemiş erkek çocuklar öldürüp bir fırında kül oluncaya kadar yakılırsa, bu külü yanında taşıyan cadı yaptığı işte

---

[17] Daha önce belirtildiği üzere, çocukların Şabbatlara katılım ve Şeytan'a kurban edilmek amaçları dışında çalınması, Antikçağ'dan beri yaşatılan bir efsanedir. J. Hansen kâfir tarikatlarına yönelik erken bir örnekten bahseder: Toulouse engizitörü Hugo de Boniols, 1275 yılında yapılan bir kâfir ve büyücü avı sonucunda ele geçirilen elli altı yaşındaki Angela de la Barthe'ın, sorgusunda yıllardan beri geceleri, vücudunun altı kurt, üstü yılan olan bir demonun onu ziyaret ettiğini itiraf edecektir. Demona, ziyaretinin ve onu kara büyü ayinlerine yanında taşımasının bedeli olarak, çocuk sunduğunu ve bu çocukla demonun karnını doyurduğu ve iki yıldır demonun ortadan yok olduğunu kabul eder (Hansen: 307).

[18] Soldan-Heppe: 285.

hiçbir zaman iz bırakmayacaktır. Bu olgu bize çocuk eti yiyen cadıların görünmez olduklarına olan inancı anımsatır.

4.2 Tanıktan Sanık Sandalyesine Muhbir Çocuklar: 16. ve 17. Yüzyıllarda Çocuk Cadı Davaları

Avrupa topraklarında ilk cadı avlarının yaşandığı dönemlerde takibe uğrayanların tamamına yakın bir bölümünü, yaşlı ve yalnız yaşayan kadınlar oluşturmuştur. Masal cadılarını çağrıştıran ilk kurbanların tespiti, takibi ve yargılanarak mahkûm edilmesi, çocukların tanıklıklarıyla kolaylaşacaktır. Çocuklar 16. yüzyılın sonlarına, kendileri cadılık suçlamasıyla sanık sandalyesine oturana kadar, mahkemelerin *gönüllü*, *güvenilir* ve *sadık* yardımcıları olarak cadı davalarında önemli bir rol üstleneceklerdir. Anılan bu dönemden önce, ergenlik çağına ulaşmış çocuklar tarafından işlenen hırsızlık, tecavüz, darp gibi adi suçların varlığından söz etmek mümkünse de, ancak Yeniçağ'ın başları ile birlikte Avrupa'nın hızla değişen ekonomik, toplumsal ve sosyal çehresine koşut biçimde suç türlerinde çeşitlenme ve büyük ölçüde artış izlenecektir.[19]

Çocukların cadı davaları karşısındaki tutumları 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren giderek agresifleşir; çocuklar çoğunluğunu büyükanne, anne, teyze, abla gibi kendi ve yakın aile bireylerinin oluşturduğu çok sayıda cadılık suçlamasında başrolü üstleneceklerdir. Bu sürecin hangi dürtülerle çalıştığını, aile bireylerinin fütursuzca suçlanarak ihbar edilmesinin arkasında hangi nedenlerin yattığını tam olarak anlayabilmek mümkün değildir. Ortaçağ'da heretik gruplara karşı yürütülen av sürecini yönetmek amacıyla 11. yüzyılda kurulan Kutsal Engizisyon Mahkemelerinin yeniden tanımladığı takip, sorgulama, yargılama ve

[19] Yeniçağ'ın başlarında ceza davalarını ve infaz ritüellerini ele alan bir çalışma için bkz. Dülmen 1995.

infaz sürecinin muhbirliği de kutsadığı, giderek kurumlaştırdığı söylenebilir. Engisizyon Mahkemeleriyle yerleşen muhbirlik ve ihbar faaliyetleri, Yeniçağ başlarında görülen çok sayıda cadı davasında görüldüğü üzere, sivil yargı sürecinin hüküm sürdüğü dönemlerde bile önemini yitirmemiştir.

Çocukların 15. yüzyılın sonlarından itibaren ilk cadı davalarında muhbir olarak üstlendikleri *görevin* niteliği 17. yüzyıla geldiğinde değişecektir. Aradan geçen yaklaşık iki yüzyıllık sürede cadı avları tepe noktasına ulaşmış, Avrupa'nın kimi kırsal bölgelerinde takibata uğramayan köy, ava kurban vermeyen belde neredeyse kalmamıştır. Sonuç olarak, 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren çocukların, dışarıdan herhangi bir etki ve müdahaleye gerek kalmaksızın, 'cadı rolü'nü benimsediklerini ve giderek bu role uygun düşen görevleri *bilinçli* bir biçimde *üstlendiklerini* söyleyebiliriz.

5
Çocuk Cadı Davaları

5.1 Çocuk Cadılar ve Cinlenmiş Çocuklar: Farklılıklar ve Benzerlikler

Bu bölümde, çoğunluğu Almanya'da görülmüş bir dizi çocuk cadı davasına yer vereceğiz. Bu davaları daha önce gördüğümüz cinlenme davalarından ayıran en önemli husus, çocuklar tarafından dile getirilen olayların karmaşık yapısı ve yetişkin cadı davalarında bahsi geçen tüm *tehlikeli* unsurları içermesidir. Cinlenmiş çocuklar öncelikle bir *hasta*, giderek ruhu tutulmuş *zavallı* bir beden olarak görülür ve sağaltılmaya çabalanırken, cadılıkla suçlanan çocukların, yetişkin cadılarda olduğu üzere en başından (potansiyel) suçlu oldukları kabulü ağır basar. Bunda, özellikle öksüz, kimsesiz çocukların hayatta kalabilmek için dilencilik, hırsızlık gibi yollara başvurmuş olmaları önemli rol oynayacaktır.

Çocuklarda cinlenme bedensel bir aktivite olarak, olabildiğince *teatral* bir sunumla sergilendiği için ilgi çeker; bedenin çektiği azap, dışarıdan hayranlığa varan bir acıma duygusuyla

izlenir. Son tahlilde cinlenmiş çocuğun nedamet getirerek içine girmiş Şeytan'dan kurtulabileceğine inanılır. Egzorsistin de nihai görevi, cinlenmiş hastaya *temizlenebilmesi* için yardım etmektir.[1] Buna karşın cadılık, Şeytan'la işbirliği halinde, muhayyile gücü nispetinde sınırsız sapkın tasarılara imkân verdiği için çok daha tehlikelidir ve 'ateş' dışında kesin bir tedavisi yoktur. İtiraf etmek, nedamet getirmek, parçası olduğu ritüelin bir gereği olmanın da ötesinde, cadının ruhunun arınmasına imkân vermez. Nedamet getirmek, Şeytan'ın emrinde olduğunu itiraf etmek, yakılmaya engel olmaz, ama ruhun son anda gerçek bir Hıristiyan gibi öbür dünyaya intikaline imkân sağlar.

Çok sayıda ortak unsur içeren cadılık ve cinlenme arasındaki önemli farklılıkları izah etmeye çalıştık. Bu farklılaşmanın en iyi biçimde örnek davaların incelenmesiyle anlaşılabileceğine inanıyoruz.

5.1.1 Freising Çocuk Cadı Davaları[2]

Andreas Höffa bir dilencinin çocuğu olarak 1704 yılında doğar. Aile bireylerinin erken yaşta ölmesi üzerine farklı yerlerde ikamet eden tanıdıklarının, akrabalarının yanında barınmak zorunda kalır. Doğuştan zayıf bünyeli olan Andreas, geceleri sık sık gördüğü karabasanlar nedeniyle, beraber olduğu insanların huzurunu kaçırmaktadır. Her kaldığı yerden kısa sürede ayrıl-

---

1 Buradaki temizlenme, teolojik bağlamda kullanılan 'arınma'dan farklıdır. Gerçekten de bedenden ruha uzanan 'fizikî' bir temizliktir bahis konusu olan. Cinlenmiş olduğu kabul edilen hastaların bedenlerinin yıkanması sık sık başvurulan bir yöntemdir. Anüsten lavman yapılarak ve su pompalanarak bedende yuvalanmış Şeytan ve cinlerin atılması sağlanır. Bu yöntem nedeniyle yaralanan ve tedavi edilemediği için yaşamını kaybeden cinlenmiş çok sayıda hasta söz konusudur. Anal bölgeden temizlik yönteminin 18. ve 19. yüzyılın 'modern' akıl hastalıkları hastanelerinde bir rehabilitasyon yöntemi olarak ısrarla kullanıldığına ilişkin çok sayıda kayıt mevcuttur.

2 Schwarz.

mak zorunda kalan Andreas'ın son durağı vaftiz babasının evi olur. Burada üç yaşında öksüz kalan yaşıtı Baltahasar Miesepöck (Hausel) ile tanışır. Ne var ki vaftiz babasının yanında da uzun süre tutunamaz; yine uykusunun karabasanlarla bölündüğü bir gecenin sabahında, vaftiz babasının karısı tarafından dövülünce buradan da kaçar. İki kafadar (Andreas ve Balthasar) Freising çevresindeki yerleşim merkezleri arasında dilenerek yaşamaya başlarlar. Kısa sürede, dilencilik yaparak yaşayan on iki yaşındaki Lorenz Niederberger, on iki yaşındaki Antoni Castner ve dokuz yaşındaki Michael Zesi'nin katılımıyla grup büyür. Hiçbiri okula gitmemiş bu beşli, aralarında sadakat yemini ederek küçük bir çete oluştururlar.

Yöreye gelen yabancı dilencilerin anlattıkları ve dilden dile dolaşan cadı-büyücü efsaneleriyle giderek çocukların kendileri de büyülü güç sahibi olduklarına inanmaya başlarlar. Freising'de okula giden çocuklar arasında, dilenci çocukların 'Şeytanî işler'e alet oldukları yönünde söylentiler dolaşmaya başlar. Bu noktada dilenci çocukların söylentileri eğlenmek veya çevrelerinden öç almak niyetiyle çıkarttıkları, gerçekten zararlı büyü yapmak amacıyla bazı deneylere girişip girişmedikleri hakkında bilgi edinemeyiz. Ama olan olmuştur bir kez; söylentilerin artması üzerine 1715 yılının Aralık ayında bir öğretmen, çocukları 'ilgli makamlar'a ihbar eder. Andreas ve Lorenz'in 03 Aralık 1715 tarihinde tutuklanmalarıyla, Freising'de ilk kez çocuk cadı davaları süreci başlamış olur. Hızla yapılan ilk sorgularında Andreas ve Lorenz'e, suçlarını ve işbirlikçilerini itiraf etmeleri telkin edilecektir. Ancak bu aşamada çocukların ikisi de tam olarak neyle suçlandıklarını bilmedikleri için 'işbirlikçileri'nin isimlerini hemen verirler. Andreas gördüğü karabasanlardaki dans eden insanları ve keçileri anlatır. Zamanla sorgucuların telkinleri etkili olacak ve cadıların dansına katıldığını, Şeytan'la yapılan işbirliği ve girilen cinsel ilişki hakkındaki sırlarını

ifşa edecektir.[3] Lorenz Niederberger'in sorgulaması da benzer bir seyir izler; o da kendi isteğiyle cadılık faaliyetlerini ayrıntılarıyla anlatır ve işbirlikçilerinin isimlerini verir. Beş gün sonra Balthasar, takip eden ay Antoni tutuklanır. Bir müddet ortadan kaybolan grubun son üyesi Michael Zesi de 1716 yılının Nisan ayında yakalanır. Zesi oldukça sert geçen bir sorgulama sonucunda cadıların dansı ve Şeytan'la işbirliği hakkında bildiklerini anlatır. Böylece tüm çocukların itiraflarında ortak nokta olan cadıların dans alanını ziyaret ve Şeytan'la yapılan işbirliği gibi hususlar, onların işbirlikçi olduğuna işaret etmektedir.

İlk tutuklanan ve elebaşı olarak görülen Andreas Höffa'nın sorgulanmasında uygulanan yöntem dikkat çekicidir. Gece uykularını bölen karabasanlarla kıvranan, yeteri kadar acı çektiği anlaşılan genç için, gördüğü kâbusların Şeytan'ın marifetleri, yani *gerçek* olduğundan yana bir şüphesi yoktur. Belki de başlangıçta kendisine babacan bir tavırla yaklaşan engizitörlerin onu yaşadığı kâbuslarından kurtaracağına inanmış olsa gerektir. Ancak Andreas'a ve arkadaşlarına başlangıçta gösterilen anlayış ilerleyen dönemde yerini kızgınlığa bırakır. Sorgulamanın başından beri mahkemenin büyücülük suçlaması için somut delillere ulaştığını söyleyebilmek mümkün değildir; bu tespit yargı sürecine dâhil olan tüm çocuklar için geçerlidir. Andreas daha fazla şey anlatması için işkence görür, ama beklenen itiraflarda bulunmaz, sadece giderek bozulan ruh haline uygun düşen kâbuslarını dile getirir. Diğer çocuklar da benzer biçimde sorgulanırlar. Tutuklandıktan beri, yaklaşık yirmi aydır, hücre hapsindeki beş ortağa karşı cadılık suçlamasıyla açılan davalar, mahkeme heyetinin aldığı kararla kapanır. Ancak bu kadar uzun bir süre boyunca işkence altında hücre hapsinde yatmak Andreas Höffa'nın ruhsal dengesini iyice bozmuştur; Höffa 12

[3] Schwarz.

Ağustos 1717 tarihinde kendini asar. Bu intihar mahkemeyi karıştırır; on üç yaşında bir sanığın kendini hem de hücrede asması, mahkemelerin imajını ciddi bir şekilde zedeleyen bir olay olarak görülür. Diğer çocuklar üzerinde gözlem ve denetim hemen artırılır. 12 Kasım 1717 tarihinde on iki yaşındaki Michael Zesi, on dört yaşındaki Lorenz Niederberger ve on dört yaşındaki Balthasar Miesenpöck kılıçla kafaları kesilerek ve yakılarak idam edilirler.

5.1.2 Würzburg Çocuk Cadı Avları[4]

1630'lu yıllardan itibaren, Almanya'da çocuklara karşı cadılık suçlamasıyla çok sayıda dava açılır. Özellikle kırsal bölgelerdeki küçük yerleşim merkezlerinden gelen dava haberleri uzun süredir büyücülük ve cadılıkla yatıp kalkan, kimi meraklı hukukçu ve ruhban mensubunun ilgisini çocuk cadılara yöneltmiştir. 1631 yılının Ocak ayında Hagenau'dan yola çıkan bir heyet, bu bağlamda bilgi, görgü artırmak amacıyla Würzburg'a gelir. 17. yüzyılın başlarında Würzburg Başpiskoposluğu sadece Franken bölgesinde değil, tüm Almanya'da cadı avlarının en yoğun yaşandığı yerleşim merkezi olarak dikkat çeker.[5] 1573-1617 döneminde Başpiskoposluk ve Würzburg Prensliği unvanını elinde bulunduran Julius Echter von Mespelbrunn, Başpiskoposluk topraklarını büyücülerden ve cadılardan temizlediğini, sadece 1617 yılında üç yüzünü yok ettiğini övünerek anlatacaktır. Bu dönemde Würzburg'un yönetiminde sözü geçenlerin, sapkınların suçlarını ve işbirlikçilerini itiraf etmeleri için sonuna kadar işkence uygu-

---

4 Weber 2000: 261-267; Wolf 1995: 967-968.

5 Bu dönemde Franken (Bavyera) bölgesinde yer alan Würzburg Başpiskoposluk bölgesinde dokuz yüzü 1626-1630 yılları arasında olmak üzere, toplam bin iki yüzün üzerinde insan, cadı oldukları gerekçesiyle katledilmişlerdir. Komşu Bamberg Başpiskoposluğu'nda yaşanan avlar dokuz yüz kişinin hayatına mal olmuştur Behringer 1998: 54; Behringer 1993: 164.

lanması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülür. Bu arada işkencenin 'gerektiği kadar' tatbikine ilâveten, infaz aşamasında sapkın ruhun selâmeti için Hıristiyanlık *ilkeleri*'nin uygulanması hususu da önem kazanır; son tahlilde, ölen bir sapkın da olsa, 'zamanında, gereken bir ölüm' amaçlanır (Weber 2000: 261). Yargılama sonucunda büyücülük veya cadılık suçlaması sabit görüldüğü içindir ki infazın yakılma yoluyla sonuçlanması gerekmektedir. Bu amaca uygun bir infaz için prenslik genelgeleriyle tespit olunan bir formül ile erkekler için infaz kolaylaştırılmıştır; önce kafaları kesilmekte, daha sonra yakılmaktadırlar. Buna karşılık kadınlar *schwache Weibspersonen*[6] olarak kılıçtan korktukları, sessiz durmayıp ortalığı birbirine kattıkları için diri diri yakılacaklardır (Weber 2000: 262).

Julius Echter'in halefi Johann Gottfried von Aschenhausen döneminde (1617-1622) cadı avı nispeten yavaşlar. Ancak bu sakin dönem uzun sürmeyecek, Philipp Adolf von Ehrenberg ile tekrar tırmanışa geçecektir; yönetimde bulunduğu 1623-1631 yılları arasında iki yüz on dokuzu Würzburg kentinde olmak üzere, Başpiskoposluk çevresinde dokuz yüz cadı (*Hexenleute*) avlanacaktır. Bu arada Bamberg Prensliği'nde (*Fürstbistum*) cadı avları zirve noktasına ulaşır; aralarında yedi, dokuz ve on bir yaşlarında kız çocuklarının da bulunduğu yaklaşık üç bin kişi, Würzburg'daki Kreydeberg'de yapılan cadıların en geniş katılımlı ayininde (*Walpurgisnacht)* bulundukları ve dans ettikleri için büyücülükle suçlanacak, aralarından yirmi iki tanesi idam edilip daha sonra yakılacaktır. Bu çocuklar adına 'cadılık' denen sanatın inceliklerini annelerinden öğrendiklerini iddia etmişlerdir (Weber 2000: 262).

Bamberg'de yargılananlar içinde ağır işkence görmüş gerçek bir Katolik rahibin varlığı dikkat çekicidir; kötücül güçlerin

---

[6] "Kadınlar zayıf varlıklar..."

yardımıyla kara büyü yaparak çevresine zarar vermesinin yanı sıra, küçük çocukları Şeytan adına vaftiz etmekle de suçlanacaktır. Kilise çevresinden kurbanlar sadece bu rahiple sınırlı kalmaz; içlerinde üst kademe din adamlarının da bulunduğu en az on dokuz Würzburglu ruhban mensubu mahkemeye çıkarılır. Yargılanarak idam edilenler arasında çocukların yanı sıra Würzburg Üniversitesi'nden çok sayıda öğrenci de vardır. Yargılama sürecinin tabii olduğu usul ve esasların hatasız işleyişine ilâveten, infaz ritüeli de kusursuz ve izleyende yaşam boyu unutamayacağı, 'seyirlik gücü yüksek bir oyun' şeklinde düzenlenmiştir; infazlar dört kişiden az ve yedi kişiden fazla olmamak üzere küçük gruplar halinde yapılmaktadır. İnfaz süreci kılıç veya baltayla başın bedenden ayrılması ile başlamakta ve bedenin yakılmasıyla son bulmaktadır.

Yukarıda anlatılanlardan 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Würzburg şehri ve çevresinde ne denli koyu bir fanatizmin yaşama hakkını gasp ettiği anlaşılmaktadır. İlginç olan husus, tüm bu sürecin, 'cadı avı çağı' boyunca orta Avrupa'da cadı avlarının yaşandığı hemen her yerde olduğu üzere, ne kadar profesyonelce ve 'hukuk'a uygun yönetildiğidir. Kısaca tasvir olunan bu 'arka plan'dan sonra şimdi çocuklara karşı açılan davalara bakabiliriz.

Würzburg'da cadı avlarının en yoğun olarak sürdüğü 1627 yılından 1629 yılının Şubat ayına kadar şehirde yirmi dokuz kez 'Cadı Ateşi' (*Brände*) yakıldığı anlaşılmaktadır (Weber 2000: 263). Cadılıkla suçlanan çocukların infazı yedinci ateşle birlikte başlar; yakılan yedi kişi arasında on iki yaşında, yöreden olmayan, yabancı bir hizmetçi kız çocuğu vardır. On üçüncü ateşte çocukların yakılması birdenbire hızlanır; yakılan dört yetişkin içinde dokuz-on yaşlarında hizmetçi bir kız çocuğu ve erkek kardeşi olarak tanımlanan bir delikanlı vardır. On dördüncü ateşin kurbanları bu iki çocuğun annesi ile yirmi dört yaşında

genç bir kadındır. On beşinci ateşin kurbanı on iki yaşındaki ilkokul birinci sınıf öğrencisi bir erkek çocuk olacaktır. Cantzley-Hof'ta yapılan hazırlıkla on altıncı ateş sabahın altısında yakılmış ve ilk kurban Ratzenstein'dan soylu bir erkek çocuk olmuştur; gün içinde yakılan beş kişi içinde on yaşında bir erkek çocuk, iki kız çocuk ve onların hizmetçisi vardır. On yedinci ateşte biri on bir, diğer ikisi on iki yaşında olmak üzere üç erkek çocuk ve on beş yaşında bir kız çocuk yakılacaktır. Yine Rotenhahnlı soylu bir genç on ve on iki yaşında iki çocukla birlikte yakılır. Yirminci ateşin kurbanları arasında Würzburg'un en güzel kızı Göbel Babelin'e ilâveten, çevresinde farklı lisanlara olan kabiliyeti ve sanatsal yetenekleriyle dikkat çeken bir ilköğretim beşinci sınıf öğrencisiyle, on iki yaşında iki erkek çocuk vardır. Yirmi birinci ateşte on dört yaşında bir gençten bahsedilmekte, yirmi ikinci ateşte yabacı bir erkek çocuğa ilâveten Stoltzenbergli bir belediye meclisi üyesinin büyük kızı ve annesi yakılır. Yirmi üçüncü ateşin kurbanları, on iki yaşındaki David Knab'a ilâveten on ve on dört yaşında iki ilkokul birinci sınıf öğrencisi erkek çocuk ve diri diri yakıldığı kayıtlara geçirilen ruhban okulu öğrencisi (*ein Alumnus*) olmak üzere dört kişidir. Yirmi dördüncü ateş, dördü Julius Echter Bakım Yurdu'ndan (*Spital*)[7] erkek çocuğu olmak üzere yedi kişinin hayatına mal olacaktır (Weber 2000: 263-264).

Julius Echter tarafından kurulan bakım yurdu sadece hastane (*Spital*) olarak değil, on farklı üniteyle bir dönem cadıların tutulduğu cezaevi olarak işlev görmüştür.[8] Külliye içinde çocuk

---

[7] *Spital* (Almanca) kelimesi hastane (*Krankenhaus*), yaşlı bakımevi (*Altersheim*), fakirler için sığınma evi (*Armenhaus*) anlamında kullanılmaktadır. Weber'in metninde geçen *Spital* bakım yurdu ile ıslahevi (*Zuchthaus*) arasında bir işleve sahiptir.

[8] 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan ıslah ve kapatma evlerinin *Spital*lerden devşirildiği düşüncesini taşıyoruz. Orta-

barınma evine ilâveten, okul ve yemekhane de mevcuttur. *Julius-Spital* Würzburg piskoposluk dairesine bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Başta öksüzler olmak üzere, fakir dulların bakıma muhtaç çocukları barınmakta ve burada yedi yaşından on dört yaşına kadar eğitim görmektedirler. 1628 yılında *Julius-Spital*'de kurulan bir komisyon on iki yaşındaki öksüz çocuk Georg Grab, sekiz yaşındaki birinci sınıf öğrencisi Mathes Ströbel ve yedi yaşındaki öksüz Anna Marialein'i soruşturmaya başlar. Büyücülük yapmakla suçlanan ve gözlem altına alınan çocuklar, hızla sorgulanırlar (*examiniert*). On iki yaşındaki Georg tutuklanırken, soruşturma kapsamında 4 Haziran 1628 yılında *Julius-Spital*'e getirtilen Margretlein isimli küçük kızın ifadesinden hareketle, 5 Temmuz ve 12 Ağustos tarihleri arasında soruşturma derinleştirilerek sürdürülür. Bu arada Bischofsheim'da bir kız çocuğu ağır işkence altında sorgulanarak tutuklanır.

1628 yılının Temmuz ayında bakım yurdundaki yaklaşık otuz kişi cadılıkla suçlanmaktadır. Suçlanan çocuklar, sadece Heidingsfeld'den on iki kişiyi 'ihbar' ederler. İşkence altında sorgulanan öğrencilerden on üç yaşındaki Hans Philipp Schuh, üst düzey ruhbandan bazı kimselerin de içinde yer aldığı işbirlikçileri olduğunu anlatacaktır. Schuh, kendisi gibi öğrenci olan on iki yaşındaki Hans Rueß ile birlikte çok sayıda insanı suç ortağı olarak ihbar eder; ancak bu itiraflar onların hayatlarını kurtarmaya yetmez, 1628 yılının Kasım ayında idam edilirler (Weber 2000: 265).

Büyücülük veya cadılık suçlamasından yargılanan, hatta mahkûm olan çocukların bir bedel ödemek suretiyle kurtarılması bu dönemde yaygın olarak başvurulan bir yöntemdir. Kurtarılmak istenen çocuk, çoğunlukla kimsesiz çocuklar arasından

---

çağ'ın hapishanelerinden, 17. yüzyılda 'kapatma'nın keşfine dek geçen sürecin en iyi tahlil edildiği yapıtlardan biri M. Foucault'nun *Deliliğin Tarihi* isimli eseridir. Bkz. Foucault 1992: 121-161.

seçilir. *Spital*'de gözetim altında kaldığı veya hapishanede geçirdiği sürenin masrafları ödenmek suretiyle, 'kurtarılan' çocuklar meslek kazandırılmak üzere çalıştırıldığı gibi, onlardan ağır işlerde ucuz işgücü olarak faydalanıldığı da olurdu. Bu noktada kimsesiz çocukların kaderinin, son tahlilde kurtarıcısının vicdanına kaldığını belirtmemiz gerekiyor. Würzburg'da yaşanan olay bu konudaki örneklerden sadece biridir; piskopos *Spital*'de tutulan üç çocuk cadıyı, 24 Nisan 1631'de, bedelleri karşılığında daha önce böyle birçok çocuğu kurtarmış bir hayırsevere teslim edecektir. Piskopos, muhtemeldir ki *Spital*'deki iaşe ve ibade giderlerini azaltmak için 11 Haziran 1631 tarihinde aldığı bir kararla, cadılık suçlamasıyla tutulan bir çocuğun serbest bırakılması ve sanat öğrenmesi amacıyla bir terzinin yanına çırak verilmesi talimatını da verecektir.

Çocuklara, işledikleri *öngörülen* suçları itiraf ettirmek amacıyla işkence yapılmasına *prensip* olarak herhangi bir engel yoktur. İşkencenin niteliği ve dozu konusunda uygulamalarda önemli farklılıklar görülebilmekle birlikte, Würzburg'da görülen çocuk cadı davalarında çocuklara ağır işkence yapıldığı anlaşılmaktadır (Weber 2000: 266). Katedral kayıtlarında yer alan 1627 tarihli bir dava protokolüme göre, cadılık suçlamasıyla yargılanan Ochsenfurtlu bir genç kız ağır işkence altında yaşamını kaybetmiştir. Ancak ölmeden önce on üç yaşındaki bir ayakkabıcı çırağının işbirlikçisi olduğunu itiraf edebilecek zamanı bulmuştur. Çırak çok geçmeden (23 Ekim 1627) sorgulanır ve suçunu itiraf eder; cezası başı kesilerek ve bedeni yakılarak infaz olunur.

Yukarıda anlatılanlarda da görüleceği üzere, Würzburg'da yaşananlar 'çocuk cadı avı' tarihinin en kanlı ve acımasız takiplerinden biridir. Çocuklara yönelik tüm av ve takip sürecinde, bu denli geniş bir alanda sürdürülen ve sonu infazla sonuçlanan az sayıda av yaşanacaktır.

5.1.3 Wertheimlı Çocuk Cadılar[9]

1629 yılının Şubat ayında Wertheim Kontluğu'ndan biri on, diğeri beş yaşında iki kardeşin konuşma ve davranışlarındaki 'gariplikler' din bilgisi öğretmeninin dikkatini çeker. Bir süre çocukları gözleyen öğretmen, *şüphelerinde* haklı olduğunu anlar. Öğretmenin çocukların davranışlarındaki 'gariplikleri' ilgili makamlara bildirmesiyle, hemen resmî soruşturma başlatılır. Çocuklardan büyük olanı, Hans Klein, sorgulanması sırasında ilginç açıklamalarda bulunur; kısa süre önce bir gece babasının tarlasında düğün benzeri bir eğlence yapılmış ve hatta iki kemanla bir kaval tarafından dans parçaları çalınmıştır. Bol bol yenmiş, içilmiş ve dans edilmiştir. Daha sonra yanlarında beyaz bir aslan da olduğu halde süpürge üzerine binerek havada gezinti yapmışlardır. Kardeşler tarafından anlatılanları ihbar kabul eden yetkililer hemen anne ve babayı tutuklatır. Bu arada bir papazın henüz beş yaşındaki oğlu, bu partide Hans Klein'ın küçük kardeşi Daniel ile dans ettiğini iddia eder.

Uzun süredir toplumun tüm kesimlerince bu tür olaylar karşısında verilen tepkiler bütünüyle 'cadı avı' histerisinin kontrolüne girdiği içindir ki, büyücülük, cadılık gibi *sapkınlıkların* gerçekliğinden çok söylentiler önemlidir; ateş olmayan yerde duman tütmez! Papaz'ın beş yaşındaki oğlunun söyledikleri, yörede hızla yayılır. 15 Şubat'ta sorguya alınan çocuk bir gece uyumadan önce yatağının kenarında, köpek, kedi ve beyaz bir kız ile kötü ruhu gördüğünü, daha sonra babasıyla beraber bacadan dışarı süzülerek uçtuklarını anlatır. Diğer sorgulamalarda Klein kardeşlerin büyüğü Bettingen'de ölmüş bir kızın cesedinin mezardan çıkarılmasına yardım ettiğini itiraf eder. Böylece işkence ve tehdit altında sorgulanan çocuklar tarafından ihbar edilen çok sayıda yetişkin tutuklanıp sorguya alınacaktır. Klein

---

9 Weber 2000: 268-274; Wolf 1995: 965-967.

kardeşlerin uzun süredir dul olan büyükannesi, sorgulanması sırasında ellinin üzerinde kişiyi cadılıkla suçlayacaktır.

Bettingen Papazı Antonius Knoll 1629 yılının 27 Şubat günü cadı takibinden sorumlu ilgililere önemli gördüğü bir bilgiyi ulaştırır: Loren Zink'in on yaşındaki oğlu ve küçük kardeşi bir süredir okuldaki arkadaşlarına evde sahip oldukları garip bir kemercikten bahsetmektedirler; bu kemeri takan, tavşana dönüşmektedir. Papaz, çocuklardan büyüğünü Kilise'nin levazım odasında, küçüğünü evde gizlice sorguya çeker ve çocukların kötücül güçlerin marifetlerini ne denli iyi tanıdıklarının ve nasıl sapkınlık batağına saplanmış olduklarının farkına varır. On yaşındaki Johann Zink 2 Mart'ta verdiği ifadede, ne zaman bahsi geçen deri kemerle tavşana dönüşse, sokaklarda ve evlerde gizlice dolaşmakta, dolaplardan sebze ve et çalmaktadır. Bu arada Tavşan-Johann'ın çaldığı etleri pişiren muhtarın kızı da kediye dönüşmektedir. Johann anlatmaya devam eder; Şeytan tarafından vaftiz edilmiştir, hatta bir keresinde Şeytan sırtına dokunmuştur. Arada bir kardeşiyle birlikte süpürge üzerinde şehri havadan dolaşmaya çıkmaktadırlar (Weber 2000: 268-270).

Wertheim Kontluğu'nda giderek daha fazla çocuk, cadılık-büyücülük suçlamasıyla ihbar edilir hale gelecektir. 1629 yılının Mart ayında Bettingenli beş çocuk, yapılan işkenceye dayanamaz, başka çocukları ve yetişkinleri de ihbar ederek yöneltilen suçlamaları kabul ederler. Sıkı bir gözetim altında *Spital*'e kapatılan çocuklar çok geçmeden, 29 Mayıs'ta tekrar sorguya alınırlar. Cellât çırağı, çocuklardan birinde, Hans Friedrich'te, Şeytan emaresine (*Teufelsstigma*) rastlar. Önce Hans'ın *itiraf* etmesiyle Şeytan tarafından vaftiz edildiği açıklığa kavuşturulur, daha sonra altı işbirlikçisinin isimleri alınır. Bu arada küçük Michel Müller, Hans Zink ve Hans Klein'ın, Schreinerlerin kızıyla cinsel ilişkiye girdiklerini iddia eder. Bir başka çocuk Hıristiyanlığını inkâr ederek Şeytan'ın *Maigele* isimli hizmetçisiyle yattığını söy-

ler. Bu yaştaki çocukların yaşlarına hiç de uygun düşmeyen ifadeleri engizitörler arasında şaşkınlık yaratır. İtiraflar birbirini kovalar; ipek dokuma işinde çalışan Reginle, Şeytan'la iki kez cinsel ilişkiye girdiğini itiraf eder. Barthols Hänsle ise daha karışık bir tablo çizecektir; önce babasını *işe* karıştırmak istemez, ancak daha sonra onunla dört kez birlikte *yolculuk* yaptıklarını, bir keresinde annesinin küçük kardeşini de beraberinde getirdiğini anlatır; çocuklar mezar kazmışlar ve *çıkardıklarıyla* karınlarını doyurmuşlardır. Hatta bu arada bazı anne ve babalar hava büyüsü yapma işine katılmış olmaları bile muhtemeldir [Resim 11]. Başrolünü çocukların oynadığı bu ihbar oyununun faturası ağır olur; 7 Mayıs'ta altı, 24 Temmuz'da dört olmak üzere büyücülük ve cadılık yaptıkları sabit görülen on yetişkin idam edilir (Weber 2000: 270-71).

Freudenberg ve Bettingen'de çocuklara karşı sürdürülen cadı avları bu kez Wertheim'de başlayan ihbarlarla yeni soruşturmaların başlamasına neden olur. Baba, üvey anne ve beş yaşındaki oğuldan oluşan Kapf ailesi, çocuklarına ev kadını Katharina Cöls ve iki çocuğu tarafından büyü yapıldığını iddia eder. Hatta birlikte evlerinin bacasından 'gece yolculuğu'na bile çıkmışlardır. Aile, Katharina Cöls tarafından büyülenen çocuklarının geceleri bir an bile rahat yüzü görmediğinden şikâyetçidir. Çocuğun üzerindeki büyüyü çözmek için yazılan muskalar, yapılan üfürük duaları bir sonuç vermemiştir. Daha fazla ibadet ve iman çocuğun çektiği acıyı artırmaktan başka bir işe yaramaz; anne ve baba çaresizdir.[10] Sorgulamayı yapan Kilise yetkilisi, çocukta cadılık günahının (*Laster der Hexerei*) tüm emarelerini görerek kurtuluş için daha fazla ibadetten başka çıkar yol

[10] Bu vaka bize daha önce ayrıntılı biçimde farklı örneklerini gördüğümüz cinlenme (*Besessenheit*) olaylarını anımsatır. Bedenin sürekli acı çekmesi, yapılan tedaviye cevap alınamaması hali, özellikle cinlenme durumunda görülen belirtilerdir.

olmadığına hükmedecektir. Küçük çocuk sorgulanmasında, Warth'a yaptıkları yolculuklarda toplanmış yüz kadar insanla karşılaştığını, kaburga eti yenip üzüm suyu içildiğini anlatacaktır. Bu toplantılara katılmak için bir sopanın üzerine, evde tahta bir kap içinde bulunan merhemden sürülmesi yeterlidir. Kuzeninden duyduğu kadarıyla bu merhemin hazırlanabilmesi için hamile bir kadının karnındaki çocuk çalınmıştır. İhbar olunan çocuklardan on altı yaşındaki Nicolaus Cöls sorgusunda, annesinin (Katharina Cöls) kardeşine ve kendine her gün büyü yaparak hasta etmek istediğini, babasının da bu gerçeği görmezden gelerek tüm bunları kötü ruhların oyunlarına bağladığını anlatır. Annesi kesinlikle bir büyücüdür. Hatta bir keresinde çocukları okumak için İncil'i açtıklarında ellerinden alarak kapıdan dışarıya fırlatmıştır (Weber 2000: 271-72).[11]

1634 yılının Paskalya'dan bir önceki gününde, dört öğrencinin cadıların Şabbatına katıldığı yönünde duyumlar alınır. Öğrenciler hemen *Spital*'e götürülerek gözlem altına alınırlar. Temmuz-Ağustos aylarına kadar izlenen ve sorgulanan çocuk cadıların durumu hakkında, yaklaşık on beş haftanın sonunda, kontluk makamına ayrıntılı bilgi verilecek hale gelinir. İfadelerde çok şey anlatılır; geceleri, özellikle gece yarısından hemen önce veya sonra O (Şeytan) çocukların yatağına gelerek onlara seslenmekte, cevap alamazsa çocukları bacaklarından ve kollarından sarsarak uyandırmaktadır. Çocuklar, *Spital*'de kaldıkları süre içinde binadan ayrılamadıkları halde, aslında bu süre zarfında dışarıda olduklarını, bunu da *Satan*'ın ve bazı kadınların marifetiyle başardıklarını itiraf ederler. Şeytan'ın başka çocukları da kandırarak gruba dâhil etmelerini istediğini, aksi takdirde onları analarından doğduğuna pişman edeceğini söylediğini

[11] Kapf ailesinin beş yaşındaki oğulları ve Katharina Cöls ve oğullarının akıbeti hakkında daha fazla bilgimiz yoktur.

korkuyla anlatırlar. Bu arada Ağustos ayında *Spital*'de beklenmedik bir gelişme yaşanır; çocukların eğitim ve gözetiminden sorumlu olan öğretmen bu çocukları kontrol altında tutma işinin yaşamının en çok sorumluluk isteyen ve en zor işi olduğundan bahisle bu görevden affını ister. Öğretmen, görevinden ayrılma isteğine gerekçe olarak, geceleri üç saatten fazla süren nöbet ve dualarla izlenmelerine rağmen, çocukların geceleri bina dışına çıkmasına engel olamamasını gösterir. Çocuklar daha iki gece önce, son üç haftadır yaptıkları yolculuk boyunca dışarıda kaldıklarını, hem de bunun öğretmenin ve Kontluk muhafızlarının da bulunduğu akşam ibadetinde gerçekleştirdiklerini anlatmışlardır. Ağustos başında çocuk koğuşlarında garip olaylar yaşanmaya devam eder; *Spital* yatakhanesinde birlikte yapılan yatsı duasından sonra uykuya daldıklarında gelen cadılar (*Hexenweiber*) çocukları uyandırıp dövmeye başlar; küçük Rosina'nın ağzı ve burnu kanar; küçük Kattel ve Ursel büyük bir korkuyla hemen dua etmeye başlarlar. Çocukların ifadelerine göre gelen cadılar içinde, tutuklu çocuklardan birinin annesi de vardır. Bütün bu olup bitenden müdürün haberi olmaz.

Böylece davaların yönü tekrar yetişkinlere döner. Çocuklar tanıklık yapmak ve mahkeme önünde bildiklerini anlatmak için *Spital*'den alınırlar. 1634 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında dört kadın, üç çocuk annesi Barbara Rüdinger, bir çocuk annesi Apollonia Hüppin, dört çocuk annesi Katharina Körr ve sekiz çocuk annesi Margarethe Fuhrmann, sorgulanır (*inquiriert*). Barbara Rüdinger işkence altında cadılık suçlamasını ve hatta kocasıyla doğum kontrolü günahını işlediğini kabul eder. 1634 yılında Wertheim Cezaevi'nde cadılık suçlamasından hüküm giymiş on altı kişi olduğu ve bunların çoğunluğunun idam edildiği, kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1634 yılının 29 Temmuz günü okul müdürü Wertheim savcılığına verdiği raporda şu bilgilere yer verir: Bir önceki Pazar

gecesi *Spital*'in camlarından dışarıda uçan cadılar görülmüş, cadılar çocuklara ekmek ve şarap göstererek onları yoldan çıkarmak istemişlerdir. Öğretmen Johann Schildtbach'ın kendisi de cadıların arkasında bıraktıkları siyah izi net bir biçimde görmüştür. Daha sonra sokak ve odayı mide bulandıran bir koku kaplamıştır. Çocuklardan Catharina Straußin, kara bir adamın onu açık *Spital* penceresinden kaçırarak dans etmeye ve inek kanı içmeye zorladığını anlatır. Soruşturmayı yürüten hâkim, daha önceki davalarda uygulanan tipik sorgulama yöntemini Catharina için de kullanacaktır. Çocukların sanık olduğu davalarda en çok merak edilen yanıt, büyücülüğün nereden, kimden öğrenildiğidir; "ustan kimdi!" Daha sonra çocuğun nerede ve kimler tarafından vaftiz edildiği, vaftiz babasının kim olduğu ve vaftiz törenine kimlerin katıldığı öğrenilmeye çalışılacaktır. Son olarak çocuğa, onu bu işi (büyücülük) yapmaya iten nedenler sorulacaktır (Weber 2000: 272-74).

5.1.4 Bloculalı (Mora) Çocuk Cadılar

İsveç taşrası Elfdal ve Mora beldesinden 1669 yılından itibaren garip haberler yayılır; çok sayıda çocuk kötücül güçler tarafından baştan çıkarılmıştır. Haber sadece Luterci İsveç Krallığı'nın topraklarında değil, diğer Protestan bölgelerde ve hatta okyanus ötesinde, 'Yeni Dünya'da, bile duyulacaktır. Olay Mora Mültezimi'nin ziyareti sırasında ailelerin çaresiz çocuklarının büyü yapılarak Şeytan'ın pençesine düştükleri şikâyetiyle ciddiyet kazanır. Aileler ümitsizlik içindedirler; şayet yetkili makamlar bu konuya el atmaz, sorunu çözemez ise, çocuklarının sonu kötü olacaktır. Şikâyet sahipleri, ailelerin yanı sıra, belde yönetiminden üst düzey görevlilere, papaza ve valiye kadar seslerini duyurmaya çabalarlar. Bu arada söylentiler kralın kulağına kadar ulaşır. Konunun öneminin farkına varan İsveç Kralı din adamlarından ve hâkimlerden oluşan bir kurulun teşkili ve konunun

ivedilikle aydınlatılması talimatını verir. Kralın talimatıyla kurulan komisyon 13 Ağustos 1669 tarihinde üç bin nüfuslu Mora'ya varır. Heyetin Mora'ya gelişiyle hızlı bir biçimde başlayan tahkikat sonucunda sorgulanan çocuk sayısı üç yüzü bulur. Yapılan araştırmalar sonucunda tüm şüpheler, on beş yaşındaki Elfdallı genç Eric Ericsen üzerinde toplanır. Ancak Ericsen de, on sekiz yaşındaki genç kız Getrud Svensen'i Şeytan için çocuk çalmakla suçlar. Diğer gençler çok sayıda kadının suçlanmasıyla sonuçlanacak bir ihbar yarışına girişirler; buna göre kadınlar çocukları kandırarak cadıların Şabbatına götürmektedirler. Yüzlerce çocuğu etkileyen bu ruh hali, aileler ve yetişkinler arasında da derhal kendisini gösterecek, Şeytan tüm varlığıyla gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelecektir. Kralın halkı üzerindeki kara bulutların dağıtılması için daha fazla ibadet ve ayin yaptırması bu havanın değişmesine yardımcı olmaz.

Bu dönemde Mora'da yaşananlara Krallık makamının aldığı bilgilere atfen tanıklık yapan Balthasar Bekker,[12] *The world bewitch'd* (Büyülenmiş Dünya) adlı kitabında yaşananları şöyle anlatacaktır: Bu yörede çocuklar Şeytan'ı, "gel Şeytan/bizi Blocula'ya götür"[13] nidalarıyla çağırmakta ve hep beraber, sadece cadılar tarafından bilinen gizli bir buluşma yerine doğru hareket etmektedirler. Burası Alman cadılarının buluşma noktası, *Blocksberg* gibi bir dağın tepesi değil, bilâkis yemyeşil çayırlık, ama gizli bir mevkidir. Şeytan toplantıya farklı kılıklarda (*Gestalt*) katılmakla birlikte genellikle gri bir ceket, kırmızı pantolon, mavi çoraplar giyer. Kırmızı sakallı Şeytan'ın büyük şapkasından sayısız renkte şeritler dalgalanır. Kara büyü ayinine katılan cadılar, kendi çocuklarını getirmek veya gece başkalarının çocuklarını çalmak zorundadır. Eski dönemlerde bu zorun-

---

[12] Balthasar Bekker (1634-1698): Protestan din adamı, vaiz, cadı avı karşıtı. *Bezauberte Welt* (Büyülenmiş Dünya) isimli kitabın yazarı.

[13] 'Antesser, kom/ führe uns nach Bolcula' (Weber 2000: 281).

luluk pek sıkı uygulanmazken, Şeytan giderek uşaklarından ayine daha fazla, her gece yeni olmak üzere on beş, on altı çocuk getirmelerini emreder hale gelmiştir. Toplanma alanına yolculuk, keçilerin, süpürgelerin ve sapanların üzerinde yapılır. Blocula'ya varıldığında, büyücüler bir masanın etrafında toplanırken, çocuklar duvarın kenarında ayakta beklemek zorundadırlar. Artık Hıristiyanlığa ilişkin kutsal ne varsa inkâr edilecek, ruhlar ve bedenler Şeytan'a teslim edilecektir. Orada (Blocula) *Loeita* olarak isimlendirilen Şeytan'ın varlığı önünde ona övgüler düzülüp, bağlılık ve hizmet yemini edilir. Parmaklar kesilerek akıtılan kanla *Satan*'ın kitabına isimler yazılır. Büyücüler tarafından ayin alanına getirilen bir rahip, katılan herkesi Şeytan adına vaftiz eder. Nihayet Tanrı'ya sövmeyle, Şeytan'la yapılan bağlılık sözleşmesi sonuçlandırılmış olur. Jambonlu lahana çorbası, pişirilmiş yulaf ezmesi, süt ve peynirden oluşan tören yemeği yenir. Yemekten sonra sıra okunan lanetlerin ve bağlılık yeminlerinin eşliğinde yapılacak dansa gelir. Şayet Şeytan'ın keyfi yerindeyse, canı eğlence ister; katılan herkesi falakaya yatırarak döver, bu sıra dayağı onu daha da neşelendirecektir. Şeytan ayin sonunda verilecek şölen yemeği için müritlerinden iki hayvan getirmelerini ister; çocukların anlattıklarından anlaşıldığı kadarıyla bu hayvanlardan biri küçük bir kedi ve diğeri karga büyüklüğünde beyaz bir kuştur. Bu arada cadılar tarafından kaçırılan çocuklar sürekli itilip kakılıp dayak yedikleri için hastalıklı bir görüntüye sahip olurlar (Weber 2000: 280-83).

Elfdallı çocuklar Şeytan'ın arp çaldığına şahit olduklarını anlatmışlardır. Yine Şeytan cadılar arasından en çok hoşuna gidenini seçerek gözlerden uzak bir köşede ilişkiye (*fleischliche Gemeinschaft*)[14] girer. Şeytan'ın kendisi de birlikte olduklarından

[14] Balthasar Bekker bu 'gözlerden uzak bir yerde' ifadesinden hareketle, alaylı bir biçimde "Şeytan'da hâlen bir utanma duygusunun varlığından söz edi-

oğullar ve kızlar sahibidir; ancak bu ilişkilerden çocuklar yerine karakurbağalar ve yılanlar doğar.[15] Şeytan'ın da bir kez hasta olduğu görülmüştür, büyücüler ona şişe çekerek tedavi etmişlerdir. Bir keresinde Şeytan ölmüş ve bu durum Blocula'da büyük üzüntüye neden olmuştur. Ama üç gün sonra tekrar hayata dönmesiyle her şey yoluna girmiştir.

Çocukların anlattıklarından şaşkına dönen hâkim, çocuklara gerçekten kaçırıldıklarından emin olup olmadıklarını sorar. Bu soruyla hâkimin muhtemel amacının, çocuklara son bir kez gerçeği anlatma şansı vermek olduğunu tahmin edebiliriz. Ne var ki çocukların verdiği yanıtlar anlattıkları şeylerin tümüyle gerçek olduğuna ilişkindir. Sadece en küçükler derslerini (*Lection*) ezberde biraz zorlanmışlardır. Çocuklara sorulan sorulardan biri de, gece yolculuklarına çıkarken kullandıkları dar bacalara ve pencerelere nasıl sığdıklarına ilişkindir; yanıt gayet açıktır: Şeytan onlara engel olabilecek her şeyi önceden temizlemekte, onların yollarını açmaktadır!

Blocula'daki çocuk cadı davlarının nihai bilânçosu ağır olacaktır; çocuklar tarafından ihbar olunan yirmi üç kadın, suçlarını itiraf etmeleri üzerine yakılır. Suçlu olduğunu kabullenmekte direnen, ancak sonunda itiraf etmek zorunda kalan kırk yedi cadı bilâhare yakılacaktır. Sıra çocuklara geldiğinde sayı azalmakla birlikte, yine de av ve takip sürecinin dramatik sonuçları görülür; on beş çocuk idam edilecektir. Yaşları dokuz-on iki arasında değişen otuz altı çocuk bir yıl boyunca her pazar Kilise'nin cümle kapısı önünde durmaya mahkûm edilirken, en küçük çocuklardan oluşan yirmi kişilik bir grup üç Pazar yedik-

---

lebilir" ("daß noch einige Schamhaftigkeit bey dem Teufel ist") diyecektir. (Weber 2000: 283).

[15] Şeytan'la girilen ilişkinin sonucunda toplum tarafından tekinsiz görülen hayvanlar ya da daha önce de söylendiği üzere, şekilsiz mahlûklar veya hilkat garibeleri doğar.

leri falaka ile kurtarmışlardır ve nihayet kırk yedi kişi beraat etmiştir (Weber 2000: 283-84).

Blocula çocuk cadı davaları, Balthasar Bekker dışında, döneminin en ünlü cadı avı karşıtı Christian Thomasius (1655-1728) tarafından da gündeme getirilecektir. Thomasius 'Zararlı Büyü ve Cadı Davaları Üzerine Düşünceler'[16] isimli kitabında, cadı avlarının sadece Katoliklere özgü olmadığına, Mora (İsveç) örneğinde olduğu üzere, Protestanların yaşadığı bölgelerde de çok sayıda cadı avı yaşandığına dikkat çekerek bunun nedenleri üzerine düşünülmesi gerektiğini savunur (Thomasius: 91-93). Thomasius'a göre hâkimler görevlerine uygun olarak eğitilmeli; teologlar dindar, ancak vicdanlı birer Hıristiyan olmalıdır.

5.1.5 Calwlı Çocuk Cadı Davaları

1680'li yıllarda Württemberg Prensliği'nin ticaret ve yönetim kenti Calw'dan yükselen kötücül çığlıklar Prenslik sınırları ötesinden duyulur hale gelir. Çocukların marifetleri diğer bölgelerdeki çocuk cadılardan farklı değildir; sapanların, keçilerin, tavukların, kedilerin veya başka hayvanların üzerinde gece yolculuklarına çıktıklarını anlatmaktadırlar:

> Yaklaşık 7-10 yaşlarında erkek ve kızlardan oluşan bir grup çocuk -içlerinden bazıları henüz ilkokula gidiyordu, diğerleri kısa bir süre önce okuldan ayrılmışlardı- ebeveynlerinin, tanıdıkların, ya-

---

[16] Christian Thomasius, 'Vom Laster der Zauberei über die Hexenprozesse' (*De Crimine Magiae Processus Inquisitorii contra Sagas*). Bu metin Christian Thomasius'un Martin Luther Üniversitesi'nde (Halle-Wittenberg) 1701 tarihinde vermiş olduğu ünlü doktora tezi 'De Crimine Magiae' ve tarihî-hukukî arka planın anlatıldığı 1702 tarihli ek 'Processus Inquisitorii contra Sagas'tan oluşmaktadır. Günümüz tarihçileri Thomasius'un yapıtını cadı avı karşıtı yazında zirve noktası olarak görmektedir. Daha çok 'evrensel âlim' tanımına uyan kimliğiyle öne çıkan Thomasius, hukuk, felsefe ve filoloji eğitimi görmüştür.

bancıların, nihayet ruhbandan ve yönetimden memurların önünde; gecenin farklı saatlerinde, gece yarısından önce, şafak vakti veya güpegündüz, güvenilir kişiler tarafından alındıklarını ve cadıların bilinen toplanma yerlerine götürüldüklerini itiraf ettiler. (Weber 2000: 286).

Calwlı çocukların ilgi çekici öyküsünün başlangıcı eskiye dayanmaktadır; yıllar önce Calw'da üç üvey kızıyla birlikte yaşayan Anna Haffner isminde yaşlı bir dul kadın vardır. Anna'nın üvey kızlarından birinin gayrimeşru oğlu, o zaman on bir yaşında olan Bartholomaeus Sib (Bartlin Süb), büyük annesinin yardımıyla Johann Crispin ve okul müdürünün oğlu altı yaşındaki Christoph Klemm'i zehirleyerek öldürmekle suçlanır. Bartlin'in küçük Klemm'i zehirleme girişimine sınıf arkadaşı küçük Peter Esslinger de tanıklık eder. Nitekim küçük Christoph Klemm beş hafta sonra ölür. Vali (*Obervogt*) çocuğa otopsi yapılmasını ister; üç doktordan oluşan bir kurul otopsi sonuçlarına göre çocuğun mide ve bağırsaklarında zehir kalıntıları bulurlar. Bulgular üzerine Bartlin hemen tutuklanır ve işkenceye alınır. İlk işkence seansının sonunda mahkeme heyeti ilginç bir olayla karşılaşır; Bartlin ağır işkence altında yürek yakan çığlıklar atmakla birlikte ağla/ya/mamıştır. 'Ağlama Deneyi', cadılık-büyücülük yaptığından şüphe duyulanlara uygulanan ve genellikle başarılı sonuçlar veren 'cadılık deneyleri'nden biridir. Ağlayamama hali, gözyaşlarının akmaması, cadılıkla suçlanmak için önemli bir veri olmakla birlikte, Bartlin'in gayrimeşru bir ilişki sonunda doğması, annesi Agnes Haffner'in kötü geçmişi ve anneannesinin zehir terkipçiliğiyle (*in puncto veneficii*) suçlanıyor olması işini iyice zorlaştırmaktadır. İşkence sonrasında tereddütte kalan Bartlin, zehri büyükannesinden, okul müdürünün oğlunu ve Peter Esslinger'i öldürme sözü karşılığında aldığını kabul eder. Yine büyükanne torununa cadılık sanatının kimi eski hilelerini de öğretmiştir (Weber 2000: 286-287).

Bu arada şehir yönetimi, Tübingen Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden on bir yaşındaki Bartholomaeus Sib'in durumuyla ilgili hukukî mütalaa alır. Verilen görüşte, çocuğun henüz on bir yaşında olmasına ve üç kez işkence altında yapılan sorgulamalarındaki itiraflarına rağmen, ölüm cezasına çarptırılmasını veya sürgüne gönderilmesini uygun görmez. Ama çocuğun özel durumu düşünüldüğünde, güvenlik görevlilerince hareketlerinin sürekli gözlenmesi, yeniden bir şeyler karıştırması durumunda eski ve yeni suçları için birlikte falakaya yatırılması uygun olacaktır. Ancak Tübingen şehir meclisi, Bartlin'in potansiyel suçlu tavırları nedeniyle şehir dışında güvenli bir yerde gözetim altında tutulmasının yararlı olacağına 26 Eylül 1677 tarihinde karar verir. 20 Ekim günü açıklanan karar hemen uygulamaya koyulur ve Bartlin ile annesi Heimsheim'a, annesinin daha önce oturduğu kente sürgün edilir. Heimsheim'da bekâr teyzeleri Anna ve Ursula'nın oturduğu, büyükannelerine ait küçük eve yerleşirler. Aile bu evi aynı zamanda saraç ustası Johann Saur ve üç çocuğu ile paylaşmaktadır. Bartlin kısa sürede çevreyle kaynaşır ve evi paylaştığı küçüklere ufak tefek şeyler öğretmeye başlar. 1683 Ağustos ayında Bartlin ile büyükannesinin çocukları büyülediği, sonra da onları gece veya gündüz 'Şeytan dansı'na[17] götürdükleri söylentisi yayılmaya başlar. Bu arada komşu çocuklarından on bir yaşındaki melankolik yapılı (*melancholischer Complexion*) Veit Jacob Zahn annesinden temiz bir dayak yer; evdeki hizmetçiye göre çocuk bu dayaktan fazlasını hak etmiştir.

Olan biteni yakından izlemek üzere toplanan akrabalara Veit Jacob şu ilginç hikâyeyi anlatır: Paskalya öncesi bir Perşembe günü Latince Okulu'nun eczacı kalfası onu Bartlinlerin evine gönderir. Orada kara bir çatalcıkla çizilen sağ elinden yaşlı

[17] Cadıların Şabbat ayinleri kastedilmektedir.

Agnes Haffner tarafından yarım yemek kaşığı kan alınır. Yara kurutulmuş mantar tozu ve bir merhemle tedavi edilecektir. Aynı anda Veit Jacob, yaşlı cadı tarafından, yanında kızları ve torunuyla birlikte, Şeytan adına vaftiz edilir; kafasına üç kez serpilen suyla birlikte adının bundan sonra *Sebul* olacağı söylenir. Daha sonra yaşlı cadının söylediği, Hazreti İsa'yı küçük düşüren cümleleri, tekrar etmesi istenir. Nihayet cadısüpürgesinin üzerine oturup büyülü sözleri söyleyince yerden yaklaşık bir metre kadar yükselmiş ve yaşlı cadının övgüsünü kazanmıştır. Takip eden gecelerde, yaşlı cadı, Bartlin, annesi ve teyzesi Ursula odasında Veit Jacob'u ziyaret edeceklerdir. Bu ziyaretler amaçsız değildir; odasından alınan Veit Jacob cadıların dansına katılmak amacıyla, Hirsau ormanlıklarındaki fakirler evine (*Gutleuthaus*) götürülecektir. Orada Calw ve çevresinden gelmiş erkek, kadın ve çocuklardan oluşan yüz kişilik bir kalabalığı cadısüpürgelerine, köpeklere, kedilere, atlara ve keçilere binmiş, havada uçarken veya neşeyle dans edip yemek yerken görecektir. Veit Jacob bu yüz kişiden kırk sekiz tanesini isim isim sayacaktır (Weber 2000: 288-89).

Deşifre edilen çocuklar öncelikle aileleri tarafından sorgulanır. Olaylar hakkında bilgi sahibi olmadıklarını söyleyen çocuklar, biraz da tehdit edilerek sıkıştırılınca her şeyi itiraf ederler. Sorgulamalar 8-11 Eylül 1683 tarihleri arasında yapılır. On bir buçuk yaşındaki Hanns Michel Gretzinger, gözyaşları içinde yaptığı itiraflarda, Bartlin'i daima yanında Vaihingenli bir terzinin kızıyla birlikte cadıların toplantısına katılıp dans etmekle suçlar. Cadılar tarafından icra edilen vaftiz ritüeli, gece yolculukları ve cadıların dansı hakkında Bartlin'in ifadeleriyle çakışan, giderek onları aşan ayrıntıda tasvirleri, kısa bir süre önce ölen papaz Ergazinger'ın sekiz yaşındaki oğlu Georg Christoph yapacaktır. Sorgulanması sırasında Papaz'ın küçük oğlu, yaşlı Agnes Haffner tarafından vaftiz edilen dört çocuğun ismini

ihbar eder. Bu arada sekiz yaşındaki Hannß Jacob Bozenhard yaşlı cadının Şeytan adına yaptığı vaftiz sırasında kanı suyla seyrelterek yüzlerine serptiğini anlatır. On iki yaşındaki Anna Margaretha Benz ise, Bartlin'e benzer biçimde, ifadesinde yaşlı cadının sağ kalçasının çizilmesiyle vaftiz kanı elde edildiğini ve İsa'yı aşağılayan sözlerle vaftiz edildiğini anlatır. Buna karşılık on bir yaşındaki kardeşi Jacob Christoph Benz farklı şeyler anlatacaktır; kendi kanını elde edebilmek için Bartlin'in onu dövdüğünü ve burnundan gelen kanla vaftiz edilip daha sonra kendi kanıyla Şeytan'a mektup yazmak zorunda bırakıldığını anlatır. Bu arada Jacob Christoph, Şeytan'ı büyük boynuzları, kıllı ayakları ve çaldığı gaydadan tanıdığını söylemeyi de ihmal etmez (Weber 2000: 289-90).

Sorguya alınan on sekiz çocuk içinde en küçüğü olan altı yaşındaki Johann Tobias Sauer, vaftiz töreni sırasında gördüğü iki kişiyi daha ihbar eder. Ancak kendilerini cadı olarak tanımlayan, dokuz ve on yaşındaki iki kardeş, kardeşçiklerinin suçsuz olduğunu savunarak salıverilmesini sağlarlar. On bir yaşındaki Maria Juliana Zahn'ın öyküsü diğer çocukların anlattıklarını aratmaz; öğretmen Isaac Kramer'in kızı elindeki siğili kopardığında, annesi kopan siğilin altından çıkan kanı bir süngerle alıp silmiş, ancak daha sonra bu kanı bir çanakta dikkatli bir biçimde muhafaza etmiştir. Daha sonra öğretmenin hanımı, Hıristiyanlığı reddeden cümleleri yineleyerek onları Şeytan adına vaftiz etmiştir.

Bu arada kentte endişe ve huzursuzluk havası hâkimdir; bazı aileler geceleri uyuyamamaktan yakınmakta, çareyi belediye meclisi üyesi Michael Nestlin'in yanına sığınmakta bulmaktadırlar; gece boyu dua okunup, nedamet getirilmekte ve ilâhiler söylenmektedir. Gün boyu öğleden sonraları saat dört ilâ beş arasında Latince Okulu'nda yapılan ayinlere rahip (*Diakon*),

dekan,[18] *Special,* veya başöğretmen (*Präceptor*) başkanlık etmekte ve çoğunluğu baştan çıkarılmış çocuklardan oluşan grup dua edip, ağlamaktadır. Grup olarak yapılan dualar yetmemekte; çocuklar teker teker diz çöküp yüksek sesle dua okumakta veya nedamet getirmektedirler. Bu arada çocuklara sık sık Şeytan'ın hâkimiyetini reddedip, kölelikten kurtulmaya, Tanrı'nın yoluna dönmeye niyetli olup olmadıkları sorulmaktadır.

Bartlin Süb, annesi ve anneannesine ikinci kez dava açıldığında on altı yaşına gelmiş bir gençtir. Yıllar önce zehir terkipçiliğiyle suçlanan ailenin şimdiki suçlanma nedeni çok daha ağırdır; cadılık. Bartlin yeniden konuşmaya ve aile bireylerini suçlamaya başlar; teyzesi güpegündüz Bartlin'in sol elini tırnağıyla çizmiş ve akan kanı küçük bir kâsede biriktirmiştir. Teyze daha sonra Bartlin'den Tanrı'yı, Kutsal Üçlü'yü reddederek, kendini Şeytan'a adayacağına söz vermesini ve bunu da verdiği kâğıda kanıyla yazmasını istemiştir. Teyzenin istekleri bu kadarla da kalmamış, Bartlin'den Tanrı'yı Yahudi, Türk ve Yalancı (*Jude, Türke und Lügner*) olarak tanımlamasını istemiştir. Tüm bu anlatılanların Şeytan adına yapılacak vaftizin merasimine hazırlık olduğunu anlarız; teyze elinden aldığı kanı çocuğun yüzüne üç kez serperek, onu Şeytan (*Belzebub*) adına vaftiz eder. O gece cadısüpürgesinde büyükannesinin arkasına oturan Bartlin, cadıların dansına uçacaktır (Weber 2000: 291).

Çocukları büyülenmiş ailelerin tedirginlikleri, endişe ve panik havasını iyice artıracaktır; şehrin üzerinde kara bulutlar dolaşmaktadır. Bazı aileler çaresizlik içinde Stuttgart'taki prenslerden yardım talebinde bulunurlar. Cadıların kara büyü ayinlerine bizzat katılmış çocuklar yoğun biçimde yaptıkları ibadete rağmen, ihbar ettikleri kadınların onları rahatsız etmelerinden kurtulamazlar; cadılıkla suçlanan bu kadınlar geceleri yanlarına

[18] Dekan, burada bir Kilise cemaatinin reisi anlamında kullanılmaktadır.

çocukları alarak ayinlere götürmeye devam etmektedirler. Şeytan'ın oyunu öyle etkileyicidir ki, çocuklarının durumuyla meşgul olan ebeveynler günlerdir uyku dahi uyumamışlardır; bu kötü olayların çocukların ruh ve beden sağlığı üzerinde kalıcı etkileri olmasından çekinilmektedir. Ailelerin yardım ve akıl talepleri karşısında elinden bir şey gelmeyen yönetim, lisenin rahip, dekan ve başöğretmenlerine talimat vererek ailelerin ve çocukların Şeytan'ın şerrinden korunmalarını ister; rahipler, öğretmenler, aileler büyülenmiş çocuklarla birlikte düzenli dua etmelidirler; öğretmenler ve vaizler sürekli kendi bölgelerindeki küçük çocuklu aileleri ziyaret etmeli ve Şeytan'ın göz kamaştıran sahtekârlıkları hakkında bu taze dimağları eğitmelidirler.

Bu arada diğer bir önlem de, çaresizlik içinde her yolu deneyen ailelere yöneliktir; bazı Protestan aileler çocuklarını kötülüklerden korumak için muskalar ve batıl nesneler kullanmak suretiyle yanlış yollara sapmaktadırlar. Gerçekten de çocukları büyülenmiş on dokuz aile Weildestadtlı Kapuzenlere bu amaçla başvurmuştur; vücutta taşınacak, yastık altına konacak, kapı eşiğine gömülecek muskalar elden ele dolaşmaktadır. Önlemler giderek arttırılmakta ve olağanüstü hal koşulları yürürlüğe konulmaktadır; şehrin yöneticisi (*Dekan*) yayımladığı bir genelgeye göre sadece geniş katılımlı, kamuya açık Kilise ayinlerinde Tanrı'ya yakarılacak, Şeytan lanetlenecektir. Büyülenmiş çocuklar tek başlarına bu işlere kalkışmayacaklardır. Şehir yönetimi yapılan ayin ve duaların kontrolden çıkıp amacından uzaklaştığını, Şeytan'a hizmet eder hale geldiğini düşünmektedir.

Devamında beklenen önlem gelmekte gecikmez; aileler ve öğretmenler çocukların Şeytan'ın marifetleri ve cadıların dansı gibi zararlı konuları kendi aralarında konuşmalarını yasaklayacaktır; yine bu dönemde çocukların bir arada tutulmamalarının da faydalı olduğu düşünülmektedir. Şehir yönetiminin önlemlerine, çevre prensliklerden gelen yardımlara karşın suçlanan ve

kendi kendini ihbar eden çocukların sayısında günden güne artış yaşanırken, çocukları Şeytan'ın emrine sokmak için faaliyet içinde oldukları iddiasıyla kadınların tutuklanması tüm hızıyla sürmektedir. Şehir yönetimi, zanlıların tümünü sorgulama ve tutuklamanın güçlüğünden hareketle, sadece kendi kendini ihbar eden çocukları sorgulama yolunu seçecektir (Weber 2000: 292-93).

Bu arada 22 Kasım 1683 günü şehirde dikkat çekici bir olay yaşanır. Daha önce örneklerini cinlenmiş çocuklar (*Besessene Kinder*) başlığında gördüğümüz vakalara benzeyen bu olayda on iki yaşındaki Ephrosina Walter, ailesi ve evin hizmetçisi henüz masadayken, divan üzerinde uyuya kalır. Birdenbire uykusunda dua etmeye ve sayıklamaya, bir şeyler anlatmaya başlayan kızın sıkıntıyla terlediği görülür. Ephrosina, diğer çocuklarla birlikte katıldığı cadıların dansını anlatırken birdenbire acı acı ağlamaya başlayınca, ailesi tarafından hemen uyandırılır. Uyandığında ilk söylediği şey dışarıda kaldığıdır. Bir sonraki akşam bu sefer yemekte küçük kız yeniden uykuya dalar; bu kez çok daha anlaşılır bir şekilde ilâhiler söylemeye başlar. Masada olanlar bir mum ile kızın yüzünü aydınlattıklarında, alnının sıkıntıdan boncuk boncuk terlemiş olduğu ve Şeytan ile zorlu bir konuşma yaptığı anlaşılır; Şeytan kıza ruhunu satın aldığını ve bundan böyle kendisine ait olduğunu söyler. Ama küçük kız direnir, Şeytan'ı yalancılıkla suçlar ve tekrar tekrar nedamet getirerek Tanrı'dan yardım ister; hemen daha önce ölmüş annesi, kardeşleri ve aile büyüklerinin ruhları için dualar okumaya, ilâhiler söylemeye başlar. Bu arada Tanrı ona, sevgili küçük (cadı) çocuklarının her zaman iyi bir Hıristiyan olduklarını, ancak bir kez ibadet etmeden evden çıktıklarını ve Şeytan'ın da bu durumu çok iyi değerlendirerek onları yoldan çıkardığını söyler. Daha sonra Tanrı, Şeytan'ın sözde krallığını görmesi için Ephrosina'ya cehennemi gösterir. Küçük kız gördükleri karşısında büyük acı duyarak Tanrı'ya ve İsa'ya yakarır. Bunun üzerine Tanrı bu kez de onu kısa süre yanına alıp,

kendi gerçek cennetini gösterir. Küçük kız gördüğü rüyadan (*Traumvision*) uyandığında, iç çekerek ağlamaya başlar; gerçekten cennete gittiğini sanır, ancak şimdi tekrar bu lânetlenmiş dünyaya geri dönmüştür (Weber 2000: 294).

22 Kasım 1683 günü Tübingen Üniversitesi Hukuk Fakültesi, zehir terkipçiliği ve büyücülük suçlarını işleyerek çok sayıda çocuğa kötü örnek oldukları gerekçesiyle davalılardan Anna Haffnerin'in yakılmasına, torun Bartlin Süb'ün ise kafası kesilerek idamına ve bilâhare bedeninin yakılmasına karar verir.[19] Bu arada Bartlin'in annesi Agnes Haffner ve kız kardeşi Anna Haffner, Calw'in dışında şehir muhafızları tarafından yakalanırlar. Yol boyunca geçtikleri yerlerde, halkın linç girişimleri nedeniyle yaralanırlar; Anna Haffner Pottenbronn ormanlarında aldığı ağır yaralar neticesinde ölürken, kardeşi tutuklanarak Calw'da hücreye konur.

Ne var ki Bartlin ve büyükannesinin idamları Calw'a sükûnet getirmez. Karşılıklı ihbar ve suçlamalar artarak devam eder. 1684 yılının Ocak ayında Tübingen Üniversitesi teologları ve Calw şehir üst yönetimi tarafından yeniden bir komisyon kurulur; görevlendirilen gözlemciye göre çocuklar tarafından anlatılanların fantastik bir boyutu olmakla birlikte, gerçeklik kısmı yadsınamaz. Yeniden bazı çocuklar cadılık suçlanmasıyla karşı karşıya kalırlar. Gözlemcinin raporu dük hazretlerini memnun etmemiş olacak ki, bu kez Mayıs ayında dört hukukçuya ilâve-

---

[19] Alınan yargı kararının tekemmül ettirilmesi için Tübingenli cellât Johannes Ostertag'a 23 fl (*Gulden*) 12 kr (*Kreuzer*), iki avukata 47 fl 30 kr, savcıya 19 fl 39 kr, yargılamanın yapıldığı iki gün boyunca Calw'da geceleyen bu üç hukuk adamına kaldıkları hanın masraflarını karşılamak üzere 19 fl ödenir. Tutukluları kaçmamaları için sekiz gün boyunca gece gündüz belediye binasında ve tutuldukları yerde gözetim altında bulunduran askerlere, şehir kâtibine, urgancıya ücretleri ödenir. Diğer malzeme ve ücret ödemeleri de dâhil edildiğinde, hazırlık ve infaz süresi boyunca yapılan harcamaların 225 fl 6 kr'e ulaştığı anlaşılmaktadır (Weber 2000: 295).

ten, Tübingen Üniversitesi'nden teoloji profesörü ve vaiz Georg Heinrich Heberlin'i yaşananları açıklığa kavuşturmaları için Calw'a gönderecektir. Heberlin, çocuk cadılar hakkında gözlemlerde bulunmak üzere 1683 yılının Kasım ayında Calw'a gelmiştir. Heberlin bu ziyaretinde arkasındaki desteğin de farkında olarak hareket eder; çocukların başıboş bırakılmaması, iyi eğitilmesi gerektiğinden hareketle özel bir öğretmen tahsis eder. Heberlin'e göre asıl amaç gerçek Tanrı korkusunun çocukların yüreğinde yer etmesinin sağlanmasıdır. Sınıftaki arkadaşlarının cadıların dansına katılan -büyülenmiş- çocuklardan korktuklarını, gece korkulu rüyalar gören çocukların uyuyamadıklarını ve gündüzleri ders takip edemeyecek derecede yorgun olduklarını vb. konuları tespit ederek önlemler alır. Heberlin dük hazretleri için hazırlayacağı raporda faydalanmak üzere, Calw'da o güne kadar görülen dava dosyalarının tamamını büyük bir dikkatle okur. Kendi hesaplamalarına göre otuz sekiz çocuk kendi kendini ihbar etmiş ve ailelerinin tüm gece boyu onları izlemelerine karşın cadıların dansına katıldıklarını iddia etmişlerdir.

Sonuç itibariyle uygulamaya koyulan yöntemlerin başarıya ulaştığı ve kentte huzurun hâkim olmaya başladığı anlaşılmaktadır. Profesör Haberlin 24 Temmuz 1684 tarihindeki vaazına İncil'den şu alıntıyla başlayacaktır; "Ayık olun, uyanık olun; hasmınız İblis kimi yutacağını arayarak gümürdenen aslan gibi dolaşıyor"[20] (Weber 2000: 295-297).

5.1.6 Büyücü Jackl Davası[21]

Salzburg ve çevresinde yaşayan dilenci çocukların lideri olarak ün salan Jakob Keller başına hatırı sayılır miktarda ödül konmasına rağmen hiçbir zaman yakalanamamıştır. Ancak 'Büyücü

---

[20] 1. Petrus 5: 8.

[21] Seidel.

Jackl' olarak da anılan Jakob Keller'in adı etrafında yayılan efsaneler, aralarında çocukların da olduğu çok sayıda insanın yaşamına mal olacaktır.

Keller'in çetesinden Christian Fleiß, yakalandığında övünerek Büyücü Jackl'ın görünmez olabildiğini söyler ve anlatmaya devam eder; bir keresinde Büyücü Jackl bir köylünün evinde yemek yerken yüz kişilik bir muhafız birliği gelir. Amaçları Jackl'ı yakalayıp tutuklamaktır. Ancak Jackl durumu fark eder ve evin kapısını kapatarak şöyle bağırır; "Gidin buradan bana hiçbir şey yapamazsınız!" Ve bunu söyler söylemez hemen görünmez hale gelir. Yüz tane muhafız, bir saatten fazla beyhude yere her yerde Jackl'ı ararlar; bu arada o görünmez olmuş, aralarında dolaşmaktadır. En sonunda aramaktan yorulan muhafızlar Jackl olduğuna inandıkları bir taşı yanlarına alıp götürürler. Jackl görünmez olabilmek için genellikle siyah bir başlık kullanmaktadır. Çocukların gözünde, Jackl'ın giderek Şeytanî yeteneklerini artırdığına olan inancın kuvvetlendiği görülmektedir. Çetesindeki çocukları eğitmeyi ihmal etmeyen Jackl, onları kedi, fare ve karga olarak eğitir, daha sonra isimlerini sorarak bıçakla işaretler. Bu işaretlenme olgusunun bütünüyle o dönemde yaygın olan, kendine bağlı cadıları ve büyücüleri işaretleyen Şeytan tasavvuruna uygun düştüğü görülmektedir. Yine onunla birlikte yola çıkanlara para verirken, diğer yandan çete üyelerini öldürmeye varacak derecede acımasız da olabilmektedir.

Jackl giderek daha fazla çocuk için bir çekim -cazibe- merkezi haline gelir. Çetenin yakalanan ve 15 Eylül 1677 günü idam edilen ilk üyesi on iki yaşındaki Dionysus Feldner'dir. Onu aynı yıl, sorgulanması sırasında çok sayıda işbirlikçiyi ihbar eden ve davayı önemli bir sürece taşıyan Thoman Hasendorfer izler. Hasendorfer'i izleyen Veitl Lindtner ve Georg Eder, araştırma komisyonuyla bir yıl boyunca kendi istekleriyle işbirliği yapmış ve çetenin üyelerini ihbar etmişlerdir. Ancak bu çabaları iki gencin hayatta kalmasına yetmeyecektir. Salzburg'daki bu dava

süreci boyunca (1675-1684) büyücülük suçlamasıyla yargılananlardan yüz otuz dokuzu yaşamını yitirecektir; bunlardan otuz dokuzu on ile on dört yaşları arasında, on beşi de on yaşının altındadır. Gruptaki çocuklardan en küçükleri iki yaşındaki Matthias Kärfues ve yaklaşık üç yaşındaki Georg Debellack'tır. Bu vakada en dramatik olgu, henüz konuşamayacak denli küçük olan çocukların zararlı büyü yaptıkları gerekçesiyle suçlanmaları kadar, bir dilenci grubu içinde yaşamalarını sürdürmeye çalışıyor olmalarıdır.

İnfaz kararları genellikle çocukların durumlarına bakılarak alınmaktadır. On yaşın altındaki çocuklar dini bütün koruyucu ailelerin yanına verilmiştir. Yaşları on ile on dört arasında değişen çocuklar, yakılmadan önce boğulmakta veya giyotinle kafaları kesilmektedir. On dört yaşın üzerindeki gençler yakılmadan önce boğulmaktadırlar. Bu davalar süresince, daha önce başka bölgelerdeki örneklerde gördüğümüz üzere hiçbir çocuk diri diri yakılmamıştır. (Seidel).

5.1.7 Augsburg Çocuk Cadı Davaları[22]

Augsburg Çocuk Cadı Davaları, uzun zamana yayılması ve çok sayıda çocuğun büyücülük-cadılık suçlamasıyla soruşturulması gibi nedenlerle, çocuk cadı avları arasında önemli bir yere sahiptir. Biz de burada, çalışmamızın sınırları ölçüsünde, Augsburg Çocuk Cadı Davalarına yer vermeye çalışacağız. Anılan dönemde, iklim felâketleri, salgın hastalıklar, yaygın açlık ve sefalet ile 'Otuz Yıl Savaşları' (1618-1648) gibi çok önemli olguların varlığı nedeniyle, öncelikle davaların arka planına bakılmasında fayda görülmektedir.

---

[22] Bu bölümün hazırlanmasında Kurt Rau'un 'Augsburg Çocuk Cadı Davaları'nı konu alan doktora tezinden faydalanılmıştır (www.dissertationen.unizh.ch/2003/rau/DISSKRAU.PDF).

16. yüzyılın başında İmparatorluk kenti Augsburg, 'altın çağı'nı yaşamaktadır. Fuggerler ve Welserler sayesinde kent Avrupa'nın önemli finans ve ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Kuşkusuz bu noktaya ulaşılmasında sermayenin %97 gibi çok yüksek bir oranda belli ellerde toplanmasının, yani 'tekelleşme'sinin, önemli payı vardır. Ancak bu refah dönemi tüm Orta Avrupa'yı etkileyecek iklim felâketiyle 16. yüzyılın ilerleyen onyıllarında sona erecektir. Orta Avrupa, 'küçük buzul çağı' olarak da adlandırılan bu dönemde son yedi yüz yılın en soğuk dönemini yaşayacaktır. 1560'lı yıllardan itibaren yaşanan olumsuz hava koşulları (don, sel felâketi vb.) nedeniyle tarımsal ürün hasadında görülen önemli düşüşler, gündelik yaşama ürün fiyatlarında anormal artışlar (enflasyon) ve açlık olarak yansır (Rau). İklim koşullarında yaşanan sıra dışı bozulmaya, 17. yüzyılın başlarından itibaren savaş koşulları, salgın hastalıklar ve giderek toplumsal huzursuzlukların da eklenmesiyle felâketin boyutları büyüyecektir. Augsburgluların yaşadığı mutlu günler artık geride kalmıştır. Yıllar öncesinin, dışarıdan gelen dilencilere sağladığı imkânlarla ünlü örnek zengin kenti Augsburg, bu kez hiçbir geliri olmayan, bakıma muhtaç, kendi fakirlerini geçindiremez bir şehir haline gelmiştir. Fakir ve bakıma muhtaçların sayısı kriz öncesi döneme göre katlanarak artmıştır. Kırsal kesimden çalışmak için kente gelenlerin sayısında görülen önemli artışa karşın iş yoktur. Kenti vergileriyle besleyen girişimcilerin çoğunun iflas etmesiyle harcamalarda önemli kısıtlamalara gidilecektir. Geçmişin varlıklı kenti 1630 yılına gelindiğinde dışarıdan kredi alacak denli yoksullaşmıştır (Rau). Nihayet açlık, kötü yaşam koşulları ve salgın hastalıklarla ölüm oranları artarken, kentin nüfusu azalacaktır. 1624-1629 yılları arasında açlıktan ve veba salgınından ölümler zirveye ulaşacaktır; 1627 yılında sadece vebadan 2.492 kişi ölürken, 1628 yılında bu rakam 9.611'e ulaşır.

Otuz Yıl Savaşları'nı (1618-1648) kapsayan dönemde Augsburg kentinde yaşam koşulları felâket boyutlarına ulaşmıştır. 1632 yılında zaferden zafere koşan İsveç ordusu kent kapısının önüne kadar gelmiştir. Kenti mücadelesiz teslim alan İsveçlilerin işgali sırasında küçük çapta olaylar yaşanacaktır. Ancak İsveç ordusunun 1634/35 kışında Nördlingen'de aldığı ağır yenilgiden sonra, Augsburg bu kez imparatorluk ordusu ve Bavyeralı güçler tarafından kuşatılacaktır. Kuşatma günlerinde kentte yaşanan açlık öyle ileri boyutlara ulaşacaktır ki, kedi, köpek ve pişirilmiş hayvan derileri, öğünlerin vazgeçilmez mönüsü haline gelecektir. Anonim bir kronikçi yamyamlık vakalarından bile söz etmektedir.

Kentte yaşamın her açıdan durduğunun diğer bir örneği de düğün törenlerinden en basit sokak eğlencelerine, müzikli her toplantının yasaklanmış olmasıdır. 1627/28 yıllarında yaklaşık 12.000 Augsburglunun yaşamına mal olan veba salgını, 1634/35 yıllarındaki gelişinde bu kez 13.000 kişiyi beraberinde götürecektir. Felâketin acı sonuçları kentin nüfusunda görülen dramatik azalıştan da anlaşılabilir; 1626 yılında 40.000 kişinin yaşadığı kentte, 1635 yılında yapılan sayımın sonucu nüfus 16.432 kişidir.

Augsburg Çocuk Cadı Davalarını ayrıntılı biçimde incelemiş olan Kurt Rau'ya göre ikisi Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) döneminde, altı tanesi savaşlar sonrası dönemde (1649-1730) olmak üzere toplam sekiz grup dava yürütülmüştür. Biz de Rau tarafından yapılan bu dönemlendirmeye bağlı kalarak, anılan iki dönemden bazı davaları örnek olarak alacağız.

5.2 Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) Döneminde Görülen Çocuk Cadı Davalarından Bir Örnek: Maria Braun Davası (1625)[23]

Kuşhane yapımcısı (*Vogelhäuslemacher*) Paulus Braun (40), üç çocuğu ve kendisinden sekiz yaş büyük karısıyla birlikte yaşamakta ve aile zorlukla geçinmektedir. Augsburglu aile bireyleri yukarıda anlatılan savaşın getirdiği zor yaşam koşulları nedeniyle ek işlerde çalışmak zorundadırlar. Paulus Braun ikinci iş olarak zaman zaman bekçilik, gardiyanlık yaparken, kendisinden sekiz yaş büyük karısı Dorothea bakıcılık ve hastabakıcılık işlerinde çalışmaktadır. Braun çifti on bir yaşındaki Maria'ya ilâveten iki erkek çocuğa daha sahiptir: Maria'nın küçüğü Jakob ve hakkında bilgi sahibi olunmayan üçüncü (küçük) bir çocuk.

Ailenin yaşamını bütünüyle allak bullak edecek olaylar dizisi Maria Braun'un üzerinde, ailenin ekonomik durumuna ve on bir yaşındaki kızın yaşına göre bulunmaması gereken miktarda bir paranın ortaya çıkarılmasıyla başlar. Paulus Braun tarafından Augsburg yetkili makamlarına hitaben yazılan dilekçeden anlaşıldığı kadarıyla Maria sık sık yakınlarında oturan teyzesi Apollonia Heucheler'i ziyaret etmektedir. Ancak kısa bir süre önce çocuğun üzerinde bulunan önemli miktarda para aileyi tedirgin eder. Çocuk bu parayı kendisine 'kötü ruh'un verdiğini söyleyecektir. Ancak biraz sıkıştırılınca, Maria parayı verenin Şeytan'ın değil, teyzesi olduğunu itiraf eder. En kötüsü, teyze ona cadılık sanatının inceliklerini de öğretmiştir. Küçük kız, cadısüpürgesi, kedi veya keçi üzerinde yapılan gece yolculukları gibi tekinsiz konularda bilgi sahibidir. Maria, çoğu kez kendi evinden teyzesinin evine, teyzesi ile yaşlı bir cadının eşliğinde uçarak gitmiştir. Bu arada Maria cadıların kara büyü ayinlerine yaba üzerinde yaptığı yolculuklarda yalnız değildir; tey-

[23] Rau.

zesinin hizmetçisi Annele ve başka kızlar da vardır. Bu arada evde gerçekten de bir yaba bulan babası sinirle bu Şeytan aletini parçalar.

Birdenbire gelişen olaylar karşısında şaşkınlığa uğrayan Paulus Braun, yardım almak ve akıl danışmak için günah çıkardığı Cizvit rahibe, kızının başından geçenleri anlatır. Kızı iyice yoldan çıkmıştır; ona çok acı veren Şeytan'la birçok kez ilişkiye girdiğini, onun uğruna Tanrı'yı, bütün azizleri ve hatta anne ile babasını reddettiğini, çünkü onu koruyanın, gerçek babasının kötü ruh olduğunu söylemektedir. Braunlar kızlarının gerçek teyzeleri tarafından ayartılarak yoldan çıkarılmasından büyük üzüntü duymaktadırlar. Ancak ellerinde, en azından teyzeyi yaptıklarından sorumlu tutabilmek için Maria'nın anlattıklarından başka somut veri olmayan aile, adalete sığınmaya karar verir. Nihayet on bir yaşındaki Maria ve elli üç yaşındaki Apollonia Heucheler cadılık suçlamasıyla zincire vurulur.

Maria'nın suçlaması nedeniyle hemen teyze hakkında soruşturma başlatılır. Ancak kısa bir süre sonra küçük kız ağız değiştirerek, kendisini yoldan çıkaranın teyzesi değil, annesi olduğunu iddia eder. Üzerinde bulunan önemli miktarda parayı da annesi, teyzesini suçlaması için vermiştir. Her ne kadar Maria Braun kötü, Tanrıtanımaz ve yalancı bir çocuk olarak görülse de, annesi Dorothea Braun bu ağır ithamlar üzerine gecikilmeden zincire vurulur. Bir dizi sorgulama boyunca kız, annenin tüm itirazlarına karşın, kendisini cadılık yapmaya, Şeytan'la işbirliğine annesinin zorladığını iddia etmeye devam eder.

1625 yılının Temmuz ayında ilk kez işkence altında sorgulanan anneden *gerçekler* öğrenilecektir. Anneye göre kızı, ailesine zarar vermeye çalışan koca bir yalancıdır. Ne var ki Dorothea Braun'un takip eden günlerde kimi kez insaflı tavırlarla kimi kez acımasızca yapılan sorgulamaları sonucunda kızı tarafından verilen ifadeye yaklaşmaya başladığı görülecektir. Tekrar işken-

ceye tabi tutulmaktansa çocuğunun suçlamasıyla seve seve ölmeye razıdır. Nihayet suçlu olduğunu kabul eder; dört yıldır uçarak gece yolculuklarına katıldığı Şeytan'la gayrimeşru ilişkisinden *Hundsunfriedt* isminde çocuk doğurmuş bir cadı olduğunu itiraf eder. Tanrı onu adeta günahkâr olmaya itmiştir; ağır yaşam koşulları, yaşadıkları açlık ve sefalet içinde çoğu kez Şeytan tarafından doyurulmuş ve böylece onun ağına düşmüştür. Apollonia Heucheler'i suçlamasında bir ölçüde kıskançlık etkili olurken, diğer yandan da, Luterci teyzenin konuşmalarıyla kızını etkileyebileceğinden endişe duymuştur. Bu arada Dorothea Braun'un Ağustos ayında hapisten kaçma girişimi başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Eylül ayının on sekizinci günü hazırlanan iddianame sanığa okunur ve nihayet yedi gün sonra karar açıklanır; Dorothea Braun dört yıldır bir cadı topluluğuna (*Hexengemeinschaft*) üye olmaktan ve kızını da bu amaca yönelik kullanmaktan önce kafası kesilerek idamına ve daha sonra bedenin yakılmasına karar verilir. Birkaç gün sonra infaz gerçekleştirilir. On bir yaşındaki Maria, cadılık suçlamasıyla bir süre daha cezaevinde tutulur. Babası Ekim ayının sonunda kızının suçsuz olduğunu ve salıverilmesini talep eden bir dilekçeyle yetkili makamlara başvurur. Ancak mahkeme Aralık başında, Maria'nın yaşadığı olumsuzluklar nedeniyle hâlen kötü ruhların ve Şeytan'ın etkisi altında olduğu için bir süre daha gözetim altında tutulmasında yarar olduğuna karar verir. Ancak babanın kızının serbest bırakılması yönündeki ısrarlı girişimleri nihayet sonuç verir. Böylece 'çocuk cadı' (*Kinderhexe*) Maria Braun yedi aylık tutukluluk halinin sonunda, 1626 yılının başlarında, serbest bırakılır (Rau).

5.3 Otuz Yıl Savaşları'ndan Sonra (1649-1730) Görülen Çocuk Cadı Davaları

5.3.1 Ruhunu Şeytan'a Satan Veit Karg (1680)[24]

Augsburglu Georg Laub'un, Vitus Sartorius'u (Veit Schneider) hırsızlık ve dolandırıcılık ile suçlamasıyla başlayan süreç, 1680 yılının Mayıs ayından itibaren beklenmedik bir biçimde çocuk cadı davasına dönüşecektir. On yedi yaşındaki Bavyeralı zanlı, on iki yaşından itibaren Ingolstadt'taki Cizvit Koleji'nde okumuş ve buradan *Minore Syntaxin* ile mezun olmuş eski bir öğrencidir. Veit'in hırsızlık dışında Kilise soymak, kundakçılık, taciz gibi suçlardan da sabıkası bulunmaktadır.

Veit Karg Augsburg, mahkemesindeki ilk sorgusunda, yıllar önce henüz on üç yaşında ve Ingolstadt'ta otururken Şeytan tarafından yoldan çıkarıldığını anlatır. Şeytan'a, dört yıl boyunca ona itaat edeceğine ve emrine gireceğine söz vermiştir. Yine ondan 'Kutsal Üçlü Birlik'i, tüm azizleri reddetmesi ve cennete tümüyle yüzünü dönmesi istenmiştir. Tüm bunları sadece Şeytan'dan aldığı para için yapmıştır. Şeytan onu insanlar arasına nifak tohumları atmak için kullanmıştır; hırsızlıklar, kundaklamalar, Kilise soygunları hepsi bu ittifakın bir sonucudur. Hatta bir keresinde Şeytan'ın isteği üzerine bir çiftlik evini kundaklamak istemiş, ama bu çabası başarıya ulaşmamıştır. Bu arada Veit'in yöredeki on beş evi kundaklamak suretiyle enkaz haline getirdiği anlaşılmıştır.

Veit Karg yaptığı anlaşmanın üzerinden geçen dört yılın sonunda sattığı ruhunu Şeytan'dan geri almak istemekte, Şeytan ise buna razı olmamaktadır. Karg'ı doğru yola dönmeye istekli gören Augsburglu ruhban onu teskin etmeye çalışarak, Tanrı'nın her şeye kadir olduğunu, onun olduğu yerde Şeytan'ın

[24] Rau.

hiçbir gücü olmadığını anlatmaktadır. İyi niyetle yapılan sorgulamaların sonucunda gençten daha fazla bilgi alınamaz. Tanıkların anlattıklarından da farklı bilgilere ulaşılamaz. Sadece Veit'ın, Augsburg dışında sefih bir hayat sürdüğü kesinlik kazanır; dilencilik yapmak, içki içmek, çeteler içinde yer almak, kumar oynamak, ahlâksız ilişkilerde bulunmak, bu gencin adeta yaşam tarzıdır. Dört aylık tutukluluk sürecinin sonunda, yetkililerde Veit Karg'ın ancak işkenceyle konuşturulabileceği kanısı hâkim olur. Yeniden başlayan sorgulamalardaki can alıcı soru Veit'ın Şeytan ile tensel ilişkiye girip girmediğidir. Başlangıçta direnen genç, daha sonra Şeytan'ın tutukluluk döneminde bir bakire kılığında hücresine geldiğini ve onunla ilişkiye girmek istediğini, ancak Şeytan'ı toynaklı ayaklarından tanıyarak bu oyuna gelmediğini itiraf eder. Gencin cinsel organı çevresindeki yaralardan şüphelenen mahkeme heyeti hemen bir doktoru görevlendirir; ancak yapılan muayenelerden gencin Şeytan'la bir ilişkiye girmiş olduğu sonucuna varılamaz.

Karar günü yaklaştığında Veit Karg affedileceği ve beraat edeceği umudunu taşımaktadır; hiçbir şeyi kendi iradesiyle yapmamış, netice itibariyle Şeytan'ın emirlerini yerine getirmiştir. Ancak karar Veit Karg'ın beklediği gibi çıkmaz; 7 Eylül 1680 günü alınan kararla, 'Kutsal Üçlü Birlik'i, tüm azizleri reddetmek ve Şeytan'la ittifak yapmak (*Teufelsbündnis*) suçlarından kafası kesilerek ölüme mahkûm edilir. İşlediği hırsızlık, Kilise mallarının yağması ve kundakçılık gibi *adi suçlar* ise nihai kararda, sadece kısacık bir cümleyle anılacaktır.

5.3.2. Caspar Meyr (1685)[25]

Caspar Meyr (Mayr) annesini henüz bebekken kaybetmiş, babası ve üvey annesiyle birlikte yaşayan dokuz yaşında bir çocuk-

[25] Rau.

tur. Yoksul ailelerin oturduğu bir sosyal çevrede büyüyen Caspar, 1685 yılının Temmuz ayında cadılık ve kundakçılık suçlamalarıyla tutuklanır. Tutuklanmadan yıllar önce oturdukları evin çevresindeki bazı komşu kadınların, o zamanlar üç veya dört yaşında olan çocuğu, olumsuz yönde etkiledikleri sanılmaktadır.

Dokuz yaşındaki Caspar, sorgulanması sırasında lafı hiç dolaştırmadan, cadılık sanatını bu üç cadıdan (kadından) öğrendiğini söyler. Suçlanan kadınlar, Bavyera Waldstätt'tan kırk ilâ elli yaşları arasındaki Maria Fleck (Fleckn, Flök), Münih'ten yaklaşık otuz beş otuz altı yaşlarındaki Elisabetha Weber ve Wassenburg'dan otuz iki yaşındaki Anna Gschwenter'dir. Kadınların üçü de Katolik mezhebine mensup olup Augsburg'da ikamet etmektedirler. Kendisini yoldan çıkaran kadınlarla sık sık cadıların dansına katıldığını ve Şeytan'la insanlık dışı ilişkilere bile girdiğini anlatır. Yaklaşık dört yaşında bir çocukken Tanrı'yı inkâr etmiş, azizler hakkında kutsal olan ne varsa hepsini lânetlemiştir. Diğerleriyle birlikte cadıların kara büyü ayinlerine katılmış ve oralarda adeta Tanrıtanımaz bir yaşam sürmüştür. Hatta kendisi işinde o denli yetkinleşmiştir ki masum insanları kandırarak doğru yoldan çıkarmış ve cadıların dansına götürmüştür. Tutuklanan üç kadın, dokuz yaşındaki Caspar'ın işbirlikçisi olmakla ve tekinsizlikle suçlanarak yargılanacaktır. Üç kadın soruşturmanın ilerleyen aşamalarında verdikleri ifadelerde, yaklaşık üç buçuk yıl önce Şeytan'la birlikte Caspar'ı ayartarak ailenin zaman zaman oturduğu evi kundaklattırdıklarını itiraf edecekletir. Evin kundaklattırılma gerekçesi ise ilginçtir; ev üvey anne ve diğer bazı başka şahıslar tarafından kötücül, düşmanca amaçlarla kullanılmaktadır.

Caspar Meyr, evini kundaklamak dâhil kendisine atfedilen, Tanrı'yı inkâr etmek, Şeytan'la cinsel ilişkiye girmek, cadılık sanatının uygulamalarını icra etmek ve nihayet Tanrıtanımaz bir

yaşam sürmek gibi ağır suçlamaları tereddütsüz kabul eder. Augsburg makamları dokuz yaşındaki bir çocuğun, gerçekte bu denli sefih ve Tanrı düşmanı olamayacağına, tüm olan biteni bir tür oyun olarak gördüğüne karar verirler. Oynadığı bu oyunun ne denli ciddi olduğunu anlayabilmesi ve yüreğine hiçbir zaman çıkmayacak bir korkunun salınması için, işbirlikçisi üç cadının kafalarının kesilmesi ve yakılmaları şeklindeki infaz merasiminde hazır bulunması zorunluluğu getirilir.

İnfazın 15 Kasım 1685 yılında gerçekleştirilişinden sonra Caspar Meyr'in hâlen eski düşüncelere meyilli olduğunu gören mahkeme, 1686 yılının Ocak ayına kadar -on sekiz ay süreyle- onun tutukluluk halini devam ettirecektir. Ancak küçük Caspar mahkemeden, bir hamama gönderilerek şah damarının kesilmesi suretiyle artık bir anlamı kalmayan yaşamına son verilmesini ister.[26] Caspar Meyr'in bu isteği büyük olasılıkla yerine getirilmemiştir. Şehir kroniklerinde bu yönde bir bilgi yer almadığı gibi, bir daha hiçbir yerde, dokuz yaşındaki 'çocuk cadı' Caspar Meyr ismine rastlanmaz.

5.3.3 Jacob Schmidt Davası (1690)[27]

On yedi yaşındaki Evanjelist genç Jacob Schmidt, çalıştığı çiftliğin patronu Danckenmair tarafından dikkat çekici davranışları ve cadılık şüphesiyle Augsburg makamlarına ihbar edilir. İlk bulgular, uzun süre önce cadılık suçlamasıyla tutuklanmış yirmi yaşındaki Juditha Wagnerin'e kadar uzanmaktadır. Wagnerin delikanlıyı Evanjelistler Yetimhanesi'nde tanımış ve onu Şeytan'ın emrine girmesi için ayartmıştır. Wagnerin 1690 yılı başında yapılan sorgulamada, tesadüfen tanıştığı bir genci cadıların

---

[26] Hamamda şah damarının kesilmesi, Yeniçağ'ın başlarında çocuk suçlulara uygulanan, dönemin toplumsal vicdanına uygun düşen bir infaz yöntemiydi.

[27] Rau.

dans ettiği ayinlerden birine, Rosenauberg'e birlikte gitmeye ikna ettiğini söyler ve genci kabaca tarif eder. Jacob Schmidt 1690 yılının Şubat ayında bizzat Augsburg Belediye başkanı tarafından makamına çağrılarak ifadesi alınır; Jacob verdiği ilk ifadede altı yıldır ruhunu Şeytan'a satmış olarak yaşadığını söyler. Ancak 7 Mart'ta verdiği ifadede bu kez daha önce söylediklerini inkâr eder ve kumar oynamaya gidebilmek için ondan (*vom bösen Feind*)[28] para aldığını söyler. Tam olarak küçük hanımı Rosenauberg'de gördüğünden ve Şeytan'ın orada olup olmadığından emin değildir.

Tanıkların ifadeleri ve ilk bulgular Jacob Schmidt'in suçlu olduğunu göstermektedir. Böylece Schmidt 9 Mart'ta cadılık suçlamasıyla tutuklanır. İlk sorgulamada onu ilk kez patronu Danckenmair'in evinde gördüğünü ve çıkardığı gürültü patırtıyla çevreye rahatsızlık verdiğini anlatır. Şeytan elleri ve ayakları üzerinde tepinmiş, kafasını oradan oraya çarparak ona ağır biçimde eziyet etmiştir. Her ne kadar Şeytan'ın etkisi altında kalıp patronunu (*Meister*) öldürmek istese de, bunu hiçbir zaman gerçekleştirememiştir. Kaldı ki, bunun için Juditha Wagnerin kendisine zehirli bir toz vermiştir. Hiçbir zaman intiharı da düşünmemiştir; tüm isteği, gerçeklerin ortaya çıkmasıdır.

Jacob Schmidt'in çelişkili ifadeleri ve Juditha Wagnerin'in anlattıkları karşısında kafası karışan mahkeme heyeti, iki sanığın yüzleştirilmesinin yerinde olacağına karar verir. Wagnerin yüzleştirme boyunca Jacob'a yönelttiği eski suçlamaları aynen yineler. Ancak Jacob suçlamaları reddeder; ne Şeytan'la bir ittifaka girmiş ne de Juditha ile birlikte cadıların dansına katılmıştır. Hatta üvey annesi, üvey babasını, patronunu ve karısını öldürmek için zehirli toz aldığı da külliyen yalandır; hiç bir zaman böyle bir niyeti olmamıştır. 30 Mart 1690 tarihinde alınan

---

[28] Böser Feind (Almanca): Kötü düşman.

kararla, tutuklu Jacob Schmidt tüm suçlamalardan beraat ederek serbest bırakılır. Mahkeme heyeti bundan sonra iyi ve namuslu bir yaşam süreceğine inanmış ve bu nedenle serbest bırakılmasına karar vermiştir. Juditha Wagnerin, Jacob kadar şanslı değildir; Augsburg şehir yönetimi suçlu bulduğu genç kadını kafası kesilerek ve bilâhara bedeni yakılmak suretiyle ölüme mahkûm eder. Ceza 4 Mayıs 1690'da infaz olunur.

5.3.4 Otuz Üç Sanıklı Augsburg Davaları (1723-1730)

1723 yılının 30 Ocak günü Matthias Trichtler ve Antonj Reinweiler, on yaşındaki evlâtlık David Kopf'u (Kopfen) Şeytan ile işbirliği içinde cadılık yaptığı gerekçesiyle Augsburg Belediye Başkanlığı'na ihbar ederler. Küçük David terzi kadınla cadıların dansına katılmış, patronunu büyüleyebilmek maksadıyla kapı eşiğinin altına kemik ve saç yerleştirmiştir. David'in tüm bu eylemlerine Şeytan tarafından ayartılmış kardeşleri on beş yaşındaki Juliana, yedi yaşındaki Antonj ve amcasının dört çocuğu da katılmışlardır. Belediye başkanı tarafından ilk 'çocuk cadı' hakkında başlatılan soruşturma kentteki tüm ebeveynleri ve vasileri çocuklarına şüpheli gözle bakmalarına neden olacaktır. Böylece aileler 1723 yılı boyunca ve takip eden yıllarda giderek artan bir vehim ve kuşkuyla çocuklarının Şeytanî (*diabolisch*) karakterlerini izlemeye alacaklardır. Paniğe kapılan aileler teker teker çocuklarının Şeytan tarafından ayartıldığını düşünerek yetkililere ihbarda bulunmaya başlarlar. Örneğin baba Fischer, yedi yaşındaki oğlu Johann Sebastian'ın tartışılmayacak derecede açık bir biçimde Şeytan'ın emrine girdiğini iddia edecek, 1723 yılının 2 Aralık günü gözetim altında tutulması talebiyle yetkili makamlara başvuracaktır. Fischerler gibi birçok ailenin çocukları için paniğe kapılması, sonuçlarını kısa sürede gösterir; on bir tanesi yedi ile on yedi yaş arasında, yarısı on yaş ve altında olmak üzere yirmi tanesi, toplam Şeytan'ın otuz üç çocuğu

(*Teufelskinder*) hapishane, hastane ve çalışma evinde zincire vurularak gözlem altına alınacaktır. Bu çocuklar arasında daha sonra cadılıkla hiç alakası olmayan üç pejmürde ve haşarı dilenci genç de yer alacaktır.

Gözaltına alınan çocukların biri dışında tamamı Katolik mezhebindendir; aynı okulda okumaktadırlar ve birbirleriyle sıkı arkadaşlık ilişkileri içindedirler. Hemen hiçbiri kentin yoksul bölgelerinden değildir; ailelerin tamamı, kasaplık, lokanta işletimi, bira üretimi gibi sürekli gelir getiren işlerle iştigal etmektedir. Çocuklar çoğunlukla ailelerin talebiyle gözlem altına alındığı için, şehir yönetimi 'Şeytan'ın çocukları'nın iaşe ve ibade giderlerinin tüm cadı davalarında olduğu üzere, aileler tarafından karşılanmasını istese de, bu mümkün olmamıştır. Hatta aileler bu denli sorunlu çocukların gözlem altında tutulması ve yeniden gerçek bir Hıristiyan'a yaraşır ruh esenliğine kavuşturulması görevinin şehir yönetiminin görevi olduğu inancındadırlar. Ailelerin bu denli paniğe kapılmasının başlıca nedeni, bir kez bu illete yakasını kaptırmış çocuklarından birinde tüm belirtilerini gördükleri hastalığın bulaşıcı olduğu ve diğer çocuklarına da sirayet edebileceği saplantısıdır. Ailelerin hiçbiri içine düştükleri bu umutsuz ortamda, sağlıklı çocuklarını da kaybetmek istememektedirler. Onlara göre çocuklarından biri veya birkaçı bu salgın hastalığa yakalanmıştır bir kere; sağlıklı çocuklarının da, Şeytan tarafından ele geçirilmesine engel olabilmek için tek çare izolasyondur. Yetkililerin birincil görevi, diğer çocukları bu salgının bulaşma tehlikesine karşı korumaktır.

Yün dokuma ustası Franz Ludwig on üç yaşındaki oğlu Franz Antonj'un üç yıl önce Şeytan tarafından ayartıldığı inancındadır. Ludwig'e göre Franz iki kardeşini de aynı yolun yolcusu yapabilmek için uğraşmaktadır. Aile olarak çocuklarının ruh ve beden sağlığından endişe duymakta ve acı çekmektedirler; ancak ellerinden ne yazık ki başka bir şey gelmemektedir. Bu nedenle oğullarının yasaların güvencesi altına alınması gerekir.

Bazı aileler Şeytan'ın kandırarak emrine aldığı çocuklara kendileri ceza verme yoluna da gitmektedir. Örneğin baba Steiner, yatakta kan revan içinde bulduğu ve kısa bir süre sonra da ölen Tanrıtanımaz üvey kızının içine düştüğü durumdan, kötücül güçleri sorumlu tutarak ortalığı birbirine katar. Ancak hemen ertesi gün belediye gözlemcisi Theresia Lüzelkircher tarafından yapılan inceleme sonucunda bir deri bir kemik kalmış küçük kızın, kötücül güçlerden ziyade açlıktan ve kötü muameleden öldüğü anlaşılır. Kızın durumundan üzüntü duyan üvey baba, küçük kıza ara sıra, köpekleri için hazırladıkları çorbadan içirdiğini itiraf edecektir.

Bu dönemde aileler büyük bir merakla çocuklarının vücudunda Şeytan emareleri (*Teufelsmal*) aramaya koyulurlar. Ve bazı ebeveynler çocuklarının özellikle cinsel organlarına yakın bölgelerinde ustalıkla gizlenmiş, Şeytan'ın izini (*diabolische Zeichen*) keşfedeceklerdir. 1724 yılının Ocak ayında Carl Grube'nin karısı, dokuz yaşındaki kızının hararetle Şeytan'la yaşadıklarını anlatmaya başlamasıyla paniğe kapılır ve günah çıkardığı rahibe ne yapması gerektiğini danışır. Rahip anneden derhal kızının vücudunu titizlikle incelemesini ister. Anne yaptığı ilk incelemede küçük kızın cinsel organın yakınlarında iki kahverengi bene rastlar ve kızının Şeytan'la ilişkiye girmiş olabileceği ihtimalinden büyük endişe duyar. Bu kez annenin isteğiyle kızını iki ebe inceler. Bedenin sol ön tarafında bulunan mercimek büyüklüğündeki açık kahverengi iki noktanın doğuştan olduğuna karar verilir; kaldı ki kız henüz bakiredir (*unberührt*). Hekim tarafından yapılan muayenenin sonuçları da aynıdır; kızın anlattıkları tamamen hayal ürünü olup, ailenin endişe duymasına gerek yoktur.

Ne var ki Augsburg'u etkisi altına alan söylenti fırtınası bir türlü dinmek bilmez; yetişkinler her gün çocukların karıştığı yeni bir zararlı büyü uygulamasıyla sarsılır. Bu kez 'Şeytan'ın

çocukları'nın, Şeytan'dan aldıkları kötücül (*diabolisch)* bir tozu ebeveynlerinin yataklarına serperek onların yaşamlarına kast ettikleri haberleri yayılmaya başlar.

Daha önce anlattığımız diğer çocuk cadı vakalarında olduğu üzere, Augsburg'da da çocukların yoldan çıkarılmasında Şeytan'a aracılık eden bir veya birden fazla, tercihen kadın yetişkinin varlığı devreye girecektir. Daha ilk sorgulanmalarında çocuklardan David, Juliana ve Antonj Kopf, Şeytan'ın işbirlikçisi olan ve onlara cadılık sanatının inceliklerini anlatan kişinin terzi Catharina Rufin (Ruefin) olduğunu itiraf ederler. Gözaltına alınan çocukların sayısı arttıkça, yaşlı kadını suçlayan çocukların sayısı da artacak ve nihayet on bire ulaşacaktır. Soruşturma sırasında Catharina Rufin'in Augsburg'da yaşayabilmek için ne vatandaşlık hakkı ne de oturma izni olduğu ortaya çıkar. Böylece cadılık ve Şeytan'ın işbirlikçisi olmakla suçlanan yaşlı terzi kadın, hâkim karşısına çıkarılmadan önceki yirmi hafta boyunca hücre hapsinde tutulur.

Suçlanan çocukların önemli bir bölümünün ifadelerinde bahsi geçen zehirli toz (*Teufelspulver*),[29] sorgucular için merak konusu olur. Çocuklar tarafından hazırlanan ve 'Şeytan işi' olduğundan şüphe duyulmayan bu 'toz'un, cadıların dans ettiği kara büyü ayinlerinden, cadılar tarafından yapılan gece uçuşlarından ve Şeytan'la girilen cinsel ilişkiden çok daha somut ve kavranabilir bir iddia olduğu ortadadır. Betz kardeşler hazırladıkları büyülü tozu sadece ebeveynlerinin yatağı altına koymakla kalmamış, içtiği biraya karıştırarak babalarını zehirleme girişiminde de bulunmuşlardır. Aileler çektikleri olağandışı baş ve diş ağrılarıyla, çocukların zararlı faaliyetlerini teyit eden ifadeler

---

[29] Çocukların aile bireylerine, yakın çevrelerine zarar vermek amacıyla hazırladıkları zehirli karışım, son tahlilde içinde Şeytan'ın parmağı olan toz olarak, ancak farklı adlarla tanımlanmaktadır; *Teufelspulver*, *Teufelsstoff*, *Teufelspuder*.

vereceklerdir. Çocukları tarafından hazırlanan 'Şeytan tozu'nu bulan ebeveyn Betzler karışımı şöyle tanımlarlar: "Cam kırıkları, kemik, ceviz kabukları, yulaf, arpa ve buğday taneleri, saç telleri, ne olduğu anlaşılamayan sarı ve siyah renkli tozlar, bir tür çilingir eğesi, bir miktar insan dışkısı, büyük miktarda beyaz, sarı ve siyah renkte tüy". Anne Betz verdiği ifadede hamileliği döneminde bu toz yüzünden çok ağrı çektiğini söylerken, baba Betz zorlu bir diş ağrısıyla yatağa düştüğünü ve ağzında iltihaplı bir yara çıktığını söyler. Yine baba Betz yatağa yattığında vücudunun sol tarafında korkunç bir ağrının başladığını, yataktan kalkar kalkmaz ağrının azaldığını ve rahatladığını anlatacaktır.

Her çocuğun 'Şeytan tozu' tarifi aynı değildir. Martin Steiner'in dokuz yaşındaki üvey kızı 'toz'u bit ve böceklerden hazırladığını, üvey babasının kendisini tekmeyle dövmesinden bıktığı için onun yatağının altına serptiğini söylerken, yedi yaşındaki Johann Sebastian Fischer 'kara toz'u sırf zarar vermek amacıyla anne ve babasının yataklarının üzerine dökmüş ve evdeki şarap fıçısının içine karıştırmıştır. Bir başka çocuk Franz Josef Kuttler'in ifadesinden, Şeytanî tozu ebeveynlerinin yatağının altına serperek babasının aşırı zayıf düşmesine, böylece erkeklik gücünü kaybetmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Gözaltında bulundurulduklarını süre boyunca verdikleri ifadelerle hâkimlerin, teologların ve şehir meclisi üyelerinin kafalarını iyice karıştıran 'Şeytan'ın çocukları'nın akıbeti hakkında görüşler de farklılık arz etmektedir. Katolik ve Evanjelist şehir meclisi üyeleri birbirleriyle çelişen sonuçlara varmakta ve ortak bir karar alınamamaktadır. Çocuklara verilebilecek hafif hapis cezalarının yanı sıra bazı çocuklar için ölüm cezası dahi öngörülmektedir. Bu karışıklığa bir son vermek isteyen imparatorluk makamının tavsiyeleriyle, Heidelberg Hukuk Fakültesi'nden görüş alınması kararlaştırılır. Heidelberg Hukuk Fakültesi, Augsburg makamlarına yoldan çıkmış bu çocukların iyi bir eği-

timle yeniden kazanılabileceğinden bahisle, tümünün serbest bırakılmasının uygun olacağı yönünde görüş verir. Bu görüşe uyan şehir mahkemesi çocukları ailelerine teslim eder. Böylece 1723 yılında tutuklanan çocuklar 1729 yılında tekrar özgürlüklerine kavuşacaklardır. Bu arada Augusburg'da oturma ve vatandaşlık hakkı olmayan yaşlı terzi Catharina Rufin şehirden sürülebileceği endişesiyle, çocukların salıverilmesinden önce, 1729 yılının ortalarında şehri gizlice terk etmiştir bile. Böylece Augsburg'da yaşanan son, ancak en uzun süreli çocuk cadı avı davası da sona ermiş olur.

5.4 Çocuk Cadıların Profili

Daha önce değindiğimiz üzere, çocuk cadıları ve çocuk cadı davalarını konu alan çalışmaların önemli bir bölümü son yıllarda yapılmıştır. Tarihçilerin çocuk cadılığı gibi hemen hiç çalışılmamış bir alana yönelmesinde, özellikle orta Avrupa coğrafyasında, belirli bir idarî veya siyasi bölgeyi merkez alarak yapılan araştırmaların önemli katkısı olmuştur. Bu bağlamda yöresel *-micro-* etütlerin, cadı avı tarihi açısından ufuk açıcı katkısından söz edilebilir. Ancak çocuk cadılığını konu alan çalışmaların henüz istenilen sayıda olmaması nedeniyle, bazı önemli sonuçlara, mevcut sınırlı verilerden hareketle ulaşılması gereği hâsıl olmaktadır. Çocuk cadıları tanımlayabilmek için ihtiyaç duyduğumuz önemli araçlardan biri olan 'çocuk cadı profili'nin çıkarılması için de, aynı imkânsızlık söz konusudur.

Çocuk cadılara ilişkin en ayrıntılı profil çalışması, 'Augsburg Çocuk Cadı Davaları'nı incelemiş olan Kurt Rau[30]

---

[30] Kurt Rau'un anılan çalışması Zürich Üniversitesi'nde, 'Yeniçağ Başlarında Yaşanan Cadı Avları Bağlamında Augsburg Çocuk Cadı Davaları' (*Augsburger Kinderhexenprozesse im Kontext der Hexenverfolgungen in Früher Neuzeit*) başlığıyla verilmiş doktara tezidir.

tarafından çıkarılmıştır. Rau'un çalışmasında Augsburglu çocuk cadılar, cinsiyet ve yaş grubu, yaşam ve mekân çevresi, mezhep, sosyal statü, kişilik özellikleri ve cadı-Şeytan algısı başlıklarında tasnife tabi tutularak incelenmiştir.

Rau'un Augsburg Çocuk Cadı Davaları'nı konu alan çalışmasından hareketle hazırlanan 'çocuk cadı profili'nin ayrıntılarına girmeden önce, "çocuk cadı kimdir?" sorusuna yanıt aramaya yardımcı olabilecek bulguları sıralamak istiyoruz. Sayılacak özelliklerin, çalışma boyunca anlatılan örnek vakalardan hareketle ve tüm çocuk cadıları kapsama amacına yönelik olması nedeniyle 'genel' nitelikte olduğunu belirtmeliyiz.

Çocuk cadıların mensubu oldukları toplumsal kesim ve sosyal çevre büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Çocuk cadıların tamamına yakın bir bölümü yoksul ailelere mensuptur. Ailevî sorunlar yüzünden çocukların büyük bir çoğunluğu ya erken yaşlarda evden kaçarak dilenci çetelerinin eline düşmüşler ya da ailenin rızasıyla bakım veya ıslah evlerine verilmişlerdir. Özellikle annenin veya babanın ölümü nedeniyle çocuklar eve gelen üvey anne veya üvey baba tarafından dışlanmakta, giderek evden ayrılmaya zorlanmaktadırlar. Aileler çoğunlukla kalabalık olup, kendilerine ait mülkleri veya toprakları yoktur. Çoğunlukla kadınlar gündelikçi, erkekler mevsimlik işçi olarak iş bulabilmektedirler. Evden kaçmayan, yetimhanelere veya ıslahevlerine verilmeyen çocukların yoksulluk nedeniyle okula gitme şansları yoktur. Bu çocukların azımsanmayacak bir bölümü gayrimeşru ilişki sonucu doğdukları için aile içinde yetişme şansları yoktur. Dilenci çeteleri çoğunlukla öksüzler yurdundan kaçan çocuklar tarafından kurulmakta ve idare edilmektedir. Hayata tutunabilmek için çalmaktan başka hemen hiçbir şansları olmayan bu çocuklar için, büyücülük ve cadılık uygulamaları, güçlerini çevrelerindekilere kabul ettirebilmeleri-

ne ve geçici bir süre de olsa, saygınlık kazanmalarına olanak sağladığı için çok önemlidir.

Bu konuya daha ayrıntılı girmeden önce 'ailevî miras' bağlamında cadılığın çocuklar ve torunlar üzerindeki etkilerine kısaca değinelim. Öncelikle, Ortaçağ ile Yeniçağ'ın başlarında yaşamış teolog ve hukukçular için cadılık ve büyücülük kan bağı olan aile bireyleri arasında belirli bir *etkileşim*in oluşmasına neden olduğu için önemlidir. Daha önce de vurgulandığı üzere, Hıristiyan dünyasında yüzlerce yıllık saplantılar sonucunda ortaya çıkan en çarpık kabullerden biri, cadının cinsiyetinin 'kadın' olduğudur. Böylece büyükanne ve kızları (teyze ve anne) ile kız torunları arasında tartışmasız bir biyolojik 'illiyet bağı' kurulmuş olur. Aileden bir kadın cadılık suçlamasıyla takibe uğramışsa hukukçular için, başta kadınlar olmak üzere, ailenin tüm üyeleri potansiyel cadı olarak kabul edilir. Bu önyargı nedeniyle çoğu kez suçsuz aile bireyleri takibe uğramış cadı avlarının zirve noktasına ulaştığı dönemde bazı ailelerin tüm kadınları yaşlı-genç ayrımı yapılmaksızın yakılmıştır. Bu nedenle engizitörler uzun süren avlarına önceden cadılık suçlamasıyla başı derde girmiş yerleşim merkezlerinden ve özellikle takibe uğramış, geçmişinde cadılık-büyücülük *lekesi* olan ailelerden başlarlar. Tabiatıyla bu koşullar altında yetişen çocukların cadılık, büyücülük ve giderek doğadışı güçlerin kişisel amaçlarla kullanımı konusunda sağlıklı düşünebilmesini beklemek mümkün değildir.

Tekrar dışsal faktörleri bir kenara bırakıp, çocukların kişiliklerinden kaynaklanan sorunlara dönebiliriz. Çocuk cadıları motive eden bazı hususların, onları *çocuk* kılan özellikleri olduğunu görüyoruz. 'Şaka' ve 'eğlence' bunlardan ikisidir. Özellikle beş-dokuz yaş grubundaki birçok 'çocuk cadı' yaptıklarının ayrımına, ancak farelerin cirit attığı, nemli, soğuk, karanlık hücrelere kapatıldıkları, suçlarını itiraf etmeleri için dayak ve işken-

ceyle tehdit edildikleri zaman varmaktadırlar. Bu aşamaya gelinceye kadar yaşadıkları büyük bir şaka veya keyif veren bir eğlencedir. Çocuklar anılan yaş grubunun üzerine çıktıkça, özellikle ergenlik çağında, 'şakayı uzatma' eğilimi ağır basmakta ve konu tamamıyla 'bir yetişkin' gibi kabul edilme mücadelesi haline dönüşmektedir. Burada bir başka önemli hususla karşılaşıyoruz; çocuklar yetişkinler tarafından kale alınmama durumuna karşı kendini önemli, dikkat çeken bir şey yaparak gösterme isteği içindedirler. Bu duruma cadılık veya büyücülük dışında, hırsızlık ve kundaklama benzeri adi suçlar işleyerek 'kimlik kazanma' çabalarını da dâhil edebiliriz.

Çocuk cadılarda öne çıkan bir başka motif öç alma duygusudur. Çocukların öç duygusunun cadılık ve büyücülükle birleştirilmesi, daha doğrusu öç alma amacıyla kullanılmasının sonuçları çok ağır olacaktır. Çocuk cadı avının henüz başlamadığı dönemlerde mahkemeler cadı avlarında sadık bir yardımcı olarak gördükleri 'muhbir çocuklar'dan önemli ölçüde yararlanmışlardır. Çoğu kez çocuklar, kendilerine hiçbir zararı dokunmamış yetişkinleri cadı, büyücü oldukları gerekçesiyle ihbar etmişler ve bunu çoğu kez kişisel kin ve öç alma duygularıyla yapmışlardır. Ne var ki tanıklıktan sanık sandalyesine geçiş uzun sürmeyecektir; çocuklar bu kez de tüm güçlerini yaşıtlarından çok, yetişkinlere 'iftira atmak' için kullanacaklardır.

Bu yönde yapılmış herhangi bir istatiksel çalışma olmamakla birlikte, çocukların kendi kendilerini cadı olarak ihbar ettikleri vaka sayısının göz ardı edilemeyecek kadar çok olduğunu söyleyebiliriz. Aynı sosyal çevreden gelen veya aynı okula giden çocukların kendi kendilerini ihbar etmekte yarış ettiğini görmek şaşırtıcıdır. Yine cadılık suçlamasıyla gözaltına alınan çocukların, yetişkinlerin aksine fazla zorlamadan, hemen 'itiraf' etmeye başladıkları görülüyor. Burada özellikle çocuk cadılarda 'yalan söyleme alışkanlığı'nın ortak bir payda haline geldiğini de göz-

lemliyoruz. Hatta bazı vakalarda sorgucuların bilmek istediklerinden daha fazlasının anlatılması bile söz konusu olabilmektedir. Çocuklar tarafından yapılan gece yolculukları, cadıların dansı ve Şabbat tasvirleri dönemin yazar ve teologlarınca o denli etkileyici bulunacaktır ki, bazıları not edilerek daha sonra kullanılacak veya resmedilecektir. Çocukların hayal güçlerinin yetişkinlere göre daha zengin olduğu bilinmekle birlikte, o denli içeriği zengin ve ayrıntılı tasvirler yapabilmelerine mantıkî bir açıklama getirebilmenin zorluğu ortadadır. Çocuk cadı profili oluşturmada ortak bir özellik olarak gösterilemese de 'ergen çocuklar'da takıntılı bir boyuta ulaşmış ve tatmin olunmamış cinselliğin cadılığa 'meyil' oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu yaş döneminde aşırı cinsel fantaziler giderek sapkınlığa varmakta ve bunun sonucunda Şeytan veya yaşlı bir büyücüyle girilen ilişki gerçekleşmişçesine tüm ayrıntılarıyla anlatılabilmektedir.

Melankolik bir ruh hali çocuk cadılardan çok cinlenmiş çocuklar için ayırt edici bir faktör olarak karşımıza çıkar. Öncelikle kural olmaktan çok, örnek vaka sayısından hareketle vardığımız sonuca göre, cinlenmiş çocuklar içinde kızların payının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların 'bedensel ve zihinsel olarak zayıf ve eksik varlıklar' olduklarına dair Kilise doktrininin Hıristiyan Ortaçağ'ında tartışmasız kabul edildiğini biliyoruz. Nihayet devamında benzer bir kabulün, kız çocuklarının depresyona, melankoliye giderek ruh sağlığı bozukluklarına daha yatkın olduğu tezinin özellikle hekimler ve hukukçular arasında çok sayıda taraftar bulduğunu söyleyebiliriz. Ancak çocuk cadılar için bu denli belirgin bir cinsiyet ayrımı yapabilmek mümkün değildir. Aşağıda Augsburg Çocuk Cadı Davalarından temel alınarak çıkarılmaya çalışılan çocuk cadı profili bize cinsiyet dağılımı hakkında bir fikir vermekle birlikte; tüm çocuk cadılar hakkında sadece ele aldığımız örnek vakalardan hareketle bir

yorum yapılabilir ki buna göre, çocuk cadıların iki cinsiyet arasında dengeli dağıldığı söylenebilir.

"Çocuk cadı kimdir?" sorusundan hareketle yaklaşık bir profil oluşturma girişiminde, burada hiç sözünü etmediğimiz kimi başat faktörler daha önce yinelendiği için hiç anılmamıştır. Genel olarak cadı avına ilişkin olarak sayılan iklim koşullarında bozulma, ürün fiyatlarındaki artışla gelen yoksulluk, mezhep çatışmaları, salgın hastalıklar, Otuz Yıl Savaşları gibi olumsuz faktörlerin, çocuk cadı kavramının üretilmesini ve yayılmasını teşvik eder yönde bir etkide bulunacağı ortadadır.

Kurt Rau, Augsburg Çocuk Cadı Davalarını konu alan çalışmasından hareketle ulaştığı çocuk cadı profiline ilişkin şu tespitlerde bulunmaktadır. Bu davalarda kız çocukları ve erkek çocukları yargılanmıştır. Toplam on üç kız çocuğu (1625, 1630, 1654 ve 1723-1730), otuzdan fazla erkek çocuğu (1661, 1680, 1685, 1690) hakkında ceza davası açılmıştır. Kızlar dokuz ilâ on yedi yaş arasında gruplanmaktadır. 1630 yılında görülen Sara Bach davasında bahsi geçen kız çocuğunun yaşı bilinmese de 'çok küçük' olduğu anlaşılmaktadır. 1723 yılında görülen davada yargılanan dört kız çocuğunun ise yaşları tespit edilememiştir. Çocuk cadı davalarında yargılanan otuz üç sanığın yüzde yetmiş biri erkek, kalanı ise kız çocuğudur. Bu davada yargılanan erkek çocuklardan üçü yedi, sekiz ve dokuz; dördü on; üçü on üç; ikisi on dört; biri on beş ve üçü on yedi yaşındadır. Otuz üç sanıklı davada, Şeytan'ın genç işbirlikçileri (*Teufelsjungen*) olarak anılan on bir gencin ise yaşı tespit edilememiştir.[31]

Görülen tüm davalarda az sayıdaki istisna dışında, sanıkların tamamı Augsburg'da ikamet etmektedirler. Dava süreçlerinin başından itibaren resmî makamlarca tutulan kayıtların, ver-

[31] Rau, anılan bu on bir gence, delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakılan üç dilenci çocuktan ikisini ve tutukluyken kaçan üçüncüsünü de dâhil etmektedir.

gi defterlerinin incelenmesinden çocukların yaşadıkları bölgeler ve oturdukları evler tam olarak tespit edilebilmiştir. Yine on altı on yedi yaş grubunda olup, bir süre öksüzler yurdunda kalıp daha sonra adresini kaybettiren veya ailesinin yanından çalışmak amacıyla ayrılan, ancak dilenerek hayatını kazananların sürekli ikametgâh adresleri tespit edilememiştir; sorguları sırasında beyan ettikleri adreslerde hiç oturmadıkları ya da kısa süre oturup ayrıldıkları anlaşılmıştır. Cadılıkla suçlanan az sayıda çocuğun düzenli ikamet adresi Augsburg dışındadır. Örneğin Riedenli Barbara Frölin (on altı), Augsburg dışındaki Haunstetten köyünde çalışma imkânı bulmuştur. Augsburg'a ise geçici bir süre için gelmiş ve Aziz Ulrich Manastırı'nda barınmıştır. Geçici süreli ikametinde üstlendiği görev ise, ironik bir biçimde, cinlenmiş (*besessen*) Maria Pihler'in içindeki Şeytan'ın kovulması sırasında onu Kilise'de ve Manastır'da kollamaktır. Doğal olarak ikameti şehir dışında olanlar, şayet bir dilenci grubunun üyesi değillerse, on dört ve üzeri yaş grubuna dâhildirler (Rau).

Augsburg'da 17. yüzyılda açılan muhtelif davalarda ve 1723-1730 yılları arasında yaşanan toplu çocuk cadı davalarında, cadılık suçlamasıyla hakkında soruşturma açılan çocukların önemli bir bölümü Katolik mezhebine mensuptur (Rau). 1625-1730 yılları arasına yayılmış Augsburg Çocuk Cadı Davaları sanıklarının (ailelerinin) ekonomik durumları ve sosyal statüleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. İlk grupta, Maria Braun örneğinde olduğu üzere, şehrin en fakir kesimini oluşturan ve kent yönetiminin sosyal yardımlarıyla[32] yaşayabilen 'bir lokma ekmeğe muhtaç' aileler söz konusudur. Euphrosina Schweler,

---

[32] Burada bahis konusu olan sosyal yardım faaliyeti, Jakob Fugger ve kardeşi tarafından şehir yönetimiyle 4 Temmuz 1516 tarihinde yapılan anlaşmaya binaen organize edilmekte olup, amaç, ekonomik olarak zor durumda olan vatandaşlara düşük faizli kredi kullandırmaktır (Rau).

Barbara Frölin, Johann Matthäus Lutzenberger, Jakob Schmidt ve Veit Karg gibi çocukların yer aldığı diğer grupta ise, ebeveynlerin genellikle küçük yaştan itibaren çocuğun sorumluluğundan kurtulmak ve ekonomik getiri elde etmek amacıyla hizmetçi (*Dienstmagd*) veya çırak (*Lehrling*) olarak varlıklı ailelerin yanına vermeleri söz konusudur.

Son grupta ebeveynleri kasap, bira üreticisi, lokanta gibi bir zanaat sahibi ailelere (*Handwerkerfamilien*) mensup çocuklar yer almaktadır. Bu ailelerin düzenli bir geliri, şehrin gelir seviyesi yüksek kesimlerinde kendilerine ait bir evleri ve bazılarının evlerinde çalıştırdıkları hizmetçileri vardır. Çocukların önemli bir bölümü okula gitme şansına sahip olup, okul dışında da arkadaşlıkları devam etmektedir. 1723-1730 tarihleri arasına yayılan 'Şeytan'ın çocukları' davasında yargılanan otuz üç çocuğun çoğunluğu bu gruba dâhildir.[33]

Sanık sandalyesinde oturan çocukların, (ortak) kişilik özelliklerinin ortaya çıkarılabilmesi, ancak (her birinin ayrı ayrı) ayrıntılı karakter tahlillerinin yapılmasıyla mümkün olabilecektir. Tabiatıyla böyle bir tahlili, bugün mevcut belgeler üzerinden yapma şansımız yoktur. Ama çocukların sorgulanmaları sırasında verdikleri ifadeleri, tutanaklara yansıyan davranışlarını ve tanık ifadelerini bir araya getirdiğimiz zaman bazı ortak noktalara ulaşma imkânımız olur. Cadılık suçlamasıyla veya itiraflarıyla bir anda kendilerini yetişkinlerin dünyasında bulan çocukların yüzleşmek zorunda kaldıkları en önemli husus, kurguladıkları evrenin gerçekliği ve inandırıcılığıdır. Annesini ölüme götürecek denli sarsılmaz bir inançla suçlayan Maria Braun, yalanlarıyla büyükannesini cezaevine düşüren küçük kız Ephrosina Schweler, 'Şeytan Kardeşliği' (*Teufelsgemeinschaft*) yalanıyla arkadaşı Georg Mayr'ı tuzağa düşüren Johann M.

[33] Rau.

Lutzenberger ve kendi kendini iflâh olmaz bir yalancı *(hartnäckiger Lügner)* olarak tanımlayan Veit Karg'ın itiraflarıyla zarar verdiği insanlar ve diğerleri, son tahlilde çocuklar tarafından yaratılmış bir dünyanın kurbanlarıdır.

Bu sayılanlar ve diğer örnekler çocukların kendileri tarafından yaratılan bu *sanal gerçekliğe* ne denli inandıklarını ortaya koymaktadır. Kaldı ki çocukların önemli bir bölümü kendi kendilerini ihbar etmekte veya hiç nazlanmadan hayal mahsulü tasarımlarını *itiraf* etmektedirler. Tüm çocuk cadı davalarında görülen ortak izleklerden biri olarak hayal mahsulü yaratımlar, ergenlik çağındaki çocukların cinsel fantazileriyle birleşmekte ve yetişkinlerin bile kimi zaman anlamakta zorlandığı orji, Şabbat ve kara büyü ayinlerinin kusursuz betimlemelerine dönüşmektedir.

Augsburg'da yargılanan çocukların cadı, büyücü, Şeytan gibi kötücül güçleri nasıl algıladıkları ve dönüştürdükleri kadar, ailelerinin onları 'nasıl' gördükleri de önemlidir. Ebeveynler, vasiler, yetimhane yöneticileri çocukların ruhlarının Şeytan tarafından kontrol edildiğinden, bir tür cinlenme (*Besessenheit*) yaşadıklarından emindirler. Çocukların da verdikleri ifadelerde cadılarla ve Şeytanla olan bağlantılarını itiraf etmeleri, bu inancı pekiştiren bir unsur olacaktır. On bir yaşındaki Maria Braun, on dört yaşındaki Johann Matthäus Lutzenberger, dokuz yaşındaki Caspar Meyr ve nihayet 'Şeytan'ın Çocukları' davalarından da anımsanacağı üzere diğer çocuklar, yapılan gizli bir ittifakla (*Pakt*) ruhlarını Şeytan'a satmışlardır. Son tahlilde çocuk ile Şeytan arasında bir kan kardeşliği söz konusudur. Çocukların önemli bölümü sorgulanmaları sırasında uçarak (*Hexenflug*) cadıların Şabbatına (*HexenSabbat*) katıldıklarını itiraf edeceklerdir. Veit Karg ve Johann Matthäus Lutzenberger gibi cadıların Şabbatına hiç katılmamış veya Jacob Schmidt gibi Şeytan'la bir anlaşma yapmadığı halde kara büyü ayinlerine katılmış örnek-

ler de söz konusudur. Augsburglu çocuk cadılar için, cadıların Şabbatına katılım ile Şeytan'la ilişkiye girmek (*Teufelsbuhlschaft*) birbirine bağlı iki olgudur. Anımsanacağı üzere Maria Braun Şeytan sevgilisini *HansHundsCasperle*, Veit Karg *Käsperle*, Barbara Frölin *Saurüssel*, olarak tanımlamaktadır.[34]

Augsburg Çocuk Cadı Davalarında yapılan itiraflardan hareketle, çocukların dünyasında yer etmiş önemli kavramları şu şekilde sıralayabiliriz: Şeytan'la işbirliği yaparak ruhunu Şeytan'ın emrine vermek, cadıların Şabbatına katılabilmek, cadılarla dans edebilmek için gece uçuşları -yolculukları- yapmak, Şeytan'la ilişkiye girmek ve tüm bunları çevrelerindeki masum insanlara zarar vermek (*Schadenzauber*) amacıyla yapmak. Bu sayılan başlıkların 'modern cadı' kavramının temel unsurlarından üçüyle (Şeytan'la yapılan işbirliği, cadıların gece uçuşları ve cadıların Şabbatı) örtüştüğü görülmektedir. Dördüncü unsur 'hayvana dönüşme', yukarıya aldığımız örnek Augsburg Davaları bağlamında görülmemiş olmakla birlikte, çocuk cadı davalarında sık rastlanan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç itibariyle, Kurt Rau tarafından Augsburg Çocuk Cadı Davaları'ndan hareketle çıkarılan çocuk cadı profilinin, çocuk cadı kimliği hakkında bize önemli ipuçları verdiğini ve bundan sonra yapılacak çalışmalara örnek teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

---

[34] Bu tanımlamalar bizler için özel bir anlam içermez; birincisi özel bir ismin (Hans), 'köpek' (Hund) ve geleneksel neşeli kukla oyununun baş figürü Casperle/Käsperle'in birleştirilmesiyle oluşturulmuştur, üçüncüsü ise 'dişi domuz burnu' anlamındadır.

Sonuç Yerine

Çalışma boyunca yeri geldikçe değindiğimiz üzere, tarihe 'cadı avı çağı' olarak geçen dönem (1430-1780) tarihçiler tarafından epeyce ayrıntılı biçimde incelenmiş olmakla birlikte, çocuklara karşı sürdürülen cadı avlarının mercek altına alınması oldukça yenidir. Bu alanda yapılan araştırmalar kısa zaman önce başlamış olmakla birlikte, elde edilen bulgular bize en azından çocuk cadılığı üzerine düşünebilme ve yorum yapabilme imkânı sağlamaktadır. Ben bu çalışmada, olabildiğince çok sayıda örnek olaydan hareketle, Avrupa tarihinin bu en karanlık dönemlerinden birini farklı bir boyutuyla ele almaya çalıştım.

Öncelikle çocuk cadılığının, yetişkinlere atfedilen cadılık tanımına göre önemli farklılıklar içerdiğini söylemeliyiz. Çocuk cadıların, yetişkinlerden farklı olarak, cinsiyete göre (kadın-erkek) belirlenmiş bir rol dağılımına ihtiyaç duymazlar. Yetişkinler için en azından kavramsal düzeyde geçerli olan 'cadı=kadın' özdeşliği çocuk cadılar için bir anlam ifade etmemektedir veya en azından kesin bulgularla doğrulanamamaktadır. Kız veya erkek olsun, cinsiyet bir kimlik olarak ortaya çıkmadığı sürece (ergenlik çağına kadar olan dönem), sadece 'çocuk cadı'

vardır. Çünkü 'cadı'ya atfedilen 'dişi kimlik' henüz teşekkül etmemiştir. Yine diğer bir önemli husus, çocuk zararlı büyü ile uğraşsa da, cine tutulmuş olsa da veya cadılıkla suçlansa da, son tahlilde bir 'çocuk'tur. Eylemleri çoğunlukla böbürlenebilme, fark edilme, öç alma, oyun, eğlenme vb. güdülerle ortaya çıkmakta; çevre ile ilişkilerinde 'farkındalık' ve 'bilinçli seçim' özellikle ergenlik çağına kadar söz konusu olmamaktadır. Bu iki önemli kabul kuşkusuz beraberinde bir dizi yeni önermeyi de getirecektir.

Çocuk cadılığını yaratan bu *farklılıkları* metin içinde olabildiğince ortaya koymaya, tartışmaya çalıştım. Yine anımsanacağı üzere 'çocuk cadılığı'nın anlaşılabilmesinin, ancak çocukların tarihsel süreç içinde üstlendikleri farklı rollerin deşifre edilebilmesiyle mümkün olabileceğine değinilmişti. Son tahlilde çocuk cadılığının veya cinlenmiş çocuk olgusunun, çocukluğun tarihi içinde en az çocuk yamyamlığı veya çocukların kurban edilmesi/katli kadar kökleri geriye giden karmaşık bir olgu olduğunu belirtmeliyim. Bu bağlamda çocuk cadılığının, cadı avlarının yaklaşık dört yüz yıllık tarihiyle sınırlandırılamayacak ölçüde geçmişi gerilere giden uzun bir sürecin sonucu olduğu söylenebilir.

Çocuk cadılığının, 'cadı avı çağı'nın sonlarına doğru, 16. yüzyılda ortaya çıkmasının başat nedenleri, büyük ölçüde dört yüz yıllık cadı avları sürecinin içsel dinamiklerinde yatmakta ise de diğer bir önemli husus, yaklaşık bin yıl sürmüş bir çağın tasfiye edilen 'değer yargıları'nın, kurulmaya başlayan yeni dünyada yarattığı *artçı* sarsıntılardır. Cadı avları gibi tüm Avrupa'yı etkisi altına alan toplumsal bir cinnetin 'karanlık Ortaçağ' yerine büyük ölçüde Aydınlanma Çağı arifesine denk düşmesinin en önemli nedeni budur. Bu husus başta tarihçiler olmak üzere tüm kesimler tarafından eksik ve giderek yanlı/ş algılanmış ve yorumlanmıştır. Yapılan inceleme ve yorumlarda, dinsel

taassubun toplumun tüm değerleri üzerinde yaşamsal derecede etkili olduğu bir çağa yakışacak cadı avı gibi bir toplumsal fenomenin, Yeniçağ'ın başlarında zirvesine ulaşması *şüpheyle* karşılanmıştır. Yaklaşık bin yıllık bir süreye yayılan ve kendi içinde üç büyük evreye ayrılan Ortaçağ'ın, insanların yaşamında hiçbir iz bırakmadan, geceden gündüze yok olup gidemeyeceği hususu yapılan değerlendirmelerde çoğunlukla ihmal edilmiştir. Yine çocuk cadı avlarının çözümlenmesinde, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde, dünyanın dört bir yanından gelen cinlenmiş çocuk vakası haberlerinden faydalanılması yoluna gidilmediği gibi, yaşanmış olaylar, başta tarihçiler olmak üzere ilgili akademik çevrelerce görmezden gelinmiş ve alan büyük ölçüde şarlatanlara terk edilmiştir.

Sonuç olarak, çocuk cadılığı ve cinlenmiş çocuklar gibi olguların tarihsel süreç içinde geçirdiği değişim göz ardı edilmeden, disiplinlerarası bir işbirliği içinde incelenmesiyle cadılık, büyücülük, cinlenme gibi fenomenlerin yanında, çocukluk ve çocuklar üzerine yepyeni bilgilere ulaşma şansımız olacaktır.

Kaynakça

Akın, Haydar, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001

Amorth, Gabriele, *Neue Berichte eines Exorzisten*, Christiana Verlag, Stein am Rhein, 2000

Andersen, Hans Christian, *Masallar*, K Kitaplığı, çev: Nurullah Ataç, İstanbul, 2002

Apuleius, *Başkalaşımlar* ('Altın Eşek'), Kabalcı Yayınevi, çev: Çiğdem Dürüşken, İstanbul, 2005

Ariès, Philippe, *Geschichte der Kindheit*, dtv, München, 1994

Ariès, Philippe ve Georges Duby (Ed.), 1. Cilt, *Geschichte des privaten Lebens - Vom Römischen Imperium zum Byzantinischen Reich*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1995

-------, 2. Cilt, *Geschichte des privaten Lebens-Vom Feudalzeitalter zur Renaissance*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1995

-------, 3. Cilt, *Geschichte des privaten Lebens-Von der Renaissance zur Aufklärung*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1995

Augustinus, Aurelius, *İtiraflar*, Kaknüs Yayınları, çev: Dominik Pamir, İstanbul, 1999

Aydın, Mahmut, *Tarihsel İsa - İmanın Mesih'inden, Tarihin İsa'sına*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002

Balicka-Witakowska, Ewa (Ed.), *İkonalar*, Kitap Yayınevi, çev: Ali Özdamar, İstanbul, 2005

Bandini, Ditte ve Giovanni, *Kleines Lexikon des Hexenwesens*, dtv, München, 1999

----------, *Who's Who Im Himmel - Die Götterwelt von A-Z*, dtv, München, 2000

Başaranbilek, Emin, "Arkeolojik Eserlerde Çocuk", der: Bekir Onur, *Toplumsal Tarihte Çocuk*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2006, İstanbul

Becker, Gabriele, Helmut Brackert, Sigrid Brauner ve Angelika Tümler, "Zum kulturellen Bild und zur realen Situation der Frau im Mittelalter und in der frühen Neuzeit", *Aus der Zeit der Verzweiflung Zur Genese und Aktualität des Hexenbildes*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1977: 11-128

Behringer, Wolfgang, "Hexenprozesse und Hexenverfolgungen in Europa", der: Richard van Dülmen, *Hexenwelten - Magie und Imagination*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1993: 131-169

----------, *Chonrad Stoeckhlin und die Nachtschar - Eine Geschichte aus der frühen Neuzeit*, Serie Piper, München, 1994

----------, *Hexen - Glaube-Verfolgung-Vermarktung*, Verlag C. H. Beck, München, 1998

----------, (Ed.), *Hexen und Hexenprozesse in Deutschland*, Verlag C. H. Beck, München, 2001

----------, *Melancholie und Hexenverfolgung*, www.uni-saarland.de/fak3/behringer/HP/pdf, 2007

Beier, Barbara, *Der nicht natürliche Tod und andere rechtsmedizinische Sachverhalte in den deutschen Volksmaerchen -unter besonderer Berücksichtigung der Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, http://edoc.hu-berlin.de/dissertationen/medizin/beier-barbara/PDF, 2007

Benjamin, Walter, *Çocuklar, Gençlik ve Eğitim Üzerine*, Dost Kitabevi Yayınları, çev: Mustafa Tüzel, Ankara, 2001

Bessiere, Gérard, *İsa Beklenmedik Tanrı*, Yapı Kredi Yayınları, çev: Mehmet Ali Kayabal, İstanbul, 2001

Biedermann, Hans, *Dämonen, Geister, dunkle Götter*, Gondrom Verlag, Bindlach, 1993

Blumenthal, P. J., *Kaspar Hausers Geschwister - Auf der Suche nach dem wilden Menschen*, Piper Verlag, München, 2005

Bonnefoy, Yves (Ed.), *Mitolojiler Sözlüğü*, 2 Cilt, Dost Kitabevi Yayınları, çev: Levent yılmaz, Ankara, 2000

Borst, Arno, *Lebensformen im Mittelalter*, Ullstein Verlag, Frankfurt/M-Berlin, 1995

Böhme, Gernot ve Hartmut Böhme, *Feuer, Wasser, Erde, Luft - Eine Kulturgeschichte der Elemente*, Verlag C. H. Beck, München, 2004

Brant, Sebatian, *Das Narrenschiff*, Philipp Reclam Verlag, Stuttgart, 1993

Braun, Reiner, "Teufelsglaube und Heilige Schrift", der: Georg Schwaiger, *Teufelsglaube und Hexenprozesse*, Verlag C. H. Beck, München, 1999: 11-36

Briggs, Robin, *Die Hexenmacher - Geschichte der Hexenverfolgung in Europa und der neuen Welt*, Argon Verlag, Berlin, 1996

Burke, Peter, *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıklıkları*, Kitap Yayınevi, çev: Zeynep Yelçe, İstanbul, 2003

Burkhardt, Margit-Ute, *Hexengeschichte/Hexengeschichten - Strategien des Erzählens von Hexenverfolgung in der deutschen Jugendliteratur des 20. Jahrhundert*,
www.ub.uni-konstanz.de/kops/volltexte/2006

Burton, Robert, *Anatomie der Melancholie*, dtv, München, 1991

Buttaroni, Susanna ve Stanislaw Musial (Ed.), *Ritualmord - Legenden in der Europäischen Geschichte*, Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 2003

Cashford, Jules. *Im Bann des Mondes - Mythen, Sagen und Legenden*, Egmont vgs Verlag, Köln, 2003

Celato, Claudia, *Die Kindermörderin - Vom Tendenzdrama zum epischen Teatherstück*,
www.dissertation.unizh.ch/2006/celato/diss.pdf, 2006

Chaucer, Geoffrey, *Cantenbury Hikâyeleri*, Yapı Kredi Yayınları, çev: Nazmi Ağıl, İstanbul, 2002

Clair, Jean (Ed.), *Melancholie - Genie und Wahnsinn in der Kunst*, Ausstellungskatalog, Neue Nationalgalerie Berlin (17.02-07.05. 2006)

Cogito, "Melankoli" Sayı: 51, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007

Collard, Franck, *Ortaçağ'da Zehir ve Cinayet*, Yeditepe Yayınevi, çev: Mustafa Daş, İstanbul, 2005

Cunningham, Hugh, *Die Geschichte des Kindes in der Neuezeit*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 2006

Dante, *İlahi Komedya - Cennet-Cehennem-Araf*, Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., çev: Rekin Teksoy, İstanbul, 1998

Daxelmüller, Christoph, *Aberglaube, Hexenzauber, Höllenängste - Eine Geschichte der Magie*, dtv, München, 1996

Decker, Rainer, *Die Hexen und Ihre Henker-Einfallbericht*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1994

--------, *Die Päpste und die Hexen - Aus den geheimen Akten der Inquisition*, Primus Verlag, Darmstadt, 2003

Deighton, Hilary, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Homer Kitabevi, çev: Hande Kökten Ersoy, İstanbul, 2000

----------, *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*, Homer Kitabevi, çev: Hande Kökten Ersoy, İstanbul, 2002

Di Nola, Alfonso, *Der Teufel - Wesen, Wirkung, Geschichte*, dtv, München, 1994

Die Gewalt gegen Kinder in der Geschichte, http://www.aktiv-gegen-sexueelle-gewalt.de/missbrauch/geschichte.htm, 2006

Dillinger, Johannes, "Beelzebulstreitigkeiten: Bessenheit in der Bibel", der: Hans de Waardt, Jürgen M. Schmidt, Erik Mildeford, *Dämonische Bessenheit - Zur Interpretation eines kulturhistorischen Phänomens*, Bielefeld, 2005: 37-62

Drewermann, Eugen. *Haensel und Gratel -Aschenputtel- Der Wolf und die sieben Geißlein - Grimms Märchen tiefenpsychologisch gedeutet*, dtv, München, 2004

Duby, Georges ve Michelle Perrot (Ed.), *Kadınların Tarihi - Ortaçağ'ın Sessizliği*, 2. Cilt, İşbankası Kültür Yayınları, çev: Ahmet Fethi, İstanbul, 2005

------, *Kadınların Tarihi - Rönesans ve Aydınlanma Çağı Paradoksları*, 3. Cilt, İş Bankası Kültür Yayınları, çev: Ahmet Fethi, İstanbul, 2005

Duby, Georges, *Die Ritter*, dtv, München, 2005

Duerr, Hans P. *Traumzeit - Über die Grenze zwischen Wildnis und Zivilisation*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1985

Dülmen, Richard van, "Imaginationen des Teuflischen-Nächtliche Zusammenkünfte, Hexentänze, TeufelsŞabbate", der: Richard von Dülmen, *Hexenwelten - Magie und Imagination*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1993: 94-130

----------, *Entstehung des Frühneuzeitlichen Europa 1550-1648*, Fischer Weltgeschichte, 24. Cilt, Frankfurt am Main, 1991

----------, *Theater des Schreckens-Gerichtspraxis und Strafrituale in der frühen Neuzeit*, Verlag C. H. Beck, München, 1995

----------, *Die Entdeckung des Individuums*, 1500-1800, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1997

----------, *Kultur und Alltag in der Frühen Neuzeit-Religion, Magie, Aufklärung 16.-18. Jahrhundert*, Verlag C. H. Beck, München, 1999

----------, *Kultur und Alltag in der Frühen Neuzeit - Das Haus und seine Menschen*, Verlag C. H. Beck, München, 2005

Erasmus, Desiderius, *Deliliğe Övgü*, Kabalcı Yayınevi, çev: Nusret Hızır, İstanbul, 1998

----------, *Colloquia familiaria/Vertraute Gespräche*, Reclam Verlag, Stuttgart, 2001

Flügge, Sibylla, *Hebammen und heilkundige Frauen. — Recht und Rechtswirklichkeit im 15. und 16. Jahrhundert*, Stremfeld Verlag, Frankfurt am Main, 2001

Foucault, Michel, *Deliliğin Tarihi*, 1. Cilt, İmge Kitabevi Yayınları, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara,1992

----------, *Deliliğin Tarihi*, 2. Cilt, İmge Kitabevi Yayınları, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara,1993

Frazer, James G., *Altın Dal-Dinin ve Folklorun Kökenleri*, 1. Cilt, Payel Yayınevi, çev: Mehmet H. Doğan, İstanbul 1991

--------, *Altın Dal-Dinin ve Folklorun Kökenleri*, 2. Cilt, Payel Yayınevi, çev: Mehmet H. Doğan, İstanbul 1992

Friedell, Egon, *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*, Dost Kitabevi Yayınları, çev: Ersel Kayaoğlu, Ankara, 2006

Girard, René, *Günah Keçisi*, Kanat Yayınları, çev: Işık Ergüden, İstanbul, 2005

Goody, Jack, *Avrupa'da Aile - Bir Tarihsel-Antropolojik Deneme*, Literatür Yayınları, çev: Serpil Arısoy, İstanbul, 2004

Götz, Roland, "Der Dämonenpakt bei Augustinus", der: Georg Schweiger, *Teufelsglaube und Hexenprozesse*, Verlag C. H. Beck, München, 1999: 57-84

Greifzu, Andrea, *Geschichte der Kindheit - Vorgeschichte des Kindergartens*, www.uniweimar.de/architektur/e+gel1/projekte/kosovo/seminare/Greifzu, 2006

Grimm Masalları, 2 Cilt, Yapı Kredi Yayınları, çev: Kamuran Şipal, İstanbul, 2003

Günther, Hans-Jürgen, *Die 'Kindhexe' Agatha Gatter und ihr Retter Dr. Johannes Pistorius*, http://www.latein-pagina.de/hexen/pistorius.htm, 2001

Guter, Josef, *Der Prinz, der das Froschmädchen heiratete-oder Das Brevier der Weltmärchen*, Paul Neff Verlag, Wien, 1988

Hançerlioğlu, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000

Hansen, Joseph, *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozess im Mittelalter und Entstehung der grossen Hexenverfolgung*, Eichborn Verlag, Frankfurt am Main, 1998

Haydaroğlu, Mine (Ed.), *Ben Mehmed Siyah Kalem, İnsanlar ve Cinlerin Ustası*, Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'nde 01.09-20.10.2004 Tarihleri Arasında Düzenlenen Serginin Katalogu, İstanbul, 2006

Hermsen, Edmund, *Geschichte der Kindheit - vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Böhlau Verlag, Köln, 2006

Heywood, Colin, *Baba Bana Top At - Batı'da Çocukluğun Tarihi*, Kitap Yayınevi, çev: Esin Hoşsucu, İstanbul, 2003

Hirsch, Mathias (Ed.), *Das Kindesopfer - Eine Grundlage unserer Kultur*, Psychosozial-Verlag, Gießen, 2006

Houde, Oliver, *Çocuk Psikolojisi*, Dost Kitabevi Yayınları, çev: İsmail Yerguz, Ankara, 2006

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

Jenkins, Ian, *Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, çev: Hasan Malay, İstanbul, 1993

Jilg, Waltraut, ",Hexe' und ,Hexerei' als kultur und religionsgeschichtliches Phänomen", der: Georg Schwaiger, *Teufelsglaube und Hexenprozesse*, Verlag C. H. Beck, München, 1999: 37-56

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, 1893 Filmcilik Ltd. Şti., çev: Dominik Pamir, İstanbul, 2000

Kitabı Mukaddes - Tevrat, Zebur ve İncil, Kitabı Mukaddes Şirketi, 1981, İstanbul

Klinnert, Renate S., "Von Besessenen, Melancholikern und Betrügern: Johann Weyers *De Praestigiis Dämonum* und die Unterscheidung der Geister"; der: Hans de Waardt, Jürgen M. Schmidt, Erik Mildeford, vd., *Dämonische Bessenheit - Zur Interpretation eines Kulturhistorischen Phänomens*, Bielefeld, 2005: 89-105

Kramer, Heinrich, *Der Hexenhammer - Malleus Maleficarum; Kommentierte Neuübersetzung*, Wolfgang Behringer, Günther Jerouschek ve Werner Tschacher, dtv, München, 2000

Kuczynski, Jürgen, *Geschichte des Alltas des deutschen Volkes*, 2. cilt, Papyrossa Verlag, Köln, 1992

Kutsal Kitap - Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003, İstanbul

Kutsal Kitap Dizini, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2004, İstanbul

Lange, Thomas, *Wolf Weber, 11 Jahre, Anne aus Dreieich, 16 Jahre hingerichtet in August 1582 in Darmstadt*, http://www.zeitenblicke.historicum.net/2002/01/lange/lange.html, 2002

Le Goff, Jacques, *Ortaçağ'da Entelektüeller*, Ayrıntı Yayınları, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1994

----------, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, çev: Hanife Güven ve Ufuk Güven, İzmir, 1999

Lea, Henry Charles, *Geschichte der Inquisition im Mittelalter - Ursprung und Organisation der Inquisition*, 3 Cilt, Vito von Eichborn Verlag, Frankfurt am Main, 1997

Levack, Brian L., *Hexenjagd - Die Geschichte der Hexenverfolgungen in Europa*, C. H. Beck Verlag, München, 1995

Link, Luther, *Der Teufel - Eine Maske ohne Gesicht*, Wilhelm Fink Verlag, München, 1997

Locke, John, *Eğitim Üzerine Düşünceler*, Morpa Kültür Yayınları, çev: Hakan Zengin, İstanbul, 2004: 99-121

Lorenz, Maren, "Schwangerschaftswahrnehmungen und Geburtserfahrungen von Frauen im 18. Jahrhundert", der: Richard van Dülmen, *Körper-Geschichten; Studien zur historischen Kulturforschung V*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1996

Lorenz, Sönke ve Jürgen Michael Schmidt (Ed.), *Wider alle Hexerei und Teufelswerk - Die Europäische Hexenverfolgung und ihre Auswirkungen auf Südwestdeutschland*, Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2004

Lorenz, Sönke ve H. C. Erik Midelfort, *Hexen und Hexenprozesse - Ein Historischer Überblick*, www.historicum.net/themen/hexenforschung/einfuehrung, 2006

Loux, Françoise, *Das Kind und sein Körper in der Volksmedizin - Eine historisch-ethnographische Studie*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1991

Luck, George, *Magie und Andere Geheimlehren in der Antike*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1990

Lurker, Manfred, *Lexikon der Götter und Dämonen*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1989

Matthews, Gareth B., *Çocukluk Felsefesi*, Gendaş Kültür Yayınları, çev: Emsah Çakmak, İstanbul, 2000

Meyer-Steineg, Theodor ve Karl Sudhoff, *Illustrierte Geschichte der Medizin-Von der Vorzeit bis zur Neuzeit*, Oldenburg Taschenbuch, Kirchheim, 2006

Meier, Frank, *Mit Kind und Kegel - Kindheit und Familie im Wandel der Geschichte*, Thorbecke, Ostfildern, 2006

Michelet, Jules, *Die Hexe - Neu herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Helmut Werner*, area verlag gmbh, Erftstadt, 2005

Montaigne, *Denemeler - Bütün Denemeler*, 4 Cilt, Cem Yayınevi, çev: Hüsen Portakal, İstanbul, 2006

Mutluay, Nazmiye, *Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2007

Neydim, Necdet, *Çocuk ve Edebiyat - Çocukluğun Kısa Tarihi, Edebiyatta Çocuk Figürleri*, BU Yayınları, İstanbul, 2000

Ohlendorf, Jann Gerrit, *Das Bild vom Kind: Kinderkörper im 16. Jahrhundert*, www.sfn.uni-muenchen.de/forschung/koerper/jgoarb_de.html, 2005

Olgun, Hakan, *Luther ve Reformu - Katolisizm'i Protesto*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2001

---------, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu-Protestanlık*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006

Onur, Bekir, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi - Çocukluğun Sosyo-Kültürel Tarihine Giriş*, İmge Yayınevi, Ankara, 2005

--------, *Anılardaki Aşklar-Çocukluğun ve Gençliğin Psikoseksüel Tarihi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005

--------, *Çocuk, Tarih ve Toplum*, İmge Yayınevi, Ankara, 2007

Onur, Bekir (Ed.), *Toplumsal Tarihte Çocuk*, Sempozyum Bildirileri (23-24 Nisan 1993), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2006

Ökten, Kaan H., *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003

Palomino, Michael, *Erziehung im mittelalterlichen Adel-Rolle, Stand und Zwang zur Erhaltung von Macht und Geschlecht*, http://www.geschichteinchronologie.ch/MA/Palomino_erzihung-im-mittelalterlichen, 2007

Parmentier, Michael, *Sehen Sehen - Ein bildungstheoretischer Versuch über Chardis 'L'enfant au toton'*, http://edoc.hu-berlin.de/humboldt-vl/parmentier-michael/PDF, 2007

Perrault, Charles, *Kül Kedisi - Perrault Masalları*, İmge Kitabevi Yayınları, çev: Tahsin Yücel, Ankara, 2005

Peter-Röcher, Heidi, *Mythos Menschenfresser - Ein Blick in die Kochtöpfe der Kannibalen*, C. H. Beck Verlag, München, 1998

Petzoldt, Leander, *Kleines Lexikon der Dämonen und Elementargeister*, C. H. Beck Verlag, München, 1995

Piaget, Jean, *Çocuğun Gözüyle Dünya*, Dost Kitabevi Yayınları, çev: İsmail Yerguz, Ankara, 2005

Postmann, Neil, *Çocukluğun Yokoluşu*, İmge Kitabevi Yayınları, çev: Kemal İnal, Ankara, 1995

Radloff, W. ve I. Kunos, *Proben - der Volkslitteratur der Türkischen Staemme VIII*, der: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve Doç. Dr. Metin Ergun, Türk Dil Kurumu Yayınları 701, Ankara, 1998

Rau, Kurt, *Augsburger Kinderhexenprozesse in Kontext der Hexenverfolgungen in Früher Neuzeit*, www.dissertationen.unizh.ch/2003/rau/DISSKRAU.PDF, 2003

Roper, Lyndal, *Hexenwahn - Geschichte einer Verfolgung*, Verlag C. H. Beck, München, 2007

--------, *Körper und Psyche in der Frühen Neuzeit "Ödipus und der Teufel"*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1995

Rousseau, Jean Jacques, *Emile - Bir Çocuk Büyüyor*, der: Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, 2006

Rublack, Ulinka, *Magd, Metz' oder Mörderin - Frauen vor frühneuzeitlichen Gerichten*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1998

Russell, Jeffrey Burton, *Witchcraft in the Middle Ages*, Cornell University Pres, Ithaca and London, 1984

----------, *Biographie des Teufels*, Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 2000

Rutschky, Katharina, *Deutsche Kinder - Chronik-400 Jahre Kindheitsgeschicht e*, Kippenheuer&Witsch, Köln, 2003

Sanat Dünyamız, "Melankoli", 3 Aylık Kültür Dergisi, sayı 56, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994

----------, "Sanat ve Çocuk", 3 Aylık Kültür Dergisi sayı 71, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999

Saurer, Edith, "ReligMÖse Praxis und Sinneverwirrung-Kommentare zur religMÖsen Melancholiediskussion", der: Richard van Dülmen, *Dynamik der Tradition - Studien zur historischen Kulturforschung IV*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1992: 213-239

Scharff, Jelena, "Zauberei im alten römischen Recht-Zwölftafeln", der: Christoph Becker, Gerda Riedl, Volker Peter Voss, *Hexentribunal - Beiträge zu einem Historischen Phänomen zwischen Recht und Religion*, Sankt Ulrich Verlag GmbH, Augsburg, 2001, s. 20-30

Scherf, Walter, "Die Hexe im Zaubermärchen", der: Richard van Dülmen, *Hexenwelten - Magie und Imagination*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1993: 219-252

Schmid, Sandra, *Kindheit im Mittelalter*,

www.sbg.ac.at/ges/people/janotta/sim/kindheit.html, 2005

Schneider, Emmi ve Carola Lang, *Geschichte der Medizin*, Rathgeber Verlag, München, 1977

Schipperges, Heinrich, *Der Garten der Gesundheit - Medizin im Mittelalter*, dtv, München, 1990

Schwarz, Gritt, *Kinderhexenprozesse in Freising*, www.5b-6b-sind-hier.de/klasse 6b/home.htm, 2006

Seidel, Sabine, *"Kinder tut (nicht immer) Wahrheit Kund" Betrachtung zur Rolle der Kinder in europaeischen Hexenprozessen - Unter Berücksichtigung siidosteuropaeischer Magievorstellungen*, www.hexenforschung.historicum.net/mag/kinderhexen.html, 2005

Shahar, Shulamith, *Kindheit im Mittelalter*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 2004

Soldan-Heppe, *Geschichte der Hexenprozesse - Neu Bearbeitet und Herausgegeben von Max Bauer*, Parkland Verlag, Köln, 1999

Sölle, Dorothee ve Luise Schottroff, *Jesus von Nazaret*, dtv, München, 2001

Söllner, Alfred, "Die Zwölftafelgesetzgebung", der: Andreas Patzer, *Streifzüge durch die Antike Welt*, Verlag C. H. Beck, München, 1995, s. 208-214

Stadler, Hubert, *Martin Luther und die Reformation; Gestalten-Ereignisse-Glaubensinhalte-Kontroversen*. Hermes Handlexikon, Econ Taschenbuch Verlag, Düsseldorf, 1983

Stanford, Peter, *Der Teufel - Eine Biographie*, Insel Verlag, Frankfurt am Main ve Leipzig, 2000

Szasz, Thomas S., *Deliliğin İmalâtı*, Yerdeniz Yayınları, çev: Gözde Genç. İstanbul, 2007

Thomasius, Christian, *Vom Laster der Zauberei - Über der Hexenprozesse (De Crimine Magiae - Processus Inquisitorii contra Sagas)*, dtv, München, 1987

Teber, Serol, *Melankoli 'normal bir anomali'*, Say Yayınları, İstanbul, 2004

Testament, Das Neue, Internationaler Gideonbund, tarihsiz

Tolstoy, Lev, *Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik*, İletişim Yayınları, çev: Mazlum Beyhan, İstanbul, 2006

Tuchman, Barbara, *Der Ferne Spiegel - Das dramatische 14. Jahrhundert*, dtv, München, 1995

Tuczay, Christa, *Magie und Magier im Mittelalter*, Fischer Verlag, München, 2003

Ulbricht, Otto, "Kindsmörderinnen vor Gericht", der: Andreas Blauert ve Gerd Schwerhoff, *Mit den Waffen der Justiz - Zur Kriminalitätsgeschichte des späten Mittellalters und der frühen Neuzeit)*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1993, s. 54-85

Yavuz, Muhsine Helimoğlu, *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002

Waardt, Hans de, Jürgen Michael Schmidt, H. C. Erik Midelfort, Sönke Loemz ve Dieter R. Bauer (Ed.), *Dämonische Besessenheit - Zur Interpretation eines Kulturhistorischen Phänomens*, Bielefeld, 2005

Weber, Hartwig, *Die Besessenen Kinder - Teufelsglaube und Exorzismus in der Geschichte der Kindheit*, Jan Thorbecke Verlag, Stuttgart, 1999

---------, *Hexenprozesse gegen Kinder*, Insel Verlag, Frankfurt am Main und Leipzig, 2000

---------, *Dämonen, Besessenheit und Exorzismus im Neuen Testament und ihre Wirkungsgeschichte*, http://www.uni.essen.de/EV-Theologie/courses/course-stuff/Lit-weber-daemonen.htm, 2006

Widy, Sandra, "Die Haltung der Kirchenväter zur Existenz des Teufels und seiner Verbündeten", der: Christoph Becker, Gerda Riedl, Volker Peter Voss, *Hexentribunal - Beitraege zu einem historischen Phaenomen zwischen Recht und Religion*, Sankt Ulrich Verlag, Augsburg, 2001: 45-56

Wolf, Hans-Jürgen, *Geschichte der Hexenprozesse - Holocaust und Massenpsychose vom 16.-18. Jahrhundert*, EFB Verlag, Erlensee, 1995

-------, *Sünden der Kirche*, Nikol Verlag GmbH, Hamburg, 1998

Zulliger, Hans, *Suçlu Çocuklar ve Çocuk Mahkemeleri*, Cem Yayınevi, çev: Kamuran Şipal, İstanbul, 2006

http://www.historicum.net/themen/hexenforschung, 2007

www.germsem.uni-kiel.de/mediaevistik/materialien/kindheit.pdf, 2006

http://www.kath.net/detail.php?id=14848, 2007

http://www.kath.net/detail.php?id=9086, 2007

http://www.kathpedia.com/index.php?title=Limbus, 2007
http://www.netzeitung.de/feuilleton/622270.html, 2007
http://rcwww.urz.tu-dresden.de/~frnz/Bibliographien/Bibliographie_Geschichte-derKindheit.htm, 2005
http://www.ring2.de/seevewetter/chronik/klima1500.html, 2001
http://histor.ws/hexen/d-lit.htm, 2007
http://www.sagen.at/texte/maerchen/maerchen_deutschland/brueder_grimm/maerchen_brueder_grimm.htm, 2006
http://www.1000-maerchen.de/cAContent,1,1,2,0-Gebrueder-Grimm.htm, 2006
http://histor.ws/hexen/txt/carolina.pdf, 2007

Ekler

Resim 1: "Cadıların Yolculuğu" (1490/91), Anonim. Ulrich Molitor'un "Cadı Sanatı; Cadı Denilen Kötü Kadınlar Üzerine..." (*Tractatus de lamiis et phitonicis mulieribus*) (*Von den Unholden oder Hexen*) başlıklı kitabından.

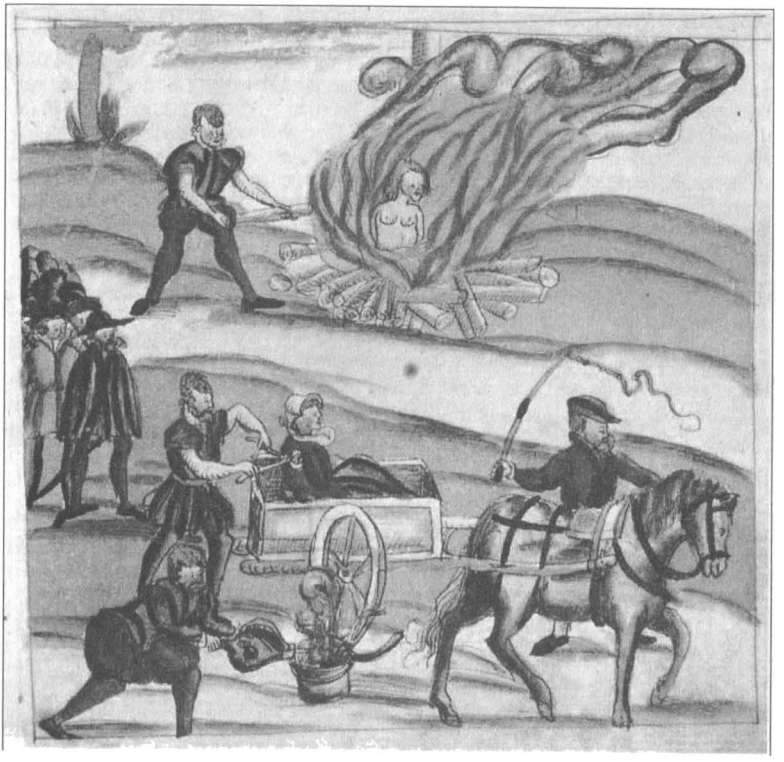
Resim 2: "Cadı Süpürgesinde Uçan Cadılar" (1440/1451), Martin Le France'ın Notre-Dame (Arras) Manastırı'nda bulunan *Champion des Dames* isimli kitabından bir gravür.

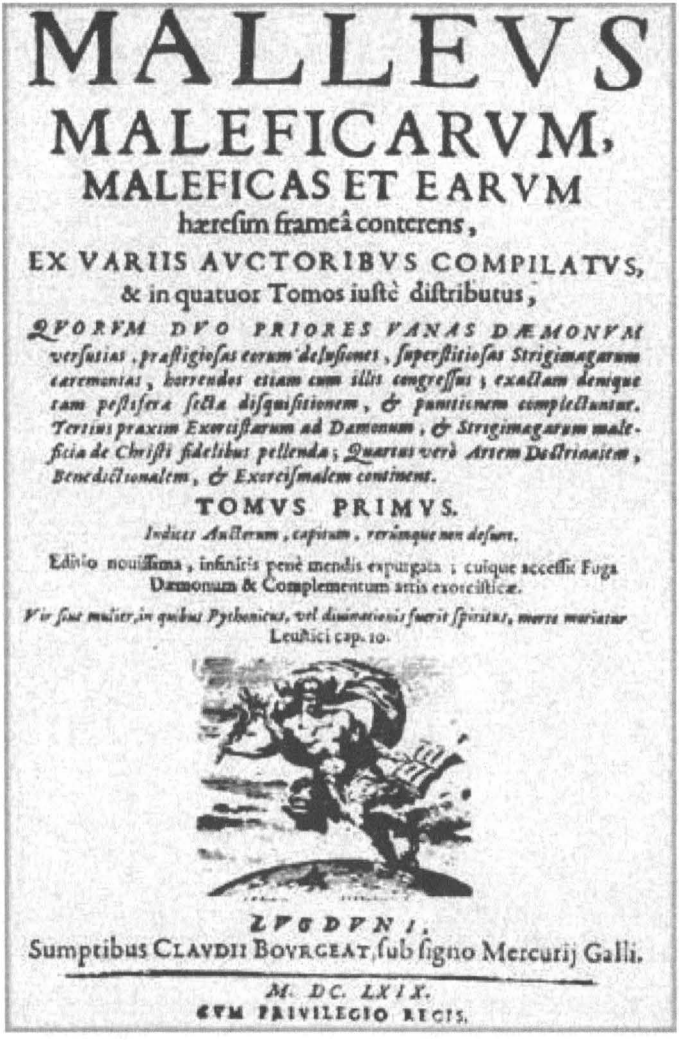
Resim 3: "Kurt Adam Peter Stump'un İnfazı" (1589), Philipp Uffenbach.

Resim 4: "At Binmiş Şeytan ve Cadı" (1555), Olaus Magnus'un *Historia de gentibus septentrionalibus*'undan.

Resim 5: "Yakılan ve İşkence Gören Cadılar"
(1514), Anonim Bildiri (Flugblatt).

MALLEVS
MALEFICARVM,
MALEFICAS ET EARVM
hæreſim frameâ conterens,
EX VARIIS AVCTORIBVS COMPILATVS,
& in quatuor Tomos iuſtè diſtributus,
QVORVM DVO PRIORES VANAS DÆMONVM verſutias, præſtigioſas eorum deluſiones, ſuperſtitioſas Strigimagarum cæremonias, horrendos etiam cum illis congreſſus; exactam denique tam peſtiferæ ſectæ diſquiſitionem, & punitionem complectuntur. Tertius praxim Exorciſtarum ad Dæmonum, & Strigimagarum maleficia de Chriſti fidelibus pellenda; Quartus verò Artem Doctrinalem, Benedictionalem, & Exorciſmalem continent.
TOMVS PRIMVS.
Indices Auctorum, capitum, rerúmque non deſunt.
Editio nouiſſima, infinitis penè mendis expurgata; cuique acceſſit Fuga Dæmonum & Complementum artis exorciſticæ.
Vir ſine mulier, in quibus Pythonicus, vel diuinationis fuerit ſpiritus, morte moriatur Leuitici cap. 10.
LVGDVNI,
Sumptibus CLAVDII BOVRGEAT, ſub ſigno Mercurij Galli.
M. DC. LXIX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Resim 6: Heinrich Kramer'in ilk baskısı Strassburg'da (1486/87) yayınlanan *Malleus Maleficarum*'un, 1669 yılında Lyon'da yapılan baskısının kapağı.

Resim 7: "Breisgaulu Cadı Anna Vögtli'nin Willisau Surlarının Önünde Yakılışı" (1513), (Genç) Diepold Schilling'in Resimli Luzerner Chronik'inden (Luzern Kroniği).

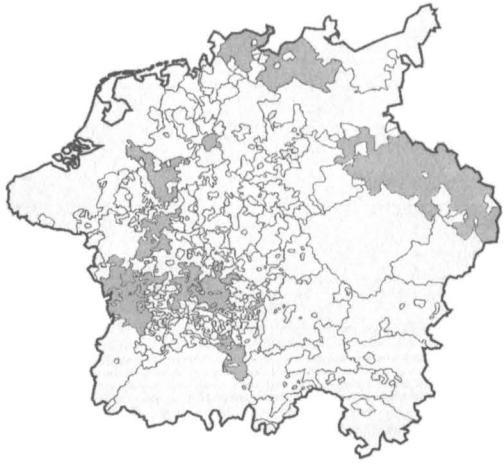

Ein erschröckliche geschicht / so zu Derneburg in der Grafschafft Reinstein / am Hartz gelegen / von dreyen Zauberin / vnnd zwayen Mannen / Jr etlichen tagen des Monats Octobris Im 1555. Jare ergangen ist.

Resim 8: "Derneburger Cadı Avları'nda Yakılan Üç Cadı" (1555), Anonim Bildiri (Flugblatt).

Resim 9: "Derneburger Cadı Avları'nda Yakılan Üç Cadı" (1555), Anonim Bildiri (Flugblatt). (Resim 8 ile Resim 9 aynı yıl yapılmış ve aynı olayı işlemiş iki farklı anonim gravürdür)

Resim 10: Eski İmparatorluğun (Almanya) 1550 civarında çok sayıda özerk yönetime (Territorium) bölünmüş yapısını gösteren bir harita.

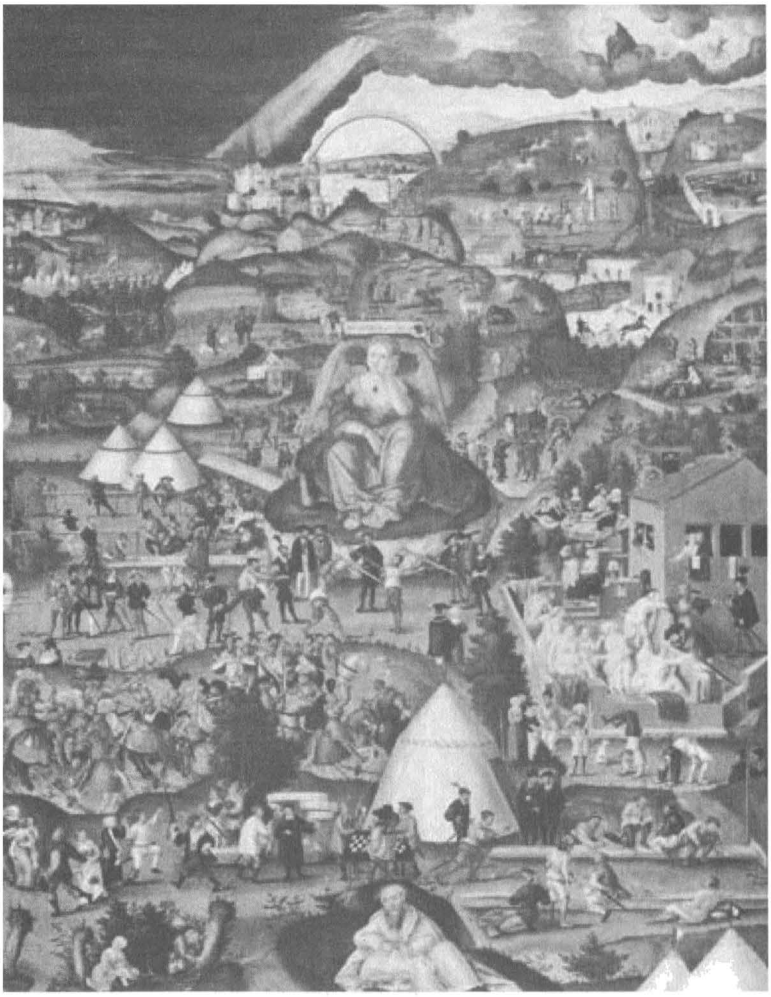
Resim 11: "Şeytan'la İlişki" (1490/91), Anonim. Ulrich Molitor'un "Cadı Sanatı; Cadı Denilen Kötü Kadınlar Üzerine..." (Tractatus de lamiis et phitonicis mulieribus) (Von den Unholden oder Hexen) başlıklı kitabından.

Resim 12: "Şeytan'la İlişki" (1490/91), Anonim. Ulrich Molitor'un
"Cadı Sanatı; Cadı Denilen Kötü Kadınlar Üzerine..."
(Tractatus de lamiis et phitonicis mulieribus)
(Von den Unholden oder Hexen) başlıklı kitabından.

Resim 13: "Cadı ve Demonu" (16. yüzyıl), Anonim Gravür

Resim 14: "Melancolia" (1558), Matthias Gerung (1500-1568).

Resim 15: "Melancolia I" (1513/14), Albrecht Dürer (1471-1528).

Resim 16: "Saul ve Endor Cadısı" (1526), J.C.Oostsanen (1472-1533).

Resim 17: "Blocksberg'de Cadılar Bayramı" (1669), J. Prätorius

Resim 18: Trierli Piskopos, cadı avı yandaşı Peter Binsfeld'in 1591 tarihli (Münih) "Cadı ve Şeytan'ın İşleri" (Tractatus de confessionibus maleficorum et sagarum) başlıklı Tractat'ın kapak sayfası.

Resim 19: "Umacı" (1520), Hans Weiditz (1500-1536).

Resim 20: "Çocuğunu Pişiren Anne" (1864), Antonie Wiertz (1806-1865).

Resim 21: "Şeytan Çocuk Çalıyor" (1493), Albrecht Dürer.
Michael Furtter'in (1483-1516)
"Turm'lu Şövalye' isimli kitabından.

Resim 22: "Çocuk Çalan Kurt Adam" (1512), (yaşlı) Lucas Cranach.

Resim 23: "Demon ve İnsandan Olma Hilkat Garibesi" (Wechselbalg), 12. yüzyıldan anonim minyatür.

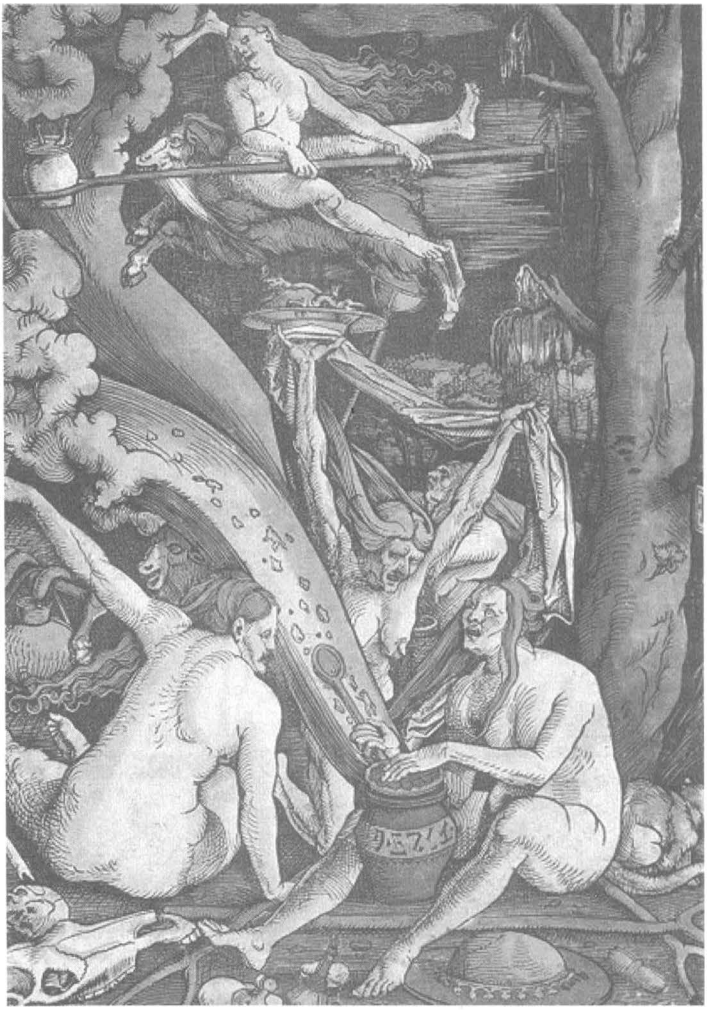
Resim 24: "Hava Büyüsü Hazırlığında İki Cadı" (1490/91), Anonim.
Ulrich Molitor'un "Cadı Sanatı; Cadı Denilen Kötü Kadınlar Üzerine..."
(Tractatus de lamiis et phitonicis mulieribus)
(Von den Unholden oder Hexen) başlıklı kitabından.

Resim 25: "Balta Sapından Süt Sağan Cadılar"
Hans Baldung Grien'in Atölyesine atfedilen bu ahşap baskı gravür;
Johann Geiler von Kaysersberg'in *Die Emeis* (1516) adlı kitabından.

Resim 26: "Şabbat Yolculuğuna Hazırlanan Cadılar" (1700), (Genç) David Teniers'e 1610-1690) atfen.

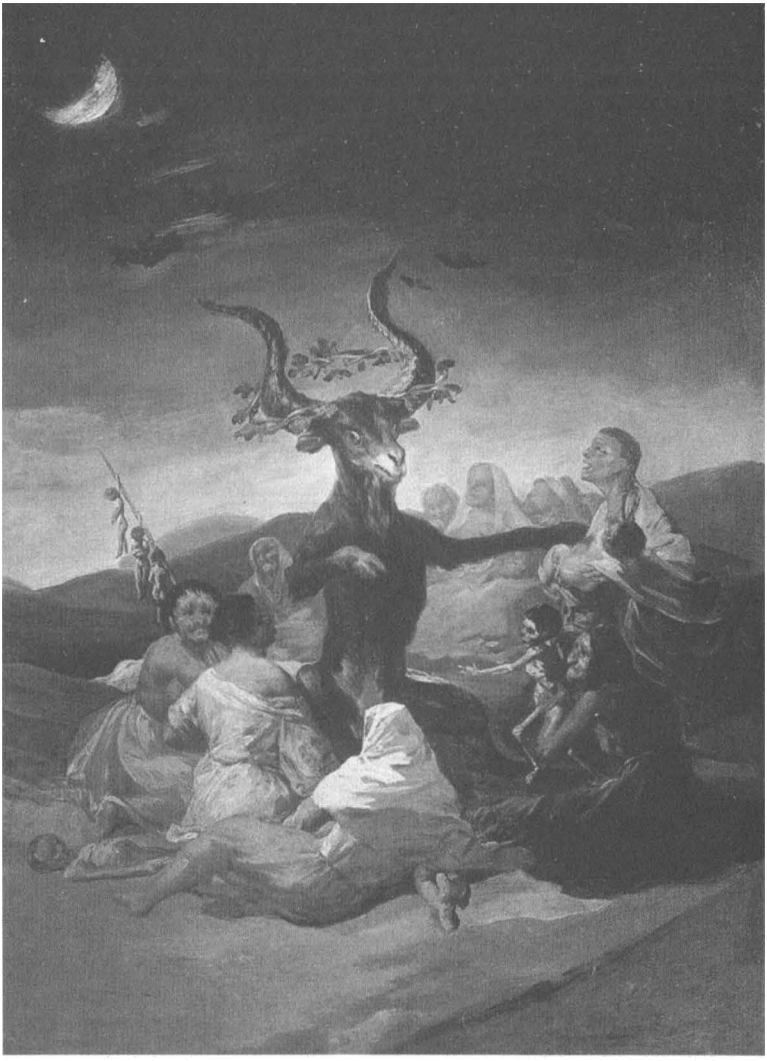
Resim 27: "Cadıların Şabbatına Hazırlık" (1510),
Hans Baldung Grien (1484/5-1545).

Resim 28: "Cadıların Buluşması" (1607), (genç) Frans Francken (1581-1642).

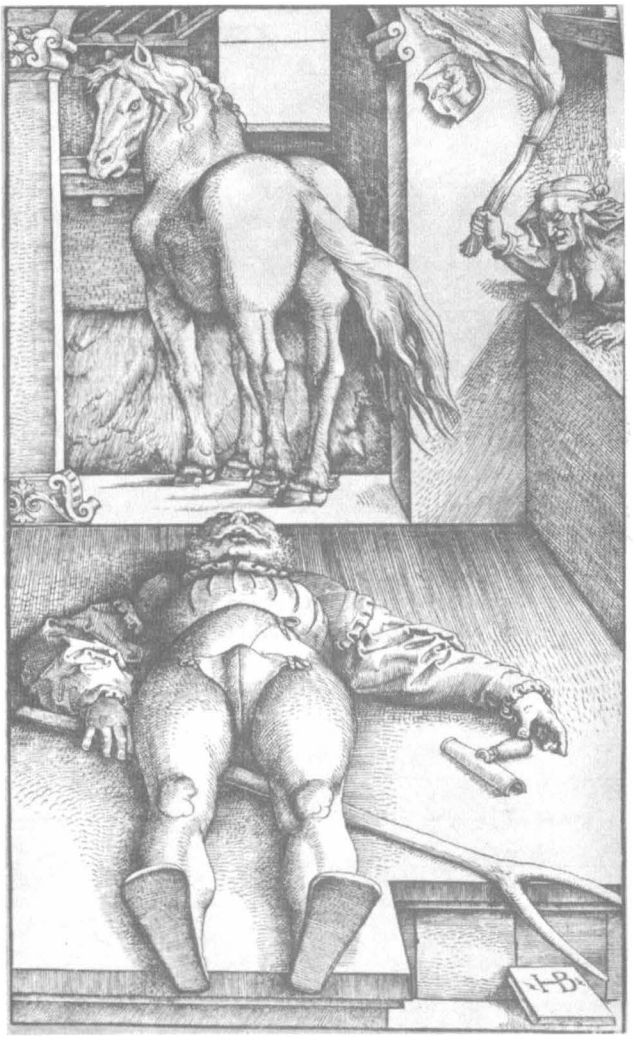
Resim 29: "Cadıların Şabbatı ya da Keçiye/Şeytan'a Tapan Cadılar/Valdensesler" (1460/1475). Johannes Tinctoris

Resim 30: "Cadıların Şabbatı" (1793), Francisco de Goya (1746-1828).

Resim 31: "Büyülenmiş Adam" (1798), Francisco de Goya (1746-1828).

Resim 32: "Büyülenmiş Seyis" (1544), Hans Baldung Grien (1484/5-1545).

Resim 33: Wickiana'dan (Johann Jakob Wick)
"Cadıların Şabbatı" (1570) tasarımı.

Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da

Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı

Haydar Akın

Bu çalışmada, sınırlar ölçüsünde Antikçağ'dan Yeniçağ'a 'çocuk' ve 'çocukluk' olgusunun kabulü ile bu alanda yüzyıllar boyunca yaşanan şaşırtıcı ve giderek dramatik hale gelen değişim irdelenmekte; ardından Ortaçağ'dan Yeniçağ başlarına -giderek orta Avrupa ülkeleriyle sınırlı kalmak üzere- Avrupa'da cinlenmiş çocuklar, çocuk cadılar, çocuk cadı avları ve yargı süreçleri incelenmektedir.

Çocuklarda çok farklı tarihsel koşullarda ortaya çıkan ve dönemin otoritelerince sapma, sapkınlık veya cinlenme olarak tanımlanan durumları bütünüyle çocukların duygularıyla hissedebilmenin, onların gözüyle görebilmenin imkânsızlığı ortada olmakla birlikte; kendilerini ölüme veya yıllarca süren hücre cezasına götüren süreci çoğunlukla bir oyun olarak gören çocukların dünyasına bir nebze olsun yaklaşabilmek, çocuk cadılığı adı altında yaşanan toplumsal histerinin nedenlerini onların gözünden görebilmek ve giderek anlayabilmek amaçlanmaktadır.